

BEHEERPLAN BEGIJNHOF DIEST

Opgemaakt door **ARAT ■ architecten**
Fraikinstraat 71 | 2200 Herentals | www.arat.be
T 014 24 86 90 | E info@arat.be

Opgemaakt te Herentals | december 2015

MEERJARENPLAN VOOR DE GLOBALE AANPAK VAN HET BEGIJNHOF LANDSCHAP	1
BEHEERPLAN BEGIJNHOF DIEST	1
HOOFDSTUK 00 INHOUDSTAFEL	2
HOOFDSTUK 00 REDEN VOOR OPSTELLING EN AANDACHTSPUNTEN	7
HOOFDSTUK 01 IDENTIFICATIE EN AFBAKENING VAN HET BEOOGDE GEBIED	8
01.01 Juridisch kader	8
01.01.01 UNESCO Erfgoed	8
01.01.02 Beschermd als monument en landschap	9
HOOFDSTUK 02 HISTORISCHE NOTA	11
02.01 Inleiding – onderzoek	11
02.02 Historisch-archivalisch bronnenonderzoek	11
02.02.01 Historische kaarten	11
02.02.02 Archieven	11
02.02.03 Interne Studies	12
02.02.04 Externe Studies en publicaties	12
02.02.05 Monumentenwacht	14
02.02.06 Mondelinge bronnen	14
02.03 Begijnhoven algemeen	15
02.03.01 Ontstaan: spirituele en sociaal-economische aspecten	15
02.03.02 Wisselend succes Tot de 16 ^{de} eeuw	17
02.03.03 Religieus hoogtepunt in de 17 ^{de} eeuw	18
02.03.04 Aftakeling vanaf de 18 ^{de} Eeuw	19
02.04 Begijnhoven: een stedelijke entiteit	20
02.04.01 Het poortgebouw	21
02.04.02 De kerk	22
02.04.03 Infirmerie en Tafel van de Heilige Geest	23
02.04.04 Pastorie	23
02.05 Korte geschiedenis van Diest	24
02.05.01 Ontstaan	24
02.05.02 De middeleeuwse stad	24
02.05.03 Het einde van de middeleeuwen en het begin van de Nieuwe Tijd	26
02.05.04 Diest in het onafhankelijke België	27
02.05.05 Stichting en evolutie begijnhof Diest	28
02.05.06 Stedelijke entiteit	32
02.05.07 Architectuur van begijnhofwoningen	33
02.06 Chronologisch overzicht van het cartografisch materiaal	34
02.06.01 1606: Gravure Jan de Haen	35
02.06.02 1681: Gravures door Frans Ertinger	36
02.06.03 17 ^{de} eeuw: Plattegrond anoniem	37
02.06.04 1669: Cornelis Lowis	38
02.06.05 1712: Frickx	39
02.06.06 1771-1777: de Ferraris	40
02.06.07 1778: Stadsplan uit het kaartenboek van de abdij van Tongerlo	41
02.06.08 1786: Stadsplan	42
02.06.09 1817: Militaire kaart	43
02.06.10 1823: Primitief kadaster	44
02.06.11 1840: Atlas van de buurtwegen	46
02.06.12 1845-1854: Vandermaelen	47

02.06.13	1848: Kadasterplan	48
02.06.14	1850: Topografische kaart.....	49
02.06.15	1853: Popp	50
02.06.16	1866: Citadelle Diest	51
02.06.17	1870: Topografische kaart.....	52
02.06.18	1884: Topografische kaart.....	53
02.06.19	1893: Plan de la ville	54
02.06.20	1933: Topografische kaart.....	55
02.06.21	1958: Topografische kaart.....	56
02.06.22	1971: Topografische kaart.....	57
02.06.23	1986: Topografische kaart.....	58
HOOFDSTUK 03 BESCHRIJVING EN INVENTARIS VAN DE ERFGOEDELEMENTEN BINNEN DE AFBAKENING – HUIDIGE TOESTAND.....		59
03.01	Algemene beschrijving / typering en ruimtelijke context	59
03.01.01	Een stad in een stad	59
03.01.02	Begijnhoftypologie	62
03.01.03	Opbouw van het Diestse begijnhof	63
03.01.04	Circulatie	65
03.01.05	Wijzigingen.....	70
03.01.06	Uitzondering op de perimeter.....	71
03.01.07	Doorbrekingen van wanden – lege plekken	74
03.02	Bebouwing: gemeenschappelijke gebouwen	96
03.02.01	Poortgebouw	96
03.02.02	De kerk	98
03.02.03	De infirmerie	101
03.02.04	Het groothuis	105
03.02.05	De conventen	106
03.02.06	De boerderij	113
03.02.07	Onderwijs: de begijnhofschool.....	119
03.02.08	De pastorie.....	122
03.02.09	godshuizen	125
03.02.10	Quarantaine en/of pesthuizen	126
03.02.11	Conclusie	129
03.03	Bebouwing: de begijnhofhuizen	130
03.03.01	Opmetingsplannen van de woningen	130
03.03.02	Inventaris historisch interieur VAN EEN BEGIJNHOFWONING	130
03.03.03	Architectuur van begijnhofwoningen.....	131
03.03.04	Algemeen	132
03.03.05	Tuinbergingen	137
03.03.06	Aanbouwen.....	139
03.03.07	Aanpassingen aan de woningen.....	143
03.04	Bebouwing: karakteristieke materialen	149
03.04.01	Metselwerk	149
03.04.02	Ramen.....	159
03.04.03	Deuren	176
03.04.04	Dak.....	186
03.05	Het landschap	189
03.05.01	De waterwegen.....	189
03.05.02	De bleekweide	193
03.05.03	Het landschappelijk park	196
03.05.04	Van boerderij naar volkstuintjes.....	201
03.06	Verhardingen & wegenissen.....	204
03.06.01	Algemeen	204
03.06.02	Kasseien	205
03.06.03	Natuursteen	209
03.06.04	Iconografisch onderzoek van de straataanleg.....	211
03.06.05	Materiaalgebruik van de wegenissen: straten, pleinen.....	213

03.07	Groen	217
03.07.01	Situering van groenperken	217
03.07.02	Bomen.....	219
03.07.03	Achtere tuinen	221
03.07.04	Tuilmuren	222
03.08	Objecten	227
03.08.01	Beelden	228
03.08.02	Beeldnissen	229
03.08.03	Grafzerken	237
03.08.04	Waterpompen.....	238
03.08.05	Verlichtingsornamenten	240
03.08.06	Banken en vuilnisbakken.....	242
03.08.07	Informatie-, reclame- en uithangborden.....	243
03.08.08	Fietsenstalling, bloempotten en paaltjes	245
03.08.09	Allerlei.....	246
03.09	Bouwfysische diagnosesnota	248
03.09.01	IJzerzandsteen.....	248
03.09.02	Witte natuursteen.....	252
HOOFDSTUK 04 BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN		256
04.01	Analyse erfgoedwaarde	256
04.01.01	Archeologische waarde.....	256
04.01.02	Stedenbouwkundige waarde	256
04.01.03	Historische en Architectuurhistorische waarde	257
04.01.04	Volkskundige waarde.....	259
04.01.05	Natuurwetenschappelijke waarde	259
04.01.06	Artistieke waarde.....	260
HOOFDSTUK 05 VISIE OP HET TOEKOMSTIG BEHEER.....		261
HOOFDDOELSTELLINGEN.....		261
05.01	Behoud stedenbouwkundige waarde	261
05.01.01	Doelstelling: Behoud globale context.....	261
05.01.02	Doelstelling: Uniform beheer en diverse bewoning	262
05.02	Behoud historische en architectuurhistorische waarde	263
05.02.01	Doelstelling: Behoud van het geheel.....	263
05.02.02	Doelstelling: Behoud van streekeigen architecturale kenmerken	263
05.03	Behoud socio-culturele waarde	264
05.03.01	Doelstelling: Behouden van een besloten en stil gebied.....	264
05.04	Behoud natuurwetenschappelijke waarde	267
05.04.01	Doelstelling: Behouden van natuurwetenschappelijke elementen	267
05.05	behoud van Een stratenbegijnhof, als gesloten entiteit binnen de stad.....	268
05.05.01	Doelstelling: behoud stad-in-stad	268
05.05.02	Doelstelling: Herstellen interne verbindingen.....	268
05.06	Behoud van de beslotenheid en begrenzing door huizen en muren.....	269
05.06.01	Doelstelling: Verbeteren Heilige Geeststraat 1	271
05.06.02	Doelstelling: Doorzicht beperken Heilige Geeststraat 8.....	273
05.06.03	Doelstelling: Behoud kruidtuin Heilige Geeststraat 13.....	274
05.06.04	Doelstelling: Creëren perceel Heilige geeststraat 19	275
05.06.05	Doelstelling: Heraanleg Kraaijeneststraat	276
05.06.06	Doelstelling: Engelen conventstraat 12 en 14	278
05.06.07	Doelstelling: Verbeteren Engelen conventstraat 4 en 6	279
05.06.08	Doelstelling: Herbestemming lege plek Infirmeriestraat.....	280
05.07	Behoud van de opsplitsing in twee diverse belevingsgebieden: de collectieve kern en een woonzone	281
05.07.01	Doelstelling: Behoud van deze interne dualiteit	281
05.08	Behoud van het stratenpatroon	284

05.08.01	Doelstelling: Diversiteit tussen straat en plein versterken	284
05.09	Behoud van de bouwsporen van verdwenen waterwegen en de huidige begijnenbeek.....	286
05.09.01	Doelstelling: Behoud bouwsporen van verdwenen waterwegen	286
05.09.02	Doelstelling: Opwaarderen begijnenbeek	286
05.10	Behoud van het landschapspark met restanten rocailles	287
05.10.01	Doelstelling: Verbinding realiseren met het begijnhof.....	287
05.10.02	Doelstelling: Religieus karakter terug versterken.....	288
05.10.03	Doelstelling: Onderhoud park, vijver en herstellen van objecten	288
05.11	Behoud van groenaanleg ‘extra-muros’ als overblijvend bouwspoor van de begijnhofboerderij.....	289
05.11.01	Doelstelling: Behoud volkstuin als referentie verdwenen boerderij	289
05.12	Behoud van groenaanleg ‘intra-muros’	291
05.13	Visie: Het poortgebouw	292
05.14	Visie: De Sint-Catharina Kerk.....	293
05.15	Visie: De infirmerie	294
05.15.01	Bouwkundige elementen	294
05.15.02	Het terras	295
05.16	Visie: Het groothuis.....	296
05.17	Visie: De conventen	296
05.17.01	Het Apostelen Convent	296
05.17.02	Het Heilige Geestconvent.....	297
05.17.03	Het Engelen Convent.....	300
05.18	Visie: De boerderij	301
05.18.01	Bouwkundige elementen	301
05.19	Visie: De begijnhofschool	303
05.20	Visie: Het pesthuis, de quarantaine huizen en de godshuizen	303
05.21	Visie: De materialiteit van de wegenissen, straten en pleinen.....	304
05.21.01	Doelstelling: Verbeteren van het huidige profiel	304
05.21.02	Doelstelling: materiaalgebruik afstemmen op historisch karakter.....	304
05.21.03	Doelstelling: toegankelijkheid vergroten	305
05.22	Visie: Het bomenbestand en overige groen	307
05.22.01	Doelstelling: Optimaliseren aanleg landschapspark.....	307
05.22.02	Doelstelling: Correct onderhoud van historisch groen.....	309
05.23	Visie: Alle begijnhofwoningen in brabantse bak- en zandsteenstijl.....	310
05.23.01	Doelstelling: Uniform beheer	310
05.23.02	Daken	310
05.23.03	dakkapellen	313
05.23.04	Gevels	320
05.23.05	schrijnwerk.....	325
05.23.06	Doelstelling: Erfgoedbeeld van de authentieke begijnhofwoning bewaren	335
05.23.07	Doelstelling: Storende elementen beperken en/of verwijderen	336
05.24	Visie: IJzerzandsteen en witte steen	337
05.25	Visie: Beeldnissen met heiligen	339
05.26	Visie: Grafzerken.....	340
05.27	Visie: Waterpompen	340
05.28	Visie: De smeedijzeren lantaarns bevestigd aan de gevels	340
05.29	Visie: restauratie waardevolle interieurelementen	340
NEVENDOELSTELLINGEN		341
05.30	Doelstelling: Toestaan tijdelijke evenementen	341

05.31	Doelstelling: Weren grootschalige handel, versterken cultuur en historie	342
HOOFDSTUK 06 OPSOMMING VAN DE WERKZAAMHEDEN		347
06.01	Oplijsting van de overkoepelende maatregelen welke in aanmerking komen voor het bekomen van een premie.	347
06.02	Korte beschrijving per maatregel.....	347
HOOFDSTUK 07 MANIER EN TIJDSTIP VAN OPVOLGING		356
HOOFDSTUK 08 BIJLAGEN		357
08.01	Lijst van premiegerechtigde werken	357
08.02	Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is.....	357
08.03	Overzicht beplanting.....	357
08.04	Fotosurvey.....	357
08.05	Registratiefiches beschrijving bebouwing – historische achtergrond	357
08.06	Registratiefiche bebouwing materialen – schadebeeld	357
08.07	Inventarisatie objecten	357
08.08	Kaartmateriaal bestaande toestand	357
08.09	Kaartmateriaal beheersdoelstellingen	357
08.10	Literatuurlijst	357
08.11	Illustratielijst historische nota	357
08.12	Kaartenlijst historische nota.....	357
08.13	The valetta principles for the safeguarding and management of Historic Cities, Towns and Urban Areas.....	357
08.14	Guidance on heritage impact assessment for cultural world heritage properties.....	357

HOOFDSTUK 00 REDEN VOOR OPSTELLING EN AANDACHTSPUNTEN

Reden voor het opstellen van het beheersplan

Het OCMW Diest is eigenaar van de gebouwen in het begijnhof. Het OCMW verhuurt de woningen voor een langere termijn aan particuliere bewoners. De meeste huurders gebruiken hun huurwoning als privéwoning. Een kleiner aantal huurders baat een commerciële activiteit uit in de huurwoning. Slechts één pand in het begijnhof is eigendom van een privé eigenaar.

De wijzigingen en aanpassingen van de woningen, die gevraagd worden door de huurders, zijn veelal zeer minimaal en niet doordacht. De recentere huurovereenkomsten zijn 'huur-renovatiecontracten' waarbij elke huurder individueel een dossier opmaakt voor de 'renovatie' van de woning.

Dit resulteert in een zeer individuele aanpak zonder dat er een kader gecreëerd wordt dat zorgt voor continuïteit of samenhang. Voorbeelden hiervan zijn o.a. de materiaalkeuze voor het herstel van het baksteenmetselwerk, het al dan niet kaleien van het gevelparament, de keuze van de dakpannen, het type en de kleurstelling van het schrijnwerk enz....

Bovendien is er ook een grote diversiteit wat betreft de omgevingselementen zoals zitbanken, brievenbussen, beplanting enz....

In het Diestse begijnhof stelt zich ook een probleem wat betreft de bestrating en de beplanting.

Er dient ook een onderzoek uitgevoerd te worden naar de mogelijke bestemmingen van de panden.

Aandachtspunten

Dit beheersplan is gestart voor 1 januari 2015 en was opgevat als een landschapsbeheersplan.

De studie werd heel erg in detail gevraagd in vergelijking met de huidige beheersplannen. Zo is er bv een zeer grondige analyse en opmeting van alle gevels (voor-, zij- en achtergevels en idem dito voor bijgebouwen en aanhorigheden) voorzien. Het Diestse begijnhof beslaat een groot gebied en omvat een 80tal panden.

Het schadebeeld van het exterieur werd gedetailleerd in kaart gebracht. Ook werden er (materiaal-technische) onderzoeken uitgevoerd op basis van de huidige knelpunten, nl baksteen, gevels, buitenschrijnwerk, ijzerzandsteen, bestrating en beplanting.

01.01 JURIDISCH KADER**01.01.01 UNESCO ERFGOED**

Vlaanderen telt in totaal 26 begijnhoven, op zich al een uniek gegeven. In 1998 werd het begijnhof van Diest en twaalf andere begijnhoven opgenomen op de lijst van UNESCO werelderfgoed: Brugge, Dendermonde, Gent, Hoogstraten, Kortrijk, Leuven, Lier, Mechelen, Sint-Amandsberg, Sint-Truiden, Tongeren en Turnhout.

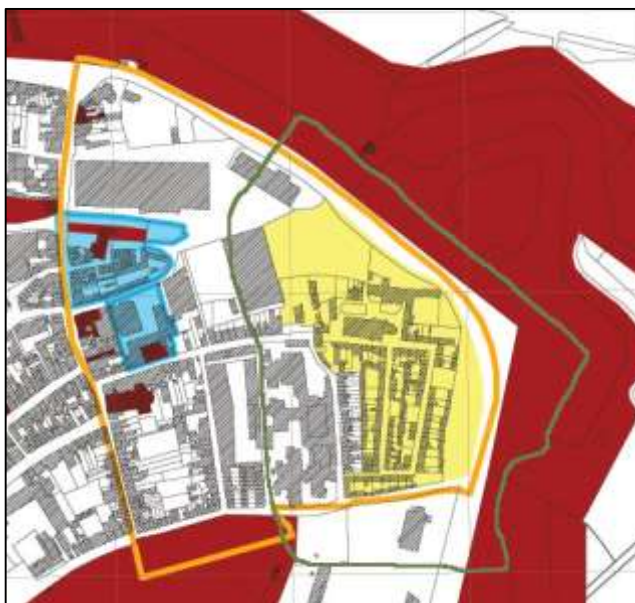

Foto 1 UNESCO-erfgoed: Aanduiding beschermd gebied

Criteria voor de bescherming

- Criterium ii: De begijnhoven hebben unieke stedelijke en landschappelijke kwaliteiten in combinatie met religieuze en stedelijke architectuur eigen aan de Vlaamse culturele regio's.
- Criterium iii: Een uitzonderlijke getuige van de culturele traditie van onafhankelijke religieuze vrouwen uit noordwest Europa tijdens de middeleeuwen.
- Criterium iv: Een waardevol voorbeeld van een architecturaal geheel geassocieerd met een middeleeuwse religieuze beweging met zowel seculiere als conventuele waarden.¹

Foto 2 UNESCO-erfgoed: Begijnhof te Brugge, Hoogstraten en Sint-Amandsberg (Gent)

¹ Vertaling uit het Engels: whc.unesco.org

01.01.02 BESCHERMD ALS MONUMENT EN LANDSCHAP

Binnen de categorie van het culturele erfgoed behoort het begijnhof van Diest tot de zogenaamde ensembles, die gedefinieerd staan als groepen van geïsoleerde of aaneengeschakelde gebouwen die omwille van hun architectuur, homogeniteit en/of integratie in hun omgeving/landschap een uitzonderlijke universele waarde bezitten.² Het begijnhof is één van de oudste, grootste en best bewaarde begijnhoven van de Nederlanden en Europa.

Leopold III ondertekende in 1938 het besluit ter bescherming van de Sint-Catherinakerk, de monumentale inkompoort en al de gebouwen die deel uitmaken van het begijnhof te Diest.³ Dit omwille van de artistieke, oudheidkundige of geschiedkundige waarde.

Een jaar later volgde de bescherming als landschap.⁴

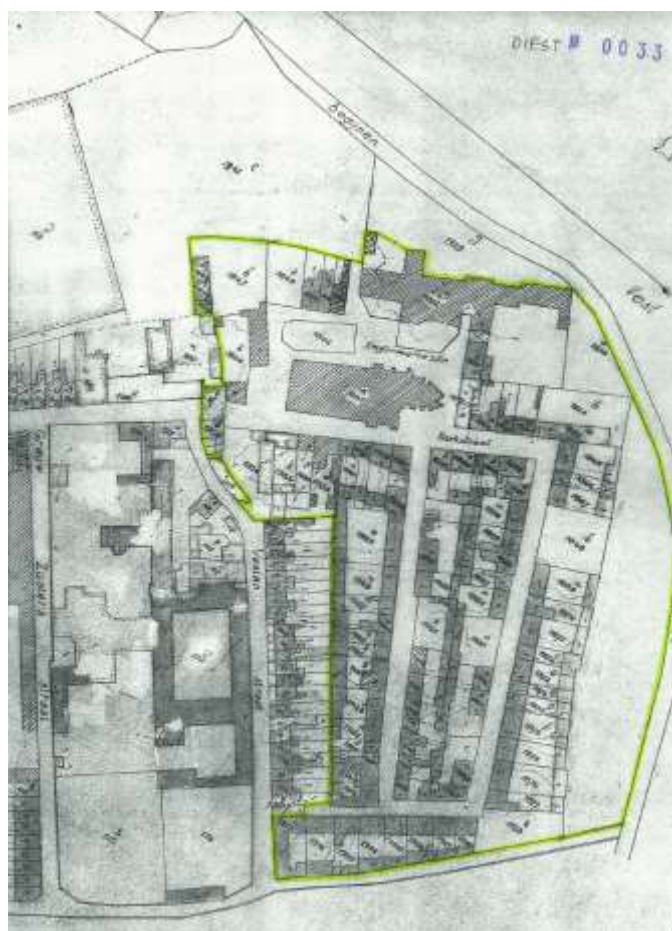

Foto 3 Beschermingsbesluit (1939)

De tuinzone en het stratenpatroon van het begijnhof werden afzonderlijk als monument beschermd in 2003.⁵ Door deze bescherming werd het begijnhof met al zijn bijkomende aspecten erkend.

Bescherming tuinzone

Historische waarde van de tuinzone van het begijnhof aan de Leopoldvest: langgerekte tuinstrook, omsloten door begijnhofhuisjes en de Begijnenbeek, die niet alleen historisch-functioneel deel uitmaakt van de begijnhofsite, maar tevens

² S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 175.

³ Beschermingsbesluit KB0027.

⁴ Beschermingsbesluit KB0033.

⁵ Beschermingsbesluit KB4131.

sinds het ontstaan van het begijnhof van noord tot zuid de natuurlijke begrenzing vormt en als dusdanig intrinsiek verbonden met het begijnhof.⁶

Bescherming stratenpatroon

De vermelde straten zijn Engelen Conventstraat, Heilige Geeststraat, Infirmieriestraat, Vestenstraat en Kerkstraat. De Kraaieneststraat werd niet specifiek opgenomen.

Historische waarde van het straatpatroon van het begijnhof: het straatpatroon met twee hoofdassen en verbindingsstraatjes voorzien van de karakteristieke, van gevel tot gevel doorlopende kasseibestrating, vormt de basis en essentie van dit typisch stratenbegijnhof met zijn vrijwel rechthoekige plattegrond.⁷

Bescherming pastorie

In deze lijst werd ook de voormalige pastoriëwoning van het begijnhof met begijnhof met inbegrip van de stalvleugel en de tuin, gelegen te Diest in de Begijnenstraat 66 opgenomen. De pastorie valt buiten de bescherming van het begijnhof.

Historische waarde van de voormalige pastorie van het begijnhof met inbegrip van de stalvleugel en de tuin, Begijnenstraat 66: voormalige pastorie van het begijnhof met stalvleugel, in het tweede kwart van de 18de eeuw vlak buiten de ommuring van het begijnhof opgetrokken te midden van een ruime tuin met de Demer als natuurlijke begrenzing. Architectuurhistorisch vormt de pastorie een voorbeeld van een asymmetrisch dubbelhuis van vijf traveeën en twee bouwlagen onder een tegelpannen zadeldak, voorzien van een muizentandfries, muurvlechtingen, top- en schouderstukken en een voorgevel, in de 19de eeuw in classicistische geest verfraaid met hoge beluikte vensters en een door voluten geflankeerde hardstenen inkomportiek. Tegenover de pastorie gelegen stalvleugel, gekenmerkt door een gedrukte rondboogdeur en een als puntgevel met schouderstukken uitgewerkt dakvenster. Dit historisch intrinsiek met het begijnhof verbonden ensemble vormt niet alleen een belangrijke getuige van het kerkelijk verleden van Diest, maar is tevens één van de oudste relictten van de oorspronkelijke bebouwing langs de Begijnenstraat. Uiterst beeldbepalend geheel door zijn ligging ten westen van het poortgebouw van het Begijnhof in een grote 19de-eeuwse landschapstuin die zich uitstrekt tot aan de Leopoldvest.

Historische waarde van de Ginkgo Biloba "Pendula" op de binnenkoer van de voormalige pastorie van het begijnhof, Begijnenstraat 66: als relict van de oorspronkelijke aanleg, historisch belangrijke getuige van de 19de -eeuwse landschapstuin rond de pastorie.

Wetenschappelijke waarde van de Ginkgo Biloba "Pendula" op de binnenkoer van de voormalige pastorie van het begijnhof, Begijnenstraat 66: unieke en monumentale treurvorm van de ginkgo die met zijn 6,50 m. hoogte en een stamomtrek van 380 cm. (meting 1997) tevens de dikste en mooiste Ginkgo Biloba "Pendula" in België is.

⁶ Beschermingsbesluit KB4131.

⁷ Beschermingsbesluit KB4131.

02.01 INLEIDING – ONDERZOEK

In het kader van de opmaak van een beheerplan van het begijnhof van Diest werd er een uitgebreid historisch, materiaaltechnisch en bouwfysisch onderzoek gedaan naar het begijnhof van Diest. Het onderzoek is gebaseerd op diverse bronnen, die in onderstaande worden weergegeven:

02.02 HISTORISCH-ARCHIVALISCH BRONNENONDERZOEK**02.02.01 HISTORISCHE KAARTEN**

Bron: AGIV, KBR, Provincie Vlaams-Brabant, NGI e.a.

- 1712: Frickx
- 1771-1777 de Ferrariskaart
- 1823: Primitief kadasterplan
- 1840: Atlas der buurtwegen
- 1845-54: Vandermaelenkaart
- 1853: Poppkaart
- NGI Brussel: Carthotheek: kaarten NGI en Institut Carthographique Militaire

02.02.02 ARCHIEVEN

- Stadsarchief Diest of SAD:
 - Historische kaarten
 - Archief van het begijnhof
 - Fototheek
- Archief OCMW Diest:
 - Bouwdossiers e.a.
- Ruimtelijke Ordening stad Diest of AROD:
 - Dossiers aanvragen stedenbouwkundige vergunning Begijnhof
- Koninklijke Bibliotheek van België Brussel of KBR:
 - Archief Historische kaarten en prenten
- Kadasterarchief Vlaams-Brabant of KAVB:
 - Primitief plan
 - Mutatieschetsen van alle percelen
- Algemeen Rijksarchief Brussel of ARAB:
 - Historische kaarten en prenten
 - Kerkelijke archieven van Brabant
- Rijksarchief Leuven of RAL:
 - Fonds Begijnhof van Diest
- Onroerend Erfgoed:
 - Archief KCML
 - Lopend archief met foto's, briefwisseling en beschermingsdossiers
 - Archief Historische Tuinen en Parken
- KIK Brussel:
 - Balat Fototheek

02.02.03 INTERNE STUDIES

Studiebureau Monumentenzorg heeft voorafgaande dit beheerplan voor verschillende partijen reeds historische studies uitgevoerd. De studies gaande van materiaalanalyse tot inventariseren en bouwhistorisch onderzoek van woningen, zijn opnieuw bestudeerd en geanalyseerd.

02.02.04 EXTERNE STUDIES EN PUBLICATIES

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, *Begijnen en begijnhoven in Antwerpen en Brabant (tent.cat.)*, Educatieve dienst, dossiers tweede reeks 08, Diest – Brussel, 1994.

BRANS M., *Diest: kijk en vergelijk*, Diest, 1992.

BRANS M., *Diest: alsof het gisteren was*, Diest, 1998.

BRANS M., *Diest: een nostalgisch fotoalbum voor de toekomst*, Diest, 2007.

CUVELIER J., *Les dénombrements de foyers en Brabant (XIV-XVIe siècle)*, in: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, nr. 4, Brussel, 1912-1913.

DE CANT G., MAJERUS P., VEROUGSTRAETE CH., *Een wereld van onafhankelijke vrouwen: van de 12de eeuw tot heden: de Vlaamse begijnhoven*, The Hervé van Caloen foundation, s.d.

DE CLERCQ H., JANSSENS E., SMETS S., VERHAERT G., *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014.

DE FERRARIS J., *De grote atlas van Ferraris: de eerste atlas van België 1777: kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik*, Tielt, (heruitgave) 2009.

DENEFF R. e.a., *Historische tuinen en parken in Vlaanderen, Inventaris Vlaams-Brabant, Hageland – Noordoosten van Vlaams – Brabant*, M&L Cahier nr. 14, Brussel, 2007.

D'HAENENS A., *Begijnhoven van België*, Brussel, 1979.

DIJCK F.A., *De heerlijkheid Diest of het bewogen leven van een kleine stad*, Diest, 1979.

DI MARTINELLI F., *Diest in de 17de en 18de eeuwen: geschiedkundige bijdrage*, Gent, 1897.

EVERAERT G., *Historische uitvoeringstechnieken. Exterieur*, Antwerpen, 2009.

GENICOT L.F., VAN AERSCHOT S., DE CROMBRUGGHE A., SANSEN H. & VANHOVE J., *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 1: Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen, Architectuur, Provincie Brabant, Arrondissement Leuven*, Luik, 1971.

GHIJBELS G., *Het leven van den Eerwaardighen Vader Mijnheer Nicolaus Van Esch oft Esschius*, Leuven, 1713.

HASLINGHUIS E.J., JANSE H., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, 2005.

HEEMKUNDIGE KRING DIEST, *Diest 1900*, Diest, 1989.

JANSEN C.A., *Atlas der goederen toebehoorende aan de burgerlyke godshuizen der stad Diest*, Diest, 1875.

KOLMAN J., *Houten gevels in het Nederlandse stadsbeeld (14de-18de eeuw) in: Ten voordele en cieraat van dese stad. studies over houten huizen in Nederlandse steden*. RV bijdrage 09, Zeist.

LAPORTE D., HORSTEN F., *Begijnhoven in Vlaanderen, OKV*, jaargang 2001.

MASSIN W., *Diest in oude prentkaarten. Deel 2*, Zaltbommel, 1972.

- MERCKX R., *Parochiekerken te Diest onder Frans bewind*, Diest, 1980.
- PEETERS SAENEN EM., *Diest in oude prentkaarten. Deel 1*, Zaltbommel, 2000.
- PHILIPPEN L.J., *De begijnhoven*, Antwerpen, 1918.
- PIRON P., *De Belgische beeldende kunstenaars uit de 19de en 20de eeuw. Deel 2 L-Z*, Brussel, 1999.
- RAYMAEKERS F.J.E., *Het kerkelijk en liefdadig Diest*, Leuven, 1870.
- RAYMAEKERS F.J.E., *Het kerkelijk en liefdadig Diest. Algemeen rijksarchief en rijksarchief in de provinciën. Studia 57*, Brussel, 1994.
- SPECTRUM NV, *De lemen achterbouw H. Geeststraat 11 Begijnhof Diest*, 1996.
- STALLAERT C., *Keurboek der stad Diest. Algemeen rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën. Reprints; 155*, Brussel, 2000.
- TRAM 41, *Object van de maand nr. 63*, april 2013.
- TRIST M., *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000.
- UYTTERHOEVEN R., *Begijnhoven in het Oude Hertogdom Brabant en het Land van Mechelen (tent.cat.)*, Leuven, 1998.
- VAN AERSCHOT S., HEIRMAN M., *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001.
- VAN DAMME S., *Landschapsontwerp in Vlaanderen: Landschap als narratief en integrerend medium in de ruimtelijke ontwerppraktijk*, Antwerpen, 2013.
- VAN DE VEN R., *Bibliografie van Diest, in: Brabantse Folklore, jaargang 1983, nr. 240*, 1983.
- VAN DER EYCKEN M., *Nicolaas van Essche en de hervorming van het Diestse Begijnhof, Historica Lovaniensia 80*, Leuven, 1978.
- VAN DER EYCKEN M., *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980.
- VAN DER EYCKEN M. e.a., *Diest vroeger en nu: Diest, Deurne, Kaggevinne, Molenstede, Schaffen, Webbekom*, Diest, 1980.
- VAN DER EYCKEN M. e.a., *Diest in de vorige eeuw (tent.cat.)*, Diest, 1986.
- VAN DER EYCKEN M., *Steden in beeld: Diest*, Brussel, 1994.
- VAN DER EYCKEN M., *Een wandeling door Diest in 1669. Algemeen rijksarchief en rijksarchief in de provinciën. Studia 125, Brussel*, 2010.
- VRIENDEN VAN HET STEDELIJK MUSEUM EN ARCHIEF, *Handschriften uit Diestse kerken en kloosters (tent.cat.). Diestsche cronycke 6*, Diest, 1983.
- VRIENDEN VAN HET STEDELIJK MUSEUM EN ARCHIEF, *Manuscripts provenant des églises et couvents de Diest: catalogue*, Diest, 1983.
- VRIENDEN VAN HET STEDELIJK MUSEUM EN ARCHIEF, *Kunstschatten uit het Diestse Begijnhof (tent.cat.). Diestsche cronycke 9*, Diest, 1983.
- WERKGROEP CULTUREEL CENTRUM BEGIJNHOF DIEST, *Gevels aan het woord. Vergeten huisnamen in Diest (tent.cat.)*, Diest, 2009.
- Historica Lovaniensia*, 80, Leuven, 1978.
- Meer Schoonheid*, jg. XXV, 1978, nr. 2.

02.02.05 MONUMENTENWACHT

Sinds 2005 heeft Monumentenwacht verschillende woningen onderzocht op bouwfysische gebreken. Deze studie zijn geanalyseerd en eveneens als referentiedocument opgenomen in de fiches van ARAT (aanduiding van schadebeeld op de tekeningen).

Onderzochte woningen:

- Engelen Conventstraat 5 (2008)	- Infirmieriestraat 6 (2008)
- Engelen Conventstraat 7 (2008)	- Infirmieriestraat 7 (2008)
- Engelen Conventstraat 10 (2010)	- Infirmieriestraat 8 (2010)
- Engelen Conventstraat 13 (2005)	- Infirmieriestraat 8-1 (2010)
- Engelen Conventstraat 15 (2005)	- Infirmieriestraat 9 (2010)
- Engelen Conventstraat 16 (2013)	- Infirmieriestraat 9-1 (2010)
- Engelen Conventstraat 17 (2005)	- Infirmieriestraat 10 (2010)
- Engelen Conventstraat 18 (2013)	- Kerkstraat 1 (2007)
- Engelen Conventstraat 19 (2005)	- Kerkstraat 2 (2007)
- Engelen Conventstraat 20 (2007)	- Kerkstraat 4a (2007)
- Engelen Conventstraat 21 (2012)	- Kerkstraat 5 (2009)
- Engelen Conventstraat 22 (2009)	- Kerkstraat 10 (2011)
- Engelen Conventstraat 23 (2012)	- Kerkstraat 11 (2010)
- Engelen Conventstraat 24 (2007)	- Kerkstraat 11a (2010)
- Engelen Conventstraat 25 (2012)	- Kerkstraat 12 (2011)
- Engelen Conventstraat 26 (2007)	- Kerkstraat 13 (2007)
- Engelen Conventstraat 27 (2009)	- Kerkstraat 15 (2013)
- Engelen Conventstraat 28 (2008)	- Kerkstraat 17 (2007)
- Engelen Conventstraat 29 (2009)	- Kerkstraat 19 (2007)
- Heilige Geeststraat 2 (2005)	- Kerkstraat 21 (2013)
- Heilige Geeststraat 3 (2009)	- Kerkstraat 23 (2007)
- Heilige Geeststraat 4 (2005)	- Kerkstraat 25 (2009)
- Heilige Geeststraat 5 (2008)	- Kraaijeneststraat 1 (2011)
- Heilige Geeststraat 6 (2005)	- Kraaijeneststraat 3 (2011)
- Heilige Geeststraat 10 (2008)	- Kraaijeneststraat 4 (2008)
- Heilige Geeststraat 12 (2011)	- Kraaijeneststraat 5 (2011)
- Heilige Geeststraat 14 (2011)	- Kraaijeneststraat 7 (2012)
- Heilige Geeststraat 16 (2012)	- Kraaijeneststraat 9 (2012)
- Heilige Geeststraat 18 (2012)	- Kraaijeneststraat 11 (2012)
- Heilige Geeststraat 21 (2008)	- Kraaijeneststraat 13 (2005)
- Heilige Geeststraat 24 (2013)	- Kraaijeneststraat 15 (2012)
- Infirmieriestraat 5 (2008)	- Kraaijeneststraat 18 (2005)

02.02.06 MONDELINGE BRONNEN

Landschapsarchitect en deskundige bosbeheer: Henri Vanvoorden, plaatsbezoek op 14 januari 2015 en geschreven advies.

Voormalig consulent landschappelijk erfgoed: Roger Deneef, 21 januari 2015.

Belgische Geologische Dienst van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen: Michiel Duser, plaatsbezoek 24 april 2015 en geschreven advies.

02.03

BEGIJNHOFEN ALGEMEEN

02.03.01

ONTSTAAN: SPIRITUELE EN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN⁸

Tussen de 9de en de 11de eeuw kende de kerk zowel op institutioneel als op moreel vlak een groot verval. In de loop van de 11de eeuw kwamen hiertegen een aantal reacties. De Gregoriaanse hervorming onder leiding van paus Gregorius bekrachtigde eerdere kleine initiatieven. De wereldlijke houding van de kerkelijke overheid werd een halt toegeroepen. De verkoop van kerkelijke ambten werd aan banden gelegd en er werd strenger op het celibaat toegekeken. Maar ook op spiritueel vlak werd er voor hernieuwing gepleit. Een belangrijke voortrekker hierin was Bernardus van Clairvaux (1091-1153). Hij pleitte voor een terugkeer naar de evangelische en apostolische waarden van armoede en bekering. De nadruk lag daarbij op de menselijkheid en op het lijden van Christus. Deze waarden zouden de begijnenbeweging later beïnvloeden.

In het kader van deze vernieuwde religiositeit kende het verschijnsel van reclusen een grote bloei van de 10de tot de 12de eeuw. Dit verschijnsel kan als een vroege en extreme voorloper van de Begijnenbeweging beschouwd worden. Reclusen waren gelovigen, soms mannen, meestal vrouwen, die zich levenslang in een kleine cel of kluis terugtrokken. Deze reclusen leefden, in tegenstelling tot de vroegere kluizenaars, in een stedelijk gebied. De kluis bevond zich vaak in een kerk en contact met de buitenwereld was slechts mogelijk via een venster of een luik. De recluse diende ook in zijn of haar eigen levensonderhoud te voorzien. Gepaste activiteiten daartoe waren het spinnen, weven of borduren of het kopiëren of verluchten van boeken. Vooral de economische zelfredzaamheid is ook terug te vinden in de begijnenbeweging.

In de tweede plaats droegen ook socio-economische omstandigheden bij tot het ontstaan van begijnhoven. De groeiende verstedelijking en de sterke economische groei zijn hierbij belangrijke factoren. Vooral vanaf de 12de eeuw groeiden de steden spectaculair. Op sociaal vlak speelde de ondergeschikte positie van de vrouw in de middeleeuwse samenleving een rol. Een vrouw die niet kon of niet wilde huwen of in het klooster treden, bevond zich in een soort maatschappelijk vacuüm. Een leven als begijn bood aan een middeleeuwse vrouw een alternatief. Economische zelfstandigheid werd gecombineerd met spiritualiteit. Die zelfstandigheid stond in contrast met de strikte clausura die gold in de vrouwenkloosters. Dit was het verbod om zich buiten de kloostermuren te begeven.

Vanaf het einde van de 12de eeuw is er dan ook sprake van vrouwen die gaan samenwonen in de nabijheid van kerken of kloosters en dit in gemeenschapshuizen voor vrouwen. Ze lieten zich niet meer inmuren maar zochten wel de permanente nabijheid van een kerk of kapel op. Ze voorzagen ook in hun levensonderhoud. Dat kon door middel van handenarbeid of door werkzaamheden in de zieken- of armenzorg. De combinatie van ziekenzorg en contemplatie werd in de toenmalige spirituele hernieuwing hoog aangeschreven.

Niet door iedereen, maar vaak werden deze groepen met een argwanend oog bekeken. Het waren namelijk vrouwen, zonder mannelijke begeleiding, die buiten de controle van een burgerlijke of seculiere maatschappij viel. In het vierde Lateraans Concilie in 1215, onder leiding van Paus Innocentius III, werden onder de 13de wet nieuwe religieuze orders verboden.⁹ Deze wet had echter veel tegenstanders en in 1216, net voor zijn dood, gaf diezelfde paus een mondelinge toestemming voor de oprichting van begijnhoven. Omstreeks 1240 konden de eerste vormen van een georganiseerde beweging onderscheiden worden, die zich langzaam van de naam 'Begijn' gingen bedienen.

Omdat deze mondelinge beslissing niet resulteerde in een officieel statuut en het idee van begijnhoven voor onrust zorgde binnen de katholieke kerk werd het begijnwezen in 1311 veroordeeld tijdens het Concilie van Vienne onder leiding van paus Clemens V.

We entertain in our heart a deep longing that the catholic faith prosper in our time and that the perverseness of heresy be rooted out of Christian soil. We have therefore heard with great displeasure that an abominable sect of wicked men, commonly called Beghards, and of faithless women, commonly called Beguines, has sprung up in

⁸ De algemene geschiedenis is een beknopte samenvatting van volgende werken: ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, *Begijnen en begijnhoven in Antwerpen en Brabant (tent.cat.)*, Educatieve dienst, dossiers tweede reeks 08, Diest – Brussel, 1994, p.7-55. S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p.1-53. M. HEIRMAN, *Langs Vlaamse begijnhoven*, Leuven, 2001. TRIEST M., *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000.

⁹ Constitutions of the Fourth Lateran Council (1215) Engelse vertaling (<http://www.legionofmarytidewater.com/faith/ECUM12.HTM#list>)

the realm of Germany. This sect, planted by the sower of evil deeds, holds and asserts in its sacrilegious and perverse doctrine the following errors (8) ...

... With the counterfeit appearance of sanctity they say and do other things also that offend the eyes of the divine majesty' and constitute a grave danger to souls. Since the duty of the office committed to us obliges us to extirpate from the catholic church this detestable sect and the above execrable errors, lest they be further propagated and corrupt the hearts of the faithful, we condemn and utterly reject, with the approval of the sacred council, the sect itself and the errors described above, and we strictly forbid anyone henceforth to hold, approve or defend the errors. We decree that those who act otherwise are to be punished with canonical censure. The diocesans and the inquisitors of heresy for the regions where these Beghards and Beguines live, are to exercise their office with special care concerning them, making inquiries about their life and behaviour and about their beliefs in relation to the articles of faith and the sacraments of the church. They are to impose due punishment on those whom they find guilty, unless there is voluntary abjuration of the above errors and repentance with fitting satisfaction.¹⁰

~

We koesteren in ons hart een diep verlangen dat het katholieke geloof in onze tijd gedijt en dat de ketterse verdorvenheid in het gebied van de gelovigen wordt uitgeroeid. Daarom hebben we met groot ongenoegen vernomen dat een zekere verfoeilijke sekte van kwaadaardige mannen, gewoonlijk begarden genoemd, en van trouweloze vrouwen, gewoonlijk begijnen genoemd, is opgedoken in het Duitse Rijk. Deze sekte, gezaaid door de zaaier van boze werken, houdt en verdedigt in zijn heiligschennende en perverse leer de volgende dwalingen ...

... Onder de valse schijn van heiligheid zeggen, doen en begaan ze ook andere dingen die de ogen van de goddelijke majesteit beledigen en een ernstig gevaar vormen voor de zielen. Het ambt, ons toevertrouwd, verplicht ons tot het uitroeien uit de katholieke kerk van deze afschuwelijke sekte en de genoemde verfoeilijke dwalingen, opdat ze niet verder worden verspreid en de harten van de gelovigen beschadigen en bederven. Daarom veroordelen wij en verwerpen wij volkomen, met goedkeuring van het heilige concilie, de sekte zelf en de dwalingen zoals hierboven beschreven. En we verbieden daarom voortaan iedereen ten strengste aan deze dwalingen vast te houden, ze goed te keuren en te verdedigen. Zij die anders handelen moeten worden gestraft met een canonicke bestraffing. De bisschoppen en de inquisiteurs voor ketterij in de regio's waar deze begarden en begijnen leven, moeten hun ambt uitoefenen met speciale aandacht voor hen, inlichtingen inwinnen over hun leven en gedrag en over hun geloof met betrekking tot de geloofsartikelen en de sacramenten van de kerk. Zij moeten gepaste straffen opleggen aan hen die ze schuldig bevinden, tenzij de genoemde dwalingen vrijwillig worden afgezworen en er sprake is van berouw met passende genoegdoening.¹¹

In de Nederlanden hielden de hoven stand en begon de groepsvorming van begijnen zich verder te manifesteren. Uiteindelijk evolueerde het naar een hechtere structuur in een afgesloten hof met bepaalde regels. De overgang van een gemeenschapshuis naar een echt begijn-hof met eigen statuten en privileges is typisch voor bloeiende Brabantse en Vlaamse steden. De begijnhoven kennen hun ontstaan vanaf de 13de eeuw. Meer dan op het platteland gaf een stedelijke inplanting de begijnenbeweging houvast. Tenslotte zou die gemeenschap uitgroeien tot een stad in de stad, een reële gemeenschap die als zelfstandige parochie met een eigen pastoor fungeerde. De uitgesproken geografische afscheiding van de begijnhoven komt alleen in de Lage landen voor. Door deze duidelijke begrenzing en door het gebruik van een uniforme architectuur zijn vele begijnhoven uitzonderlijk goed bewaard gebleven.

¹⁰ Concilie van Vienne (1311-1312) (<http://www.legionofmarytidewater.com/faith/ECUM15.HTM#10>)

¹¹ Eigen vertaling.

Karakteristiek voor de begijnhoven is de verregaande vorm van zelfbestuur. De begijnen vormen een autonome groep die economisch zelfstandig is en daarbij grotendeels los staat van het wereldlijk en kerkelijk gezag. Ze mengen zich zelden met het bestuur van de stad ook al komen ze soms in aanvaring met dit stadsbestuur of stedelingen inzake gronden, testamenten etc. Interne conflicten worden door hun eigen bestuur aangepakt. Begijnen waren zelfbedruipend en moesten dus in hun eigen behoeften kunnen voorzien. Ze zijn zelfvoorzienend, er is immers een boerderij aan de infirmerie verbonden, er is vee alsook een groenten- en kruidentuin. Vaak is er een bakkerij en een brouwerij. Een begijnhof is bijgevolg een groot bedrijf met inkomsten en uitgaven, inkoop en verkoop etc.

Op persoonlijk niveau zorgt de religieuze status van de begijnen ervoor dat ze bevrijd zijn van de beperkingen die de toenmalige samenleving opleggen. De begijnen kunnen bezittingen hebben, kopen, verkopen en investeren alsook contracten aangaan, persoonlijk erven en rechtszaken aangaan.

In Vlaanderen zijn er 26 begijnhoven bewaard gebleven.

- Provincie Antwerpen: Antwerpen (1234), Herentals (1265), Hoogstraten (1380), Lier (1257), Mechelen (Groot (1258) en Klein Begijnhof) en Turnhout (13de eeuw).
- Provincie Limburg: Borgloon (1258), Sint-Truiden (1259), Tongeren (13de eeuw) en Hasselt (1245).
- Provincie Oost-Vlaanderen: Aalst, Dendermonde (1270), Gent (Groot en Klein Begijnhof (respectievelijk 1234 en 1240), en Sint-Amandsberg (1874)) en Oudenaarde (15de eeuw).
- Provincie West-Vlaanderen: Brugge (1242), Diksmuide (13de eeuw) en Kortrijk (1238).
- Provincie Vlaams Brabant: Aarschot (1259), Diest (1245), Leuven (Groot Begijnhof en Klein Begijnhof (respectievelijk voor 1232 en 1272)), Overijse en Tienen (1245).

02.03.02 WISSELEND SUCCES TOT DE 16DE EEUW

Na de explosieve groei in de 13de eeuw, luidde de sociaaleconomische crisis van de 14de en de 15de eeuw een tijd van teruggang in. De algemene bevolkingsterugval ten gevolge van de pest zal ongetwijfeld ook het aantal intredes hebben beïnvloed. Reeds bij het begin nam de verzorging van zieken een plaats in hun activiteiten in. In de infirmerie werden zieke medezusters, maar ook andere uitsluitend vrouwelijke bedlegerigen verzorgd, met uitzondering van mannelijke geestelijken. Daarnaast werkten ook verschillende begijnen occasioneel buiten het hof in de godshuizen van de stad of in de thuisverpleging. Bij de verzorging van de pestlijders van de late middeleeuwen waren ook de begijnen actief.

De tweede helft van de 15de eeuw was een periode van consolidering. Het begijnhofmodel had zijn deugdelijkheid bewezen en functioneerde als een goed geoliede religieuze en economische gemeenschap. Tijdens de woelige 16de eeuw ging het minder goed met de begijnhoven. Het oorlogsgeweld en de algemene economische malaise waren ook voelbaar in de begijnhoven. Ook de katholieke kerk verkeerde in grote crisis. De vele misbruiken leidden uiteindelijk tot een breuk en grote delen van West-Europa scheurden zich af van het kerkelijk gezag van Rome.¹² In de begijnhoven zorgden deze factoren voor slinkende inwonersaantallen en morele vervaging.

¹² ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, *Begijnen en begijnhoven in Antwerpen en Brabant (tent.cat.)*, Educatieve dienst, dossiers tweede reeks 08, Diest – Brussel, 1994, p.27.

Op het einde van de 16de eeuw werden de eerste stappen voor een heropleving genomen. Het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) zorgde bovendien voor ademruimte voor het religieus reveil. In de geest van de contrareformatie werd de nadruk meer en meer gelegd op bidden en boetedoening.

De hervormingen die door van Essche waren ingezet, met name de soberheid, innige geloofsbeleving en bezinning die aan de begijnen werden opgelegd en eveneens werden veruiterlijkt in organisatorische, planmatige en architecturale ingrepen, vonden weerklank in ruime kring. In de 17de eeuw werd op dit elan voortgegaan. Vanuit het bisdom werden nieuwe regels opgelegd die in alle begijnhoven moesten worden nageleefd. Eenvoud, soberheid en godvruchtig leven kregen voorrang. De nadruk werd gelegd op de geslotenheid van het hof. De clausuur werd aan de begijnen opgelegd, de voorheen andersdenkende begijnenbeweging kon en mocht enkel binnen gesloten muren overleven. Visitaties werden vanuit het bisdom als controle georganiseerd.

Het is ook tijdens de contrareformatie dat de Heilige Begga als patroonheilige van de Begijnen werd 'ontdekt'. Het gebruik van Heiligen als propagandamiddel was tijdens de contrareformatie een beproefde formule. De Heilige Begga werd op de vorm van naamverwantschap aangeduid als beschermheilige van de Begijnen en de Begaarden (de mannelijke tegenhangers van de Begijnen). In feite had ze niets te maken met de begijnenbeweging (ze stierf in 695, vijf eeuwen voor het ontstaan van de begijnenbeweging) maar haar vroom leven en het feit dat ze na het overlijden van haar man een klooster stichtte, maakte van haar wel een uitstekend voorbeeld voor de begijnen en de leemte van stichter of stichteres werd op die manier wel opgevuld.

Behalve het katholiek reveil, zorgden ook de verbeterde economische omstandigheden in de eerste helft van de 17de eeuw voor een groei van de begijnhoven. Het aantal intredes nam toe en de meeste begijnhoven bereikten in die eeuw hun grootste inwonersaantal.¹³ In de 17de eeuw heerste er in vele begijnhoven dan ook een ware bouwwoede. Vele oude lemen woningen werden vervangen door stenen exemplaren en in heel wat begijnhoven werden nieuwe kerken opgericht.

De bovenstaande maatregelen zorgden ervoor dat het kerkelijk gezag de begijnenspiritualiteit stevig in de hand had. Een begijnhof gaat meer en meer op een vrouwelijke kloosterorde lijken, hun oorspronkelijke originaliteit verdwijnt. Een ander gevolg was dat de economische rendabiliteit van de begijnen omlaag gaat gedurende de 17de eeuw. Er werden immers handelsregels en quota opgelegd door de gilden en het stadsbestuur. Sommige steden leggen de begijnen zelfs de verplichting op om zich toe te spitsen op minder rendabele bedrijfstakken. De economische bewegingsvrijheid van de autonome begijnen gaat verloren.

Foto 4 Lithografie van de heilige Begga met twee begijntjes (1885)

¹³ ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, *Begijnen en begijnhoven in Antwerpen en Brabant (tent.cat.)*, Educatieve dienst, dossiers tweede reeks 08, Diest – Brussel, 1994, p.33.

De 18de eeuw was over het algemeen een eeuw van economische voorspoed, maar toch daalde het aantal begijnen gestaag. Terwijl voorheen dalende inwonersaantallen vaak samenhangen met economische malaise, was dit nu niet het geval. Het 'systeem' van begijnhoven leek niet meer te passen in de evoluerende maatschappij. De begijnhoven raakten niet meer gevuld en de woningen moesten worden verhuurd. Meestal gaf men de voorkeur aan weduwen of ongehuwde vrouwen.¹⁴

Op 1 oktober 1795 werden de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk geannexeerd. De Fransen exporteerden hun antiklerikale politiek. In 1796 werden in de bezette gebieden de kloosters afgeschaft en hun goederen verbeurd verklaard, met als uitzonderingen de congregaties die zich bekommerden om liefdadigheid en onderwijs. Deze werden wel onder burgerlijk mandaat geplaatst en toevertrouwd aan 'Commissions des Hospices Civils'. Dit gebeurde ook met de meeste begijnhoven. De gebouwen werden meestal aan de commissie overgedragen. De begijnen konden er blijven wonen mits betaling van huur. Al hun huurrechten waren ze kwijt. De inwonersaantallen van alle begijnhoven liepen sterk terug. Ook na de Belgische onafhankelijkheid bleven vele huizen van de begijnhoven in bezit van de Commissies. Soms werden de huizen wel opnieuw verkocht aan de voormalige eigenaressen of tegen een lage rente verhuurd. Het katholiek reveil in het midden van de 19de eeuw deed de aantallen begijnen in sommige steden lichtjes stijgen. Ook allerlei vormen van Mariadevotie, zoals een Lourdesgrot, vonden hun weg in de begijnhoven. Toch was het duidelijk dat de Begijnenbeweging aan het uitsterven was.

¹⁴ S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p.42.

02.04

BEGIJNHOVEN: EEN STEDELIJKE ENTITEIT

De begijnhoven vormden een zelfstandige entiteit, als het ware een miniatuurstad door muren van de wereld afgezonderd. Ze ontstonden dikwijls in de nabijheid van een waterloop aan de rand van de stadskern waar nog geen bebouwing aanwezig was. Elk begijnhof bestond uit een aantal vaste elementen: de kerk, de infirmerie, de Heilige Geesttafel (=voorloper van actueel dienstencentrum), de huizen en conventen, de omwalling met de toegangspoorten, de groene ruimten, de boerderij en andere bedrijfsgebouwen. De beslotenheid van het hof werd steeds benadrukt, tot in de aanleg van de individuele woningen. Vaak werden deze met een muur of heg afgesloten ten opzichte van hun bureen zodat de begijn zich maximaal kon terugtrekken in haar mini-cosmos.

In de aanleg van de begijnhoven tekenen zich twee basistypes af: het pleinbegijnhof en het stratenbegijnhof. Een pleinbegijnhof is opgebouwd rond een centraal plein, dat in verschillende vormen en groottes voorkomt.

Dit pleintype valt te onderscheiden van het stratenbegijnhof. Deze begijnhoven bestaan uit verschillende straten die in mindere of meerdere mate volgens een dambordpatroon zijn geordend. Mengvormen en varianten zijn er natuurlijk ook. Dit kon gebeuren wanneer een begijnhof werd uitgebreid of wanneer een begijnhof werd ingepast in een reeds bestaand stratenpatroon.

De begijnhoven in Leuven (foto links) en Lier (foto rechts) zijn opgebouwd volgens een stedelijk weefsel op microschaal. Een kerk met kerkplein waarrond zich een stratenpatroon met huizen heeft ontwikkeld.

Andere begijnhoven werden dan weer opgebouwd rondom een plein waaraan iedere woning grenst. Dit kunnen zowel langgerekte pleinen zijn zoals in Turnhout (foto links) als brede pleinen zoals in Dendermonde (foto rechts).

02.04.01

HET POORTGEBOUW

De begijnhoven waren vroeger enkel toegankelijk via een centraal poortgebouw. Er werd vooral vanaf de 17de eeuw veel aandacht besteed aan de vormgeving van het poortgebouw. Het poortgebouw had een belangrijke representatieve functie en in tegenstelling tot de woningen, die meestal in een eenvoudige traditionele stijl werden opgebouwd, zijn de poortgebouwen bijna altijd een uiting van de heersende architecturale trends.

De toegankelijkheid van de poort was in handen van de portiersters, doorgaans twee begijnen die elkaar aflosten.¹⁵ De poort werd in de meeste hoven geopend om 5u 's morgens in de zomer, om 7u in de winter en 's avonds sloot de portierster de poort respectievelijk om 20u in de zomer en 18u in de winter.

Foto 5 V.l.n.r. Turnhout, Diest, Lier, gent

¹⁵ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 73.

De Vlaamse begijnhoven vormen een staalkaart van de kerkelijke bouwkunst tussen de 13de en de 17de eeuw. De oudste begijnhofkerken zijn in een vroeg-gotische stijl opgebouwd en dateren uit het eind van de 13de of van het begin van de 14de eeuw. In de 17de eeuw werden vele oude kerken vervangen door pronkerige barokkerken. Deze stijl werd in de 17de eeuw veel door de katholieke kerk gebruikt en moest de triomf van de contrareformatie uiten. Bijna alle begijnhofkerken zijn driebeukige zaalkerken, waarbij geen transept en geen toren aanwezig zijn. Dit grondplan is geïnspireerd op de kerken van verschillende kloosterordes.

De begijnhofpastoor maakte deel uit van het begijnhofbestuur, maar mengde zich meestal niet in het dagelijks bestuur. Hij was er vooral voor het geestelijk welzijn. Nicolaas van Essche vormde hierop een uitzondering (zie 02.05.05 Stichting en evolutie begijnhof). Verder was er voor het onderhoud van de kerk een opperkosteres en een onderkosteres. Zij stonden in voor het onderhoud van de kerk en de sacristie alsook moesten ze de kerk verwarmen en honden uit de kerk verjagen.¹⁶

Foto 6 V.l.n.r. begijnhofkerk van Lier, Gent, St. Truiden

¹⁶ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 73.

02.04.03 INFIRMERIE EN TAFEL VAN DE HEILIGE GEEST

De infirmerie (ziekenopvang) en Tafel van de Heilige Geest (sociale hulpbedeling) duiden de zin voor solidariteit binnen en buiten de begijnengemeenschap. Beide hadden ook een afzonderlijk bestuur dat evenwel verantwoording moest afleggen aan het hofbestuur. De infirmerie deed dienst als hospitaal voor zieke begijnen, maar was eveneens ook godshuis voor bejaarde begijnen. Zieke en bejaarde begijnen kregen er gratis onderdak met een beurs of een kleine betaling van hun kant. Verder had de infirmerie een eigen domein binnen het hof en een aparte ingang en plaats in de kerk. Dit om besmettingen tegen te gaan.

Een Tafel van de Heilige Geest stond vaak naast de infirmerie en kwam de arme mensen te hulp, onder meer door broodbedeling aan de begijnhofpoort.

De infirmerie lag nagenoeg altijd in de nabijheid van de kerk en de grootte ervan weerspiegelde het belang van het begijnhof zelf. In zijn meest uitgebouwde vorm bevatte een infirmerie een ziekenzaal met kapel, een keuken, vertrekken voor de begijnen-verpleegsters, een gastenverblijf en bijhorende gebouwen zoals een brouwerij, hoeve, tuinen, boomgaarden en akkers. Na de kerk waren de infirmerie en Heilige Geesthuis een van de eerste in steen opgetrokken gebouwen.

02.04.04 PASTORIE

De pastorie van een begijnhof is een herkenbaar gebouw dat meestal in streekeigen architectuur is opgericht en het bevindt zich doorgaans buiten de begijnhofmuren, zij het wel in de onmiddellijke omgeving en in de nabijheid van de begijnhofpoort. Al zijn er ook wel voorbeelden van pastorieën intra muros zoals de pastorie van het begijnhof van Turnhout. Vaak zijn het vrij grote huizen met twee bouwlagen van het dubbelhuistype ofwel in gesloten bebouwing ofwel als vrijstaand pand.

02.05

KORTE GESCHIEDENIS VAN DIEST

02.05.01

ONTSTAAN¹⁷

Diest is in de vroege middeleeuwen op de linkeroever van de Demer en langsheen de handelsweg Brugge-Keulen ontstaan. De Grote Markt ontwikkelde er zich uit een kleine Karolingische nederzetting, die in de 9de eeuw rondom de primitieve Sint-Sulpitiuskerk gelegen was. De oudste kern van de nederzetting liep van de Demer over de flank van de Allerheiligenberg tot op de Markt via de Cabaretstraat opnieuw naar de Demer. In de 11de eeuw besloeg het pre-stedelijke Diest reeds het half-maantvormige gebied ten zuiden van de Demer, begrensd door de huidige Oscar Nihoulstraat, de Lakenhalle, de Scholenstraat, de in boogvorm lopende Cabaretstraat, de Grote Markt tot voor 'den Haan' en 'de Keizer', de Allerheiligenberg en de Paanhuisstraat. Vermoedelijk was de nederzetting beveiligd door een aarden wal die het huidige, nog intact bewaarde stratentracé volgde. Minstens vanaf de 11de eeuw werd de stad bestuurd door heren. Reeds van bij haar oorsprong was de Grote Markt het centrum van de stad en het middelpunt van het politiek, godsdienstig, sociaal en economisch leven van de Diestenaars. Het was de plaats waar kerk, stadhuis en hofstad - de residentie van de heren van Diest - centraal stonden, waar gilden en ambachten zich verenigden, waar de heren van Diest gehuldigd werden en waar misdadigers terechtgesteld werden.

Onder invloed van de demografische en economische groei in de loop van de 12de eeuw was de oorspronkelijke kern van de nederzetting te klein geworden en werden bijgevolg nieuwe wijken gebouwd. Een eerste nieuwe wijk betreft de wijk rond de Lange Steenweg (huidige Koning Albertstraat) en werd begrensd door de Verversgracht en de Overstraat. De abalie zorgde voor de verbinding met de Demer. De term abalie wijst op een versterkingssysteem dat de wijk moest beschermen.¹⁸ Er waren dus oorspronkelijk primitieve wallen, palissades en poorten die de oude stadskern beschermden. Een tweede wijk betreft deze rond de huidige Leuvensestraat, Hasseltsestraat en de Guido Gezellestraat die eveneens voorzien was van een versterking langs de Egide Alenusstraat, Kardinaal Mercierstraat, Wolvenstraat en Graanmarkt tot aan de heerlijke burcht. In oude teksten werd een deel van de Kardinaal Mercierstraat en Wolvenstraat nog beschreven als "*de Gracht*" wat de aanwezigheid van een verdedigingssysteem bevestigd. Verder was er in het begin van de 13de eeuw een nieuwe parochie met *capella* ontstaan aan het einde van de Lange Steenweg ofwel de latere Onze-Lieve-Vrouwekerk en was er een gasthuis opgestart voor de verzorging van reizigers en pelgrims ter hoogte van de Gasthuisberg buiten de stad. Het bovenstaande duidt dat de oorspronkelijke nederzetting op het einde van de 12de en het begin van de 13de eeuw was uitgegroeid tot een stedelijk gebied.

02.05.02

DE MIDDELEEUEWSE STAD

Hertog van Brabant, Hendrik I, verleende in 1229 de vrijheidskeure aan Diest.¹⁹ Op die manier ressorteerde de Diestse heerlijkheid onder het hertogdom en bekwamen de bewoners stadsrechten.²⁰ De hertog legde zowel aan de inwoners als aan de heer bepaalde rechten en plichten op, maar verbond zich daarnaast ertoe om steeds bemiddelend op te treden.

Centraal in de Diestse samenleving lag de Markt waarop het economische en sociale leven zich afspeelde. In de loop van deze periode werden er nog een aantal andere belangrijke openbare gebouwen opgericht in de omgeving van de Markt: het vleeshuis en het penshuis, de stadswaag waar te koop aangeboden goederen gewogen werden, de lakenhalle uit 1346 aan het uiteinde van de Cabaretstraat, het vederhuis, het vlashuis, het wolhuis en het broodhuis.

In 1360 gaf Hendrik, heer van Diest in de periode 1349-1385, de toelating aan het stadsbestuur om de werken voor de versterking van de stad te beginnen. Enkele jaren later werd gestart met het bouwen van een nieuwe omwalling in een grote cirkel om het stadsgebied dat vooral naar het zuiden en het oosten was uitgebreid.²¹ De vestinggordel bevatte zowel bewoonde stadsdelen als hovingen en tuinen. De grotendeels aarden omwalling telde tien poorten, zowel voor instedelijk verkeer en als voor toegang tot de velden buiten de stad. Er was één driedubbele en er waren dertig torens. De vijf grote stadspoorten waren: de Beverenpoort (richting Hasselt), de Putterstraatpoort (richting Leuven), de Peerdstraat of Allerheiligenpoort (richting Zichem), de Schaluinpoort (richting Antwerpen), en de driedubbele Schaffensepoort (richting Kempen). Voorts zijn er nog drie kleinere poorten: de Visserstraatpoort, de Broekpoort (achter het begijnhof) en de Koepoort

¹⁷ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 11 e.v.

¹⁸ De naam Abalie kan misschien verklaard worden uit het Oudgermaanse *ahwō, water, en balie, slagboom, palissade, verschansing.

¹⁹ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 19.

²⁰ F.A. DIJCK, *De heerlijkheid Diest of het bewogen leven van een kleine stad*, Diest, 1979, p. 147.

²¹ F.A. DIJCK, *De heerlijkheid Diest of het bewogen leven van een kleine stad*, Diest, 1979, p. 147.

(aan het Sint-Jansveld). De aarden wallen werden versterkt met een dertigtal ijzerzandstenen torens die elk een specifieke naam droegen zoals De Blauwe Toren, de Grauwe Toren etc. De Toetertoren op de flank van de Allerheiligenberg was overigens de hoogste en in deze buurt werden naast aarden wallen ook enkele stenen vestingmuren gebouwd.²² Ten slotte werd nog gebruik gemaakt van de waterlopen rondom de stad. Driekwart van de omwalling werd met een met water gevulde gracht omgeven.²³ De voltooiing van de vestinggordel gebeurde pas halfweg de 16de eeuw.

Dankzij het voorrecht dat Diest van Filips de Schone (1478-1506) verkreeg, kon wekelijks markt gehouden worden. Onder impuls van de drukbezochte landbouwmarkt maar ook door de bloeiende lakennijverheid en- handel, groeide Diest in de 14de en 15de eeuw uit tot een welvarend handelscentrum met meer dan negenduizend inwoners.

Het wegverkeer speelde een zeer belangrijke rol in de Diestse economie. Wagens en karren kwamen de stad binnen langs de vijf grote stadspoorten. De grote verkeersaders waren uitverkoren vestigingsplaatsen voor de voerlui. Ambachtslieden en winkeliers woonden vooral in het centrum van de stad, langsheen de voornaamste straten. In deze straten trof men ook de meeste herbergen aan.²⁴ Tot het begin van de 16de eeuw was het marktplein veel kleiner dan vandaag. De collegiale kerk lag ingesloten door huizen en het voormalige Sint-Sulpitiuskerkhof nam het volledig marktgedeelte aan de zuidzijde van de Sint-Sulpitiuskerk in. De huizenrij in het verlengde van de huidige Koning Albertstraat en de huizen tegenover de voormalige afspanning 'de Haan' werden in 1525 door het stadsbestuur aangekocht en gesloopt waardoor de Grote Markt aanzienlijk werd vergroot. Geleidelijk aan ontstond er op en rond de Grote Markt ook een onderverdeling in verschillende handelsplaatsen. Zo onderscheidde men de pottenmarkt achter de kerk; de zuivelmarkt, achter het koor van de kerk; de linnenmarkt tegenover de lakenhalle; de schoenmarkt tegen het kerkhof; de plattijn of klompenmarkt, juist naast de vorige; de waarmoes of de groentemarkt en de appel- of fruitmarkt tegenover het stadhuis. Algauw hadden de steeds meer groeiende en bloeiende handelsactiviteiten in Diest echter meer plaats nodig dan de ruimte rond de kerk, waardoor ook in de straten rond de Grote Markt druk handel gedreven werd.

Wat de bebouwing betreft, waren de meeste huizen in Diest in de late middeleeuwen en de Nieuwe Tijd (15de- eerste helft 16de eeuw) opgetrokken uit hout en leem en bedekt met daken van stro.²⁵ Organische materialen waren in de late middeleeuwen namelijk erg belangrijk bij de constructie en de afwerking van stedelijke woonhuizen. Hout werd gebruikt voor de dragende constructies, zoals gebinten, kappen en vloeren en voor de stijlen en regels in de (vakwerk) constructies van gevels en wanden.²⁶ Enkel de gewelfde kelders, de funderingen, de haarden en de schoorstenen waren uit steen gemaakt. Op de fundering, dikwijls bestaande uit baksteen of ijzerzandsteen, werd een houten constructie getimmerd. De ruimten tussen de balken werd opgevuld met een houten gevelbeschoot of vitswerk dat werd bestreken met leem. De grondstoffen werden van overal aangevoerd, maar een belangrijk deel werd in de onmiddellijke omgeving van de stad gevonden. De ijzerzandsteen kwam uit steengroeven te Webbekom, Langdorp, Testelt en uit de stad zelf. Baksteen werd op grote schaal gebakken te Loksbergen, Zichem en de plaatselijke tichelrei.

De aanwezigheid van een bovenverdieping beklemtoonde de belangrijkheid van een pand, want enkel huizen aan de Markt of langs de hoofdstraten beschikten over één of een tweede, veelal in het dak ingewerkte verdieping. De bebouwing in de zijstraten telde meestal maar één bouwlaag.²⁷

²² M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 45.

²³ M. VAN DER EYCKEN, *Steden in beeld: Diest*, Brussel, 1994, p. 14.

²⁴ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 42,56, 205

²⁵ WERKGROEP CULTUREEL CENTRUM BEGIJNHOF DIEST, *Gevels aan het woord. Vergeten huisnamen in Diest (tent.cat.)*, Diest, 2009, p. 5.

²⁶ J. KOLMAN, *Houten gevels in het Nederlandse stadsbeeld (14de-18de eeuw) in: Ten voordele en cieraat van dese stad. studies over houten huizen in Nederlandse steden*. RV bijdrage 09, Zeist, p. 43.

²⁷ WERKGROEP CULTUREEL CENTRUM BEGIJNHOF DIEST, *Gevels aan het woord. Vergeten huisnamen in Diest (tent.cat.)*, Diest, 2009, p. 5.

Deze periode werd gekenmerkt door een grondige wijziging van de menselijke geest en samenleving.²⁸ De gevestigde waarden werden in vraag gesteld en dit zorgde op lokaal niveau voor ingrijpende veranderingen. Enerzijds ontplooidde zich een politieke crisis met de overgang naar een nieuwe overheersing en anderzijds zorgden religieuze kwesties voor weinig voorspoed.

Vanaf het midden van de 15de eeuw begon de crisis in de lakennijverheid, die reeds eerder in sommige Vlaamse en Brabantse steden een periode van verval had ingeluid.²⁹ De vraag naar het zware plaatselijke laken verminderde. Naast de wevers leden ook de lieden van de verfambachten en de garensponnerij onder de crisis. Daarnaast had het stadsbestuur ook te kampen met een zware schuldenlast en dit zorgde ervoor dat verschillende Diestenaren uit de stad vertrokken. Pestepidemies en de politieke onrust op het einde van de 15de eeuw deden de rest.

Door de voortdurende belegeringen waarvan Diest het slachtoffer werd, moesten er vanaf 1508 verbeteringswerken aan de vestingen uitgevoerd worden. Hiertoe werden torens en poorten hersteld, buitenwijken gesloopt en grachten verbreed, waaronder de buitengracht tussen de Beverenpoort en het Nedermolenveld.

De burcht op de Warandehoeve werd in 1512 verwoest en betekende meteen het begin van de neergang die Diest kende in de 16de eeuw toen godsdienstoorlogen verder een einde maakten aan de bloei van de handel en de lakennijverheid. De aanwezigheid van de Nassau dynastie in Diest sinds 1499 gaf bovendien in 1580 aanleiding tot plundering van de stad.³⁰

Deze gebeurtenissen oefenden bijgevolg een zware invloed uit op het stadsbeeld. Door de verregaande demografische achteruitgang stonden vele huizen immers leeg of geraakten daarentegen door de talrijke inkwartieringen van soldaten, juist meer versleten dan normaal. Het stadsbestuur trachtte hieraan te verhelpen door diverse maatregelen te treffen. Zo werden er vanaf de 16de eeuw maatregelen genomen om het brandgevaar als gevolg van de talrijke opstanden, in te dijken. In 1546 vaardigde het stadsbestuur een verordening uit waarbij steun werd voorzien als men nieuwe huizen of oude huizen van een hard dak met pannen, leien of tichelen (een plaatselijke dakpan) voorzag.³¹ Aanvankelijk werd de steun vooral in natura, onder de vorm van tichelen, uitbetaald. Vanaf de 17de eeuw werden de tussenkomsten in natura, vervangen door geld. Tot 1660 werden er jaarlijks gemiddeld twee à drie woningen gesubsidieerd. In de 18de eeuw steeg dit aantal tot vier à vijf met een uitschieter in de periode 1719-1728 toen liefst 65 woningen subsidies trokken. Vanaf circa 1750 werd de stadssteun bij verbouwingen afgeschaft.³²

Gedurende de 17de en de 18de eeuw kende Diest een eerder wisselvallige geschiedenis, waarbij gunstige jaren afgewisseld werden met pestepidemieën, inkwartieringen en hongersnood. Het inwonersaantal was sterk terug gevallen en schommelde rond vijfduizend inwoners. De stad had nog steeds een landelijk karakter, met de bierbrouwerij als belangrijkste nijverheid. Verschillende brouwerijen hadden zich namelijk in Diest gevestigd ten gevolge van het verdwijnen van de lakennijverheid in de 17de eeuw. Dit was in de omgeving van de Verversgracht, onder meer brouwerij De Wereld (Verversgracht 2), De Rode Hand. Er waren ook brouwerijen op de Lange Steenweg (thans Koning Albertstraat) en ze grensden achteraan aan de gracht zoals De Drie Kronen en De Palmboom.³³ Verschillende kleine brugjes overspanden de Verversgracht. Ze gaven verbinding zowel naar de Lange Steenweg als naar de achterbouwen van de brouwerijen.

In het begin van de 18de eeuw werd Diest bezet door de Fransen. Een deel van de bestaande omwalling werd in 1705 gesloopt.³⁴ De werken werden kort daarna stopgezet en pas terug verder gezet in 1788 zodat slechts een klein deel van de omwallingen overbleef. Er werd een Citadel gebouwd naar de opvattingen van maarschalk Vauban. Mede door de wegeaanleg tijdens de Oostenrijkse periode (1713-1789), kende de Diestse economie een bloeiperiode.³⁵

²⁸ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 125.

²⁹ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 149 e.v.

³⁰ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 137.

³¹ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 72.

³² WERKGROEP CULTUREEL CENTRUM BEGIJNHOF DIEST, *Gevels aan het woord. Vergeten huisnamen in Diest (tent.cat.)*, Diest, 2009, p. 6.

³³ M. VAN DER EYCKEN, *Een wandeling door Diest in 1669. Algemeen rijksarchief en rijksarchief in de provincien. Studia 125*, Brussel, 2010, p. 44.

³⁴ M. VAN DER EYCKEN, *Steden in beeld: Diest*, Brussel, 1994, p. 15.

³⁵ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 196.

Hoewel de situatie tijdens de Franse en Hollandse periode verbeterde, wijzigde het stadsbeeld pas grondig vanaf de tweede helft van de 19de-begin 20ste eeuw.³⁶ De rol van het huis met de houten gevel als beeldbepalende factor in het stadsbeeld was reeds in de 18de eeuw uitgespeeld. Vele houten puien werden vanaf de 18de eeuw gemoderniseerd en vervangen door een bakstenen ondergevel met een deur en twee (schuif)ramen.

02.05.04 DIEST IN HET ONAFHANKELIJKE BELGIË

Naar aanleiding van de opstand van het land tegen het Koninkrijk der Nederlanden in 1830 en de daaropvolgende Tiendaagse Veldtocht in 1831 werd in 1835 besloten een versterking te bouwen tegen de Hollanders die bestond uit een kernvesting met twaalf fronten, een Citadel en het Fort Leopold.³⁷ De plannen waren van de hand van majoor CH. G.A. Laurillard-Pallot, professor aan de militaire school en werden zo'n 20 jaar later voltooid.³⁸ Ten gevolge van de bouw van de citadel werd de Allerheiligenkapel afgebroken en werd een nieuwe opgebouwd vanaf 1854. Ook vijf poorten werden gesloopt. Van de vijf die overbleven waren de Schaffense en de Antwerpse poort de belangrijkste. Beide hadden twee ophaalbruggen en bevonden zich aan de noordkant van de stad. Na het optrekken van deze verdedigingsgordel zou de stad zich buiten de omwalling aan west- en zuidzijde uitbreiden met woonwijken waardoor de stadskern vrij goed bewaard bleef en het oorspronkelijke straalvormige plan van Diest ook vandaag nog duidelijk herkenbaar is.

Het aantal woningen in de stad steeg van 1713 in 1846 tot 1851 in 1900 en volgde hiermee de aangroeiende bevolkingsaantallen.³⁹ Opvallend is dat de bevolking eerder traag groeide omdat de stad zich in een keurslijf van de wallen bevond en dus niet over de nodige expansiemogelijkheden beschikte. In het stadscentrum zelf was er louter plaats voor kleine ambachtelijke bedrijven, nieuwe industrieën konden zich er niet vestigen. Buiten de stadswallen moest men zich houden aan het verbod op bebouwing binnen een bepaalde zone. Dit leidde tot frustratie bij de Diestenaren die vanaf 1871 tegen de fortificaties in opstand kwamen. Tijdens de 19de eeuw stagneerde de stad dan ook, temeer omdat de verbindingswegen met de rest van het land in zeer slechte toestand verkeerden. De Demer was vrijwel niet meer bevaarbaar, terwijl buiten de reeds op het einde van de 18de eeuw aangelegde steenwegen naar Leuven en Aarschot geen andere moderne wegen voorhanden waren. Talrijk waren dan ook de verzoeken van het stadsbestuur om een aansluiting op het Belgisch kanalen- of spoorwegnet te bekomen. Deze laatste kwam er pas in 1865 met de opening van de spoorlijn Leuven-Hasselt.⁴⁰ De vesting werd uiteindelijk in 1893 gedeclasseerd en de Citadel onderging hetzelfde lot in 1906. De huidige bebouwing vertoont een overwegend 19de-eeuws karakter, waarbij de talrijke winkelpuizen verwijzen naar de rijke handelsgeschiedenis.⁴¹

³⁶ W. MASSIN, *Diest in oude prentkaarten*, deel 2, Zaltbommel, 1982, z.p.

³⁷ M. VAN DER EYCKEN, *Steden in beeld: Diest*, Brussel, 1994, p. 24.

³⁸ F.A. DIJCK, *De heerlijkheid Diest of het bewogen leven van een kleine stad*, Diest, 1979, p. 152.

³⁹ M. VAN DER EYCKEN, *Steden in beeld: Diest*, Brussel, 1994, p. 28.

⁴⁰ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 315.

⁴¹ WERKGROEP CULTUREEL CENTRUM BEGIJNHOF DIEST, *Gevels aan het woord. Vergeten huisnamen in Diest* (tent.cat.), Diest, 2009, p. 6.

In zijn oorsprong lag het begijnhof van Diest buiten de stadsmuren. Het begijnhof werd in 1245 gesticht op Webbekomse gronden die toebehoorden aan de abdij van Sint-Truiden. Willem van Rijkel, abt van Sint-Truiden had deze gronden afgestaan aan de begijnen van Diest.⁴³ Diezelfde Willem van Rijkel en Arnold van Diest, heer van Diest ruilden op 31 mei 1253 enkele bezittingen waardoor de grenzen van de stad Diest verlegd werden. Toen de stad vanaf 1360 een nieuwe vestinggordel kreeg, kwam het begijnhof intra muros te liggen.⁴⁴ Doorheen het grondgebied van de Diestse begijnen liep de Beverenbeek of Begijnenbeek.⁴⁵ Het grondgebied van het begijnhof was dan ook een erg vochtige site. De hoofdbedrijvigheid van de Diestse begijntjes lag in de lakennijverheid. De begijntjes legden slechts tijdelijke geloften van gehoorzaamheid en kuisheid af.⁴⁶ Vervolgens doorliepen ze een noviciaatsperiode van één jaar en na hun geloften trokken ze in één van de huisjes in. Ofwel lieten ze een huis bouwen of eventueel kochten ze een huisje, ofwel huurden ze zich in bij een andere begijn. Behoeftige begijntjes konden terecht in een convent.

Naast de begijntjes waren er ook vier hofmeesteressen die instonden voor het beheer van het begijnhof. Zij werden gekozen uit begijntjes die reeds 10 jaar op het hof verbleven. Er waren daarnaast ook drie Heilig Geestmeesteressen die zich bezig hielden met de armenzorg. Ten slotte was er ook een pastoor. Op financieel vlak zorgde de lekenrentmeester voor de boekhouding. Deze moest hij voorleggen aan enerzijds de hofmeesteressen en anderzijds aan de bisschop van Luik die eveneens instond voor de inspectie van het begijnhof.

Wat de bebouwing op het Diestse begijnhof betreft, werd de kerk gebouwd in de 13de – 14de eeuw, vanaf 1253. Immers in juli van dat jaar al verleende kardinaal Hugo de Sancte Sabine een aflaat van 40 dagen voor al wie zou meehelpen aan de bouw van de begijnhofkerk.⁴⁷ De kerk werd ingewijd op 26 juli 1314. Op dat moment waren enkel het koor en de kruisbeuk gedeeltelijk afgewerkt.

In de daaropvolgende 15de eeuw werd de infirmerie opgericht. Na de kerk waren de infirmerie en Heilige Geesthuis een van de eerste in steen opgetrokken gebouwen. De toenmalige woningen waren houten en lemen woningen met strooien dakbedekking of uitzonderlijk tichelen of leien.⁴⁸ De Brabantse haardtellingen uit de 15de en 16de eeuw die opgesteld worden vanuit fiscaal oogpunt kunnen een inzicht geven over het aantal panden en de evolutie van de bebouwing. In 1464 worden 86 haardsteden of woningen opgetekend.⁴⁹ Daarnaast werden een zestigtal begijntjes geteld waarvan de helft behoeftig was. In 1472 werden 88 woningen geteld.⁵⁰

Een uitgebreide beschrijving volgt in de telling van 1526:⁵¹

“t Baghinhoff tot Diest ; in den iersten die infirmarie , dair inne woenen 7 huyssystemen, die joffrauwe van derselver infirmarie, 4 knapen, 3 meychden ende vier heylige geestkynderen ; in die Porte ende die ’t heylighe heesthuys ophouden zijn woenachtich vier begijnen.

Bewoende huysse 80, dair inne woenen 164 begijnen diewelcke voir d’meeste deel woenen 164 begijnen diewelcke voir d’meeste deel woenen met 2 ende met 3 in een huys ende aen eenen hert, somme 4 aen eenen hert, somme vijff aen eenen hert ende in een van den huysen woen ter 10 aen eenen hert, ende is een convent ende andere dicerse woenen alleene

⁴² Om de bouwgeschiedenis van het begijnhof te Diest voor 1835 te kunnen reconstrueren werd er voornamelijk een beroep gedaan op iconografisch materiaal. Daarnaast werden verschillende publicaties, alsook de dossiers van het begijnhof bewaard in het Stadsarchief van Diest doorgenomen. Voor de periode na 1835 wordt er eveneens beroep gedaan op het archief van het Ministerie van Financiën alsook gepubliceerde cartografische plannen.

⁴³ RAH, Oorkonden van de abdij van Sint-Truiden, nr. 261 (31 mei 1253); L.J. PHILIPPEN, *De begijnhoven*, Antwerpen, 1918, p. 109-111.

⁴⁴ S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 212.

⁴⁵ De naam van de Beverenbeek is afgeleid van het gehucht Beveren dat tussen de Leuvense- en Hasseltsepoort gelegen was.

⁴⁶ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 107.

⁴⁷ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 106.

⁴⁸ M. VAN DER EYCKEN, *Van huizen en huisheligen: een bouwoverzicht van het Diestse begijnhof tot het einde van de 18de eeuw*, in: *VRIENDEN VAN HET STEDELIJK MUSEUM EN ARCHIEF, Kunstschaten uit het Diestse Begijnhof (tent.cat.)*, Diestsche cronyncke 9, Diest, 1983, p. 165 e.v.

⁴⁹ SAD, Archief van het begijnhof, Kaft 56, haardtelling van 1464.

⁵⁰ J. CUVÉLIER, *Les dénombrements de foyers en Brabant (XIV-XVIIe siècle)*, in: *Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, nr. 4, Brussel, 1912-1913, pp. 434-435.

⁵¹ J. CUVÉLIER, *Les dénombrements de foyers en Brabant (XIV-XVIIe siècle)*, in: *Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, nr. 4, Brussel, 1912-1913, p. 354.

besondere, alle welcke beghijnen houden 34 meyskens soe weerlijcke soe andere in hueren cost ende derthien heylige geest kynderen die hueren cost niet en coepen, maer worden om Goids wille gehouden. Onbewoenden huyse 3."

Uit deze beschrijving is af te leiden dat het poorthuis reeds gebouwd en bewoond was. De teller van begijnhofwoningen staat op 83. Sommige werden slechts door één begin bewoond, in andere huizen verbleven tot vijf begijnen. Er wordt in deze beschrijving slechts één convent vermeld.

In de eerste helft van de 16de eeuw heersten wantoestanden en was er verslachte tucht op het begijnhof.⁵² De begijnen hadden geen voeling meer met de vroomheid die door het geloof werd opgelegd en de oude gebruiken en regels van het hof werden nog nauwelijks nageleefd. Daarom startte pastoor Nicolaas van Essche (1507- 1578) onmiddellijk na zijn ambtsaanvaarding met een hervorming.⁵³ Hij was beïnvloed door de leer van Jan Ruusbroec of Ruysbroeck dewelke een innige persoonlijke godsdienstbeleving nastreefde. Er waren volgens hem bijgevolg vanuit religieus oogpunt dringende maatregelen nodig en hij legde een innige geloofsbeleving, soberheid en bezinning aan de begijnen op.

Onder zijn beheer werd het uitzicht van het begijnhof sterk aangepast. Hij voerde verschillende ingrepen uit:

- Ten eerste kreeg hij de toelating van het Diestse stadsbestuur om de weg naar de vesten af te sluiten. In ruil hiervoor werd een stuk grond afgestaan waarop thans het tracé van de huidige Vestenstraat getrokken is.
- Hij liet de Begijnenbeek achter de huizen omleggen.
- Hij zorgde ook voor verbeterde straatinrichting.
- Hij beval zo'n 35 bouwvallige begijnhofhuisjes te slopen waarvan het merendeel reeds leeg stond.
- Reeds in 1540 herstichtte hij het Calvariënconvent waar voortaan 10 begijntjes zouden wonen.
- Hij hervormde het jaar nadien in 1541 het Heilige Geestdaelconvent of het vroeger novicenconvent. Er was plaats voor 7 begijntjes wat werd uitgebreid tot 14 nadat in 1545 zeven cellen werden bijgebouwd.⁵⁴
- Hij liet voor 1546 de toenmalige pastorie afbreken en de huidige pastorie opbouwen.
- Hij plande verbouwingen in de infirmerie waarbij de bouwvallige toren van de kapel werd afgebroken en een nieuw dak werd gelegd.

In het kader van de geloofsbeleving liet hij kunstschaten uit de kerk verwijderen om zodoende niet langer de aandacht van het gebed af te leiden. Hij was tevens verantwoordelijk voor de houten zoldering van de hoofdbeuk van de begijnhofkerk alsook werden de muren van de kerk gewit en hij liet de twee zijingangen dicht metselen. Dit alles liet hij uitvoeren zonder de inspraak van het hofbestuur. Hij richtte een kleine school op waar hij jonge geestelijken vormde die zijn ideeën zouden uitdragen. Daarnaast wou hij dat de begijnen hun linnen niet langer zouden bleken langs de Demer omdat ook Diestenaren er kwamen, maar hij zorgde ervoor dat ze elders hun linnen moesten bleken. Ten slotte legde hij de begijnen het verbod op het garensponnen op alsook het handeldrijven in katoengaren omdat het contact met kooplieden en handelaars hen teveel van hun geestelijk leven afleidde. Deze economische activiteiten waren echter de voornaamste bronnen van inkomsten voor het levensonderhoud van de begijnen.

De begijnen waren bijgevolg allerm minst opgezet met de hervormingsbeweging van Esschius en de maatregelen mondden uiteindelijk uit in een conflict binnen de gemeenschap. Bovendien haalde hij ook de woede van de omwonenden op de hals omdat deze niet langer door het begijnhof mochten, noch kerkdiensten mochten bijwonen. Er werd klacht neergelegd tegen Nicolaas van Essche in 1548 bij de Diestse schepenen en de begijnen slaagden er zelfs in hem te laten ondervragen door de inquisitie gezien de schepenen raad inwonnen bij de kerkelijke autoriteiten. Uiteindelijk werd hij wel van alle blaam gezuiverd en kreeg hij vanuit de kerkelijke overheden de nodige steun om de hervormingen verder te zetten en tot uitvoering te brengen.⁵⁵

⁵² M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 173.

⁵³ Bronnen hervorming van Essche: SAD, Archief van het begijnhof, nr. 11, 1546-1548; G. GHIJBELS, *Het leven van den Eerwaardighen Vader Mijnheer Nicolaus Van Esch oft Esschius*, Leuven, 1713. ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, *Begijnen en begijnhoven in Antwerpen en Brabant (tent.cat.)*, Educatieve dienst, dossiers tweede reeks 08, Diest – Brussel, 1994. TRIEST M., *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000; VAN DER EYCKEN M., *Nicolaas van Essche en de hervorming van het Diestse Begijnhof*, *Historica Lovaniensia* 80, Leuven, 1978.

⁵⁴ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 174.

⁵⁵ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 62.

Vanuit Diest werd de hervormingsbeweging zelfs naar andere begijnhoven uitgedragen. Ook andere begijnhoven kregen een hervorming opgedrongen en het begijnenaantal steeg aanzienlijk in de 17de eeuw. De impact van de campagnes van de Contrareformatie was daarin wellicht minstens even belangrijk als deze van Esschius zelf.⁵⁶

Het laatste kwart van de 16de eeuw wordt het begijnhof gekenmerkt door achteruitgang en verval.⁵⁷ Dit voornamelijk ten gevolge van de politiek-militaire crisis en opstand in de Nederlanden tegen het Spaanse gezag. De bouwactiviteiten werden stilgelegd en de financiële middelen van de gemeenschap stagneerden of daalden. De algehele belangstelling voor de religieuze instelling was in deze periode van godsdienstperikelen niet groot. Vele woningen bevonden zich in slechte staat of stonden leeg. Ook had het begijnhof te kampen met de demografische achteruitgang van de stad in de tweede helft van de 16de eeuw.

In de 17de eeuw brak er een periode van grote welvaart aan en groeide het begijnhof gestadig. Reeds vanaf de eerste decennia werden regelmatig nieuwe woningen opgetrokken, voorheen bestond het begijnhof nog uit grotendeels lemen huisjes.⁵⁸ Het woonprincipe binnen het begijnhof bepaalde dat begijnen een woning van de gemeenschap huren of zichzelf inhuren bij een andere begijn. Kapitaalkrachtige begijnen lieten een eigen huis bouwen en na hun dood werden de huizen ofwel eerst overgenomen door de door de opdrachtgeefster aangestelde begijntjes ofwel werd het eigendom van de gemeenschap, die het huis verder verhuurde aan een andere begijn. Deze opbrengst diende voor het onderhoud van het begijnhof.

De vermelding van de eerste nieuw woning dateert van 1610. Het betreft een aan de Heilige Brigitta gewijd pand in de Heilige Geeststraat.⁵⁹ Vervolgens werd op de hoek met de Kerkstraat een huis grondig verbouwd in 1618. Het kapsant van de woning in de Engelen Conventstraat 19 is gedateerd in het jaar 1629.⁶⁰ Verschillende andere jaartalankers geven aan dat tijdens de volgende jaren nog verschillende woningen worden verbouwd. In de periode 1634-1639 werden zes woningen opgericht.⁶¹ Een volgende bouwactiviteit is te situeren in 1652-1653 waarbij 4 huizen in gebruik werden genomen. In 1665 werden bij een huizentelling 62 woningen geteld, waarvan 23 in steen.⁶² De Kerkstraat telde 14 huizen, waarvan 9 uit steen, 4 uit leem en vakwerk en 1 niet nader omschreven; de Hoogstraat (thans Engelen Conventstraat) telde slechts 11 woningen, alsook de gemeenschappelijke paardenstal. Van die 11 woningen waren er 3 die telkens 2 paarsgewijze woningen herbergden. Dit brengt het totaal aantal woningen in de Engelen Conventstraat op 14, waarvan slechts 2 stenen woningen, de overige waren lemen huizen. De Heilige Geeststraat telde 22 huizen waarvan 6 uit steen. De Kraaieneststraat of "*het cort straetken naer de Warande*" telde 5 lemen panden en de huidige Infirmieriestraat telde 6 stenen en 1 lemen woning.

Het derde en vierde kwart van de 17de eeuw werden nog ingrijpende werken op het begijnhof uitgevoerd. Zo zijn er verschillende vermeldingen van nieuwbouw terug te vinden in het huisboek van de periode 1662-1696, met onder meer een nieuwe woning naast het Engelen Convent in 1662, de drie woningen achter de kerk en het kerkhof in de huidige Infirmieriestraat in 1665, een stenen huis in de Kraaieneststraat in 1668, het huis Sint-Servatius in de Heilige Geeststraat in 1669, de vervanging van het poortgebouw door een monumentale poort in 1671 en een nieuw stenen huis in de Kerkstraat in 1684.⁶³ Gezien de huisboeken de neerslag van de woonadministratie zijn en in se geen registratie van bouwwerken zijn, is het mogelijk dat er nog meer werken en verbouwingen werden uitgevoerd dan op heden gekend. De huizentelling in opdracht van de stad Diest in 1686 onthult dat er 104 woningen waren waarvan er 30 in leem opgetrokken waren.⁶⁴

Deze bouwexplosie laat zich door twee factoren verklaren. Enerzijds was de gemeenschap vrij welvarend en dit voornamelijk via hun goederenpatrimonium, anderzijds nam de aangroei van de begijnengemeenschap tijdens het derde kwart van de 17de eeuw een hoge vlucht wat maakte dat er een acute woningnood was. Bovendien werden niet alleen aan de huizen verbeteringswerken uitgevoerd. Ook de straten werden onder handen genomen, zo werd 830 gulden en 3 stuivers besteed

⁵⁶ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 63.

⁵⁷ VRIENDEN VAN HET STEDELIJK MUSEUM EN ARCHIEF, *Kunstschatten uit het Diestse Begijnhof (tent.cat.)*, Dietsche cronycke 9, Diest, 1983, p. 168.

⁵⁸ WERKGROEP CULTUREEL CENTRUM BEGIJNHOF DIEST, *Gevels aan het woord. Vergeten huisnamen in Diest (tent.cat.)*, Diest, 2009, p. 92.

⁵⁹ ARAB, Kerkelijke archieven van Brabant, nr. 14136, jaar 1610. De woning was omstreeks 1680 in slechte staat en werd naderhand afgebroken.

⁶⁰ Mondelinge bron Agentschap Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant.

⁶¹ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 33.

⁶² SAD, Archief van het begijnhof, nr. 12. Het document is 1696 gedateerd, maar aan de hand van de teksten is het in het jaar 1665 te situeren.

⁶³ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 34.

⁶⁴ SAD, nr. 31A, Cohier van de stad 1686.

aan kasseien in de Heilige Geeststraat in 1652.⁶⁵ Een kleine twintig jaar later werd in 1671 het vroegere poorthuis vervangen door een nieuw poortgebouw. Er werd in 1652 ook een nieuwe put gemaakt ter hoogte van het pesthuis, er wordt echter geen verdere gegevens rond locatie opgegeven.⁶⁶ Er is verder ook sprake van een paardenstal in enkele archiefdocumenten van dat jaar, waarbij enerzijds geen specifieke locatie wordt opgegeven en anderzijds wordt gesproken van een nieuw huis op de plaats van de voormalige paardenstal.⁶⁷ De paardenstal wijzigde bijgevolg zeker van locatie. In het huisboek van 1665 wordt geschreven dat *“De straet geheten de Hoochstraet ende heeft tegenwoordich nyet meer dan elff huysen ende de pertstall...”*⁶⁸ De paardenstal situeerde zich in die tijd dus in de Engelen Conventstraat, mogelijk in de buurt van de doorgang in de Kraaieneststraat. Een huurcontract van Catharina Van Hol en Anna Maria Tesmans uit het einde van de 18de eeuw beschrijft een pand met de functie van woning met bijkomend paardenstal, timmerstal en houthal als de woning van de poort van het begijnhof.⁶⁹ Er staat geschreven dat het gehuurde goed bestaat uit een onder en boven plaats, zoals zij die tot nu toe hebben bewoond. Er is ook een timmerstal, paardenstal, de houthal en het hof achter de houthal genaamd het *“poortenhof gelegen west langs het Cellezusteren straatje, oost regenoten die begijnjen achterhuijsen”*. De meest plausibele verklaring voor de beschrijving is dat het hier gaat om de huidige Kerkstraat 3.

Jaar	Aantal woningen	Aantal begijnen
1464	86	
1472	88	
1526	83	174
1558		144
1646		233
1665	62	
1667		388
1674		395
1686	104	
1700		306
1725		273
1747	94	
1755		220
1796	89	167

Uit het voorgaande en uit de bovenstaande tabel is op te maken dat in het midden van de 17de eeuw reeds een derde van de huizen in steen opgetrokken was. In de tweede helft van de 17de eeuw werden zo'n veertig huizen bijgebouwd op het begijnhof, waarvan twee derde in steen was opgetrokken. Leembouw werd dan ook ontmoedigd en later verboden door de stedelijke overheid. De lemen panden waren omstreeks 1725 alle afgebroken. Ook de bouwactiviteit nam af in de 18de eeuw ten gevolge van het verminderd aantal begijnen op het begijnhof, maar evenzeer omdat het grootste gedeelte van de woningen recent vernieuwd was. Enkel verschillende woningen in de Heilige Geeststraat dateren nog uit deze periode. In 1747 werden er 94 woningen opgetekend en in 1796 zelfs nog maar 89.⁷⁰ Het begijnhof had op het einde van de 18de eeuw bijgevolg in grote trekken het huidige uitzicht bereikt, afgezien van enkele veranderingen in de jongste twee eeuwen.

De Franse overheersing, vanaf het laatste decennium van de 18de eeuw, zorgde eveneens voor een moeilijke periode voor de religieuze instellingen. Geestelijken werden weggevoerd, goederen werden aangeslagen, schattingen werden opgelegd. Het begijnhof van Diest kwam in handen van achtereenvolgens de 'hospices civiles', de 'burgerlijke godshuizen' en vervolgens van de Commissie voor Openbare Onderstand, thans het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn dat het nog altijd nagenoeg volledig in eigendom heeft en beheert. Dit met uitzondering van de Kerkstraat 9. Dit pand is in het bezit van de heer en mevrouw Belmans-Verhaegen. Verder is de stad Diest op heden eigenaar van het Cultureel Centrum, Infirmieriestraat 1, 2 en 4 alsook het pand Kerkstraat 6-8 en de onbebouwde percelen achter de voormalige infirmerie ofwel respectievelijke

⁶⁵ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 33.

⁶⁶ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 33.

⁶⁷ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 33.

⁶⁸ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 12.

⁶⁹ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 35.

⁷⁰ SAD, nr. 31B, Cohier van de stad, 1747; R. VAN DE VEN, *Een visitatie op het Diestse begijnhof in 1796*, in: *Meer Schoonheid*, jg. XV, 1978, nr. 2, pp. 48-53.

kadastrumnummers 1853d, 1855e, 1856a, 1857c, 1857d, 1860a, 1939d. Het landschappelijk park is op heden in privébezit. De stad Diest onderhandelt momenteel met de eigenaar wat betreft de uitvoering van het groenbeheer.

Na de nederlaag van Napoleon in 1815 konden de begijnen terugkeren, maar een situatie als voorheen werd nooit meer bewerkstelligd. De scheiding tussen kerk en staat had zijn sporen nagelaten, de zwanenzang voor het begijnhof had zich ingezet. Verschillende woningen werden namelijk verhuurd aan leken en het aantal begijnen daalde ook stelselmatig. In 1833 waren er nog slechts 62 begijntjes. Dit aantal daalde tot 52 in 1866 en vervolgens tot 37 in 1880.⁷¹ In 1841 werd een lagere school ingericht in de Infirmieriestraat (thans Kerkstraat). In 1870 werd een kantschool voor meisjes en vrouwen ingericht in het H. Geestconvent en dit met het oog op het aanleren van een beroep.⁷² De begijnen waren niet opgetogen met deze actie gezien enkelen onder hen daarmee verplicht werden dit convent te verlaten en te verhuizen. Uiteindelijk werden de 3 inwonende begijnen op grond van een gerechtelijk vonnis buitengezet. Het eerste jaar had de school dertig leerlingen. In de volgende jaren werd het onderwijs er uitgebreid met lees- en schrijflessen. De kantschool bleef in functie tot 1875 waarna het programma werd overgenomen door het volwassenenonderwijs. Verder kwamen er meer en meer particulieren op het begijnhof wonen waardoor het geestelijk karakter geheel teloorving. De twee laatste begijntjes verlieten Diest in 1928.

Intussen was een landschappelijk park aangelegd ter hoogte van het voormalig hooiland en de bleekweide van het begijnhof. Dit gebeurde in 1890 in opdracht van Frantz van den Hove.⁷³ Er zijn geen verdere gegevens over de ontwerper bekend. In Diest woonde en werkte enerzijds wel een kunstschilder Frans Van den Hove die voornamelijk stadsgezichten, landschappen en boerderijstillevens schilderde en waarvan werken gedateerd zijn tussen 1874 en 1909, maar het is onduidelijk of hij de ontwerper was van het landschappelijk park.⁷⁴ Anderzijds is er eventueel een mogelijkheid dat de ontwerper verwant is aan de familie Van den Hove waarvan de broers Guillaume en Henri van den Hove achtereenvolgens burgemeester van de stad Diest waren in de periode 1817-1830. Twee jaar later werd het geheel ook als 'lusttuin' opgetekend bij het kadaster.⁷⁵ Na een kleine 70 jaar in particulier bezit, wordt de tuin in de jaren '60 verkocht aan een naamloze vennootschap 'Varia' die later 'Euro Shoe Unie' heette. Dit had een nefast gevolg voor de tuin gezien een aanzienlijk deel van het perceel opgeofferd werd ten voordele van de bouw van een industrieel gebouw.

02.05.06 STEDELIJKE ENTITEIT

Het begijnhof van Diest is een voorbeeld van een stratenbegijnhof op een haast rechthoekige plattegrond. Het stratenpatroon is door twee assen bepaald: een west-oostas, gevormd door de huidige Kerkstraat, en een noord-zuidas, gevormd door de huidige Engelen Conventstraat (de vroegere Hoogstraat). De oudste componenten zoals de kerk, het voormalige kerkhof en de aanpalende infirmerie situeren zich aan noordzijde. Ten zuiden heeft zich een gereduceerd schaakbordschema ontwikkeld met twee hoofdassen en verbingsstraten met aflijnende huizen en conventen. Deze inrichting gebeurde in de 16de eeuw op initiatief van Nicolaas van Essche die vanaf 1540 als priester van de begijnen was aangesteld. Bijgevolg werd het Diestse begijnhof vanaf de tweede helft van de 16de eeuw gevormd door vier straten, die in de 17de eeuw gekasseid werden.

De Kerkstraat was de oudste straat van het begijnhof. Zij was het verlengde van een weg die vanuit het Diestse stadscentrum in de richting van de weiden en de gronden rondom de stad liep. Tot de 16de eeuw gebruikten de Diestenaren deze weg om naar de wallen te gaan en doorkruisten ze also het begijnhof. De straat vormde tevens de scheiding tussen het dienstengedeelte ten noorden en het woongedeelte ten zuiden. Ze werd snel volgebouwd en zo ontstond haaks op de Kerkstraat, de Hoogstraat (de huidige Engelen Conventstraat). De verdere uitbreiding van het aantal woningen noodzaakte de aanleg van een nieuwe straat, de Heilige Geeststraat. Deze liep parallel met de Engelen Conventstraat. Een verbingsstraatje tussen beide, de Kraaieneststraat (voorheen "het Cort straetken naer de Warande"), vervulde het geheel. Ten slotte is er nog de Infirmieriestraat, in oude geschriften vermeld als de Kerkhofstraat. Achter de Heilige Geeststraat bleef een stuk grond, doorsneden door de begijnenbeek, liggen. Dit terrein werd op het stadsplan uit 1787 als de Begijnhofweide aangeduid.

Er is een zekere hiërarchie te merken in het stratenpatroon. De Kerkstraat is de hoofdas en is bijgevolg primair ten opzichte van de Engelen Conventstraat en de Heilige Geeststraat. Deze hebben op hun beurt meer aanzien dan de Kraaieneststraat.

⁷¹ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 338.

⁷² M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 338.

⁷³ R. DENEFF (ed.), *Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Vlaams-Brabant: Hageland – noordoosten van Vlaams-Brabant*, Brussel, 2007, pp.121-122; Mondelinge bron: Voormalig consultant landschappelijk erfgoed: Roger Deneef, 21 januari 2015.

⁷⁴ P. PIRON, *De Belgische beeldende kunstenaars uit de 19de en 20de eeuw. Deel 2 L-Z*, Brussel, 1999, p. 1375.

⁷⁵ KAVB, Legger 212, Diest art. 157 nrs 101 en 102; art.1542 nrs 2 en 3; art. 1730 nrs 5 en 6.

Deze rangorde heeft bovendien rechtstreekse gevolgen voor de hoekpercelen. In het eerste geval zullen de hoekpercelen zich naar de Kerkstraat richten, in het tweede geval naar de Engelen Conventstraat en de Heilige Geeststraat. Onder meer in de Kerkstraat is nog een oude gevelsteen bewaard gebleven waarop de straatnaam in is verwerkt.

02.05.07 ARCHITECTUUR VAN BEGIJNHOFWONINGEN

De architectuur van het begijnhof is karakteristiek voor de Brabantse bak- en zandsteenstijl, waarbij hier in Diest vooral ijzerzandsteen is aangewend.

De meeste huizen in het begijnhof dateren uit de 17de eeuw wanneer de huizen in vakwerk vervangen werden door stenen gebouwen. De bouwwoede die in deze periode heerste, is enerzijds te verklaren door het feit dat de gemeenschap vrij welvarend was. Het geld werd onder meer ook gebruikt voor de verfraaiing van de kerk en vernieuwing van het huizenpatrimonium. Anderzijds groeide de begijnengemeenschap in die periode dermate aan dat er een acute nood aan woningen was en vele van de lemen huizen waren ongeschikt voor het herbergen van begijnen in comfortabele omstandigheden.⁷⁶ Er zijn zowel begijnhuisjes in traditionele stijl als woningen met fraaie barokke deuren en rijk versierde nissen met huisheiligen, die de woning onder zijn/haar speciale bescherming moest nemen. De ramen van de huizen zijn hoog geplaatst zodat de begijnen niet afgeleid konden worden door het straatleven. De deuren en vensters waren meestal door een rand van witte natuursteen omringd. Op oude foto's is te zien dat ook in het begijnhof van Diest de gevels vroeger waren bepleisterd of witgekalkt. Bij verschillende panden zijn de sporen daar nog van bewaard gebleven. Dit komt doordat de woningen in de begijnhoven in tegenstelling tot andere stadsdelen minder werden aangepast aan de heersende architecturale trends. Het uniforme uitzicht is gedeeltelijk een gevolg van de restauraties in de loop van 20ste eeuw.

De huizen werden gebouwd op kosten van de begijnen zelf.⁷⁷ Meestal werd een woning door twee personen bewoond, meestal twee begijnen of een begijn en een meid. Vaak waren er nog enkele kinderen gehuisvest. De richtlijnen bij nieuwbouw of verbouwingen (hoogte, breedte, daken etc.) kwamen van de oversten van begijnhof. Daarbij werd al gestipuleerd dat muren die uitkijken op de burens, geen ramen mochten hebben wat duidt op een hun respect voor privacy. Het begijnhof bleef bovendien eigenaar van de grond. Bij het overlijden van de begijn werd het huis ook eigendom van het hof die het verder kon verhuren. Via het testament kon de begijn wel bepalen welke begijn er na haar dood gratis het huis mocht bewonen.

Ieder huis op het Diestse begijnhof werd in de archieven aangeduid met de naam van de eigen beschermheilige. Het fenomeen van de huisheiligen dateert uit de 15de eeuw en was vrijwel algemeen in gebruik op de begijnhoven in de Nederlanden tijdens de 16de eeuw. Deze naam had een dubbel doel: enerzijds het herkennen van de woning en anderzijds het afsmecken van de bescherming van de betrokken heilige. Binnen de toekenning van deze huisheiligen vallen er enkele patronen vast te stellen. De namen in de Kerkstraat hebben voornamelijk betrekking op het leven van Christus en op zijn apostelen. Mannelijke heiligen zijn voornamelijk terug te vinden in de Engelen Conventstraat terwijl in de Heilige Geeststraat dan weer vrouwelijke huisheiligen gebruikt werden. De Kraaieneststraat is gemengd wat betreft de huisnamen. Enkele heiligen verdwenen na verloop van tijd ten voordele van bijvoorbeeld nieuwe heiligen uit de Contrareformatie. Daarnaast verhuisden verschillende begijntjes nadat de Commissie voor Openbare Onderstand in het bezit was gekomen van het begijnhof. Ze gingen zich hergroeperen en namen vermoedelijk hun aanvankelijke huisbeeld mee naar hun nieuwe verblijf. Op die manier werden de heiligen door de eeuwen heen nogal vaak van plaats verwisseld zonder dat dit vermeld werd of ergens beschreven stond. Dit maakt het dus niet gemakkelijk om de huizen te lokaliseren.⁷⁸

⁷⁶ M. VAN DER EYCKEN, *Van huizen en huisheiligen: een bouwoverzicht van het Diestse begijnhof tot het einde van de 18de eeuw*, in: VRIENDEN VAN HET STEDELIJK MUSEUM EN ARCHIEF, *Kunstschaten uit het Diestse Begijnhof (tent.cat.)*. *Diestsche cronycke 9, Diest, 1983*, p. 171.

⁷⁷ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 110.

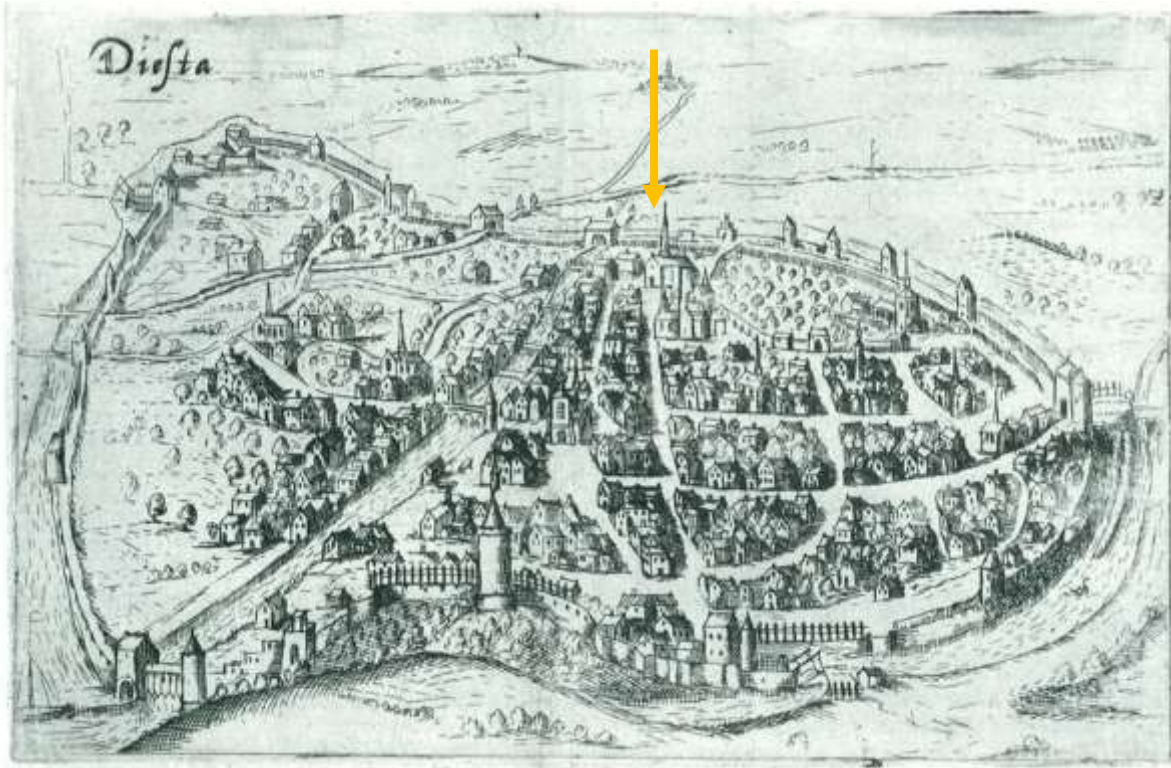
⁷⁸ Michel Van der Eycken verdiepte zich in de materie van de huisheiligen en bestudeerde de archiefdocumenten grondig om een zo correct mogelijke wedersamenstelling op te maken.

1580: "Deist" De inname van Diest door de Franse troepen in 1580. Gravure, gekleurd. 18,8 x 27,3 cm. Brussel, ARA, Topografisch-historische atlas, nr. 1822.

Deze plaat van Frans Hogenberg is een historie-afbeelding en toont de inname van Diest op 8 juni 1580 door Franse huurlingen in dienst van Willem van Oranje. De aanval gebeurde langs de flank van de Allerheiligenberg waarbij de aanvallers de Zichemsepoort forceerden en de belendende wallen bestormden. De Grote Markt is duidelijk zichtbaar en daar ziet men de weerstand die door twee Duitse vendels voetvolk van het Diestse garnizoen geboden werd. De locatie van het begijnhof is niet te zien op de plaat.

“Diesta” Gezicht in vogelvlucht op de stad aan de zuidzijde. Jan de Haen. Gravure, 12,5 x 19,4 cm. Brussel ARA, Topografisch-historische atlas, nr. 2217.

Dit panorama is het oudste totaalzicht op de stad. Een aantal markante gebouwen zijn duidelijk zichtbaar: links bovenaan de Antwerpse poort. Aan de linkerzijde van de Demer is er de Sint-Jacobskapel en de kerk van het Minderbroedersklooster. Onder aan links bevindt zich de waterpoort op de Demer en de Zichemse poort. Centraal onderaan is er de Toeterstoren en de Leuvensepoort. Rechts bevindt zich de Beveren- of Hasseltsepoort met in de onmiddellijke omgeving de Sint-Annakapel. Ter hoogte van de Warande staat de Sint-Janskerk. Het begijnhof bevindt zich centraal achteraan op het panorama, tussen de Warande en de Demer. Er is een kerkgebouw te zien, vermoedelijk de begijnhofkerk ofwel de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Veel detaillering inzake de opbouw van het begijnhof is er niet te zien.

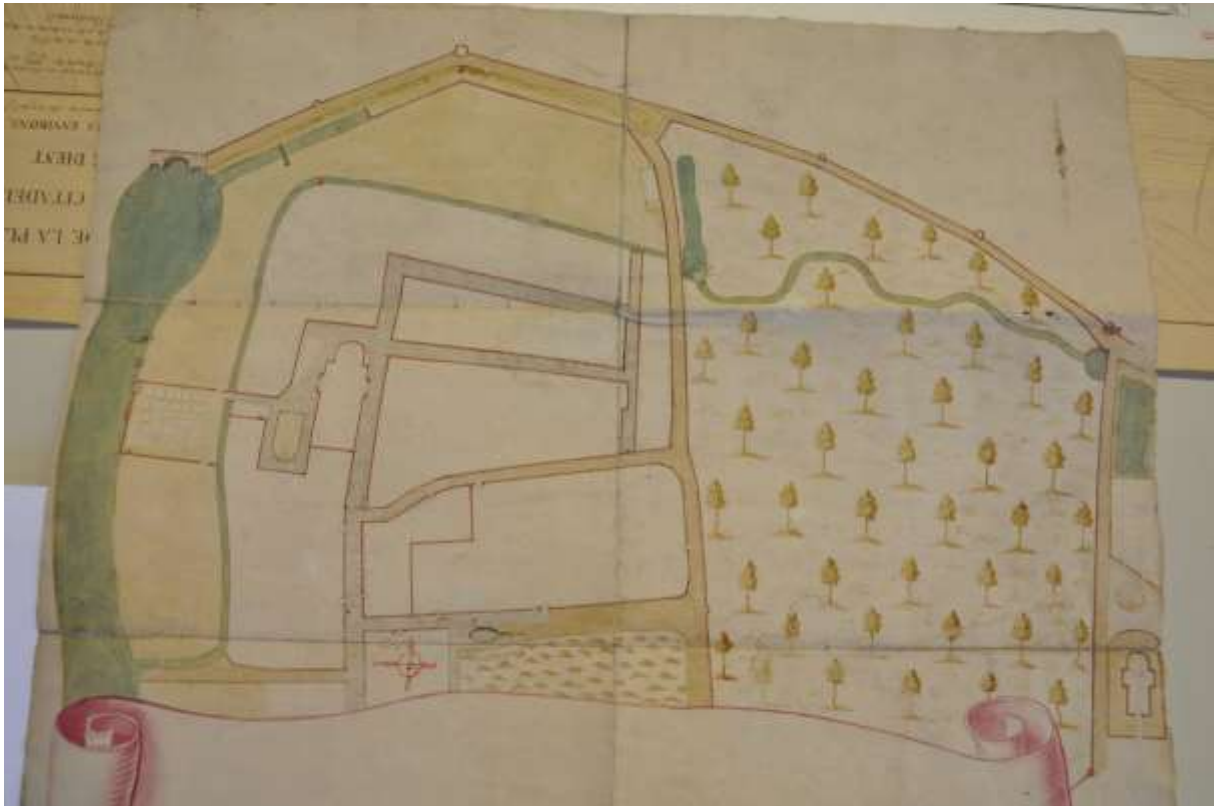
1681: Zicht op Diest en Grote Markt van Diest. Gravures door Frans Eringem in F. LYFFTOCHT, Tweeden deel van den Voorwinckel van Patiencie.

De eerste gravure is een algemeen zicht op Diest. Verschillende kerktorens zijn zichtbaar, maar deze zijn onmogelijk precies te lokaliseren. Bovendien stond er geen windmolen op de wallen waardoor afgeleid kan worden dat dit zicht fictief is.

Bron: Foto SAD. De tweede gravure toont de Grote Markt van Diest met de Sint-Sulpitiuskerk.

17de eeuw: onafgewerkte plattegrond van het Diestse begijnhof met de belangrijkste straten en gebouwen. Anoniem, 17de eeuw. SAD

Dit betreft de oudste plattegrond die het begijnhof in beeld brengt. De plattegrond lijkt sterk op de hedendaagse. De Kerkstraat, Engelen Conventstraat, Heilige Geeststraat en Kraaijeneststraat zijn duidelijk herkenbaar, alsook de Sint-Catharinakerk en het kerkhof. De begijnhofkerk was nog niet volledig alleenstaand. De meest ingrijpende verandering in vergelijking met de huidige situatie gebeurde bij de heraanleg van de waterlopen. De Demer werd deels herlegd bij de aanleg van de vestinggordel, de beejnenbeek werd verlegd waardoor de woonzone niet meer omsloten was door het water. De groenzones liggen hierdoor deels binnen de woonzone van het begijnhof.

02.06.04 1669: CORNELIS LOWIS

1669: Kaart van Diest door Cornelis Lowis. ARAB (Anderlecht), Raad van Brabant. Processen der steden, nr. 108.

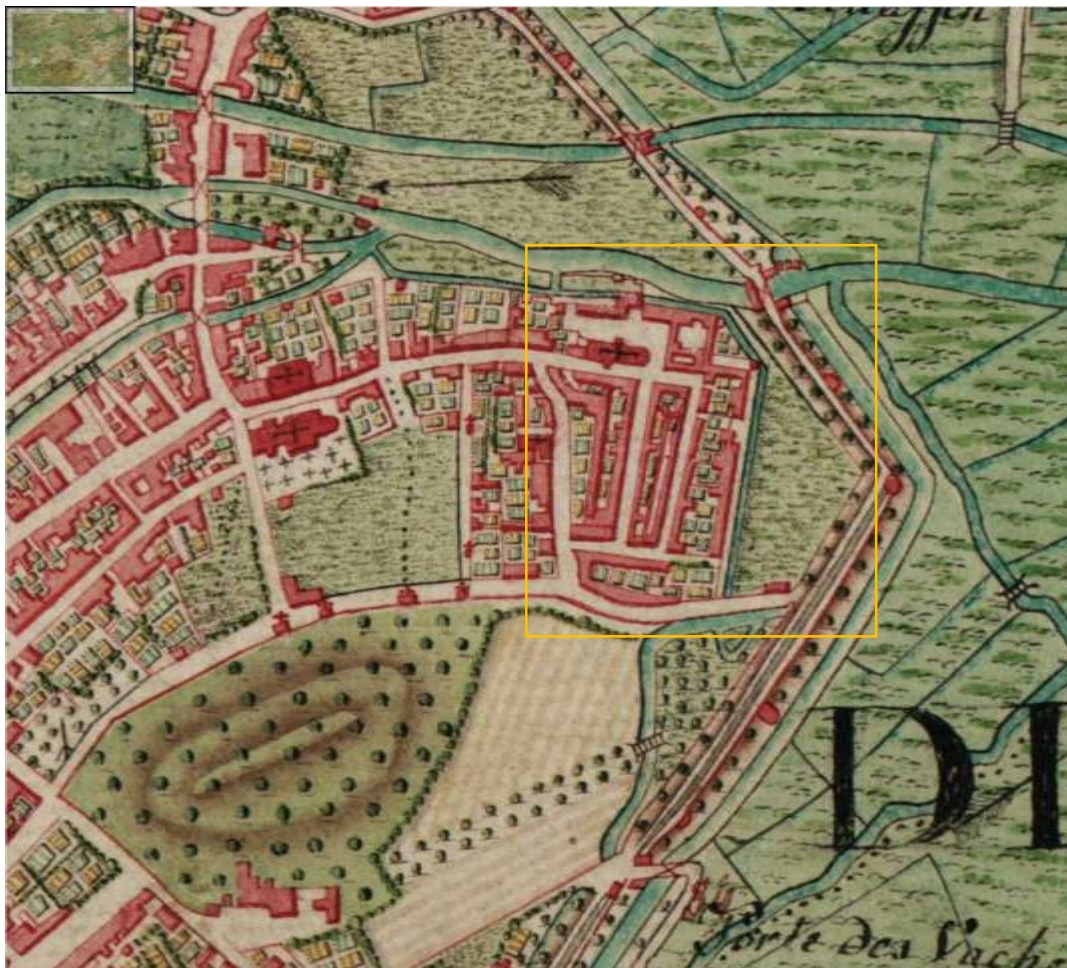
Detail: Een wandeling door Diest in 1669.

Het begijnhof wordt door Cornelis Lowis afgebeeld als een ministad. Op het moment dat de kaart werd vervaardigd, bereikte het begijnhof zijn grootste aantal inwoners, met name nagenoeg 400 begijnen en bijkomend nog een 200tal kinderen en andere inwonende personen. Het stratenpatroon is duidelijk afleesbaar, vooraan is de huidige Vestenstraat gesitueerd, met links het poortgebouw. Dit betreft nog het oude poortgebouw en niet de monumentale barokpoort uit 1671. Daarachter merken we de Sint-Catharinakerk (1) op. De nieuwe huizen met verdieping in de Kraaieneststraat en deze op de hoek van de Engelen Conventstraat en de Heilige Geeststraat zijn als iets grotere gebouwen aangeduid aan de rechterzijde (2). De Demer loopt achter het begijnhof door.

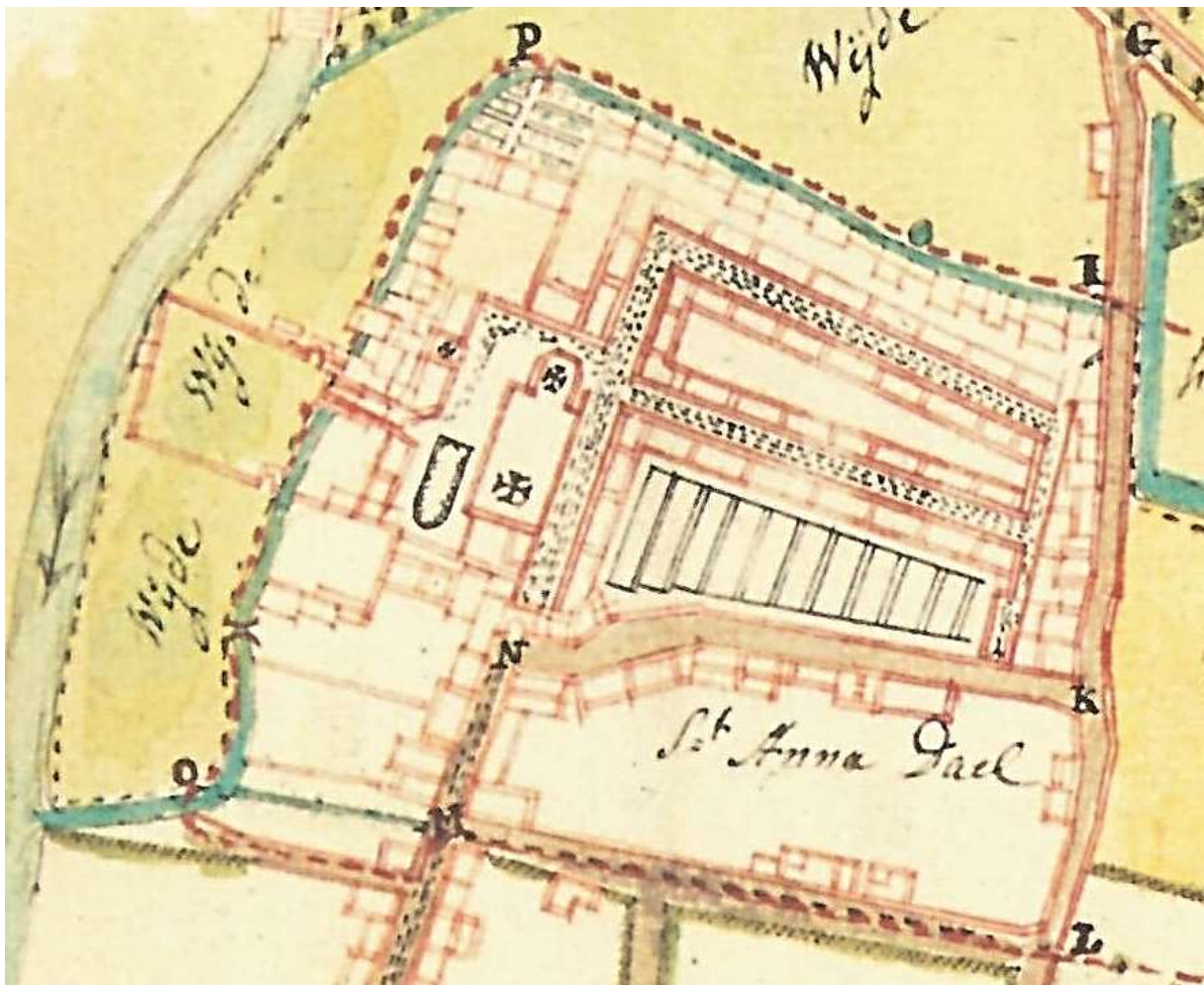
Hoewel de eerste cartografische producten van Frickx interessant zijn, ten minste vanuit esthetisch oogpunt, heeft hij zijn reputatie vooral te danken aan zijn beroemde “carte des Pays-Bas” (kaart van de Nederlanden). Deze kaart is in feite een bundel van verschillende soorten kaarten, zoals wordt uitgelegd in de titel “Carte des Pays-Bas et des frontières de France, avec un recueil des plans des villes, sièges et batailles données entre les hauts alliés et la France.” Deze titel bevindt zich op de titelpagina van wat wordt beschouwd als de eerste editie van de bundel van Frickx. Deze editie verscheen in 1712, toen 23 van de 24 topografische kaarten van de zuidelijke Nederlanden klaar waren. Vanuit historisch oogpunt is deze kaart hier minder interessant gezien Diest op een eerder kleine schaal afgebeeld is.

Op de gekende kaarten van graaf Joseph Jean François de Ferraris wordt Diest afgebeeld, maar door de schaalverhouding is de weergave van de stadskern niet erg duidelijk. Het stratenpatroon, de bebouwing en de landschapskenmerken zijn weliswaar aangeduid, maar de kaart laat moeilijk detailonderzoek toe. Zo ontbreken een aantal religieuze gebouwen, hoewel deze meestal speciaal gemarkeerd zijn. Ter hoogte van het begijnhof is het stratenpatroon duidelijk aangegeven. Er is nog steeds een volume tegen de kerk aangebouwd. Verder is te zien dat het begijnhof nagenoeg volledig volgebouwd is. Slechts enkele percelen in de hoek van de Kraaieneststraat en de Heilige Geeststraat zijn onbebouwd alsook zijn er twee onderbrekingen van de huizenrij in de Heilige Geeststraat. Lege percelen zijn er dus echter niet. De meeste woningen beschikten over een tuin of koer en een achterbouw.

Kaartenboek van de Abdij Tongerlo 1665 – 1794 Uitgegeven door het Algemeen Rijksarchief
) 2001 : Kaart I,10 : "kaart van het zuidoostelijk deel van de stad Diest met aanduiding van o.a. het begijnhof / 1778

Dit plan van landmeter A. Meulemans uit Tongerlo en is veel gedetailleerder dan het latere stadsplan (1786) dat deze opmaakte in opdracht van de stadsmagistraat (zie volgende kaart) . Deze kaart werd opgemaakt i.o.v. de E.w.h. Bonaventure Jacobs , provisor van de abdij van Tongerlo en moest dan ook juiste afstanden en grondoppervlaktes verschaffen als basis voor het heffen van de tienden.

Dit plan is qua grondindeling juister dan deze van de Ferraris . Er werd ook voor het eerst getracht om de woningpercelen en de bijgebouwen weer te geven , ook al lijkt dit voor de grote huizenblokken toch eerder schematisch . Het valt op dat de tuinen tussen de Vestenstraat en de Engelen Conventstraat vele dieper zijn omdat daar geen achterhuizen getekend werden.

Op deze kaart werd ook aangegeven op welke wijze de wegen verhard waren : zwarte stippen wijzen op kasseien terwijl de bruine kleur wijst op zandwegen. Dit geeft ook een idee van de aanleg voor de infirmerie : deze was beperkt tot een straatje

tot aan de poort naar de boerderij van waaruit een smaller pad voor de infirmerie maar los ervan doorliep tot aan het poortje naar de ommuurde bleekweide.

02.06.08 1786: STADSPLAN

1786: Plan van de stad Diest. SAD

Dit plan is het werk van landmeter Albert Meulemans uit Tongerlo. Hij kreeg de opdracht van het stadsbestuur om een plan te maken met onder andere de nieuw ontworpen indeling van de Diestse parochies. Dit initiatief kaderde in de religieuze hervormingen onder keizer Jozef II. Er bestaan twee versies van de kaart waarbij één versie een groter deel van de omgeving rond de stad weer. De kaart van Meulemans is een eerste echt stadplan en geeft het stratenpatroon weer met de aanduiding van de voornaamste gebouwen. Deze zijn genummerd en de verklaring is in een uitgebreide legende opgenomen. De nieuwe ontworpen parochies zijn in verschillende kleuren weergegeven, dit in combinatie met een letter. De witte kleur in combinatie met de letter D staat voor de Sint-Catharinaparochie.

Wat het begijnhof betreft, zijn de begijnhofpoort (1) en –kerk (2) opgetekend alsook de kapel van de infirmerie (3). Verder is de begijnhofweide (4) aangeduid en wordt in rood ingekleurde lijnen aangegeven waar de ommuring stond.

1817 : caert van de rivieren valley van de Demer. Een wandeling door Diest Brussel, ARAB, Militaire kaarten, nr. 5813/c.

Detail met de stadskern van Diest uit Caert van de rivieren valley van de Demer. Dit plan van de hand van kapitein-ingenieur Nimaber uit 1817, steunt op een vroegere kaart van N. Jamets, luitenant-ingenieur, uit 1754. De kaart maakt deel uit van een reeks die het rivierenet tussen Mechelen en Hasselt toont. Het is een typisch voorbeeld van afbeeldingen van de stadskern op kaarten die een grotere regio bestrijken. De kaart is niet naar het noorden georiënteerd. Het begijnhof (links) is eerder summier weergegeven.

02.06.10

1823: PRIMITIEF KADASTER

1823: Primitief kadasterplan, J.P. Voncken. KAVB, Stad Diest, sectie A, Primitief plan, 1823.

De primitieve kadasterkaart geeft een gedetailleerd overzicht van het grondbeheer en –indeling. Het betreft een document dat informatie geeft tot op perceelsniveau. Het stratenbegijnhof is nauwkeurig weergegeven. Er zijn twee ingangen aan de Vestenstraat (poortgebouw en doorgang ter hoogte van de Kraaieneststraat). Verder zijn er verschillende doorgangen, met name een doorgang langs het kerkhof (1843) naar de bleekweide (1941) (via brugje over de beek), een doorgang naar perceel 1856 'hof' vanuit de Kerkstraat en naast het convent, een doorgang naar de achterbouw van perceel 1872, een doorgang in de hoek van de Heilige Geest- en Kraaieneststraat naar perceel 1878 'hof'. Er is daarnaast ook een brugje te zien over de Begijnenbeek waardoor het boerderijcomplex ook toegang geeft tot het achterliggende hooiland.

Wat verder in het oog springt, is dat de dichte bebouwing van het begijnhof op enkele plaatsen doorbroken is, met name voornamelijk in de Heilige Geeststraat perceel 1868, 1881 en 1885. Ook de Kerkstraat was nog dichter bebouwd en vanaf het poortgebouw gaf de Kerkstraat een veel smallere, dichte indruk gezien er gebouwen tegen de westgevel van de kerk waren aangebouwd en er een pand stond tegen de zuidzijde van het koor. Ook de huidige Infirmieriestraat had een meer gesloten karakter omwille van de meer aaneengesloten bebouwing, het perceel 1849 was nog bebouwd en de aanbouw tegen de kerk stond er nog.

De Begijnenbeek, takte zich vanaf de Demer af naast perceel 1942 of 'hooiland' en liep vervolgens langs dit hooiland, de bleekweide, de infirmerie en maakte ook de bocht langs de hof (perceel 1850) om vervolgens achter de achterbouwen van de Heilige Geeststraat te lopen tot aan de weg (huidige Vestenstraat).

Wat de oppervlakte betreft, was het begijnhof een stuk groter gezien ook perceel 1937 'hof', 1938 'hof', 1939 'hooiland', 1940 'hof', 1941 'bleekweide' en 1942 'hooiland' eigendom waren van het begijnhof. Dit geeft meteen ook een beeld van de rijkdom en uitgestrektheid.

02.06.11 1840: ATLAS VAN DE BUURTWEGEN

1840: Atlas van de buurtwegen, provincie Vlaams-Brabant

De atlas van de buurtwegen geeft een nagenoeg identiek beeld als het primitieve kadasterplan.

De kaart van Vandermaelen is de eerste kaart waarop de verschillende fortificaties te zien zijn die in de periode 1837-1855 werden aangebracht. De bebouwing van het begijnhof in de bouwblokken zelf is slechts schematisch weergegeven, enkel de kerk en de kapel van de infirmerie zijn als religieuze bouwwerken aangeduid. De kaart geeft al wel aan dat de omliggende hoven en landen van het begijnhof ingeperkt zijn door de opbouw van de vestingwerken.

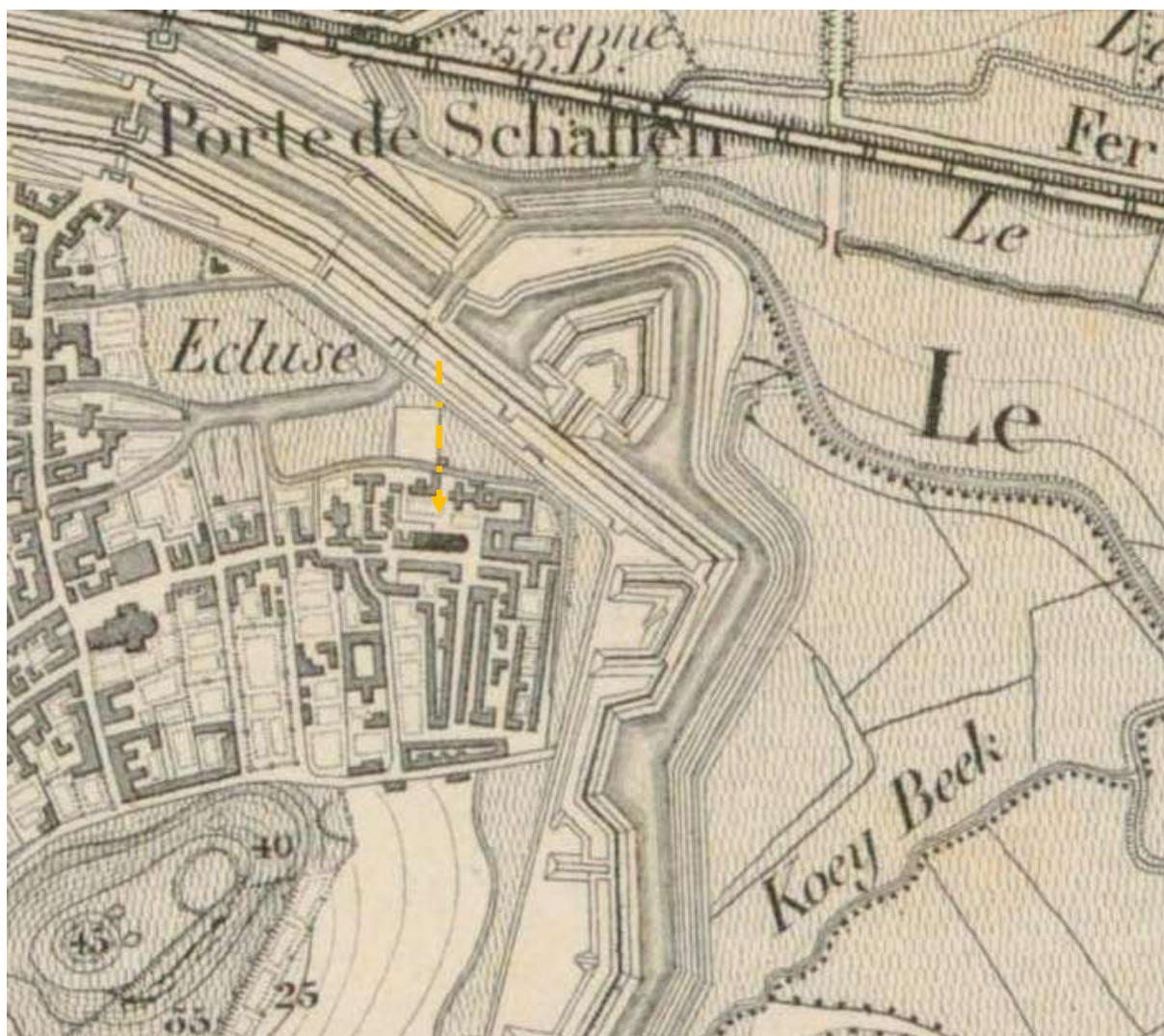
02.06.13 1848: KADASTERPLAN

1848: gereduceerd kadasterplan van het Krijgs- en Topografiedepot van "Diest". © NGI

Het gereduceerde kadasterplan geeft een minder uitgewerkt algemeen beeld van de stad Diest. De kaart moet ook eerder gezien worden vanuit militair doeleind. Aangezien de kaart samengesteld is op basis van de kadasterplannen zijn de vestingwerken nog niet aangegeven.

1850: Terreinopname van de omgeving van het kamp van Beverlo, Diest nr. 16. © NGI

De terreinopname van het Kamp van Beverlo toont dat de loop van de Begijnenbeek nog niet is gewijzigd. Er lijken wel meer gaten geslagen te zijn in de gesloten bebouwing van het begijnhof, als is de schaal wel eerder klein om daar precieze uitspraken over te doen. De verschillende fortificaties bevestigen dat de oppervlakte van de eigendom van het begijnhof verkleind is. Verder is enkel de kerk als religieus bouwwerk aangeduid via een meer vettere inkleuring.

02.06.15

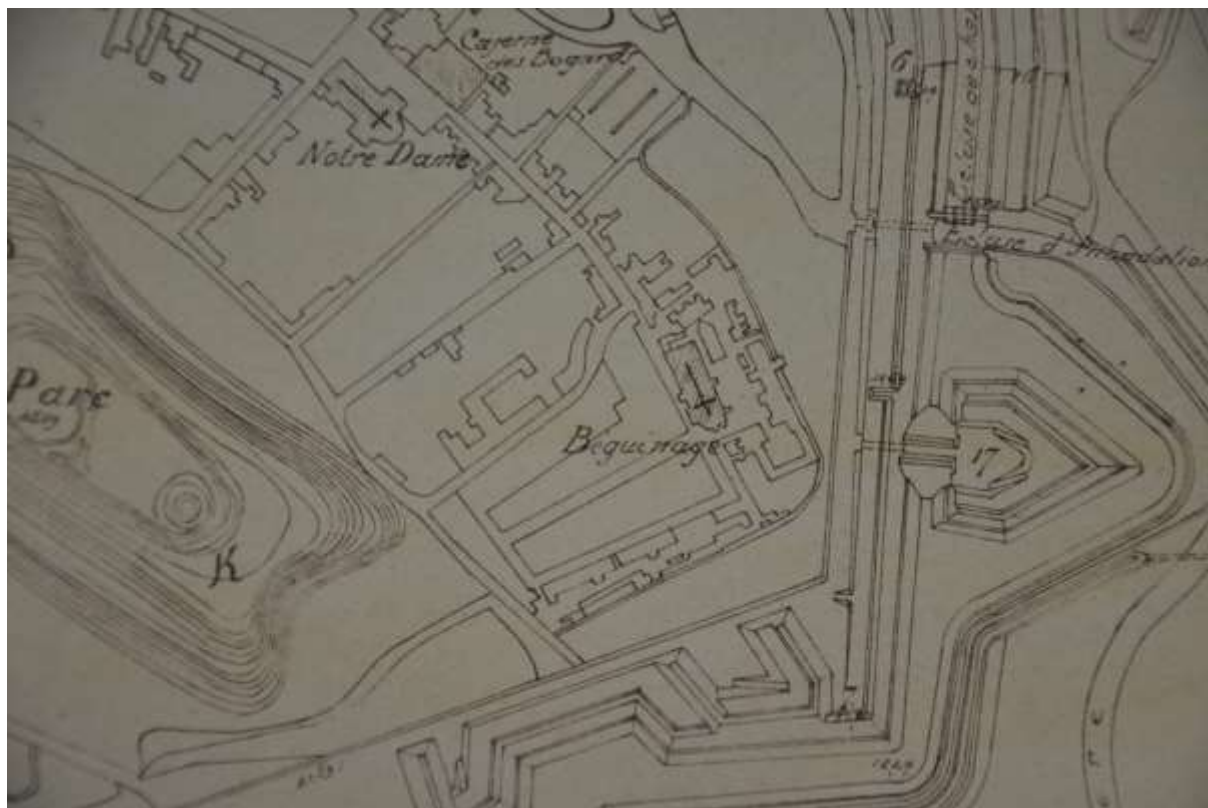
1853: POPP

1853: Popp kaart © KBR

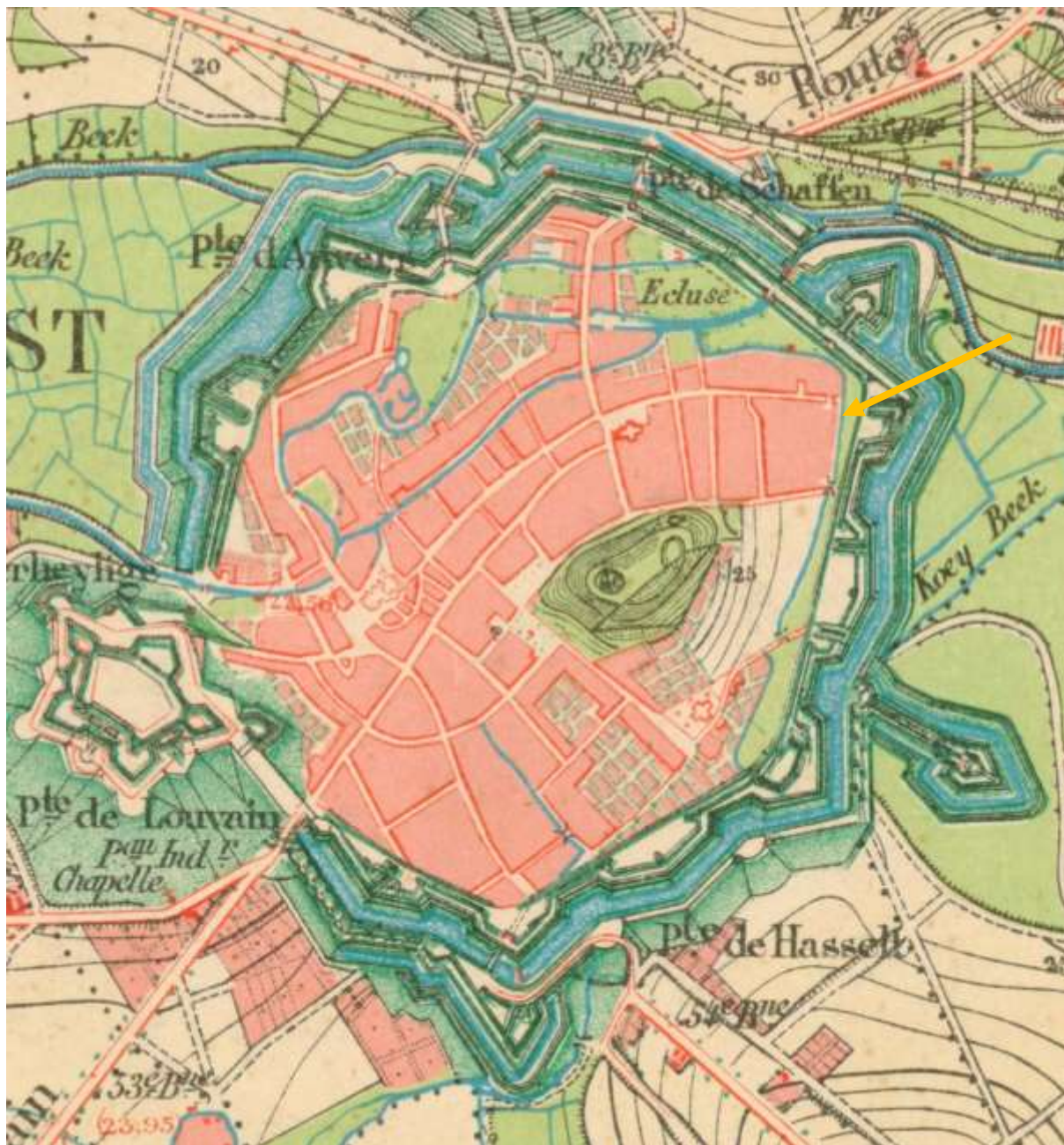
De Popp kaart geeft een mooi algemeen overzicht. De vestingwerken zijn nog niet aangegeven. Wat de bebouwing betreft, verschilt deze nauwelijks met hetgeen op het primitief kadasterplan reeds is aangeduid. Op de kaart is wel geschreven dat een school is ingericht in perceel nummer 1844.

1866: Plan de la place et la citadelle de Diest et ses environs. SAD

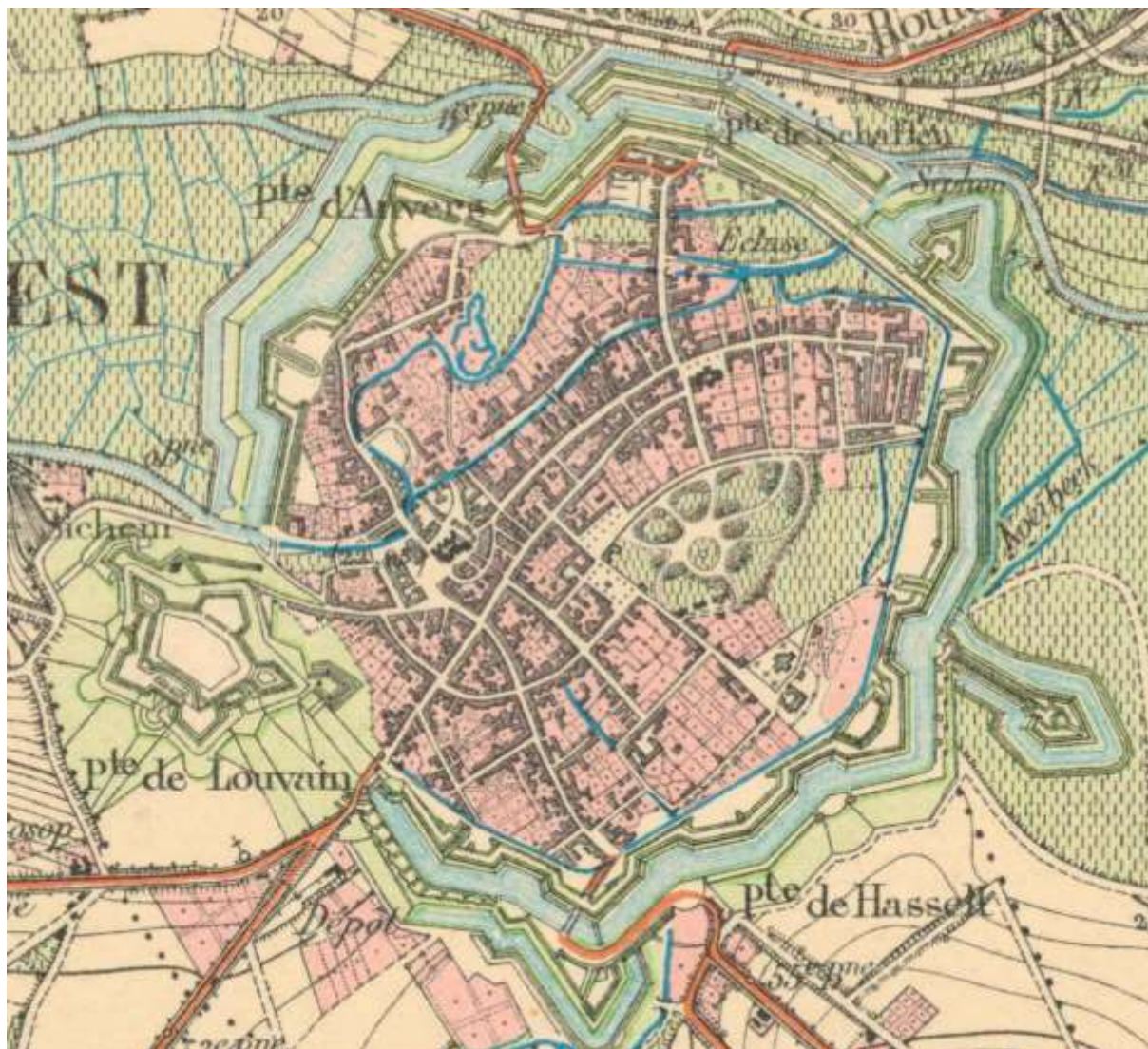
De kaart is eerder gericht op het in kaart brengen van de verschillende fortificaties die in de periode 1837-1855 werden aangebracht. De bebouwing van het begijnhof in de bouwblokken zelf is dan ook niet volledig opgetekend. De kaart geeft al wel aan dat de omliggende hoven en landen van het begijnhof ingeperkt zijn door de opbouw van de vestingwerken.

1870: Topografische basiskaart van België op schaal 1:20.000. Kaartblad 25/5: Diest. Editie DLG1, 1878. © NGI

De topografische basiskaart geeft geen detaillering op perceel niveau, het bouwblok is egaal ingekleurd zonder aanduiding van kerk noch kapel, maar tekent enkel de loop van de Begijnenbeek op (zie pijl).

1884: Topografische basiskaart van België op schaal 1:20.000. Kaartblad 25/5: Diest. Editie IMC1, 1896. © NGI

De topografische basiskaart geeft in tegenstelling tot voorgaande kaart weer meer informatie. Gezien zijn kleine schaal is het moeilijk om er veel met de nodige precisie van af te kunnen leiden, maar het valt wel op dat dit de eerste kaart is die het perceel van de huidige parking in de Heilige Geeststraat als volledig onbebouwd weergeeft. De Begijnenbeek wordt dan weer verder van de achterbouwen aan de Heilige Geeststraat opgetekend, terwijl dit pas bij het kadaster werd opgetekend in 1962. De kaart lijkt dus niet volledig correct te zijn.

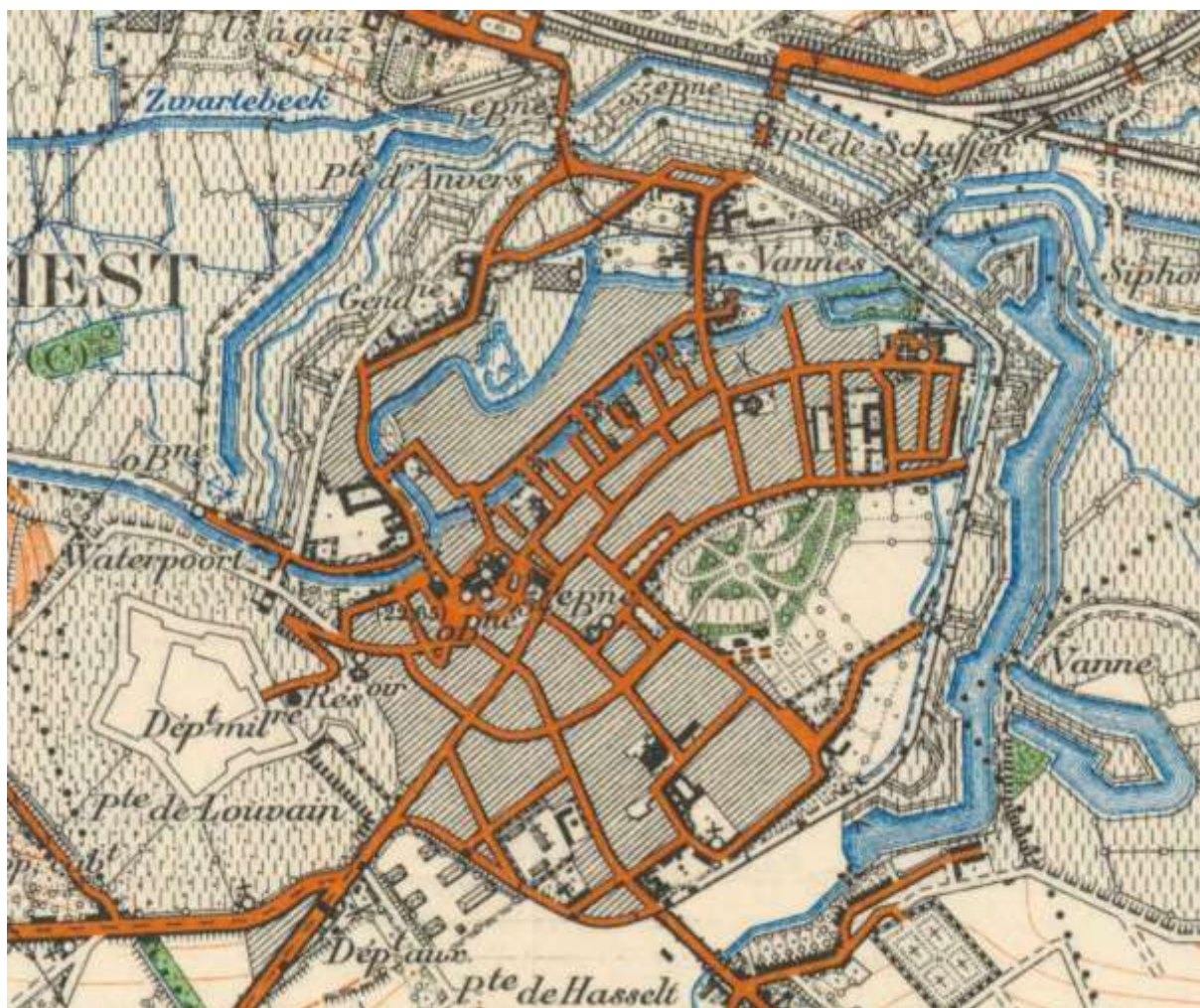
02.06.19 1893: PLAN DE LA VILLE

1893: Plan de la ville de Diest. SAD

Dit betreft een vereenvoudigde weergave van het begijnhof. Vooreerst is het stratenpatroon niet volledig correct weergegeven en is de Kraaieneststraat al helemaal niet opgetekend. De kaart heeft bijgevolg geen verder nut voor dit onderzoek.

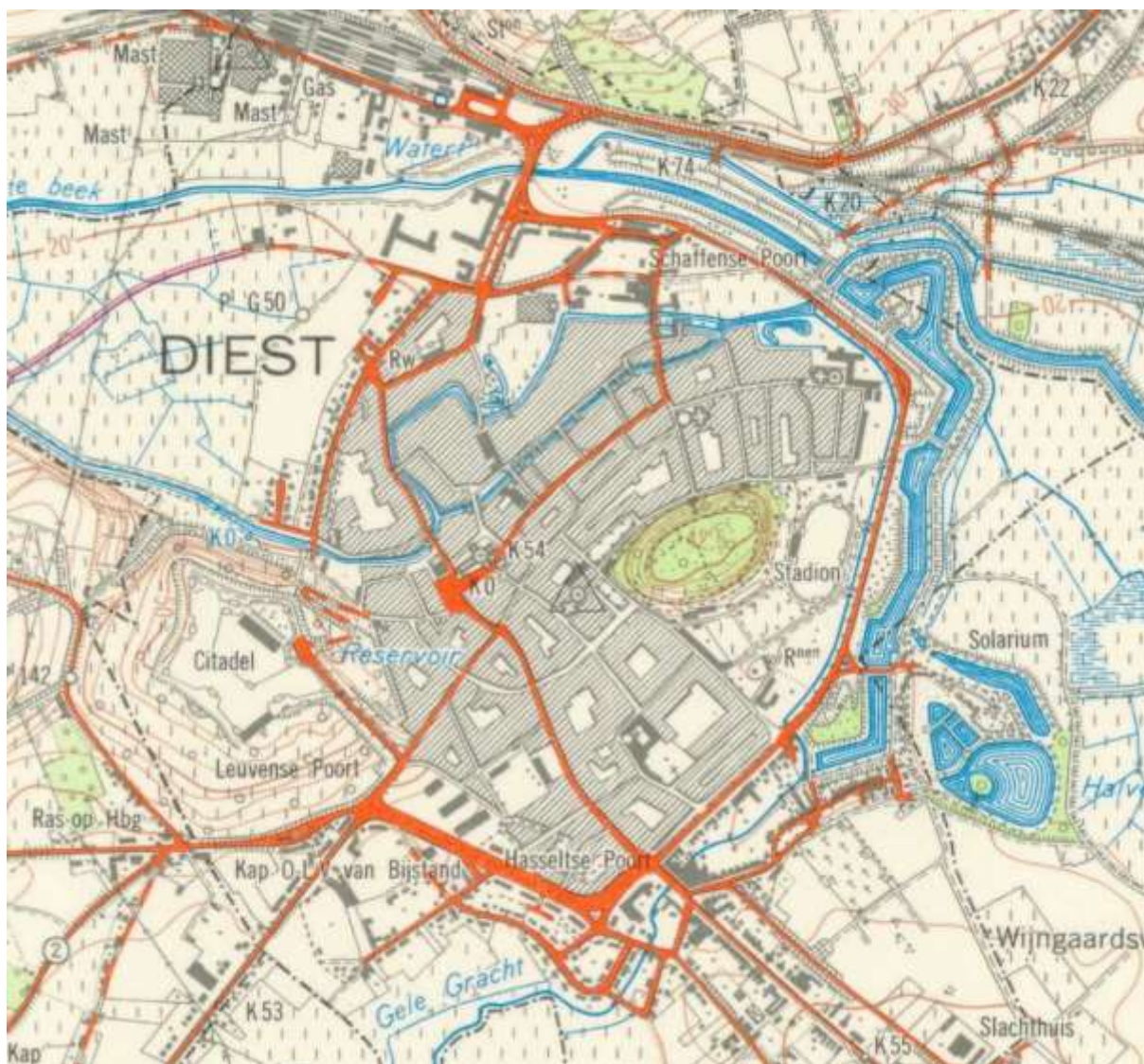
1933: Topografische basiskaart van België op schaal 1:20.000. Kaartblad 25/5: Diest. Editie ICM3, zogenaamde Duitse uitgave, 1942. © NGI

De topografische kaart van 1933 duidt de Begijnbeek wel terug aan ter hoogte van de achterzijde van de achterbouwen. Daarnaast zijn de bouwblokken van de Engelen Conventstraat, de Kraaieneststraat, de zuidzijde van de Kerkstraat en de westzijde van de Heilige Geeststraat niet verder gedetailleerd. Er kan wel afgeleid worden dat een deel van het complex in de Infirmeriestraat 1-2 is afgebroken. Ten slotte valt ook te vermelden dat er voor het eerst een park met vijver in liggende 8-vorm wordt ingetekend ter hoogte van de voormalige bleekweide en hooiland van het begijnhof.

02.06.21 1958: TOPOGRAFISCHE KAART

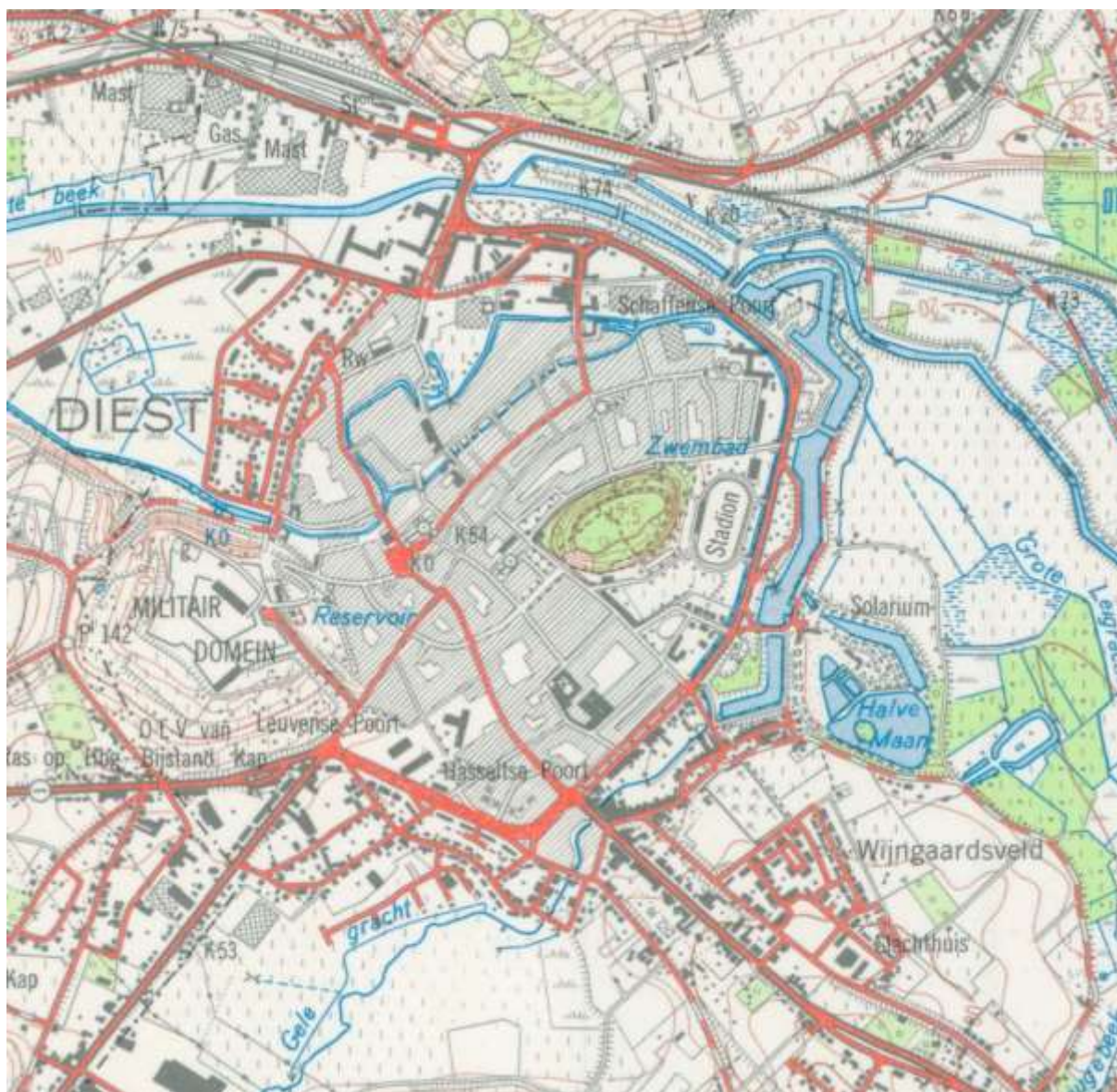
1958: Analoge topografische kaart van België op schaal 1:25.000. Kaartblad 25/5-6: Diest – Herk-de-Stad. Editie 1, 1962. © NGI

De analoge topografische kaart van 1958 heeft evenmin een uitgebreide detaillering tot op perceelsniveau. De achterbouwen van de Heilige Geeststraat lijken nagenoeg niet te zijn opgetekend. De kaart bevestigt wel een gedeeltelijke afbraak van het complex in de Infermeriestraat en duidt ook aan dat de Begijnbeek wat naar het oosten is opgeschoven. De vijver in het park wordt als komma-vorm opgetekend.

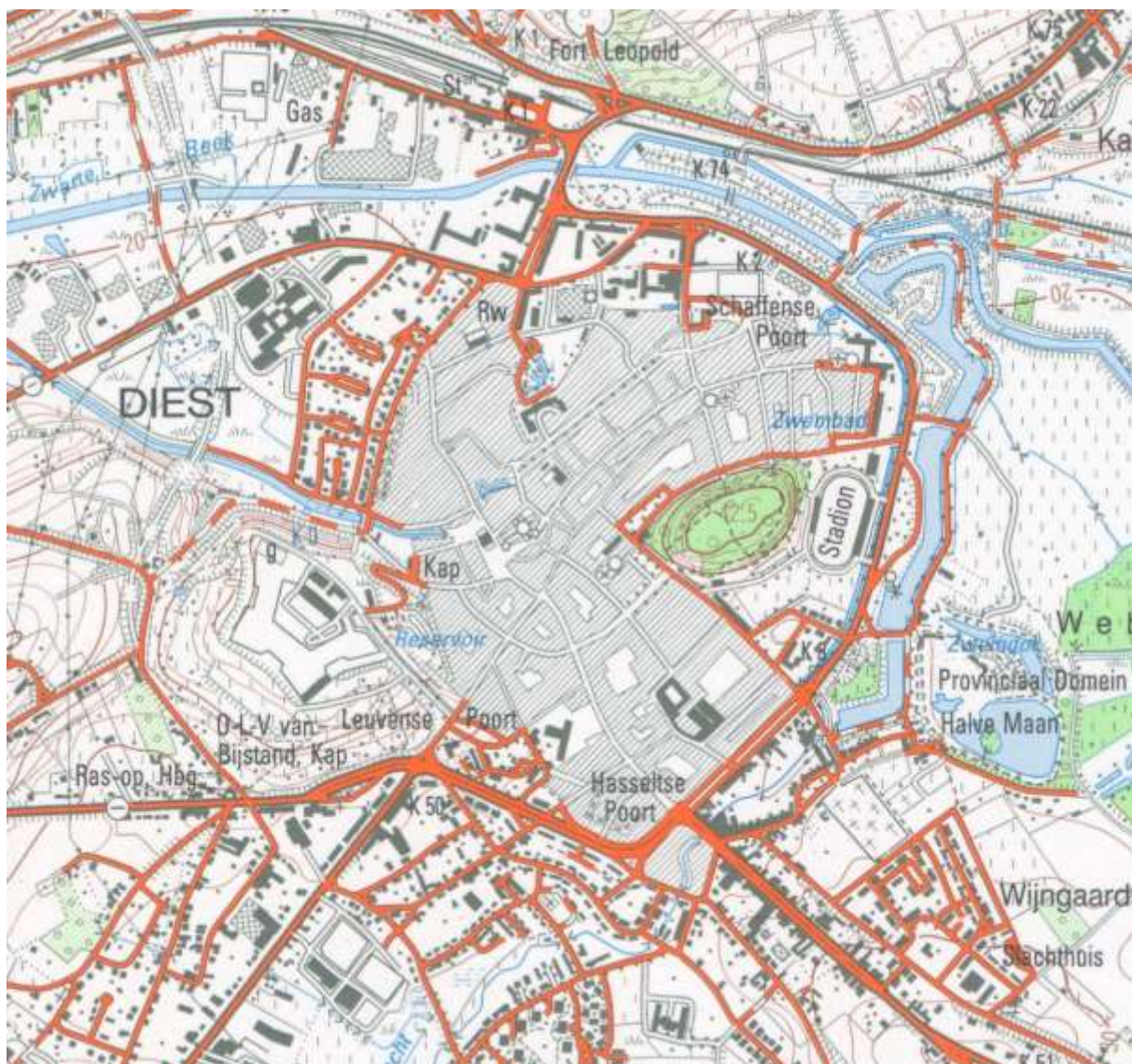
02.06.22 1971: TOPOGRAFISCHE KAART

1971: Analoge topografische kaart van België op schaal 1:25.000. Kaartblad 25/5-6: Diest – Herk-de-Stad. Editie 2, 1974. © NGI

Er zijn geen wijzigingen aangebracht in deze kaart, met uitzondering van de verkleining van de vijver in het park en dit ten voordele van de bouw van een fabrieksgebouw (voormalige schoenfabriek).

1986: Analoge topografische kaart van België op schaal 1:25.000. Kaartblad 25/5-6: Diest – Herk-de-Stad. Editie 3, 1989. © NGI

Los van een verdere verkleining van de vijver in het nabijgelegen park geeft deze kaart geen veranderingen op.

HOOFDSTUK 03 BESCHRIJVING EN INVENTARIS VAN DE ERFGOEDELEMENTEN BINNEN DE AFBAKENING – HUIDIGE TOESTAND

03.01 ALGEMENE BESCHRIJVING / TYPERING EN RUIMTELIJKE CONTEXT

03.01.01 EEN STAD IN EEN STAD

In de loop van de 12de eeuw had de bebouwing zich ontwikkeld rond de Demer. Diest bestond uit verschillende wijken die elk voorzien waren van hun eigen, weliswaar primitieve, omwalling. In 1253 vestigden de eerste begijnen zich aan de rand van de stad, vermoedelijk met hun eigen omwalling. Begijnhoven zijn namelijk in essentie besloten en beschermde gemeenschappen.

De begijnhoven lagen meestal aan de rand van een stad en werden na verloop opgenomen in het stadsweefsel. Op de kaart van graaf de Ferraris (1771-1777) is te zien dat de stad zich ontwikkeld heeft rond de grote markt en de Sint-Sulpitiuskerk (A). Het begijnhof (B) werd aan de rand geplaatst en heeft zo één 'stadswand' (a), één zijde die aan het park grenst (b) en twee randen met waterlopen, weides en landbouwgrond (c). Deze natuurlijke elementen waren uitzonderlijk belangrijk voor een begijnhof omdat ze niet onder de bescherming van de parochie stonden moesten ze voorzien in hun eigen noden: water en grond voor drinken en eten, een ommuring ter bescherming, een kerk voor hun geloofsbelijdenis, een infirmerie voor hun zieken en bleekweides voor het levensonderhoud.

Diest kreeg in 1365 een stadsomwalling (C) waarbinnen zich in de daar opeenvolgende eeuwen de stad bleef ontwikkelen. Verrassend genoeg wordt het begijnhof nog steeds omringd door één stadswand en 3 groenzones.

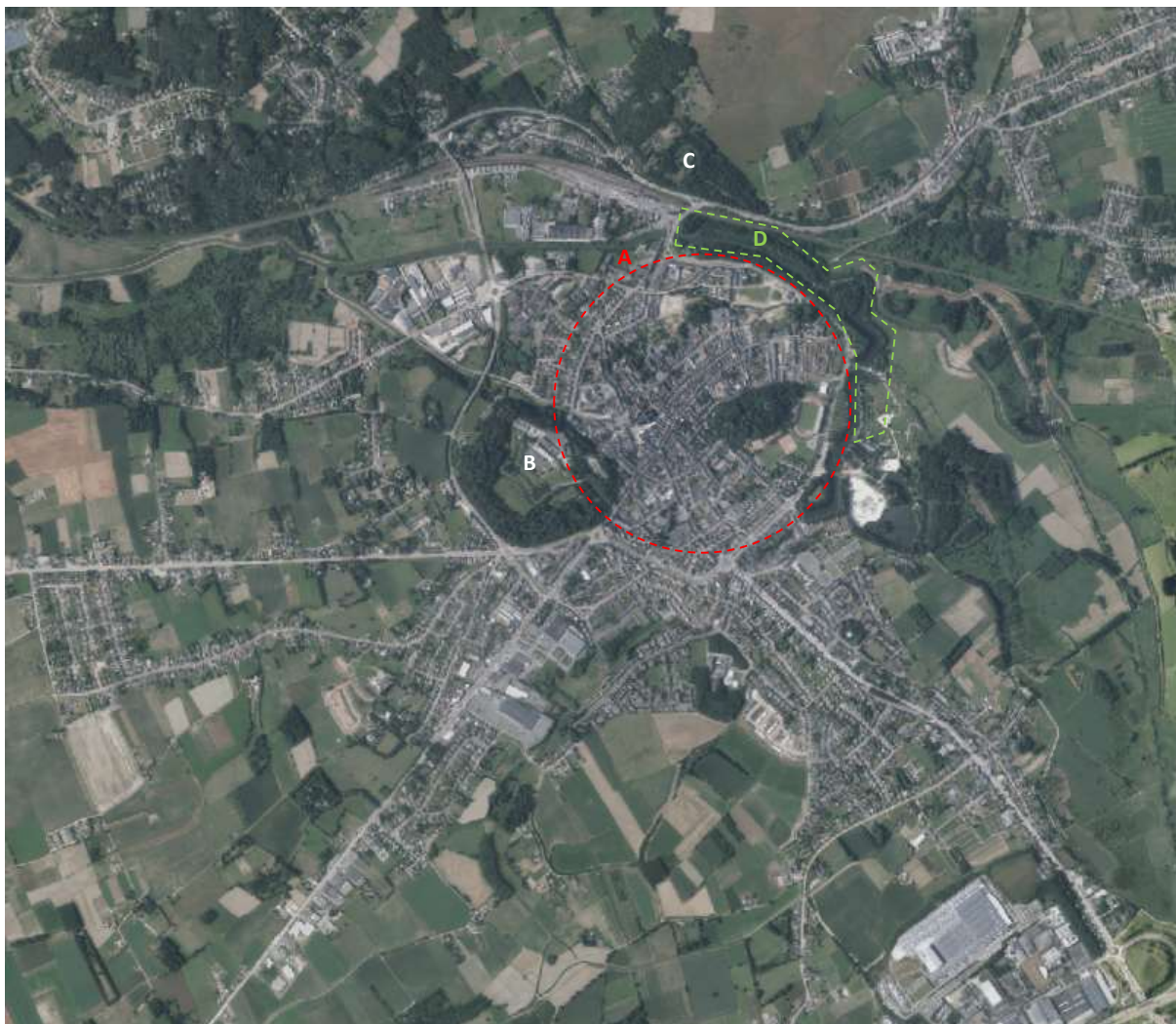
Als één van de belangrijkste steden van het hertogdom Brabant en omwille van de 'zwakke ligging' tussen de zone rondom Antwerpen met het Scheldeleger en de zone Hasselt - Luik met het Maasleger werd in 1837 een vestinggordel aangelegd, voltooid in 1855. De vestinggordel werd rondom de omwalling aangebracht, maar de stad werd niet echt vergroot.

Rondom de stad werd eveneens een brede gracht aangelegd.

Kaart 1 Vandermaelen, ca. 1845-54

Al snel zat Diest gekneld tussen zijn wallen, (A) wat ernstige hinder gaf voor de verdere ontwikkeling. De ontmanteling van de vesten startte in 1904 met de afbraak van de Leuvensepoort. Uiteindelijk bleef enkel de citadel (B) en fort Leopold (C) bewaard. De gracht rondom het begijnhof en het groen bleef ook sterk zichtbaar en geeft een natuurlijke bufferzone rondom het erfgoed (D). Ondertussen heeft de ontwikkeling van de stad zich verder uitgebreid rondom de belangrijkste wegen.

Kaart 2 Luchtfoto Vlaanderen, ©AGIV 2013

03.01.02 BEGIJNHOFTYPOLOGIE

De begijnhoven in Vlaanderen kan men opsplitsen in drie typologieën: een pleinbegijnhof, een stratenbegijnhof of een combinatie van beide.

Het begijnhof in Diest bestaat uit verschillende straten en een klein plein voor de kerk, duidelijk een stratenbegijnhof.

Foto 7 Luchtfoto en grondplan Begijnhof Diest

In verschillende steden of gemeentes zijn begijnhofstraten aangepast of uitgebreid met reguliere woningen waardoor de grens tussen begijnhof en stad vervaagt. Door de densiteit, de ommuring en de beperkte toegang is het begijnhof van Diest nog steeds een sterk geheel.

03.01.03 OPBOUW VAN HET DIESTSE BEGIJNHOF

Vrouwen die het klooster of huwelijk afwezen in een landelijke omgeving trokken meestal in bij familieleden, voor vrouwen in stedelijke context was dit vaak geen optie. Dit zou voor sommigen de aanleiding kunnen zijn om met één of meerdere vrouwen te gaan samen wonen. Hieruit ontstonden dan later het gemeenschapshuis of convent. Het religieuze karakter diende om familieleden en clerus gerust te stellen. Deze 'alleenstaande' vrouwen mochten hun eigen bezit behouden en hadden binnen de stad verschillende mogelijkheden tot economische leefbaarheid. Zoals bijvoorbeeld de zorg voor zieken, de eerste conventen lagen immers vaak nabij een infirmerie. Begijnen gingen zich steeds meer opstellen als een economisch zelfstandige groep. Begijnhoven groeiden organisch naar gelang het aantal begijnen en de beschikking van grond.

Van de 14de tot de 16de eeuw pasten de gestructureerde begijnhofbeweging goed in het heersende stedelijke stelsel. Ze werden 'ongevaarlijk' geacht voor de staat, boden een goed alternatief voor het klooster of huwelijk en voorzagen in opvang voor zieke en behoeftige vrouwen.

In deze periode werkten vrouwen mee op het land en legden zich toe op spinnen, het weven van lakens, bakken van brood. Vrouwengilden werden opgericht aangezien deze binnen familiale kring een ambacht of stiel konden verwerven. Het begijnhof was een samenkomst van vele ambachten, arbeidswerkzaamheden en vaak geschoolde religieuze vrouwen en kon op deze manier voorzien in eigen onderhoud én een belangrijke economische, sociale en religieuze rol spelen binnen de maatschappij. Contact tussen de stad en het begijnhof was groot en verweven met elkaar.

In de 16de eeuw kwam hier verandering in door de hervormingen van Nicolaas Esschius, de eigen begijnhofpastoor van Diest.

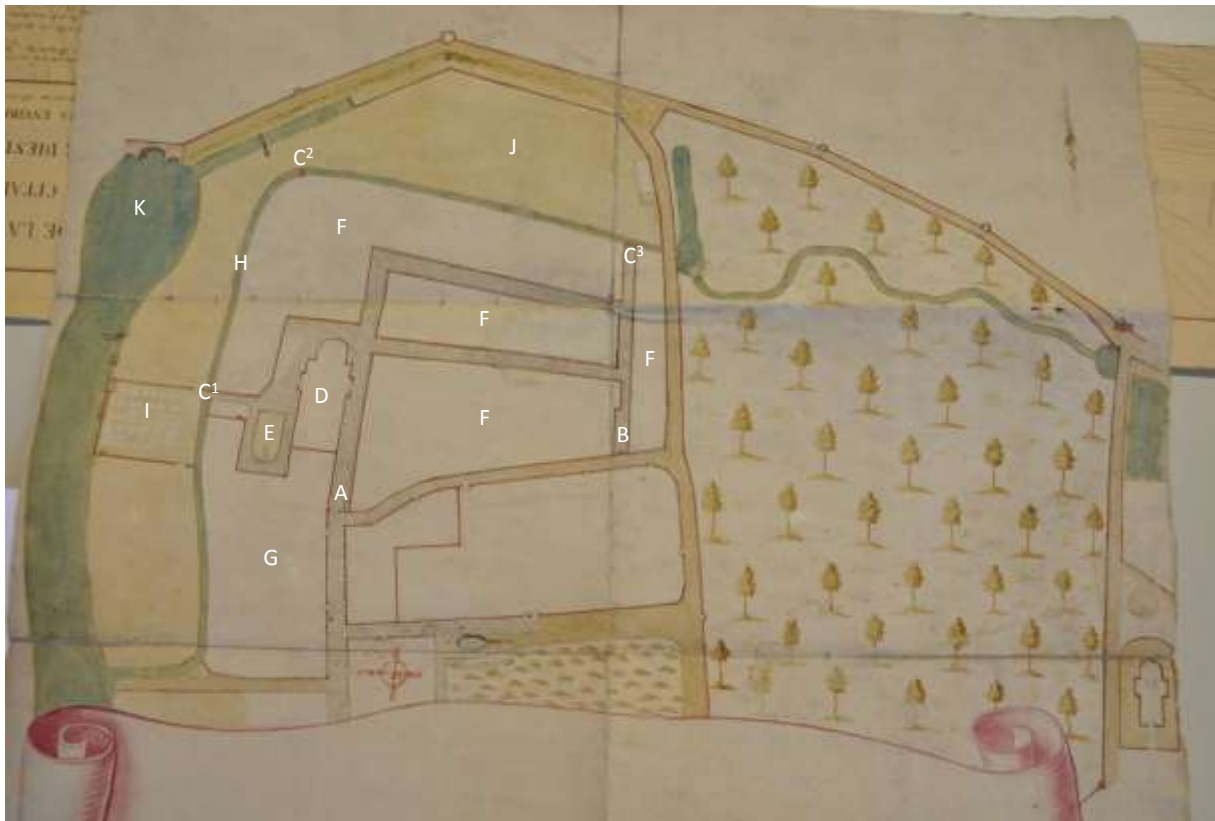
Deze geestelijke vond dat de begijnen te Diest, maar ook elders, te werelds leefden. Daarom begon hij met een nieuw stratenplan op het begijnhof: hij verplaatste letterlijk huizen, maakte een akkoord met de stad om de weg naar de vesten af te sluiten, zodat het begijnhof 's avonds dicht was en burgers van de stad minder door het hof konden lopen. In ruil voor deze ommuring moest het begijnhof grond afstaan aan de stad.⁷⁹

De invloed van Esschius is groot en verspreid over Vlaanderen. Hoewel deze ingrepen vaak door stad en begijnen betwist werden, hebben zijn regels er mee voor gezorgd dat de Begijnhoven enkel in Vlaanderen overeind zijn gebleven. Door regelmatige afkeuring van de katholieke kerk werden begijnhoven omwille van hun te wereldse karakter elders opgedoekt. De impact van de campagnes van de Contrareformatie was daarin wellicht minstens even belangrijk als deze van Esschius zelf.

Het begijnhof van Diest kan dus gezien worden als het prototype van de Vlaamse begijnhoven. Daarbovenop is het nog steeds een gaaf geheel.

De oudste kaart waarop de opbouw van het begijnhof duidelijk afleesbaar is, dateert van de 17de eeuw en bijgevolg na de hervormingen door Esschius.

⁷⁹ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 62.

Kaart 3 Figuratief plan in kleur, 17^e eeuw (BRON: SAD)

- A. Hoofdtoegang
- B. Secundaire toegang
- C. Interne verbinding tussen bebouwd en landschappelijk deel van het begijnhof
 - 1. Doorgang van het kerkplein naar de bleekweide
 - 2. Doorgang van boerderijerf naar begijnhofweide
 - 3. Doorgang van het woongebied naar de begijnhofweide
- D. Sint Catharina Kerk
- E. Kerkhof op het kerkplein
- F. Zone voor woningen en nevenfuncties zoals infirmerie, conventen, boerderij...
- G. Woonzone deels in het begijnhof, deels buiten het begijnhof voor o.a. de pastorie
- H. Natuurlijke waterloop als begrenzing van het woongebied (Begijnbeek)
- I. Bleekweide
- J. Begijnhofweide
- K. Demer

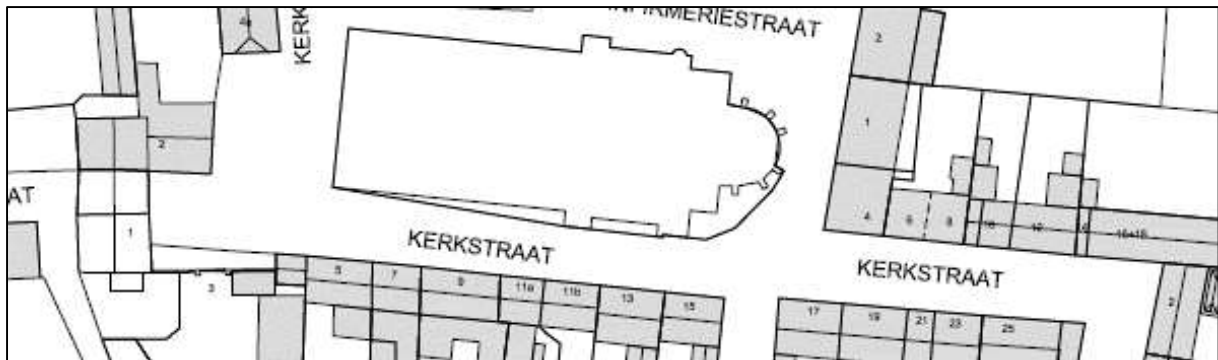
De grote lijnen zijn tot nu hetzelfde gebleven. De zwaarste ingreep op het authentiek domein gebeurde bij de heraanleg van de waterlopen. De loop van de Demer werd deels aangepast bij de aanleg van de vestinggordel, de begijnbeek werd verlegd waardoor de woonzone niet meer omsloten was door het water. De groenzones liggen hierdoor deels binnen de woonzone van het begijnhof.

Kaart 4 Stratenpatroon

- primaire circulatieas
- secundair stratenpatroon - nevenfuncties
- secundair stratenpatroon - wonen
- doorsteek naar de bleekweide
- tertiaire straat

PRIMAIRE CIRCULATIEAS

De Kerkstraat ligt op de west-oost-as en is de oudste straat in het begijnhof. De straat lag in het verlengde van een weg die vanuit het stadscentrum in de richting van de weiden en de gronden rondom de stad liep. Het poortgebouw geeft uit op de Kerkstraat.

Deze straat deelt het begijnhof op in 2 zones waarbij de kerk het middelpunt is. Aan de noordzijde en voornamelijk achter de kerk is de 'semi-publieke' zone waar de meeste nevenfuncties zich bevonden zoals, de infirmerie, de kerk, de boerderij,... Aan de zuidzijde begint de 'woonzone'. Vandaag liggen de functies nog steeds zo georiënteerd. Het wegdek bestaat uit kasseien en loopt van gevel tot gevel.

Momenteel ligt de kerk op een open 'plein' waardoor de scheiding niet meteen voelbaar is. Oorspronkelijk was deze scheiding veel harder en werd de 'semi-publieke' zone meer afgeschermd van de woonzone. Er was slechts één verbindingsweg tussen de Kerkstraat en de Infirmeriestraat.

Tussen het poortgebouw en de kerk stonden: een scheidingsmuur, een poort en een woning, hierdoor was deze doorgang volledig afgesloten.

Foto 8 Kerkstraat voor 1916 (© KIKIRPA, Brussel)

Er was ook geen inham naar Kerkstraat 3. Hier stond in het verlengde van de woningen een scheidingsmuur met poort. Het poortgebouw valt zo deels achter de muur en op deze plek zit een deur. Hierdoor lag er geen plein voor het poortgebouw dat nu wel het geval is.

SECUNDAIR STRATENPATROON – NEVENFUNCTIES

Infirmieriestraat

De infirmieriestraat ligt ten noorden van de kerk en kan eerder bekeken worden als een plein. Rondom dit plein bevonden zich het kerkhof, de infirmerie, de boerderij, een convent, de school, de godshuizen en mogelijke pesthuizen, kortom geen enkele begijnhofwoning. Nog steeds is dit geen woongebied en staan hier publieke gebouwen. De oorspronkelijke naam van de Infirmieriestraat is Kerkhofstraat, vanwege het kerkhof op het plein.

Vandaag is het wegdek met kasseien aangelegd, de kasseien vertrekken vanaf de gevels van de gebouwen tot tegen de pleinen. Ze lopen niet tot tegen de kerk, want hier is een strook houtpulp tegenaan gestrooid.

SECUNDAIR STRATENPATROON – WOONZONE

Engelen Conventstraat

Haaks op de Kerkstraat werd er een nieuwe straat aangelegd. De huidige Engelen Conventstraat (toen de Hoogstraat genoemd) volgde de noord-zuid-as. De straat is vandaag gesitueerd tussen de Kerkstraat en de Kraaijeneststraat. Het wegdek bestaat uit kasseien en loopt van gevel tot gevel. Er staan uitsluitend bakstenen woningen in deze straat.

Heilige Geeststraat

Er werd een nieuwe straat aangelegd evenwijdig aan de Engelen Conventstraat, de Heilige Geeststraat. De straat loopt tussen de Kerkstraat en de Kraaijeneststraat. Het wegdek bestaat uit kasseien en loopt van gevel tot gevel. Er staan uitsluitend woningen opgetrokken in baksteen in de straat.

Kraaijeneststraat

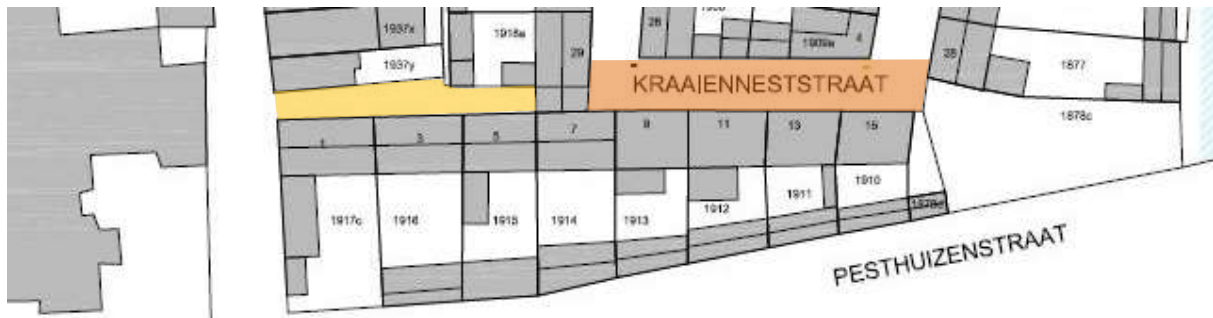
Het stratenpatroon werd vervolledigd door het verbindingsstraatje tussen de E. Conventstraat en de H. Geeststraat. Deze straat heet nu de Kraaijeneststraat, voorheen 'het Cort straatken naer de Warande'. De Kraaijeneststraat stond in verbinding met de vesten, in 1541 werd deze weg die dwars door het begijnhof liep afgesloten. Zo werd het begijnhof afgesloten van de rest van de stad.⁸⁰

Kaart 5 Situatie voor 1541 en mogelijk situatie na het afsluiten van het begijnhof

⁸⁰ STUDIEBUREAU MONUMENTENZORG, *Historisch onderzoek van de straataanleg van het Diestse begijnhof*, 2005, pp. 3-4.

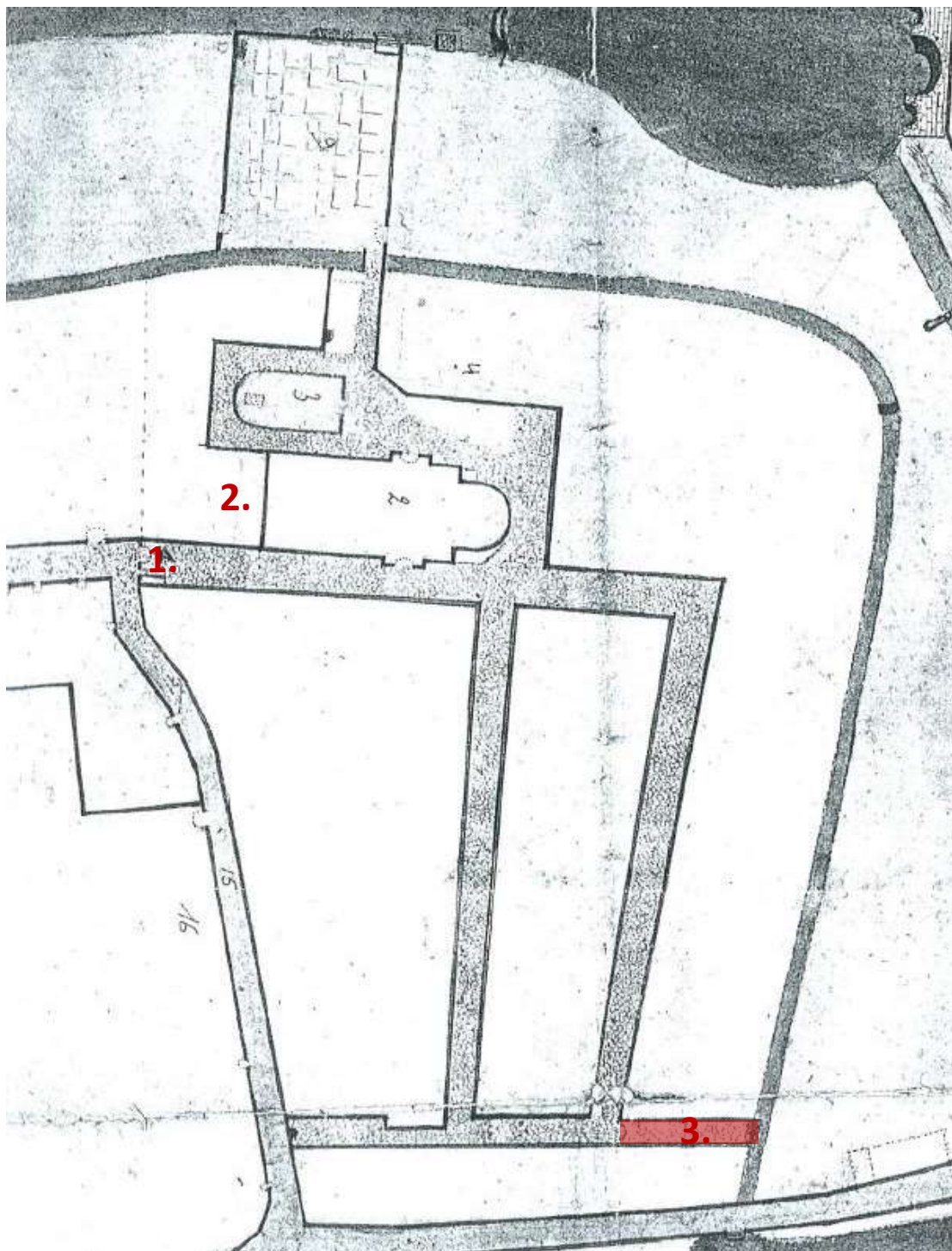
Vandaag bestaat de straat uit twee delen. Eén deel ligt binnen het begijnhof (oranje), het andere deel ligt achter de toegangspoort (geel) en ligt buiten het begijnhof (de oude quarantainehuizen).

03.01.05 WIJZIGINGEN

Het stratenpatroon is grotendeels ongewijzigd gebleven als we dit vergelijken met oude gravures en kaarten. Toch zijn er enkele punten die veranderd zijn:

1. Er was geen verbreed plein aan de achterzijde van de toegangspoort.
2. Er was geen plein aan de westzijde van de kerk en het kerkhof stond niet in verbinding met de Kerkstraat.
3. Er was verbinding met de vesten.

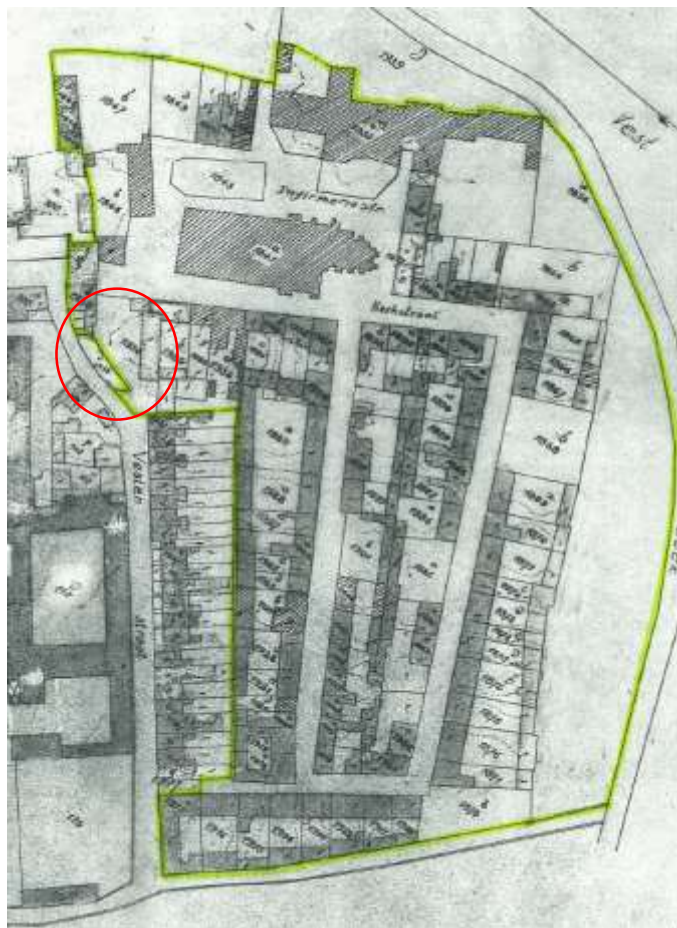

Plan 1 Figuratief plan 17e eeuw (BRON: SAD)

03.01.06

UITZONDERING OP DE PERIMETER

Op het plan waarop de beschermingszone van het begijnhof is aangeduid, valt meteen op dat één zone buiten het beschermingsgebied valt. Dit is vreemd omdat de muur aan de kant van de Vestenstraat duidelijk behoort tot de ommuring van het begijnhof.

Het perceel blijft lange tijd ongewijzigd volgens de mutatieschetsen. Op de site hebben echter veel wijzigingen plaatsgevonden en het is niet duidelijk wat origineel is en wat niet. Het gebouw zelf is gedateerd via jaartalankers in 1652.

- Ofwel was het oorspronkelijk gebouwd samen met de paardenstal. Deze werd immers gebouwd tussen 1652 en 1653, samen met vier nieuwe huizen.⁸¹ In de archiefbeschrijving wordt echter geen specifieke locatiebeschrijving opgetekend wat betreft de paardenstal. Over één van de andere huizen wordt geschreven dat *“den muer metten secrete int water opgemetst”*. Aan de zuidgevel is er onderaan een gemetselde ontlastingsboog ingewerkt, waaronder mogelijk een riool of klein beekje liep. Op die manier kan het toilet boven water gemetseld zijn.
- Ofwel kwam het in de plaats van de paardenstal. Het huisboek van de periode 1598-1662 vermeld twee nieuwe huizen met onder andere een nieuw waar nu de ‘Pertstal’ of ‘Portstal’ staat. De opgegeven afmetingen van 24 voet lang en 20 voet breed (6,85m x 5,7m) stroken echter niet voor dit gebouw. Mogelijk is dit het gebouw wat tussen het bewaarde pand en het poortgebouw in stond.
- Ofwel had het pand de functie van woning met bijkomend paardenstal, timmerstal en houthal. Er werd immers een huurcontract teruggevonden van november 1796 waarbij Catharina Van Hol en Anna Maria Tesmans de woning van de poort van het begijnhof huren.⁸² Het gehuurde goed bestaat uit een onder en boven plaats, zoals zij die tot nu toe hebben bewoond, er is ook een timmerstal, paardenstal, de houthal en het hof achter de houthal genaamd het *‘poortenhof gelegen west langs het Cellezusteren straatje, oost regenoten die beghijnen achterhuijsen’*. Het pand ligt ten eerste dicht bij de begijnhofpoort. Ten tweede laat de specifieke uiting van ‘hof’ blijken dat het om een vrij groot perceel gaat en dat bovendien in het meest westelijke deel van het begijnhof ligt gezien het paalt aan het klooster van de Cellezusters wat ten westen buiten de muren van het begijnhof ligt. Ten slotte worden de achterhuizen van de beghijnen aan oostzijde gemeld wat ook het geval is met deze van de woningen in de Kerkstraat. Dit lijkt de meest plausibele verklaring en bijgevolg is dit pand een voormalige woning met houthal, timmerstal en paardenstal.

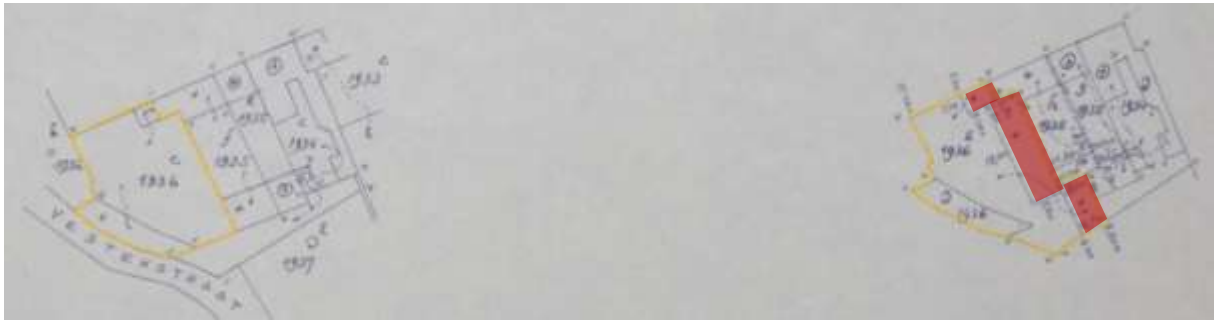
De huidige bouwsporen tonen aan dat er vroeger een gebouw stond tussen het gebouw van het OCMW en het poortgebouw en zoals hierboven aangegeven wordt dit ook bevestigd in de archiefdocumenten. Op een foto zijn er nog enkele bouwsporen zichtbaar die aanduiden dat de gevel oorspronkelijk doorliep tot tegen of in ieder geval korter bij het poortgebouw.

Het is wel zeker dat er in 1971 garageboxen (rood) werden bijgebouwd op het perceel. Ze zijn opgebouwd uit baksteen en betonplaat, het dak bestaat uit golfplaten en de garagepoorten uit aluminium. De garageboxen zijn zeer storend en horen niet thuis op het begijnhof.

⁸¹ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 33.

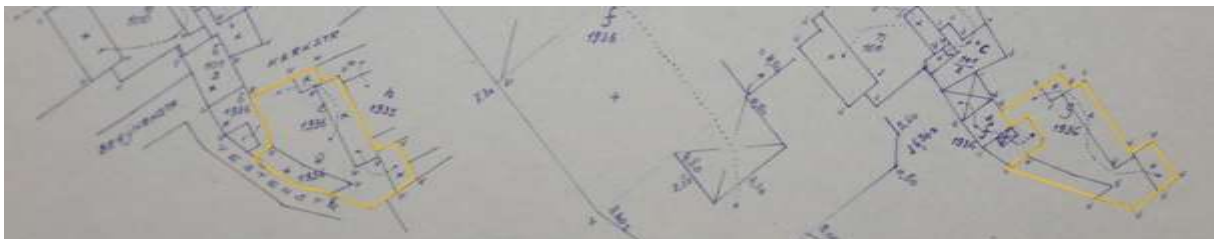
⁸² SAD, Archief van het begijnhof, nr. 35.

Plan 2 mutatieschets 1971

In 1982 verkleint het perceel, er wordt een muur geplaatst tegen de noordwest gevel van het hoofdgebouw waardoor een inham ontstaat op het terrein. Met deze ingreep werd een tuin voor de portierswoning gecreëerd.

Plan 3 mutatieschets 1982

03.01.07 DOORBREKINGEN VAN WANDEN – LEGE PLEKKEN

Begijnhoven hebben een sterk besloten karakter, alle wanden werden dan ook dicht bebouwd. Door de eeuwen heen zijn er hiaten ontstaan.

Kaart 6 Aanduiding van de leemtes in de wanden

○ Doorbreken van de wanden

Heilige Geeststraat 1

Op het primitief kadaster is de hoek van de Kerkstraat met de Heilige Geeststraat volledig gesloten met bebouwing.

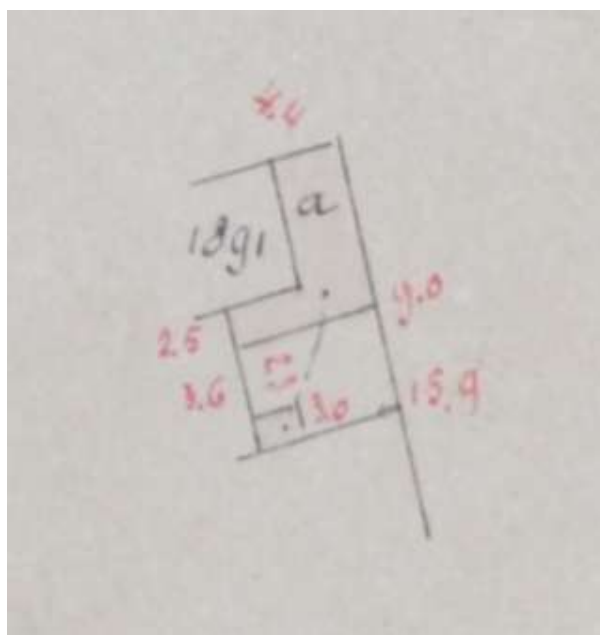
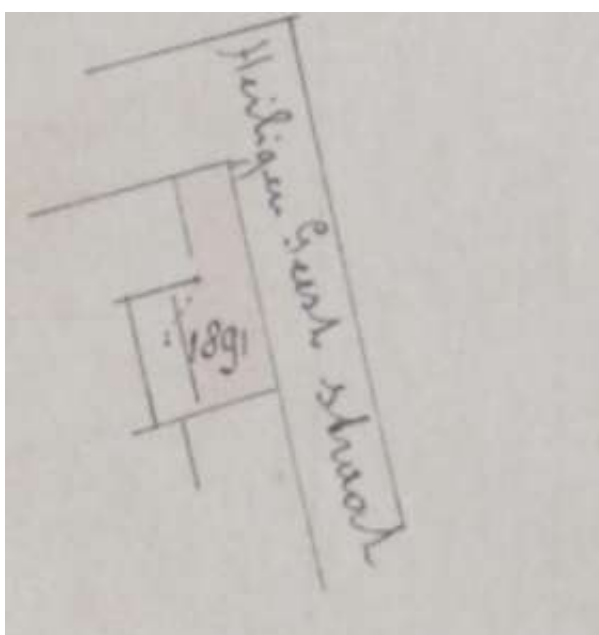

Plan 4 primitief plan 1823

Het hoekgebouw werd volgens de mutatieschetsen in 1909 en 1922 aangepast, vermoedelijk gesloopt en opnieuw gebouwd.

Plan 5 mutatieschets 1909

Plan 6 mutatieschets 1922

De huidige woning is dus relatief recent en sluit niet meer aan op de woning van Heilige Geeststraat nr. 3. De zijgevel van deze woning is opgebouwd uit recente baksteen. De tuinmuur is gelijktijdig met de hoekwoning gebouwd.

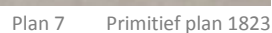
Foto 9 V.l.n.r. voorgevel Heilige Geeststraat 3; voorgevel Heilige Geeststraat 1

Deze wijzingen hadden ook invloed op de huisnummers. Het oorspronkelijke adres van de Heilige Geeststraat 3 was Heilige Geeststraat 5. Hetzelfde geldt voor Heilige Geeststraat 5, dat vroeger het nummer 7 had.

Foto 10 Gewijzigde huisnummers

Kavel 1868 was met zekerheid oorspronkelijk bebouwd. Het is mogelijk dat dit het Cleyn convent of Calvariënconvent was, maar volledige zekerheid hierover kan niet gegeven worden (zie 03.02.05). Op het primitief kadaster is het perceel reeds onbebouwd, op de tuinberging na. De tuinberging werd later, in 1879 afgebroken.

Momenteel is deze plek ingericht als parkeerplaats. In 1989 werd daartoe het initiatief genomen door het OCMW. De muren rondom werden heropgemetst en er werd dolomiet geleverd als verharding. Tien jaar later werd deze verharding vervangen door kasseien, afkomstig van het stedelijk depot van de stad Diest.

De bestrating is aangelegd in functie van de auto. De kasseien zijn zo geplaatst dat ze individuele parkeerzones afbakenen. De binnenzijde van de muren aan de voor- en achterzijde is opgebouwd uit betonblokken en dateren dus van 1989.

Foto 12 Foto's huidige parkeerplaats

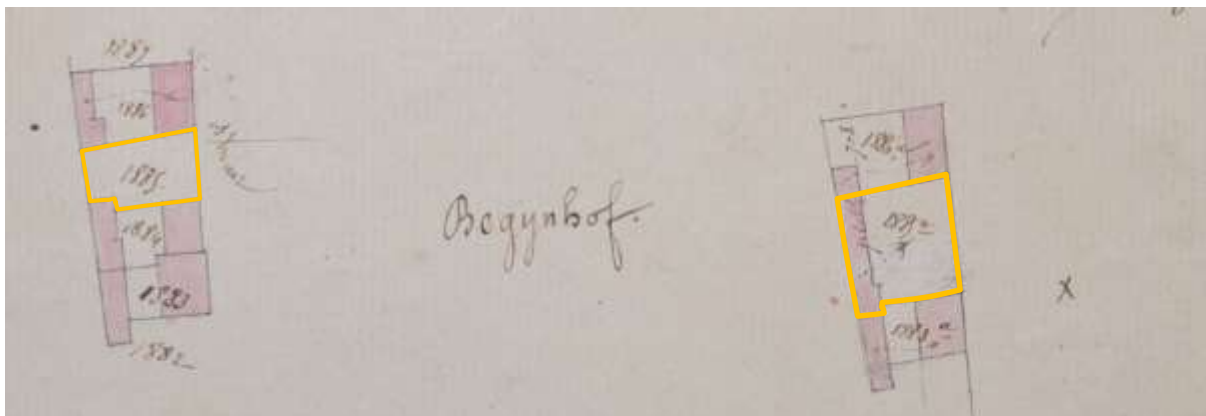
Door het vervangen van de tuinberging door een muur is er nu zicht op het achterliggende natuurgebied over de rand heen.

Heilige Geeststraat 13

Aan de overzijde zijn nog twee grote bressen geslagen. De eerste tussen woning nummer 11 en 15 (kavel 1885). Het is mogelijk dat dit het Cleyn convent of Calvariënconvent was, maar volledige zekerheid hierover kan niet gegeven worden (zie 03.02.05). Het is opvallend dat op het primitief kadaster reeds een opening was, deze is in 1866 vergroot door de afbraak van de woning op perceel 1884. De opening tussen de tuinbergingen werd terug ingevuld met een gebouwtje in vakwerk.

Plan 9 Primitief plan 1823

Plan 10 Mutatieschets 1866

De naastgelegen woningen zijn aan de hand van de muurankers te dateren. De woning links op perceel 1883 dateert uit 1766 en deze rechts op het perceel 1822 uit 1752. Type en afmeting van de naastliggende huizen zijn identiek. Het baksteentype van baksteen en de bouwsporen op de hoeken zijn duidelijke aanwijzingen dat beide zijgevels 'vernieuwd' zijn. Voor de oorspronkelijke binnenmuren werd een gevelsteen geplaatst.

Foto 13 V.l.n.r. bouwsporen voorgevel nr. 15; bouwsporen nr. 11

Op een foto uit 1981 is een bouwspoor van de oorspronkelijke stenen voorgevel zichtbaar.

Foto 14 V.l.n.r. zichtbaar bouwspoor uit 1981; foto van de huidige situatie

Op een foto uit 1990 is te zien dat de tegenoverliggende zijgevel eveneens een bouwspoor heeft van een voorgevel over dezelfde hoogte en een dakbouwspoor van een lagere aanbouw. Deze lagere bebouwing is vermoedelijk de aanduiding op het primitief kadaster. In de gevelsteen die voor de binnenmuur geplaatst werd zijn twee schijnramen geplaatst. Dit is eerder een storende ingreep binnen het begijnhof.

Foto 15 V.l.n.r. zijgevel in 1990; zijgevel in 2014

In 1999 vestigde de cultureel-culinaire vzw Xaverius zich op de Heilige Geeststraat 11. De open ruimte werd ingericht als kruidtuin.

Foto 16 Kruidtuin 2014

Heilige Geeststraat 19

Verder richting de Kraaieneststraat ligt een tweede open plek. Oorspronkelijk ging het hier waarschijnlijk over 2 percelen. In 1669-1670 wordt huisnummer 21 gebouwd door Servatius Paladanus. Er is een gedateerde gevelnis. Deze woning wordt H. Servatius genoemd.

Op de ruimte tussen huidig nr. 15 en braakliggend nr. 19 was er een woning H. Cecilia gebouwd die vermeld werd als nieuwe woning in het huisboek van 1652. Het aanpalend huis was gewijd aan H. Genoveva en beide werden ook vermeld in het huisboek van 1665. In een verkoopakte uit 1707 van het huis H. Maria Magdalena staat vermeld dat het huis vanouds als H. Cecilia werd genoemd.

Volgens de opsomming uit het huisboek in 1665 is er vervolgens een huis gewijd aan H. Marta, H. Cecilia (stenen huis met pannen) en H. Genoveva (half huis met lemen wanden). Mogelijk is H. Marta de voorloper van H. Maria Magdalena (huisnummer 17). Daaraan grensde de H. Cecilia (thans deel braakliggend perceel), en palend daaraan H. Genoveva (deel braakliggend perceel) die grensde dan aan H. Servatius (huidig huisnummer 21). De tussenliggende huizen werden afgebroken tussen 1796 en 1823.

Aangezien in de opsomming van het huisboek eerst het Calvariënconvent wordt vermeld en vervolgens na de H. Martha afzonderlijk de woning H. Cecilia en H. Genoveva lijkt het minder aannemelijk dat dit braakliggend perceel de locatie van het Calvariënconvent zou geweest zijn.

Plan 11 Primitief plan 1823

Ter hoogte van deze opening vinden we nagenoeg dezelfde bouwsporen als bij de Heilige Geeststraat 13: recent vernieuwde zijgevels, gelijkaardige gabarit van de woningen links en rechts, ...

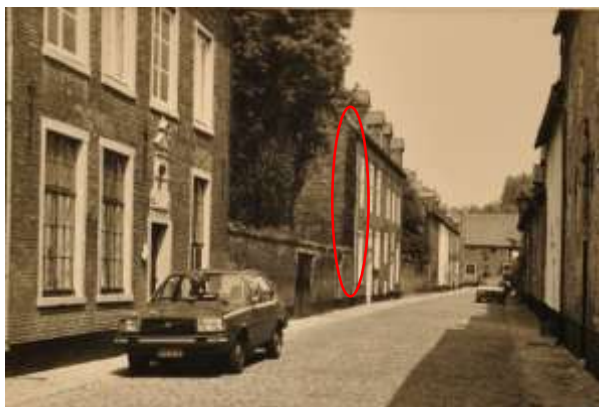

Foto 17 V.l.n.r. bouwspoor met zijgevel nr. 17; actuele zijgevel nr. 17

Op onderstaande foto uit 1978 is duidelijk het bouwspoor van de verdwenen voorgevel zichtbaar, het tussenverdiep en de schouw. Op eenzelfde manier werden hier ook twee schijnramen geplaatst.

Foto 18 V.l.n.r. zijgevel nr. 21 in 1978 ; zijgevel nr. 21 in 2014

Momenteel is het perceel verdeeld in twee en zijn ze onderdeel van de tuin van de naastgelegen woningen. De grootte van de oorspronkelijke percelen is dus niet meer voelbaar.

Foto 19 V.l.n.r Heilige Geeststraat 17 en 21

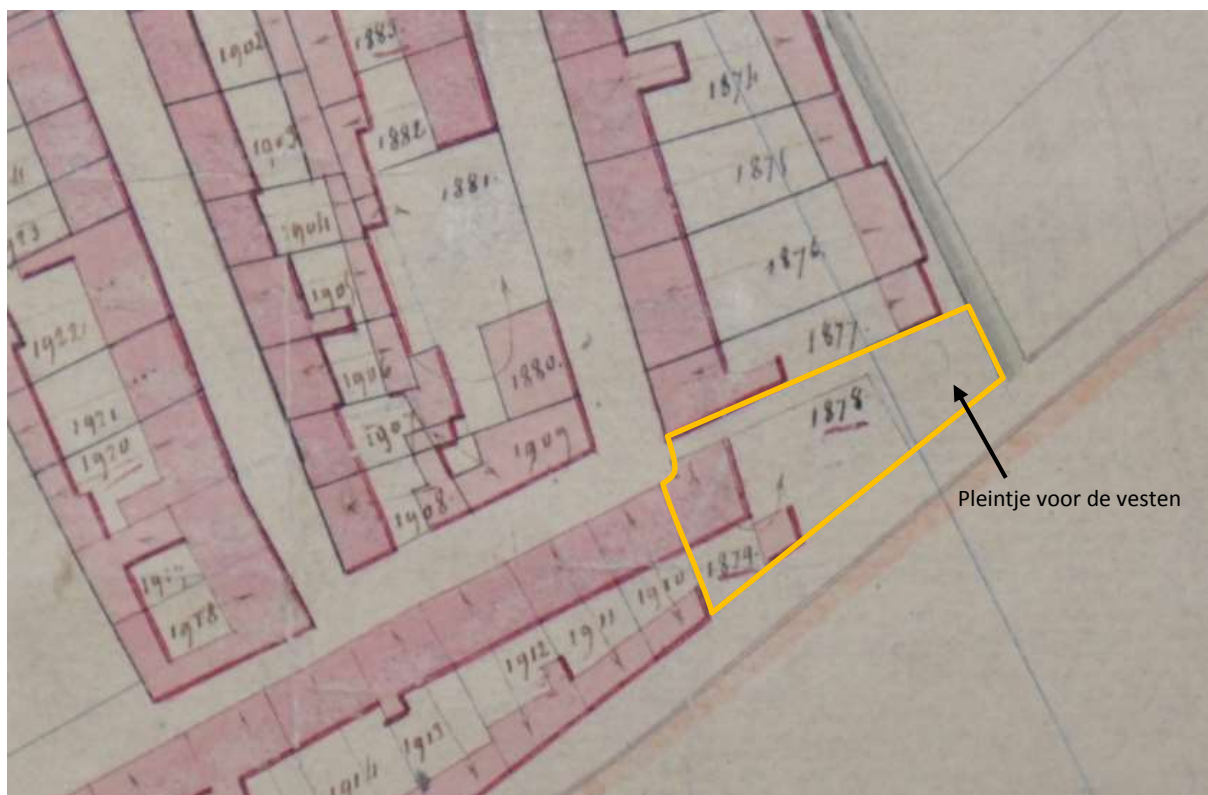
Hoek Heilige Geeststraat en Kraaieneststraat

Helemaal op het einde van de Heilige Geeststraat ligt een perceel dat momenteel gebruikt wordt als parking en opslagruimte voor het OCMW. De omheiningsmuur is gebouwd in snelbouwsteen, het terrein is aangelegd met recente kasseien en kiezel.

Foto 20 Huidige situatie

Op het primitief kadaster staat een woning die zich om de hoek krult met een doorgang naar de vesten. De smalle steeg eindigt in een pleintje voor de vesten.

Plan 12 Primitief plan 1823

Omwille van de bouwsporen vermoeden we dat het niet gaat over een open steeg, eerder over een doorgang zoals bij de toegang via de Kraaieneststraat.

Verstoorde randen

> doorlopende gevel

Oorspronkelijk een binnengevel

Recent vernieuwde gevel

Doorlopend gevelmetselwerk

Foto 21 Bouwsporen anno 2014

Voorbeeld doorgang via de Kraaieneststraat.

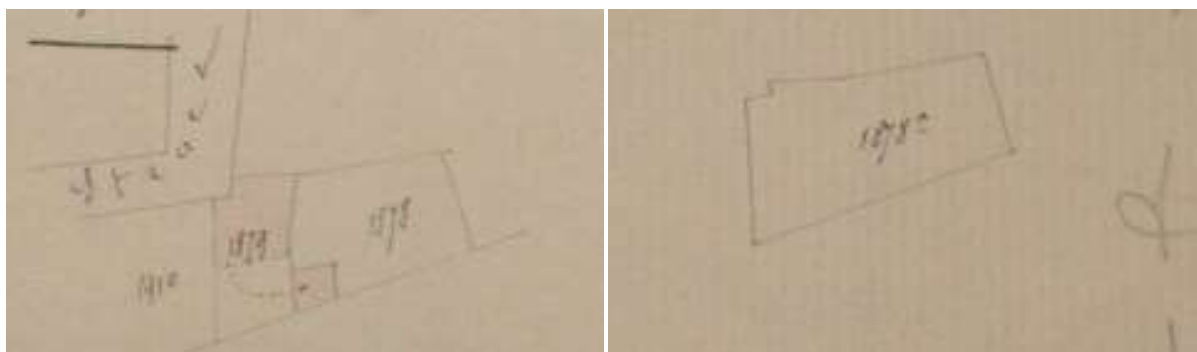
Foto 22 Doorgang via de Kraaieneststraat

De poort zelf werd ook reeds aangepast om het terrein toegankelijker te maken voor grotere voertuigen.

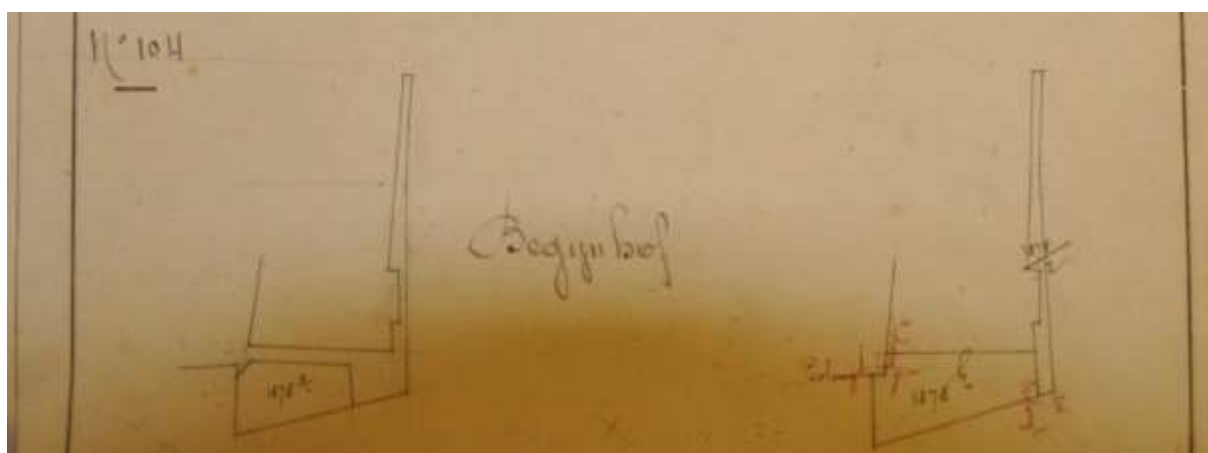
Foto 23 V.l.n.r. foto met voorgaande poort; huidige toegangspoort tot parking

In 1865 wordt het pand met bijgebouw afgebroken waardoor er een groot open terrein ontstaat.

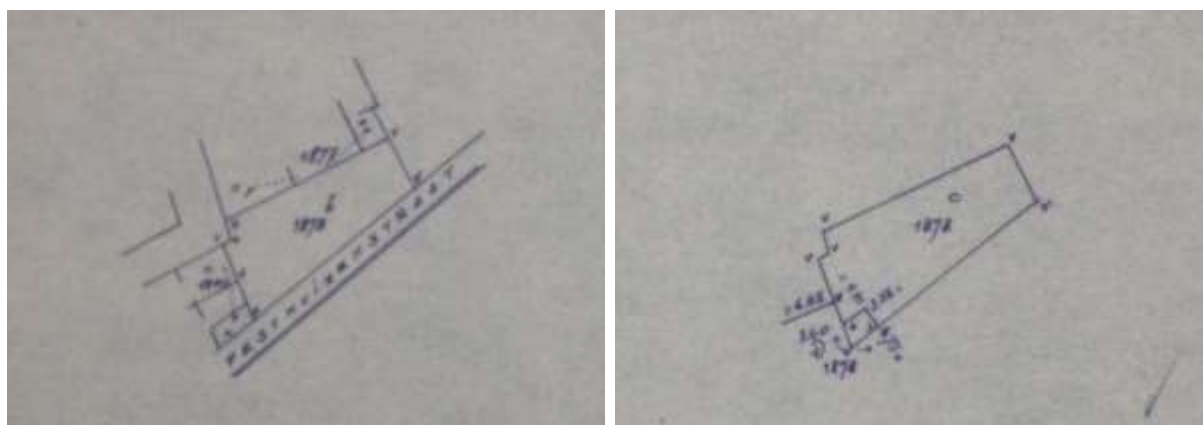
Plan 13 Mutatieschets uit 1865

Het perceel wordt uitgebreid met de doorgang aan de zijde van perceel 1877.

Plan 14 Mutatieschets 1879

In 1978 wordt een elektriciteitscabine op het terrein geplaatst. Deze valt nu binnen het domein van de woning op Kraaieneststraat 15. Dit komt omdat de scheidingsmuur in snelbouwsteen niet op de perceelsgrens gebouwd is maar iets verder.

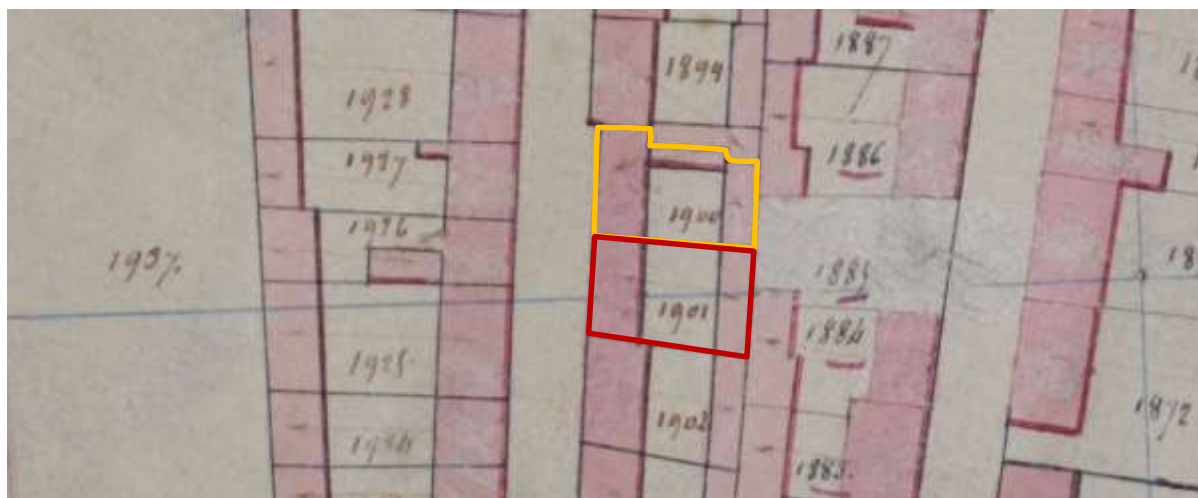
Plan 15 Mutatieschets uit 1978

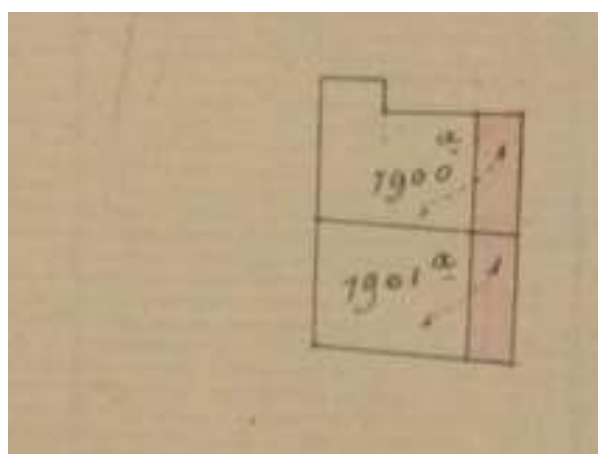
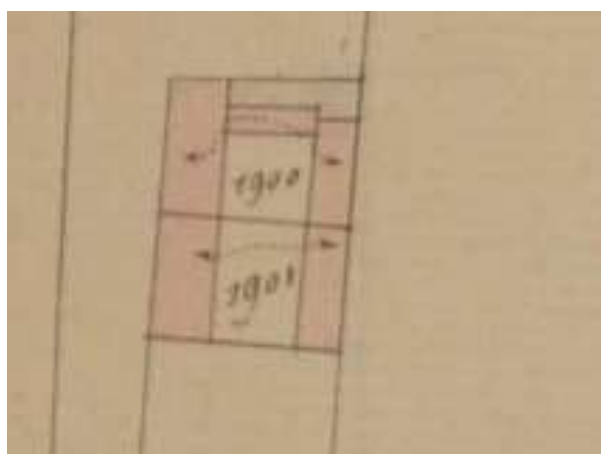
Foto 24 Scheidingsmuur (snelbouwsteen) niet op perceelgrens

Engelen Conventstraat 12 en 14

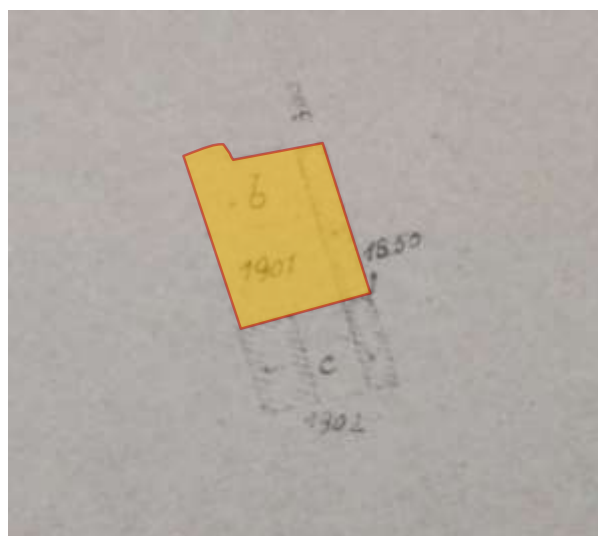
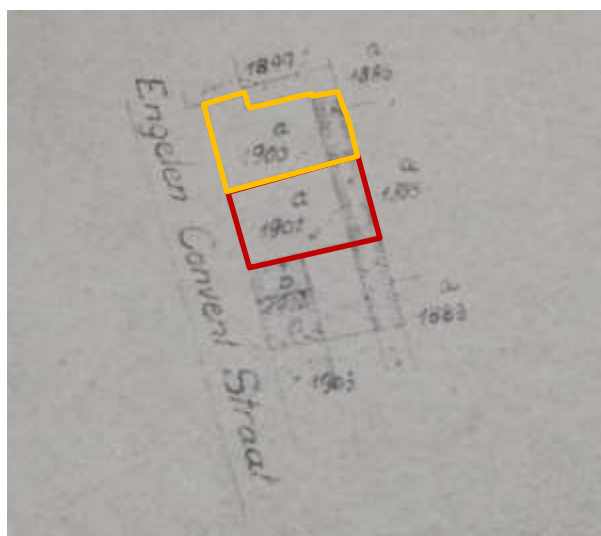
Het huidige perceel 1901b bestond oorspronkelijk uit 2 smallere percelen 1901 en 1900. De achterbouwen werden in 1872 afgebroken. Het samenvoegen van de percelen gebeurde pas in 1950.

Plan 16 Primitief plan 1923

Plan 17 Mutatieschets 1872

Plan 18 Mutatieschets 1950

De naastgelegen woningen dateren van 1648 (perceel 1899) en 1636 (perceel 1902c). Bij vorige hiaten kon men ervan uitgaan dat het tussenliggende gebouw rond dezelfde periode gebouwd was of vervolgens in verband gemetseld waren aangezien bouwsporen aantoonde dat de gevels doorliepen. Hier zijn de zijgevels echter gelijk opgetrokken met de voorgevels en zijn er enkel bouwsporen zichtbaar van lagere huizen, niet verbonden met de naastgelegen woningen. Het is dus mogelijk dat het pand in de Engelen Conventstraat slechts één bouwlaag telde.

Foto 25 V.l.n.r. bouwspoor zijgevel nr.10; bouwspoor zijgevel nr. 16

De tuinmuur is in 1986 opgebouwd uit betonblokken met ervoor een gevelsteen. De poort en deur zijn in hout.

Foto 26 aanzicht poortgebouw Engelen Conventstraat12 en 14

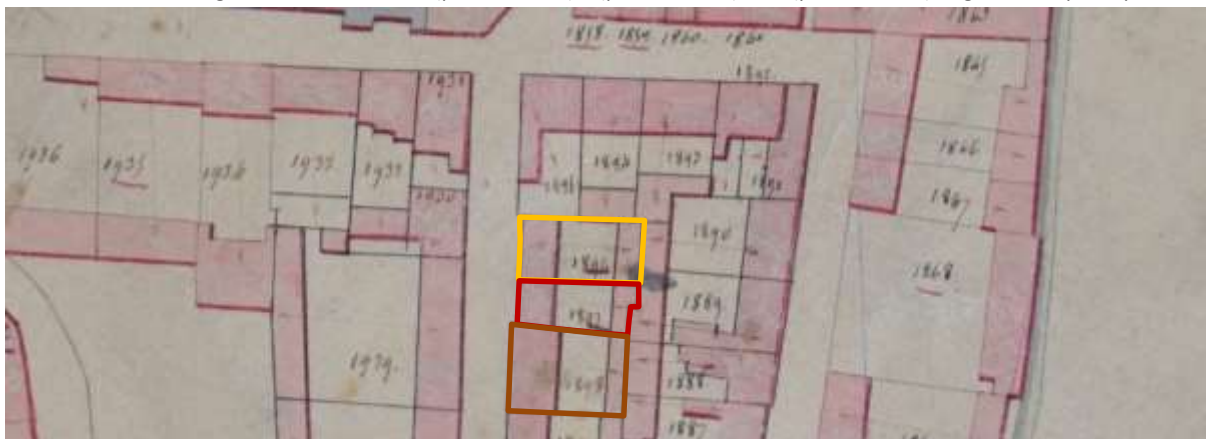
Het OCMW gebruikt deze plek momenteel als opslagplaats.

Foto 27 Lege plek ingevuld als opslagplaats

Engelen Conventstraat 4 en 6

In 1823 bestaat de Engelen Conventstraat 4 (perceel 1896), 6 (perceel 1897) en 8 (perceel 1898) nog uit drie aparte percelen.

Plan 19 Figuratief plan 1823

Op de mutatieschets uit 1909 is te zien dat de percelen 1896 en 1897 al zijn samengevoegd tot het perceel 1896 (Engelen Conventstraat 4 en 6). In 1909 vindt er nog een wijziging plaats, het perceel 1896 wordt bijna volledig verdeeld tussen de percelen 1895 (Kerkstraat 17) en 1898 (Engelen Conventstraat 8). Tegen de woning van de Engelen Conventstraat 8 wordt een aanbouw opgetrokken, genoteerd als een afzonderlijk perceel (1896).

Plan 20 Mutatieschets 1909

In 1945 behoort het perceel 1896 officieel tot perceel 1898, hierdoor worden Engelen Conventstraat 6 en 8 samengevoegd. Perceel 1898 (Engelen Conventstraat 6 en 8) geeft een stuk van de tuinberging af aan perceel 1890 (Heilige Geeststraat 3). Perceel 1895 (Kerkstraat 17) krimpt in, een stuk van de tuin wordt toegeëigend door het perceel 1890 (Heilige Geeststraat 3). De twee tuingebouwtjes worden samengevoegd en er wordt een extra tuinberging gezet haaks op de zijgevel van Engelen Conventstraat 6 en 8 (zie foto 26).

Plan 21 Mutatieschets 1945

Op de huidige foto's is nog steeds duidelijk te zien dat de Engelen Conventstraat 6 vroeger een apart gebouwtje was, het bestaat maar uit één verdiep en heeft een eigen voordeur.

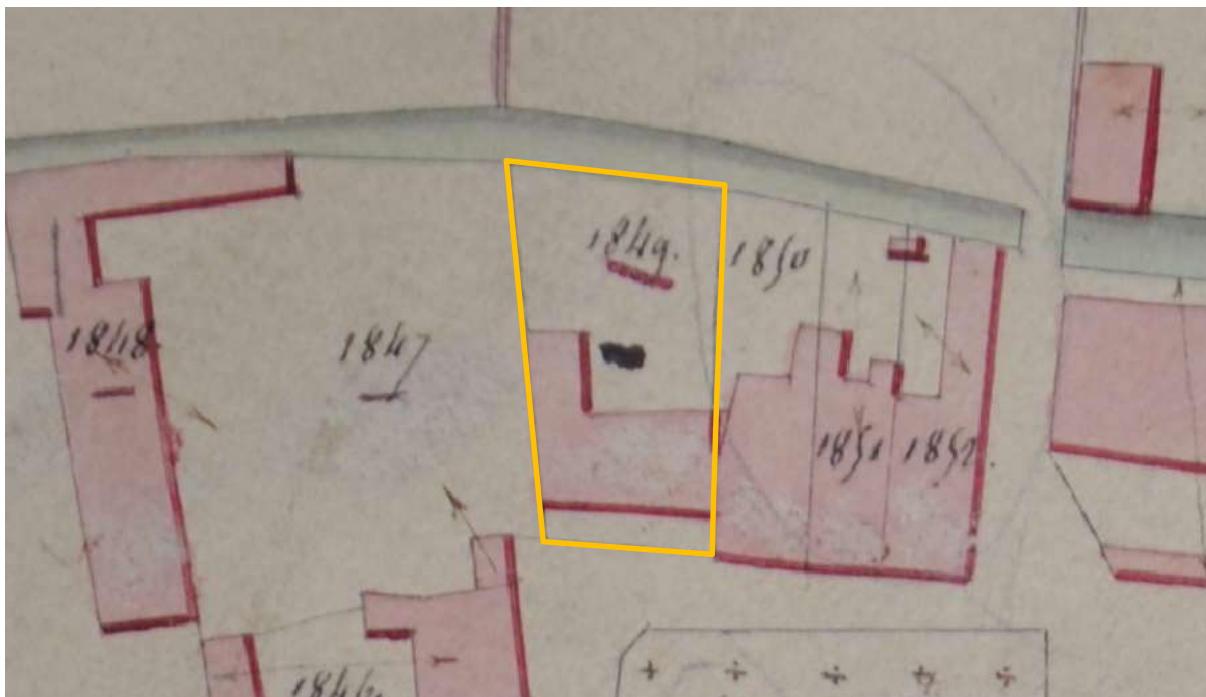
Foto 28 Voorgevel en achtergevel voormalige Engelen Conventstraat 6

Foto 29 Tuinmuur Heilige Geeststraat 3

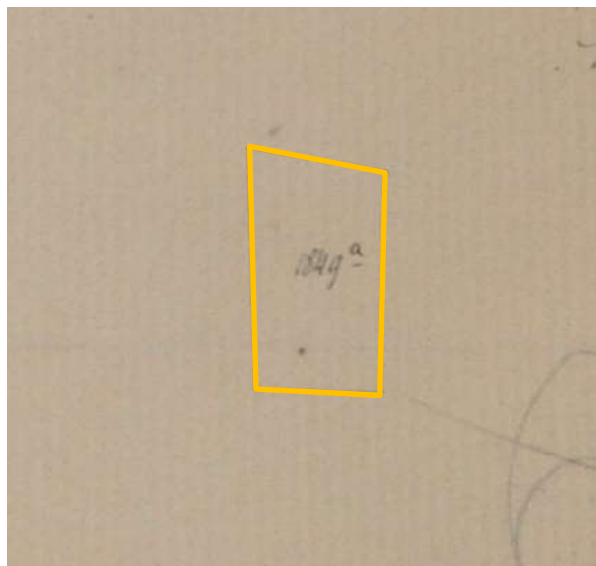
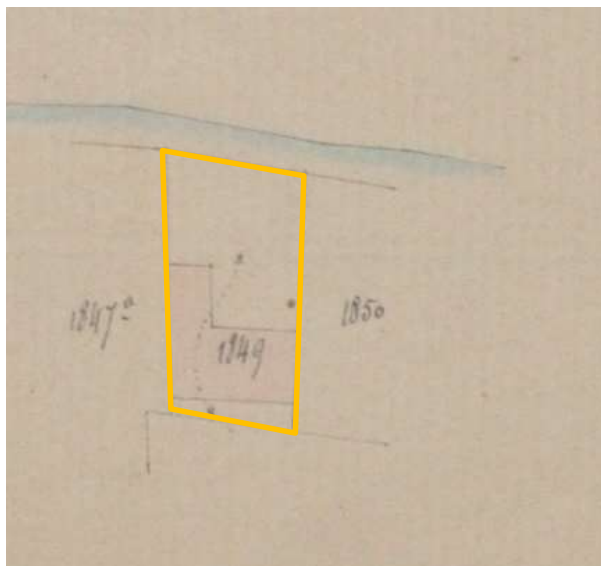
Infirmieriestraat

Op het primitief plan uit 1823 zien we dat er bebouwing staat op het perceel 1849.

Plan 22 Primitief plan 1823

In 1865 wordt het gebouw gesloopt. In de loop der jaren is er niets meer gebouwd op deze plek.

Plan 23 Mutatieschets uit 1865

Aan de zijgevel van Infirmieriestraat 7 zijn bouwsporen van oude bebouwing zichtbaar. Deze bouwsporen stemmen niet overeen met de inplanting van het gebouw van het primitief kadaster. Het is mogelijk dat hier ooit een andere stenen woning heeft gestaan of dat het intekenen van het gebouw op het kadasterplan niet geheel foutloos was.

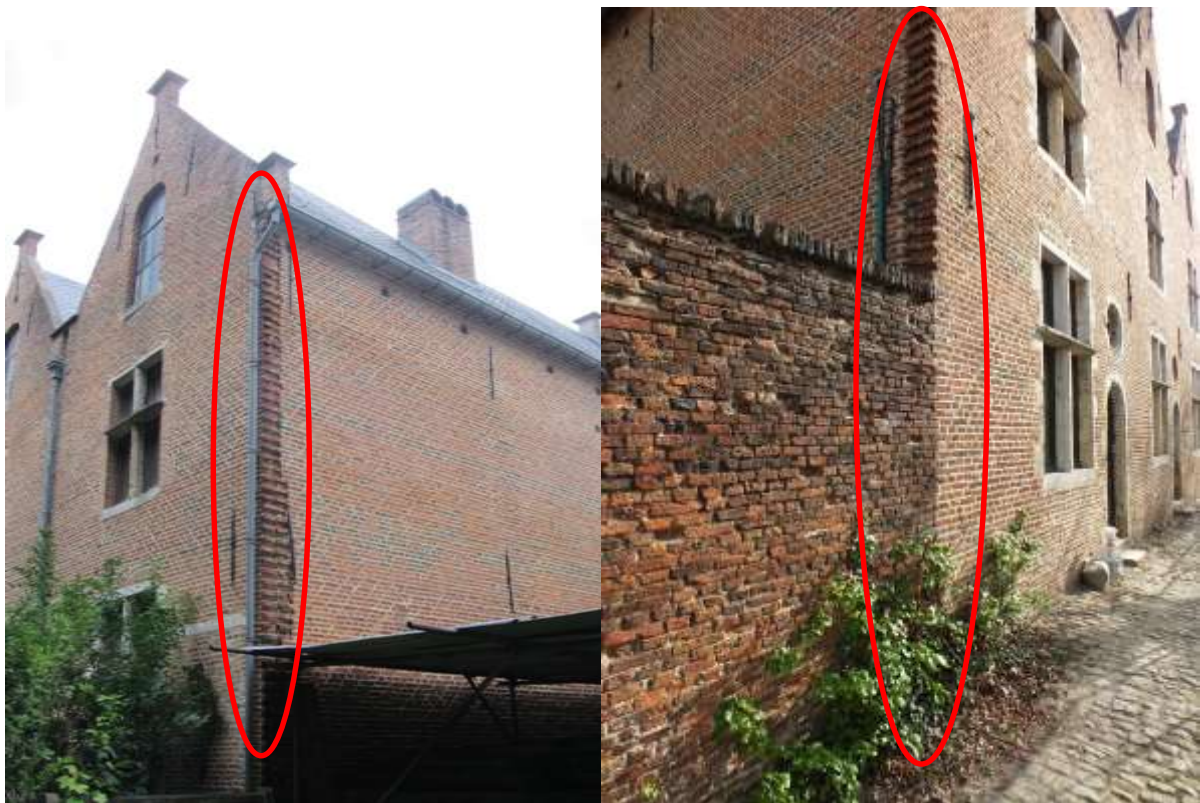

Foto 30 Bouwsporen zijgevel Infirmieriestraat 7

Foto 31 Huidig aanzicht Infirmieriestraat

03.02

BEBOUWING: GEMEENSCHAPPELIJKE GEBOUWEN

03.02.01

POORTGEBOUW

Begijnhoven waren oorspronkelijk niet altijd de ommuurde en goed afgeschermd complexen zoals wij ze vandaag kennen. Het is pas sinds Nicolaas Van Essche (Esschius), begijnhofpastoor van Diest die in het begin van de 16de eeuw gedragscodes heeft uitgewerkt voor de begijnen en hun woonomstandigheden, dat er bepaald werd dat de begijnhoven niet langer een open stadsdeel mochten zijn, maar duidelijk moesten worden omheind of ingesloten én moesten voorzien worden van afsluitbare poortgebouwen op de toegangen.

Foto 32 Huidig uitzicht poortgebouw

Het begijnhof van Diest was dan ook slechts beperkt toegankelijk, één hoofdtoegang aan de Kerkstraat en één toegang aan het andere uiteinde, de Kraaieneststraat. Het poortgebouw diende als naamkaartje voor het begijnhof en werd dus rijkelijker uitgevoerd, maar het belangrijkste doel was het buitenhouden van dorpsbewoners en dan vooral de mannen. Mannen mochten niet wonen op het begijnhof, dit gold eveneens voor de pastoor die zijn woning vlak buiten het begijnhof had, vaak tegen het poortgebouw met een eigen toegang in geval van nood. Op onderstaande foto's uit 1977 zijn de bouwsporen van de woning en de deur nog duidelijk zichtbaar. In de huidige gevel is enkel het bouwspoor van het dak nog zichtbaar, de sporen van een plint en deur zijn verdwenen.

Foto 33 1977 waarop nog bouwsporen te zien zijn

Het traditionele poortgebouw van het begijnhof van Diest dateert uit 1671, is opgebouwd in een barokstijl en is rijk gebeeldhouwd. Een opschrift vermeldt "BESLOTEN HOF / COMT IN MYNEN HOF / MYN SUSTER BRVIT / 1671". Het gebouw zelf heeft een eerder gesloten karakter wat in contrast staat met de barokke decoratie. Voorheen was er reeds een poorthuis dat dateerde van 1526. Een archiefdocument uit dat jaar beschrijft dat de portiersters elkaar afwisselden voor de dienst. Het oorspronkelijke poortgebouw diende sinds 16de eeuw als woning voor de portiersters en had deze functie ook bij de telling in 1665.⁸³ De portiersters bewaakten de poort, schonken aalmoezen aan de bedelaars, stuurden ongewenste gasten wandelen en signaleerden ongewettigde afwezigheden van de begijnen.

Het gegeven dat het begijnhof slechts beperkt toegankelijk is, is eveneens te wijten aan de ingrepen wat betreft devotie en onthechting van pastoor Esschius omstreeks 1540. Een praktische maatregel daartoe was het afsluiten van de publieke weg die dwars door het begijnhof liep. Het begijnhof was bijgevolg niet langer een openbaar gedeelte van de stad, maar werd afgesloten.

⁸³ VRIENDEN VAN HET STEDELIJK MUSEUM EN ARCHIEF, *Kunstschatten uit het Diestse Begijnhof (tent.cat.)*. Diestsche cronycke 9, Diest, 1983, p. 176.

03.02.02 DE KERK

De begijnhofkerk van Diest werd gebouwd vanaf de 13de eeuw en voornamelijk in de 14de eeuw en is gewijd aan de Heilige Catharina.⁸⁴ Van de oude kapel, gebouwd circa 1265, blijft niets meer over. De huidige 14de-eeuwse gotische kerk is opgetrokken uit ijzerzandsteen, samengesteld uit drie beuken van zes traveeën (circa 1318), een hoog, weinig uitstekend transept (circa 1345) en een koor van een travee en zevenhoekige absis (circa 1329), vermoedelijk door Francon "de Lintris". Er is bijna exclusief gebruik gemaakt van ijzerzandsteen voor de bouw van de kerk en dit is karakteristiek voor de streek, maar deze eenvoud en soberheid weerspiegelt ook de geest van armoede van de begijnenbeweging.

Aan de noordzijde bevindt zich een kleine sacristie die gelijktijdig met het koor is gebouwd. Aan de zuidzijde is een sacristie in traditionele stijl gelegen die dateert van de 16de of 17de eeuw. De gevel wordt geritmeerd door steunberen met steile afschuining. Er is een axiale ingang met vlak timpaan op deurposten van gekoppelde zuiltjes. Het hoge venster geldt als enige rechtstreekse verlichting van het schip.

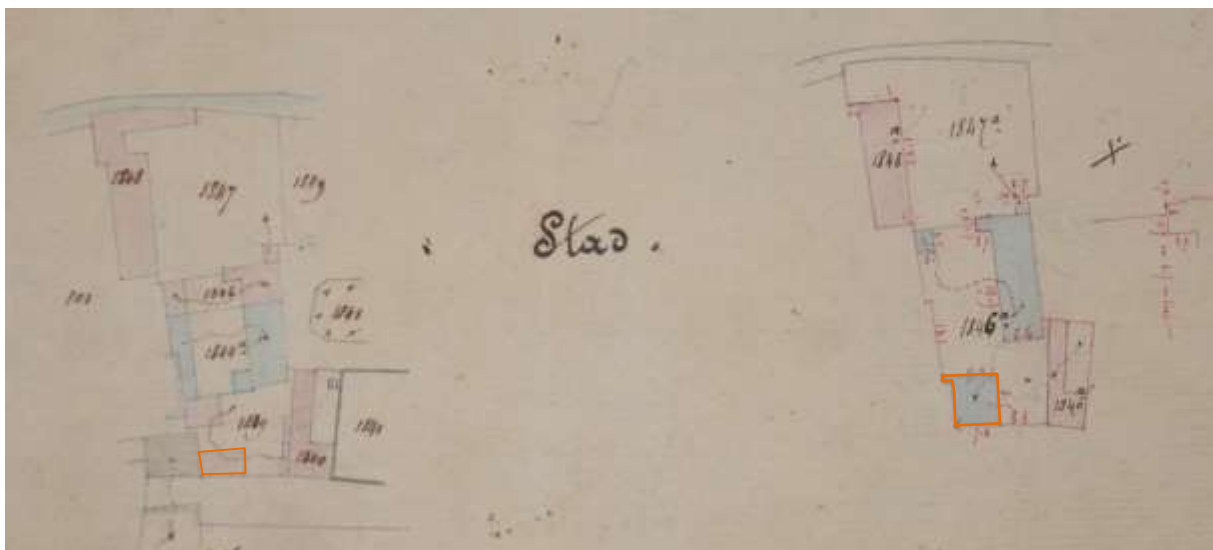
De kerk maakte in 1823 nog deel uit van een gesloten straatwand aan de hoofdingang van het begijnhof. Tegen de westelijke gevel stond er een wit gekaleide woning met binnenpleintje. Een muur met poort vormde de verbinding tussen de woning met binnenplein en het gebouw dat tegen het poortgebouw was aangebouwd. Tegen de zuidoostelijke gevel van de kerk is een huis met een witte lage aanbouw gezet. Met als gevolg dat het plein van de infirmerie een meer gesloten karakter had en vanuit de Kerkstraat enkel toegankelijk was via het koor van de kerk.

Plan 24 Primitief plan 1823

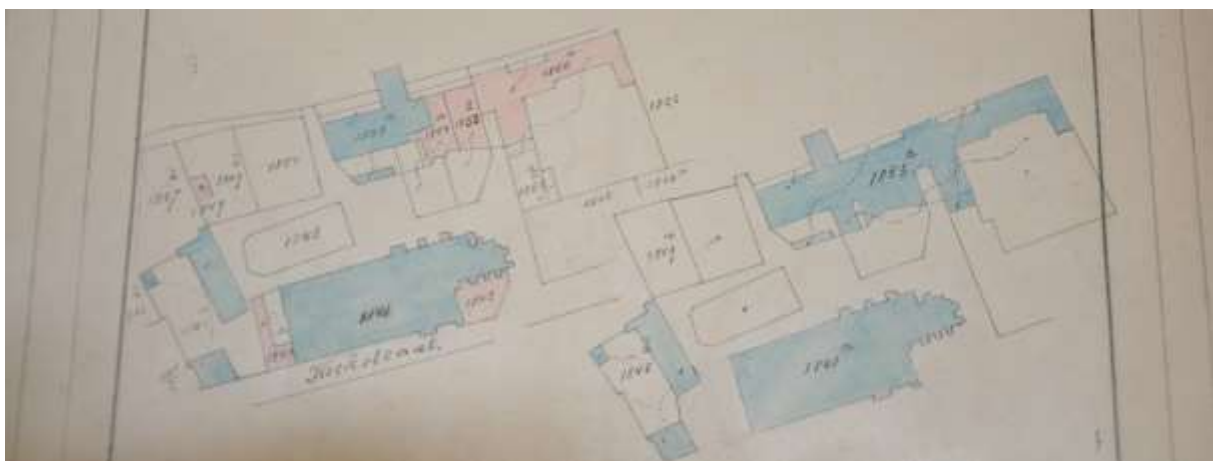
In 1863 wordt het gebouw naast het poortgebouw vermoedelijk uitgebreid of aangepast, dit heeft geen invloed op de gesloten straatwand.

⁸⁴ L.F. GENICOT, S. VAN AERSCHOT, A. DE CROMBRUGGHE, H. SANSSEN & J. VANHOVE, *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 1: Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen, Architectuur, Provincie Brabant, Arrondissement Leuven*, Luik, 1971, p. 66.

Plan 25 Mutatieschets 1863

In 1916⁸⁵ verdwijnt het gebouw tegen de westelijke gevel, de bouwsporen waren lange tijd zichtbaar, maar zijn nu voor goed verdwenen door het kaleien van de kerk. Door het slopen van dit gebouw heeft de Kerkstraat een totaal ander straatbeeld gekregen. De kerk staat nu vrij op het plein. Het plein ten noorden van de kerk krijgt een totaal andere benaderingswijze, die indruist tegen de vroegere structuur van het plein; het verliest zijn beslotenheid.⁸⁶

Plan 26 Mutatieschets 1916

⁸⁵ KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1916 nr. 42; Diest, Afdeling 1, Sectie A, 1846.

⁸⁶ STUDIEBUREAU MONUMENTENZORG, *Historisch onderzoek van de straataanleg van het Diestse begijnhof*, 2005, p. 8.

Foto 34 Bouwspoor van de deuropening in kerk

Foto 35 Evolutie omsluiting kerk

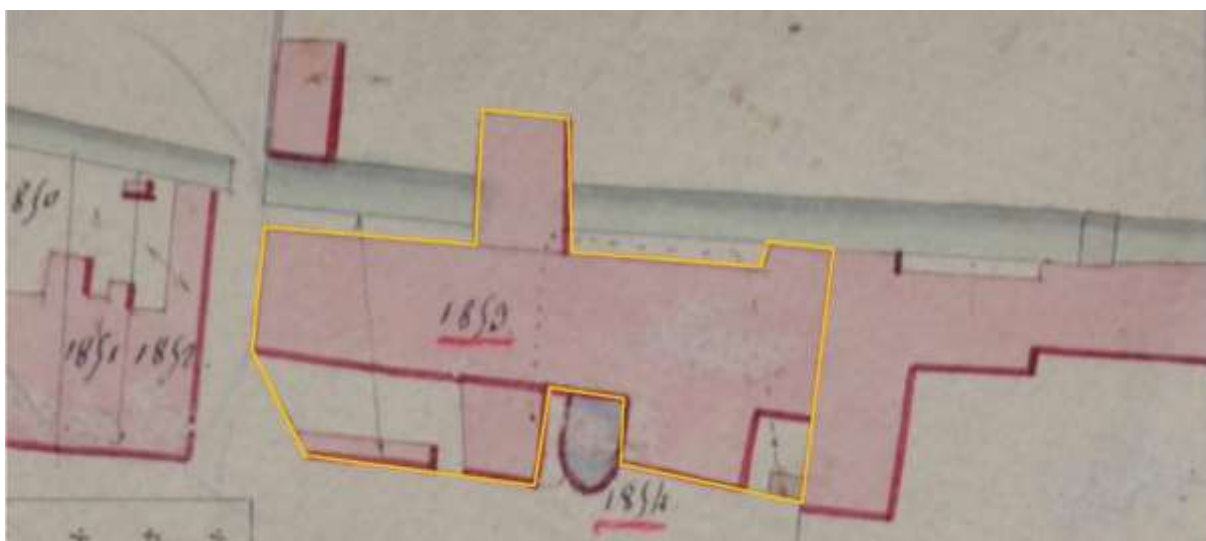
03.02.03 DE INFIRMERIE

In het begijnhof vertegenwoordigt de infirmerie de zin voor solidariteit binnen en buiten de begijnengemeenschap. De infirmerie diende tegelijk als hospitaal voor zieke begijnen en als godshuis voor bejaarde begijnen.⁸⁷ Gewoonlijk werd al vlug na de stichting van een begijnhof een infirmerie opgericht. In Diest wordt dergelijke instelling voor het eerst vermeld in een charter uit 1291, waarin Jan I, hertog van Brabant (1267-1294), de infirmerie onder zijn bescherming plaatst en vrijstelling van belastingen verleent.⁸⁸ Bij de infirmerie behoorde een kapel, waarvan het altaar in 1265 gesticht werd door Jan Stockere, overste der Diestse begarden.⁸⁹

De infirmerie in Diest is gelegen ten noorden van de kerk en beschikt nog steeds over een eigen kapel (16de-eeuws). Het huidige gebouw kent haar oorsprong in de 15de eeuw en werd sterk uitgebreid in de 16de en 17de eeuw. Archivalisch gezien bestaan er vanaf 1502 uitbatingsrekeningen. De toren van de kapel werd onder het beheer van Esschius (1538-1578) afgebroken alsook liet hij de klok verwijderen.⁹⁰ Dit was één van de redenen waarom in 1548 klacht tegen hem werd neergelegd (cf. supra).⁹¹ De infirmerie toont in zijn omvang eveneens hoe welvarend het begijnhof was in die periode.

In 1787 zette de toenmalige pastoor P.J. Van Bever in een schrijven aan het Oostenrijks bestuur geschiedenis, doel en werking van de infirmerie uiteen⁹²:

"D' infirmerye van den Begghynhove van Diest dateert meer dan vier hondert jaren, waervan men gheene stichtinghe en weet. Zij is gedestineert om te houden en te dienen de oude gebreckelyke zieke en matighe begyntiens; aen niemant der gemeyne wordt dezen gemeynen toevlucht geweygert: degene die bemiddelt syn en hunnen cost coopen in de infirmerye geven jaerlycx voor cost, dranck, vuer, licht, doctoer ende woonste eene som van vyftich guldens. ander conveneren met den pastoor ende oversten en geven eens eene somme van dry hondert guldens courant gelt, van dry hondert vyftich, van vier hondert, van vier hondert vyftich, volgens de omstandigheden van ouderdom, middelen, etc."

Plan 27 Primitief plan 1823

In 1887 werd de kapel volledig opgenomen in het plan van de infirmerie.

⁸⁷ S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 126.

⁸⁸ F.J.E. RAYMAEKERS, *Het kerkelijk en liefdadig Diest*, Leuven, 1870, p. 437, 442.

⁸⁹ F.J.E. RAYMAEKERS, *Het kerkelijk en liefdadig Diest*, Leuven, 1870, p. 437.

⁹⁰ M. VAN DER EYCKEN, *Nicolaas van Essche en de hervorming van het Diestse Begijnhof*, in: *Historica Lovaniensia*, 80, Leuven, 1978, p. 281.

⁹¹ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 11.

⁹² Gepubliceerd door F. J. L. RAYMAEKERS, *Het kerkelijk en liefdadig Diest*, Leuven, 1870, p. 437-438.

Plan 28 Mutatieschets 1887

Op de mutatieschets van 1916 wordt de boerderij toegevoegd aan de infirmerie, zie art. 03.02.06 Boerderij. Vermoedelijk heeft het hele complex rond die periode een volledige restauratie gekend.

Plan 29 Mutatieschets 1916

Op de gedenksteen in de voorgevel staan de data 1651 en 1915 en het opschrift Ouderlingen Huis. De datum duidt het jaar van restauratie en herbestemming. In de rechter benedenhoek van de gedenksteen staat het opschrift J. Jacquart Diest.

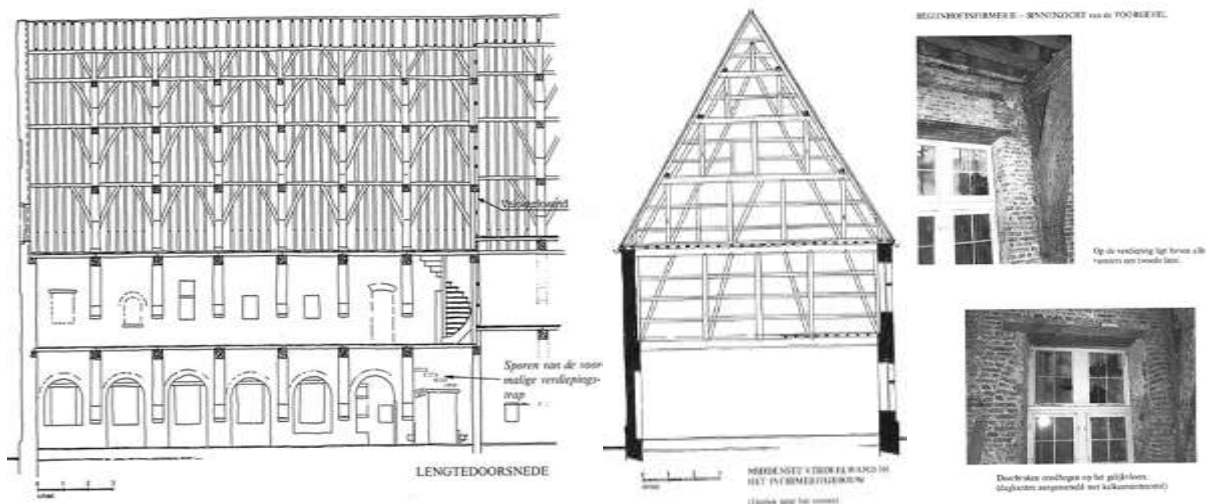
Op een oude postkaart wordt de infirmerie eveneens beschreven als Oude-Mannenhuis. De infirmerie had deze functie vanaf 1915. Er waren op dat moment nog nauwelijks begijnen aanwezig.

Foto 36 Infirmierie afgesloten met draad

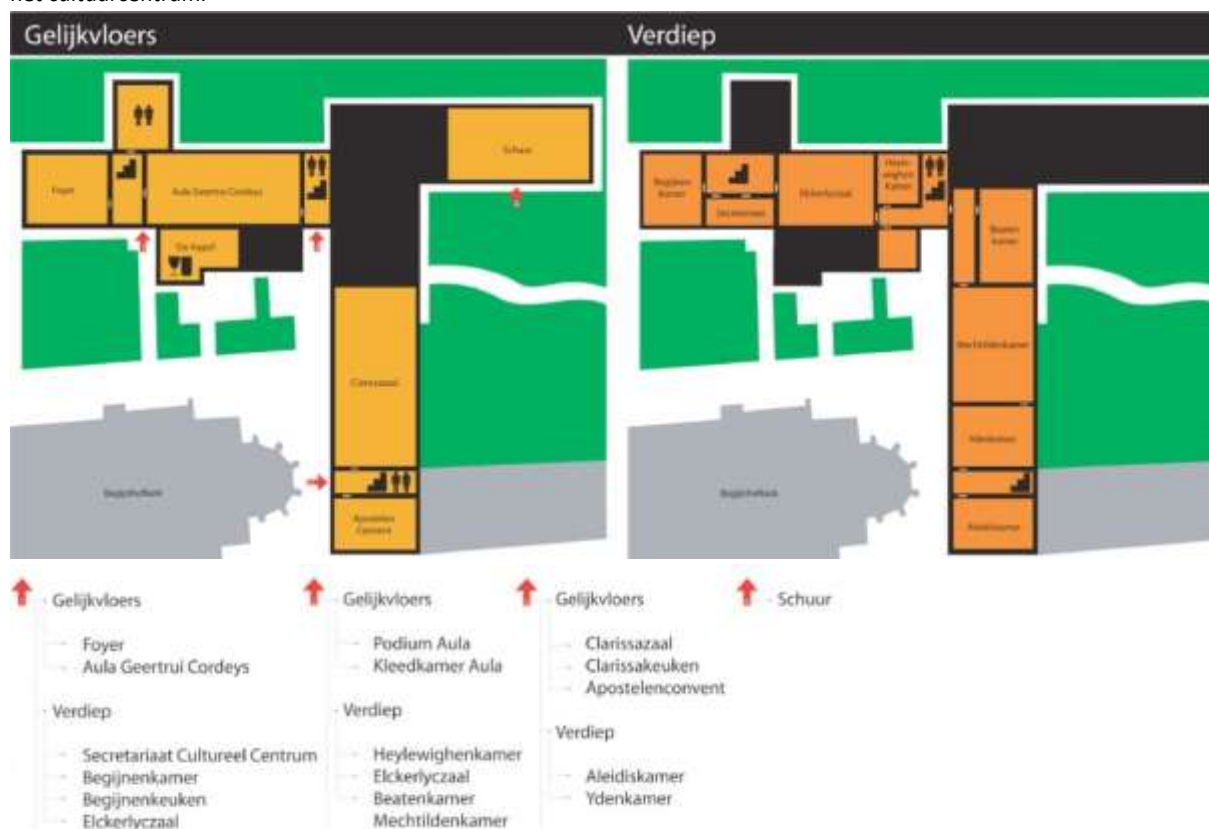
De westelijke helft van de infirmierie werd in 1987 ontmanteld en heringericht en naar aanleiding van die werken werden de telmerken door architect L. Bondroit opgetekend.⁹³ Gezien het in de infirmierie louter om gekraste of gesneden telmerken gaat in de bewaarde kapconstructie (zie onderstaande foto), en deze tot het laatste kwart van de 15de eeuw toegepast werden, besluit Bondroit dat het gebouw minstens van voor 1500 moet dateren. Ook waren de sporen van de granaatinslag tijdens de Eerste Wereldoorlog in het dakspant te zien. Verder werd bij de ontmanteling duidelijk dat tussen de oostelijke en westelijke helft oorspronkelijk een vakwerk wand aanwezig was (zie onderstaande foto). Op de gelijkvloerse verdieping was deze al vervangen door een gemetselde muur, maar in de onderkant van de balk boven de benedenverdieping waren de pen- en spiegaten nog zichtbaar. Op zolder was de wand nog nagenoeg intact. Bovendien werd op deze verdieping aan de oostkant nog resten van klei- of leembekleding voorhanden zijn. Hieruit kan afgeleid worden dat het infirmierie mogelijk in twee fasen werd gebouwd en dat de westelijke helft dus de oudste is. Aan de voorgevel waren de oorspronkelijke houten vensterlateien nog aan de binnenzijde te zien. Gezien het feit dat de beklamping rond de vensters op de gelijkvloerse verdieping met kalkcementmortel werd verwerkt, kon afgeleid worden dat de gevelordonnantie werd aangepast bij de herinrichting van de infirmierie tot ouderlingenhuis (zie onderstaande foto). De huidige gevelcompositie is bijgevolg het resultaat van deze verbouwing.

⁹³ L. BONDROIT, *Bouwkundige nota's bij de Geschiedenis van de begijnhofinfirmierie*, in: VRIENDEN VAN HET STEDELIJK MUSEUM EN ARCHIEF, *Kunstschatten uit het Diestse Begijnhof (tent.cat.)*. Diestsche cronycke 9, Diest, 1983, p. 139 e.v.

Met zekerheid kan gezegd worden dat de huidige dakbedekking gebakken aarde tegelpannen dateert uit 1915. Dakwerker Dillen bevestigde namelijk in dat jaar dat het oude dak in natuurleien door oorlogsomstandigheden in 1914 werd beschadigd en vervangen door tegelpannen. Deze informatie schreef de heer Dillen op een natuurlei die hij in het dakspant vastspijkerde. De lei werd bij de restauratiewerken teruggevonden. Ook de bouwsporen in situ, met name de oude dakbebording, bevestigt de aanwezigheid van een dak van natuurleien.

Vandaag is de infirmerie ingericht als cultuurcentrum, naast de Aula Geertrui Cordeys en vier polyvalente zalen zijn er ook nog verschillende vergaderlokalen beschikbaar.⁹⁴ Het apostelenconvent en de voormalige boerderij maken ook deel uit van het cultuurcentrum.

Plan 30 huidige functie van de infirmerie (afb. <http://ccdiest.be>)

⁹⁴ <http://www.ccdiest.be/docs/Brochure%20zaalverhuur.pdf>, geraadpleegd op 6/01/2015

03.02.04 HET GROOTHUIS

Net als bij de kloosterlingen waar de abdes de plak zwaaide, hadden ook de begijnen een grootmeesteres of grootjuffrouw. Doordat de begijnen geen gehoorzaamheid aan kerk of paus aflegden werd de abdes uit eigen rangen verkozen en niet benoemd door de katholieke kerk. Het beheer van de eigendommen, de interne organisatie en aanduiding van de functies zoals kosteres en portierster vielen onder de bevoegdheden van de grootjuffrouw. Tijdens haar ambtsperiode nam zij haar intrek in het 'Groothuis'.

In Diest was deze woning iets statiger en groter, de begijnen konden er bijeenkomen en vergaderingen organiseren. De woning was vooral optimaal gelegen als centraal punt tussen de woningen en de overige gemeenschapsfuncties.

Foto 37 Groothuis in de Engelen Conventstraat 3

Conventen zijn panden waarin meerdere, vaak minder gegoede, begijnen woonden. Deze werden meestal gesticht door religieuze of adellijke weldoeners.⁹⁵ De opbouw kan verschillen maar bestaat meestal uit een gemeenschappelijke zaal, een werkkamer en kleine begijnenkamers die uitgeven op een centrale of zijgang.

De conventen ondergingen ook aanpassingen onder impuls van Nicolaas van Essche. In zijn strijd voor meer soberheid vond hij dat er teveel decoratie was aan de conventen en veranderde de bouwstructuur zonder inspraak van de begijnen.⁹⁶

Er is sprake van 4 conventen in de 17de eeuw waarin verspreid zo'n 50 begijnen leefden.⁹⁷ Op heden zijn er 3 conventen bewaard gebleven:

- Het Heilig Geestconvent of ook wel Groot Convent genoemd in de Kerkstraat 16-18. Het Heilige Geestconvent is het grootste convent van dit begijnhof vandaar ook de benaming als 'Groot Convent'. Het was ook één van de eerste stenen huizen op het begijnhof en bood plaats aan 12 begijnen. Nicolaas van Essche hervormde in 1541 het Heilige Geestdaelconvent of het vroeger novicenconvent. Er was plaats voor 7 begijntjes wat werd uitgebreid tot 14 nadat in 1545 zeven cellen werden bijgebouwd.⁹⁸ In de oorspronkelijke aanwijzende tabel wordt dit pand beschreven als novicenconvent. Het huidige convent dateert uit de 17de eeuw, mogelijk met inbegrip van het huis Heilige Geeststraat 2 als uitbreiding. Mogelijk werden de novicen ook hierin ondergebracht.
 - *'Nadat de aspirante aanvaard was door de hofmeesteres en de pastoor van het begijnhof, volgde het noviciaat, een proefperiode die meestal twee jaar duurde. Tot in het begin van de 17de eeuw leefden de novicen altijd in conventen of eventueel bij een verwante in het hof, nadien werden op diverse plaatsen speciale novicenhuisen ingericht. De kandidaat-begijnen stonden onder het toezicht en de geestelijke leiding van een novicenmeesteres, die hun de principes van het begijnenleven bijbracht. De sterkste klemtoon lag daarbij op de deugden van eenvoud, matigheid, liefdadigheid, vroomheid en arbeidzaamheid. Tijdens het eerste jaar van haar noviciaat droeg de nieuweling nog haar gewone kledij, al moest die zeer sober en onopvallend van kleur zijn. Pas wanneer minstens een jaar – de precieze duur kon er begijnhof verschillen- verstreken was, mochten de novicen een habijt dragen. Eenmaal de proeftijd bevredigend was doorlopen, werden de novicen toegelaten tot de professie of wijding.'*⁹⁹
 - De beslotenheid van de gevel duidt duidelijk op de devotie. Volgens het primitief kadasterplan is er een kleine waterpartij in de hof.¹⁰⁰ Een gedeelte van het convent wordt afgebroken in 1962.¹⁰¹
- Het Apostelenconvent in de Infirmieriestraat 1-2. Het werd gesticht in 1662 door Paul van de Boom. Hij wordt als stichter ook vermeld in de medaillon die in de gevel is ingewerkt. Het convent bood plaats aan 12 begijnen. Een gedeelte van het convent werd omstreeks 1917 gesloopt.¹⁰² De sloop is gedeeltelijk het gevolg van een inslag tijdens WOI. De eerder opengewerkte gevel is enerzijds vrij atypisch voor een convent. Of dit pand dan ook aanvankelijk kleinere en eventueel minder aantal vensteropeningen had, is niet geheel duidelijk. Anderzijds zijn de rijkere afwerkingen, namelijk de rijk uitgewerkte decoratieve barokdeur en de iets rijkere afwerking van de kozijnen, zijn dan weer wel elementen die eerder bij conventen voorkomen dan bij doorsnee begijnenwoningen.
- Het Engelen Convent in de Engelen Conventstraat 5: Engelen Convent gesticht in 1642 volgens de gedenksteen. *"Convent der engelen gefondeert door den eerw heer H. Renier Boonen pastoor van Lummen 1642"*.

⁹⁵ S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 132.

⁹⁶ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 62.

⁹⁷ S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 132.

⁹⁸ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 174.

⁹⁹ S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 61-62.

¹⁰⁰ KAVB, Stad Diest, sectie A, Primitief plan, J.B. Voncken, 1823.

¹⁰¹ KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1962 nr. 1; Diest, Afdeling 1, Sectie A, 1863.

¹⁰² KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1917 nr. 7; Diest, Afdeling 1, Sectie A, 1857.

In de huisboeken of bij de tellingen worden er nog conventen opgesomd, namelijk

- Het Calvariënconvent of 'Cleyn convent' in de Heilige Geeststraat. Nicolaas van Essche herstichtte in 1540 het Calvariënconvent waar voortaan 10 begijntjes zouden wonen. In sommige publicaties wordt het gesitueerd op de huidige parking (perceel 1868b) en in andere publicaties op huidige kruidtuin (perceel 1885). Er kan met zekerheid gezegd worden dat het gedurende de 17de en 18de eeuw in de Heilige Geeststraat gelegen was. In de telling van 1665 staat er geschreven "de derde woning" vanaf de Kerkstraat, vandaar misschien de situering op de huidige parking, terwijl het tussen de zevenste en negenste woning (en folio) geschreven staat en de optekenaar woning per woning afgaat en er dus reeds een "derde woning" is beschreven enkele pagina's voordien. Indien het de achtste woning betreft, zou het gesitueerd zijn ter hoogte van huidige perceel 1885 ofwel huisnummer 11a. De telling uit 1796 is anders opgevat, namelijk niet per straatzijde maar heen en weer. Het convent is er het 15de pand vanaf de Kerkstraat. Dit lijkt uit te sluiten dat het convent op dat moment op de locatie van de huidige parking gelegen was. Gezien de vreemde opeenvolging van het rangtelnummer, lijkt eerder of het convent ook reeds in de 17de eeuw verder weg van de Kerkstraat gelegen was en lijkt het perceel 1885 meer waarschijnlijk, maar volledige zekerheid hierover kan niet gegeven worden. Archeologisch onderzoek zou hierover mogelijk uitsluitsel kunnen geven. Het Calvariënconvent is thans afgebroken.
- Het 'Geestelijk Convent' of 'Sint-Spiritus Observantes convent' wordt in het "Kerckhoff" gesitueerd in 1665 (de huidige Infirmieriestraat). De ligging van dit convent vormt enerzijds een raadsel. Bovendien zijn de woningen in de huidige Infirmieriestraat zeer moeilijk te identificeren omdat er vroeger meer bebouwing was dan en de strataanleg anders was. Anderzijds wordt de infirmerie niet vermeld in deze telling van 1665, maar in deze van 1796 komen zowel de infirmerie, het Apostelenconvent en het Heilige Geest Convent voor. De telling van 1665 is evenwel niet helemaal volledig. Een andere mogelijkheid is dat hiermee het Heilig Geestconvent wordt bedoeld en deze opsomt onder deze straat gezien het convent nabij de infirmerie gelegen was. Bovendien wordt in die telling van 1796 het Heilig Geestconvent niet vermeld in de Kerkstraat noch in de Heilige Geeststraat. Ook in de rekening van 1794-1796 staat "...groot convent genaemt H. Geestdal opt voorschreven begijnhof".¹⁰³ Het Geestelijk convent of H. Geestdael zouden dan synoniemen zijn voor het Heilige Geest of Groot convent.

Hoogstwaarschijnlijk waren er dus maar 4 conventen in totaal en geen 5 zoals in sommige publicaties te lezen is.

¹⁰³ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 329 Rekeningen Groot convent, 1794-1796.

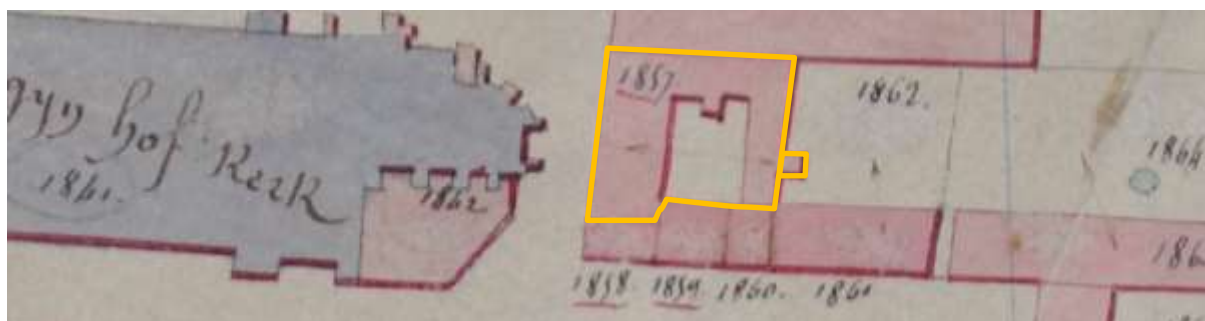
1. Het Apostelen Convent aan de Infirmieriestraat

Het Apostelen Convent is gesticht in 1662 door Paulus van den Boom, kanunnik van de Sint-Sulpitiuskerk en kapelaan van het begijnhof. Boven de poort staat een medaillon waar hij als stichter wordt vermeld. Het convent bood plaats aan gemiddeld 12 meisjes en hun geestelijke moeder of conventmeesteres.

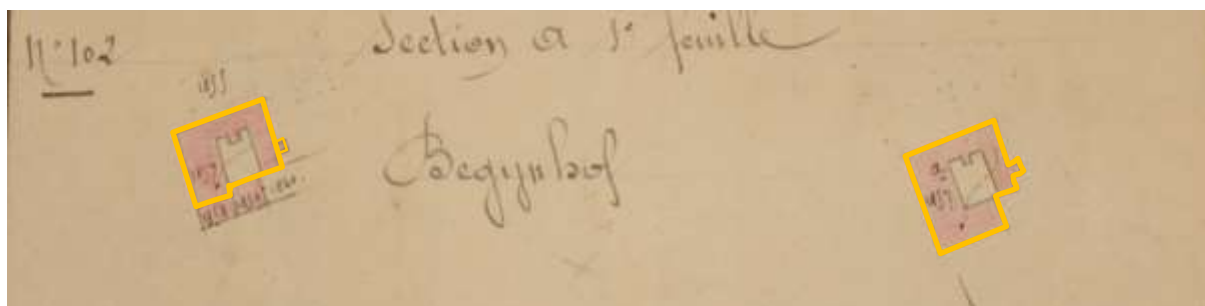
Foto 38 Foto uit 1942 van het inkomportaal en de cartouche in detail

Aan de hand van de mutatieschetsen kunnen we aflezen dat het Apostelen Convent oorspronkelijk veel groter was en een eigen binnenplein.

Plan 31 primitief plan 1823

In 1879 werd dit uitgebreid met de percelen gelegen aan de Kerkstraat.

Plan 32 mutatieschets 1879

Op de mutatieschets uit 1917 werd een groot deel afgebroken en bestond het Apostelen Convent uit een lange smalle bouw langs de Infirmeriestraat. De sloop is gedeeltelijk het gevolg van een inslag tijdens WOI. De eerder opengewerkte gevel is enerzijds vrij atypisch voor een convent. Of dit pand dan ook aanvankelijk kleinere en eventueel minder aantal vensteropeningen had, is niet geheel duidelijk. Anderzijds zijn de rijkere afwerkingen, namelijk de rijk uitgewerkte decoratieve barokdeur en de iets rijkere afwerking van de kozijnen, zijn dan weer wel elementen die eerder bij conventen voorkomen dan bij doorsnee begijnenwoningen.

Plan 33 mutatieschets 1917

Het Apostelenconvent werd eind 1974 gerestaureerd en omgevormd tot Sociaal Centrum door architect L. Bondroit.

Foto 39 V.l.n.r. huidige voorgevel Infirmeriestraat 1; voorgevel Kerkstraat 4

2. Heilige Geestconvent aan de Kerkstraat (7 begijnen)

Het Heilige Geestconvent is het grootste convent van dit begijnhof vandaar ook de benaming als 'Groot Convent'.¹⁰⁴ Het was ook één van de eerste stenen huizen op het begijnhof en bood plaats aan 12 begijnen. Nicolaas van Essche hervormde in 1541 het Heilige Geestdaelconvent of het vroeger novicenconvent. Er was plaats voor 7 begijntjes wat werd uitgebreid tot 14 nadat in 1545 zeven cellen werden bijgebouwd.¹⁰⁵

Armenzorg is sinds het prille begin van het Christendom een plicht van zowel de kerk als gelovigen, op veel begijnhoven kwam dan ook in de beginjaren een Heilige Geesttafel voor (*mensae spiritus sancti*). Hier konden de armen mee aan tafel schuiven. Mogelijk had dit convent deze dubbele functie.

Het is reeds duidelijk aan de gevels dat het geloof hier een grotere rol speelde. Zo had de achtergevel verschillende gebedsnisjes en was de connectie met de straatzijde nagenoeg nihil. Mogelijk werd de woning op Heilige Geeststraat nr. 2 bij het Heilige Geestconvent gevoegd op een moment dat er gebrek aan plaats was. Ook hier is de gevel aan de straatzijde zeer gesloten en hebben ze zelfs ramen dicht gemetseld.

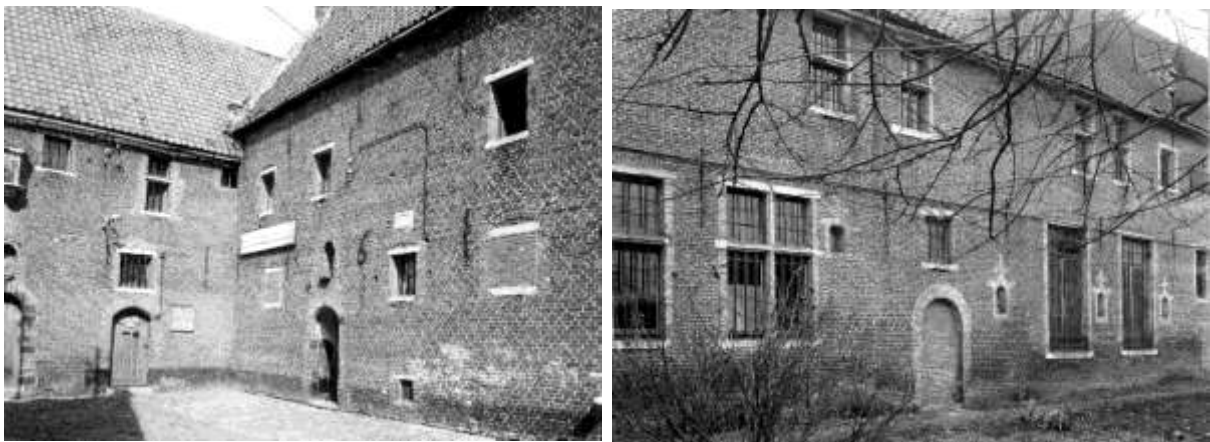

Foto 40 V.l.n.r. voorgevel uit 1942; achtergevel uit 1943

Op het terrein achter het Groot Convent is een cirkel groen ingekleurd. Het zou kunnen gaan om een vijver of bekken aangezien de kleur hetzelfde is als de omliggende beek.

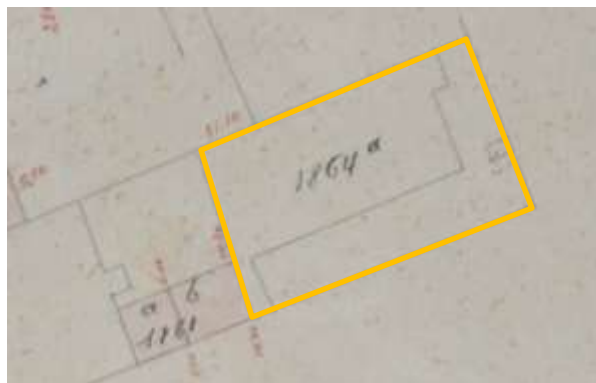

Plan 34 primitief plan 1823

In 1909 wordt het achterliggend terrein met cirkel (perceel 1864) samengevoegd met het convent (perceel 1863) en de waterpartij verdwijnt.

¹⁰⁴

¹⁰⁵ M. VAN DER EYCKEN, *Geschiedenis van Diest*, Diest, 1980, p. 174.

Plan 35 mutatieschets uit 1909

Een aanbouw die duidelijk te zien is op het primitief kadaster en op onderstaande foto wordt in 1962 afgebroken. Hierdoor werd voor het eerst de achtergevel van het convent zichtbaar vanop straat, dit gaat in tegen de principes van een begijnhof.

Plan 36 mutatieschets 1962

Foto 41 Achterbouw van het convent in de Heilige Geeststraat, genomen eind 19de eeuw – begin 20ste

3. Engelenconvent (9 begijnen)

In de Engelen Conventstraat nr. 5 staat het derde nog resterende convent.

Het Engelen convent heeft een gesloten voorgevel met een sierlijke deuromlijsting. In het medaillon boven de deur staat geschreven 'CONVENT DER ENGELEN GEFONDEERT DOOR DEN EERW HEER H. RENIER BOONEN PASTOOR VAN LUMMEN 1642'. Renier Bonnen stichtte eveneens een convent op het klein begijnhof van Leuven: het convent van de Heilige Drievuldigheid.

Het convent is ingericht als museum van de Grauwzusters in Diest, een onvoltooid verhaal over zorg aan mensen.

Plan 37 primitief plan 1832

Foto 42 V.l.n.r. ingang voormalig begijnhofmuseum; huidige voorgevel Engelen Conventstraat 5

4. Calvariënconvent

Het Calvariënconvent of 'Cleyn convent' in de Heilige Geeststraat. Nicolaas van Essche herstichtte in 1540 het Calvariënconvent waar voortaan 10 begijntjes zouden wonen. Zoals eerder aangegeven, kan niet met volledige zekerheid bepaald worden op welk thans onbebouwd perceel in de Heilige Geeststraat het gesitueerd was. Het Calvariënconvent is thans afgebroken.

De begijnen stonden zelf in voor de organisatie. Ze hadden vele vrijheden, maar werden geacht in eigen noden te voorzien. Elk begijnhof had dan ook een eigen boerderij. Deze lag meestal buiten het begijnhof samen met een boerderijerf waar gewassen en fruitbomen geplant konden worden, er is vee alsook een groenten- en kruidentuin. De boerderij (rood) lag echter binnen het begijnhof samen met een klein stukje erf (groen), deze werden omsloten door de begijnenbeek. Buiten de begijnenbeek lag vermoedelijk veel meer landbouwgrond (groen).

Kaart 8 Popp kaart 1860

Op een ouder plan van Diest is deze zone ook benoemd als begijnhofweide.

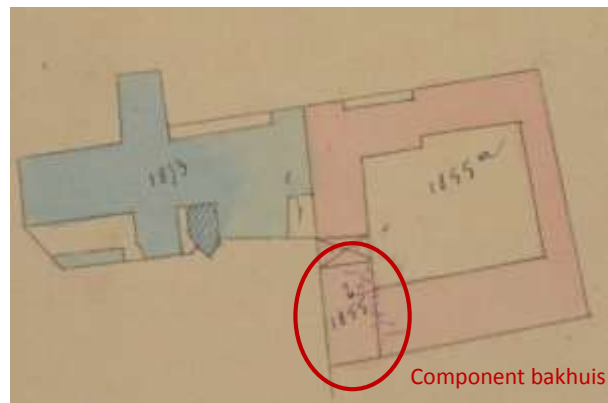
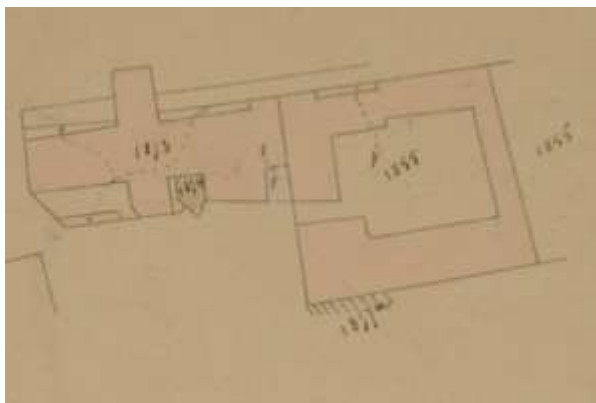
Kaart 9 Plan van de stad Diest uit 1786 SAD

De boerderij had een rechtstreekse verbinding met de erven over het water. Dit is duidelijk zichtbaar op het primitief kadaster.

Plan 38 Primitief plan 1823

In 1886 werd de hoeve onderverdeeld in 2 afzonderlijke percelen. Mogelijk omdat het een afzonderlijke component was zoals bijvoorbeeld een bakhuis en deze vanaf dan in afzonderlijk beheer kwamen.

Plan 39 Mutatieschets 1886

Deze opsplitsing is ook duidelijk in de architectuur, waarbij de stijlverschillen duidelijk 2 afzonderlijke gebouwen tonen. De boerderij kunnen we dateren rond 1609 aan de hand van jaarankers op de achtergevel, de andere component is gedateerd door middel van jaarankers op de voorgevel in 1653.

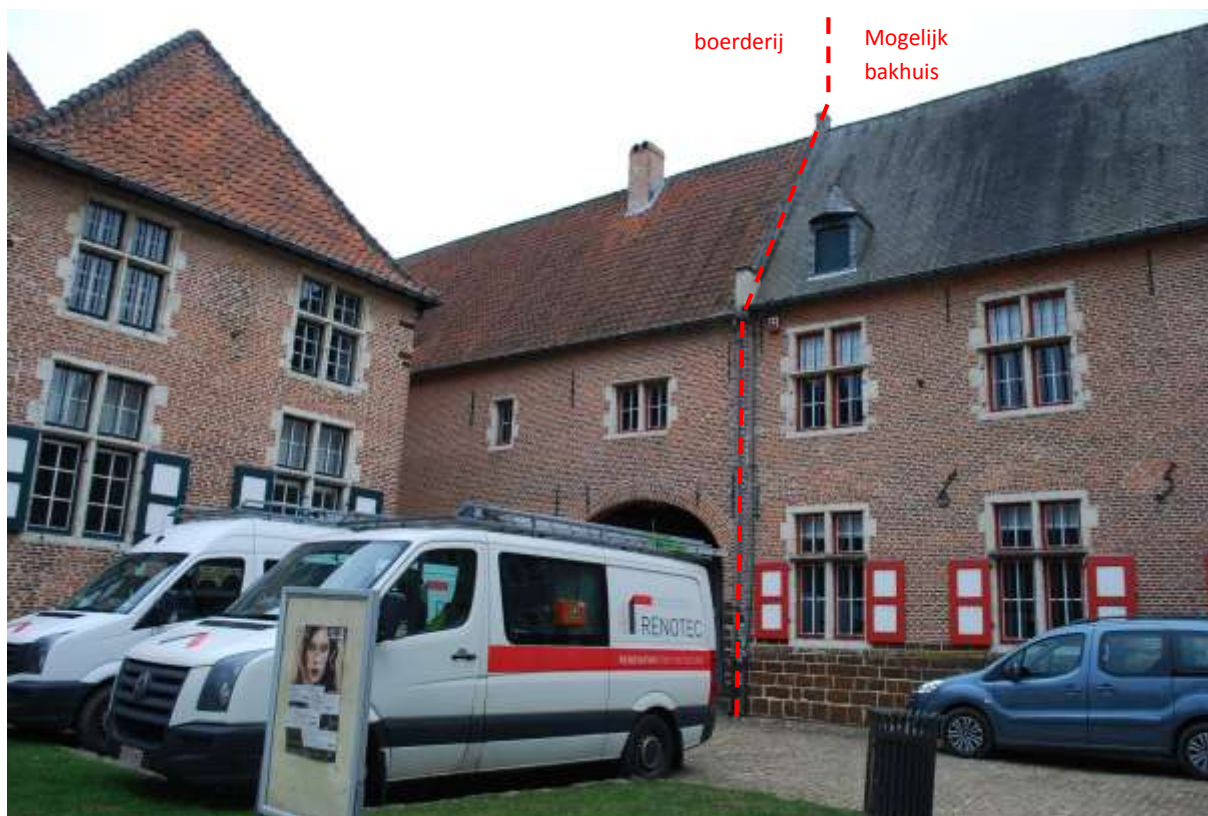

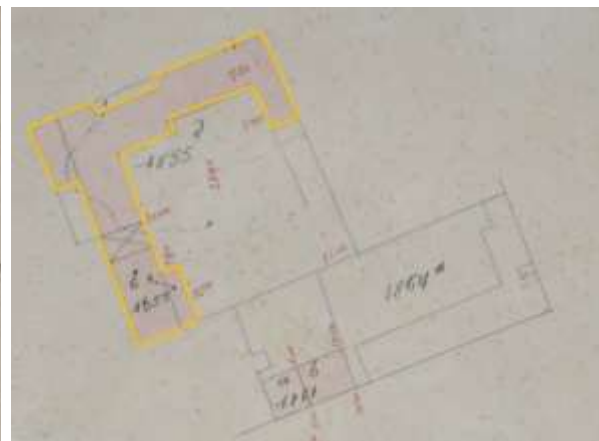
Foto 43 Onderscheid bakhuis en boerderij

Datering boerderij (1609) en andere vleugel (1653) aan de hand van jaarankers.

Foto 44 V.l.n.r. achtergevel boerderij; voorgevel bakhuis

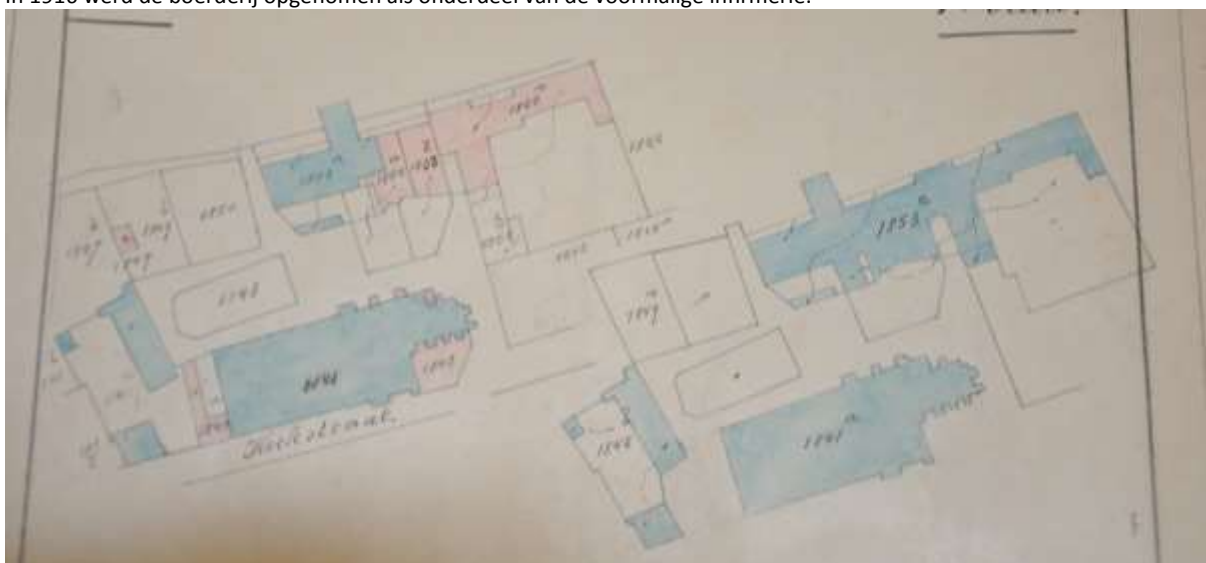
In 1887 werd het eerst deel van de boerderij afgebroken.

Plan 40 Mutatieschets 1909

Van de 'vierkantshoeve' zijn twee delen afgebroken: de zuidelijke vleugel en de een gedeelte van de oostelijke. Door de afmetingen vermoeden we dat de zuidelijke vleugel een volwaardige vleugel was. Ter plaatse konden geen bouwsporen ontwaard worden op de gevels omwille van een zeer grondige restauratie in 1987.

In 1916 werd de boerderij opgenomen als onderdeel van de voormalige infirmerie.

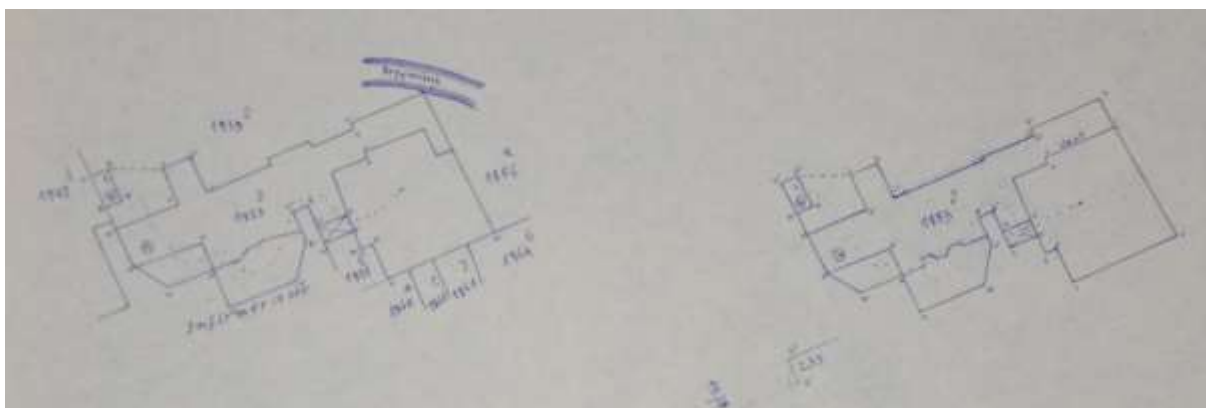
Plan 41 Mutatieschets 1916

Op foto's rond 1978 is de oude gevelordonnantie wel zichtbaar. Zo valt op dat de hoeve geen rondboogpoort had maar het betrof een eenvoudige rechthoekige poortopening. (rood)

Het dak had Vlaamse pannen in plaats van de huidige golfplaten.

In 1981 werd het laatste stukje van de boerderij afgebroken.

Plan 42 Mutatieschets 1981

Op een oude foto tussen 1887 en 1981 genomen is de achterzijde van de boerderij zichtbaar, het lijkt of deze nog deels in gebruik is. Binnen in het domein, afgebakend door een muur en draad, is vermoedelijk een boomgaard aangelegd. Buiten deze muur ligt een uitgebreide moestuin.

Foto 45 Oude foto van achtergevel boerderij

Vandaag behoren de boerderij en het bakhuis tot het Cultuurcentrum van Diest

03.02.07 ONDERWIJS: DE BEGIJNHOFSCHOOL

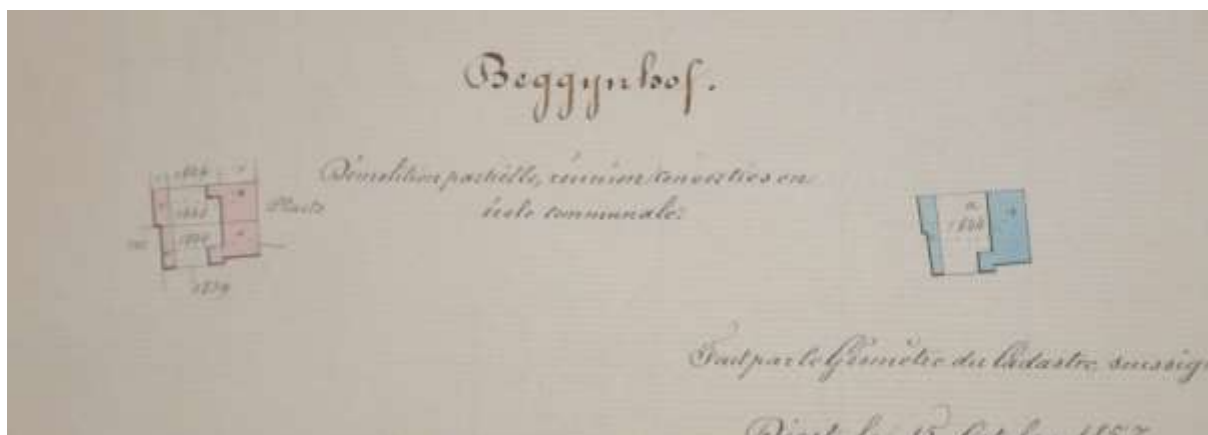
De eerste school op het begijnhof werd opgericht door Nicolaas Esschius. Hier onderrichtte hij zelf jonge geestelijke om zijn eigen ideeën verder uit te dragen.¹⁰⁶ Hiervan zijn geen bouwsporen of kaartmateriaal.

In de 17de eeuw volgden er 165 kinderen leg aan de begijnhofschool. Voor de 17de eeuw gaven de begijnen voornamelijk huisonderricht. Geleidelijk veranderde dit huisonderricht naar schoolonderwijs. De begijnhofscholen kenden een bloeiend bestaan tot aan het einde van de 19de eeuw, vanaf de 20ste eeuw werden enkel nog kleuterschooltjes ondergebracht in begijnhoven.¹⁰⁷

De eerste aanwijzingen van de locatie van een school verschijnt op de kaart van Popp uit 1840. Op een mutatieschets uit 1857 is vermeld dat twee samengevoegde panden worden omgevormd tot gemeenteschool, er staat immers geschreven: "*Démolition partielle, réunion converties en école communale*" (zie plan 48). Het betreft de percelen 1844 en 1855 ofwel huidig Kerkstraat 4A.¹⁰⁸

Kaart 10 Kaart van Popp 1840

Plan 43 Mutatieschets 1857

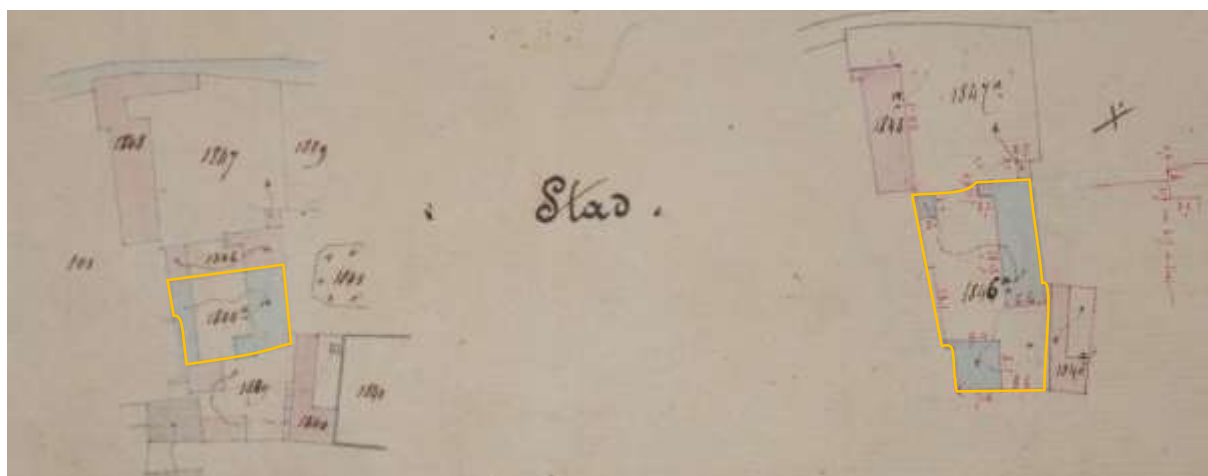
In 1863 werden de percelen 1844 en 1846 samengevoegd tot één gebouw. Ook perceel 1839 aan de Kerkstraat gelegen behoorde nu tot perceel 1846. De school neemt op dit moment zijn grootste vorm aan. Het is niet duidelijk of het gebouw op

¹⁰⁶ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 62.

¹⁰⁷ VAN AERSCHOT S., HEIRMAN M., *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 84.

¹⁰⁸ KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1857 nr. 9; Diest, Afdeling 1, Sectie A, 1844-55.

perceel 1840 tot de begijnhofschool hoorde, we vermoeden van wel. Op oude foto's is immers een extra deuropening te zien aan de westgevel, via deze deur stond het gebouw op perceel 1840 direct in verbinding met de kerk. Later is deze deuropening dichtgemaakt.

Plan 44 Mutatieschets 1863

Foto 46 Deur nog niet toegemetseld in 1944, enkele jaren later wel

In 1916 wordt het perceel 1840 opgedeeld waardoor de woning verdwijnt er een hoge muur werd opgetrokken zodat de speelplaats omheind bleef. De school is nu ingericht als 'centrum voor kunst en restauratie'. Er kunnen cursussen en workshops gevolgd worden en er vinden tentoonstellingen plaats. Ook restaureren ze schilderijen, meubelen, aardewerk, beelden, stoffering, tapijten...

Ook de begijnhofpastorie van Diest bevindt zich buiten, maar toch in de onmiddellijke omgeving van het hof. Het dubbelhuis met twee bouwlagen heeft een bewaarde vleugel in traditionele stijl, loodrecht op de recentere 17de-eeuwse voorbouw. Het alleenstaande gebouw heeft een ommuurde tuin en poort en is ingepland op een achterin gelegen perceel ten noorden van de poort.¹⁰⁹ Aan de woning was een grote landschapstuin gelegen die zich uitstreckte tot aan de Leopoldvest. Vanaf de Franse periode kwam de pastorie ook in eigendom van de “Commission des hospices civils”. Rond die tijd werd een monumentale neoclassicistische dienstvleugel bijgebouwd. Uit de reproductie van een grondplan uit 1807 (SAD) is duidelijk af te leiden dat de planindeling afgestemd werd op de inpassing van de oude pastorie in de nieuwe vleugel. De dienstfuncties werden ondergebracht in de neoclassicistische vleugel, de woonfuncties in de oude pastorie. Tegen de noordelijke zijgevel stond een kapel.

Enkele decennia geleden werd de neoclassicistische vleugel terug afgebroken o.l.v. architect Bondroit en kwam de pastorie alsook het poortgebouw vrij te staan. Tevens ingrijpende restauratie pastorie.

In 2003 werd de pastorie, met inbegrip van de stalvleugel en de tuin, beschermd als monument. Ook de *gingko biloba* ‘Pendula’ op de binnenkoer werd beschermd.¹¹⁰ Deze boom werd door de eerste missionarissen vanuit China meegenomen vanwege zijn medicinale eigenschappen.

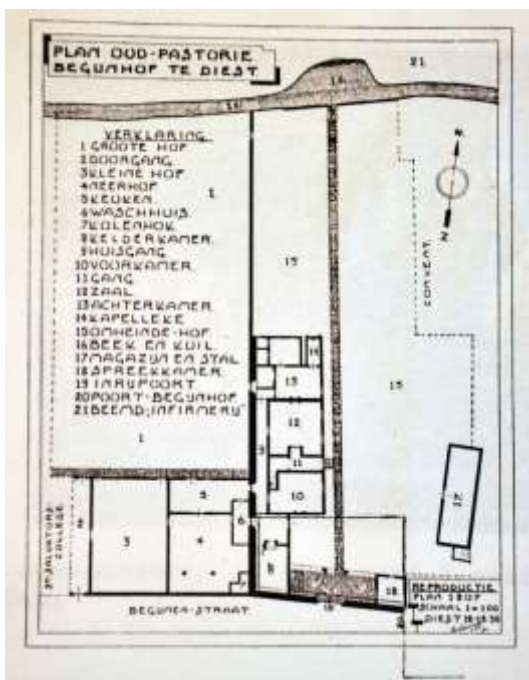
De pastorie en de tuin vallen binnen de beschermingsperimeter van het beschermd landschap en vormen dus ook een onderdeel van dit beheerplan. De pastorijtuin zal dus ook besproken worden als een erfgoedelement omdat het architecturaal en historisch deel uitmaakte van het groter geheel.

¹⁰⁹ S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 133.

¹¹⁰ <https://www.flickr.com/photos/erfgoed/6931532285/>, (geraadpleegd op 22/12/2014).

De pastorie heeft lange tijd tot tegen het poortgebouw gestaan. De pastoor had een eigen interne toegang tot het poortgebouw en dus het begijnhof (zie hoofdstuk 03.02.01 Poortgebouw en zie onderstaande foto).

De pastorie is nog op verschillende foto's afgebeeld. Op de foto links een grote woning met 2 verdiepingen, op de foto rechts een lage woning.

03.02.09 GODSHUIZEN

De woningen in de Infirmieriestraat 5, 6 en 7 worden in de bestaande literatuur aangeduid als de godshuizen. Het is een liefdadigheidsinstelling waar armen, zieken en ouderen ter verpleging worden opgenomen. Godshuizen ontstonden oorspronkelijk als hospitalen aan de stadspoorten, ze verschaftte onderdak aan arme voorbijgangers of kloosterlingen. De godshuizen in Diest waren niet enkel toegankelijk via het begijnhof, maar ook van buitenaf. Ze lagen in het 'semi-publieke' gedeelte van het begijnhof, waar alle gebouwen met nevenfuncties gelokaliseerd zijn.

Plan 46 Mutatieschets 1832

Op oude foto's zien we een poort die de zijgevel afsluit van het binnenhof. Vandaag is de poort enkele meters opgeschoven, ze ligt nu in het verlengde van de gevel van de Infirmieriestraat. De poort werd verplaatst in 1972.¹¹¹ De houten poort werd vernieuwd. De toegemetselde deuropening kan een voormalige ingang zijn geweest tot het huis, zodat mensen van buitenaf ook toegang hadden zonder op het begijnhof te lopen.

Foto 48 V.l.n.r. poort tegen godshuizen; huidige situatie, met bouwspoor van voormalige opening.

¹¹¹ AOE, Archief KCML, 12/10/1972.

03.02.10 QUARANTAINES EN/OF PESTHUIZEN

We vermoeden dat enkele huizen omwille van hun architectuur en ligging de functie van pesthuis of quarantaine huis had.

Zoals de huizen aan de Kraaijeneststraat. In totaal 3 huizen: Kraaijeneststraat nummers 1, 3 en 5. Opvallend is dat deze gevels in vergelijking met de overige van het begijnhof zeer gesloten zijn. Kraaijeneststraat 1 vormt enigszins een uitzondering, maar aan de hand van de bouwsporen vermoeden we dat deze gevel vernieuwd werd en raamopeningen worden toegevoegd.

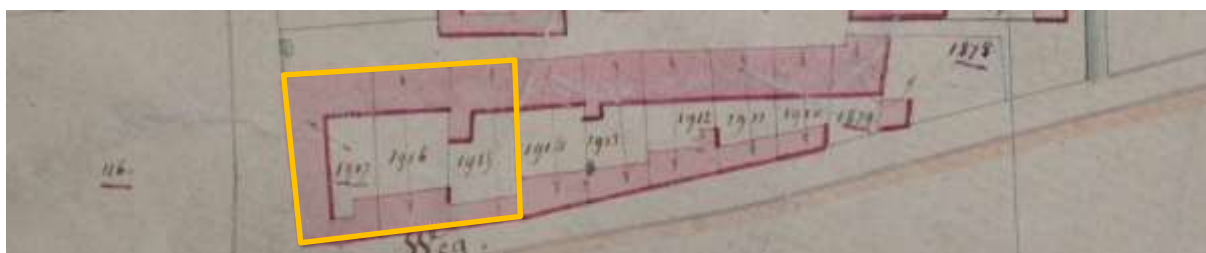
Het zijn afzonderlijke woningen ver van de infirmerie, dus hier verbleven geen begijnen die zorg nodig hadden. Onze hypothese is als volgt:

Als een begin in de stad pestlijders had bijgestaan, moest ze bij haar terugkeer haar intrek nemen in één van de quarantaine huizen tot het besmettingsgevaar was geweken. Deze huizen lagen 'buiten' het begijnhof. Ook hier was een poortgebouw voorzien om de toegang tot het begijnhof te beperken.

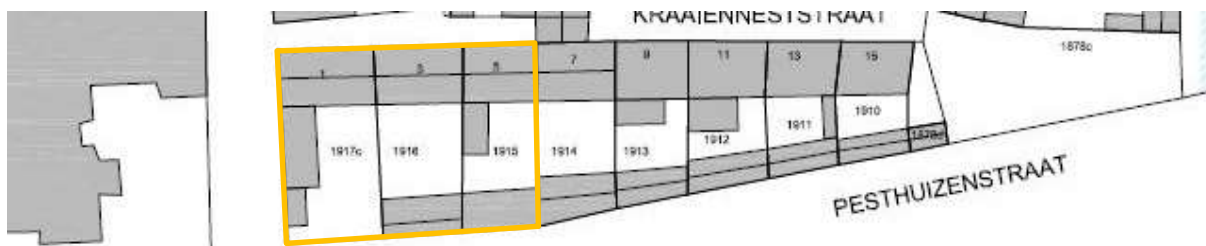

Foto 49 V.l.n.r. Voorgevel Kraaijeneststraat 1;3;5

Op het primitief plan vormt de Kraaijeneststraat 1 (perceel 1917) nog een gesloten hoekperceel, wanneer de achterbouw werd afgebroken is niet duidelijk. De overige percelen (1916 en 1915) lijken ongewijzigd.

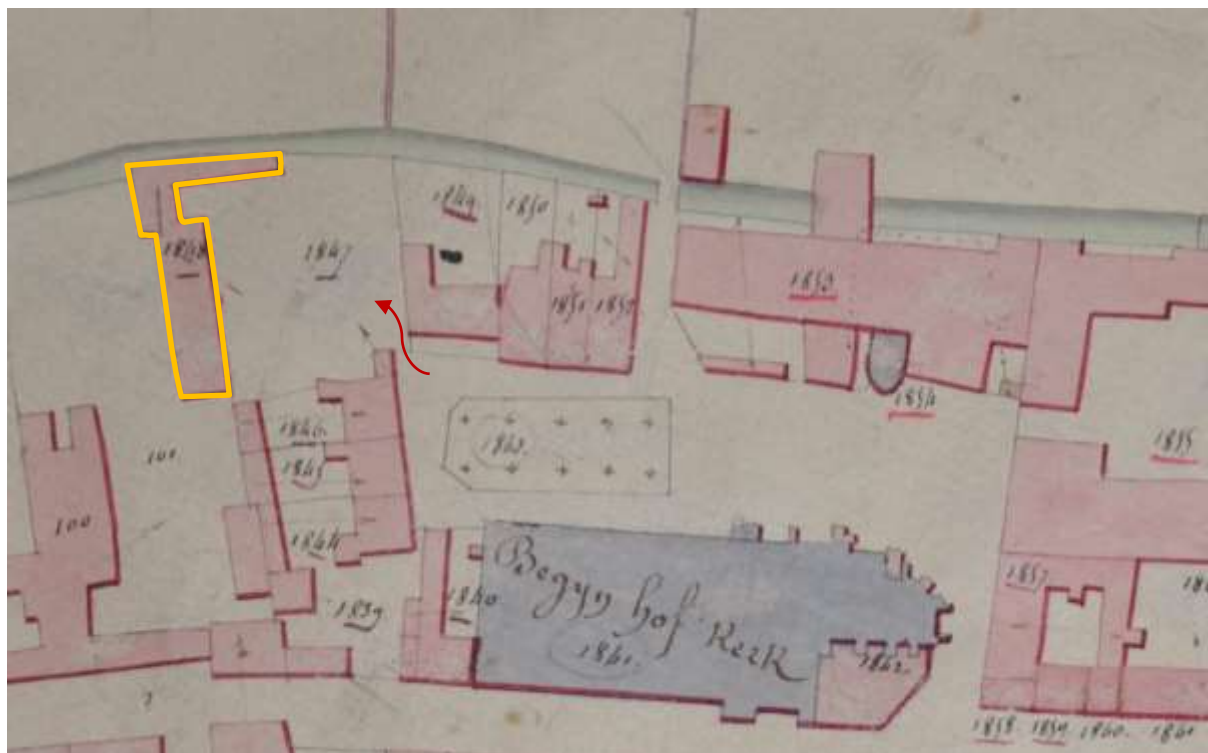
Plan 47 Primitief plan 1823

Plan 48 Kadasterplan 2014

Vanop het huidige Infirmerieplein bereikt men via een poort een binnentuin waar eveneens huisjes aan grenzen. Uit de bouwsporen kan men afleiden dat dit duidelijk om één verblijf ging, een pesthuis. Bronnen hierover zijn eveneens niet sluitend. Er kan wel met zekerheid gezegd worden dat er een pesthuis was in het begijnhof van Diest. In de archiefdocumenten is daarvoor namelijk bevestiging gevonden. Meer bepaald in 1652 werd *“een nieuwe put gemaakt ter hoogte van het pesthuis”*.¹¹² Er worden echter geen verdere gegevens rond de locatie opgegeven.

Begijnen die leden aan een besmettelijke ziektezouden hier dan gaan wonen, net buiten de begijnhofmuren om in isolement verzorgd te kunnen worden en een epidemie binnen de gemeenschap te vermijden.

Plan 49 Primitief plan 1823

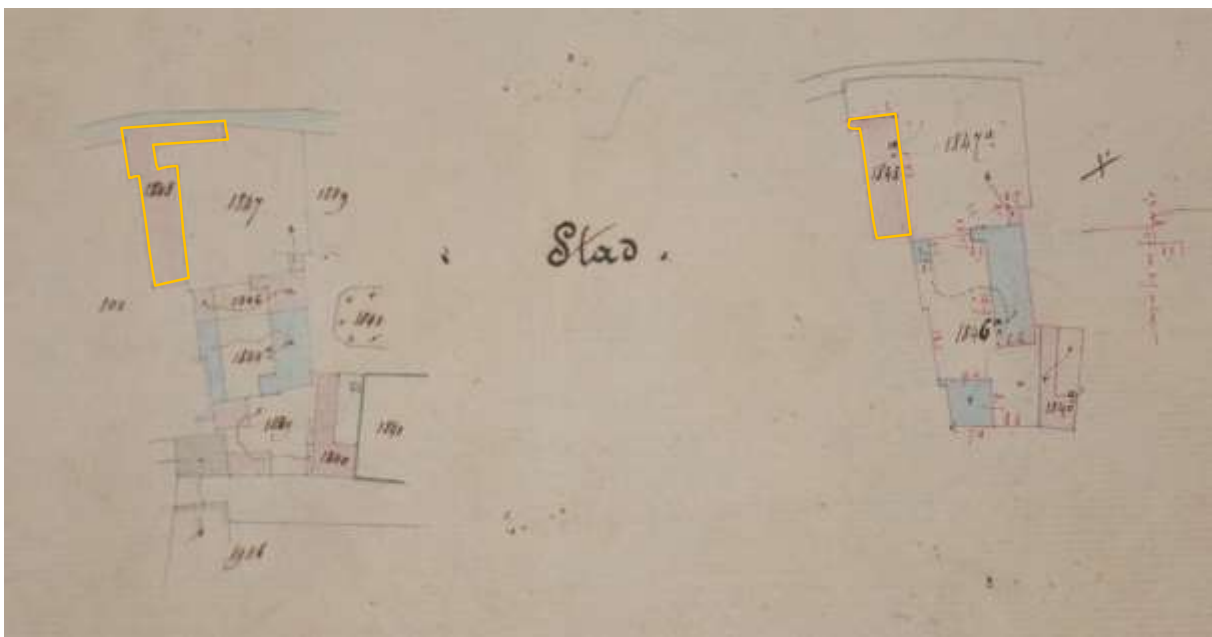
Net als bij de ‘quarantainehuizen’ had deze woning een zeer gesloten gevel. De grote openingen en meerder deuren zijn latere toevoegingen.

¹¹² SAD, Archief van het begijnhof, nr. 33, 1635-1653.

Foto 50 Gevels pesthuizen V.l.n.r. nr. 's 8,9,10

In 1863 wordt de noordvleugel van het pesthuis afgebroken.

Plan 50 Mutatieschets 1863

In 1909 werd het gebouw een eerste maal opgedeeld in 3 entiteiten.

03.03

BEBOUWING: DE BEGIJNHOFHUIZEN

De begijnhofhuizen werden gebouwd op kosten van de individuele begijnen.¹¹³ Het begijnhof was eigenaar van de grond. Alleen de oversten van het begijnhof gaven toelating tot bouwen of verbouwen; zij bepaalden de hoogte, breedte, de daken, de materiaalkeuze (kalksoort...), de binneninrichting enz. In die onderrichtingen stond soms dat muren die uitkijken op de burens geen ramen mochten hebben: dit toont het respect van de begijnen voor privacy. Die privacy is ook te merken aan de voortuintjes, soms afgesloten met een hekje. Deze tuintjes herinneren ook aan de 'besloten hofjes', een heel verspreide kunstvorm van begijnen in de vijftiende en zestiende eeuw. Ook het hof in zijn geheel (curtis beginarum) laat denken aan een besloten hof, een oase van rust en schoonheid.¹¹⁴ Soms bedreigden leegstaande of vervallen huizen de schoonheid van het hof. In dat geval kon het bestuur herstellingen opleggen, tot afbraak en nieuwbouw beslissen en strenge controle houden op de naleving van de voorschriften.¹¹⁵

03.03.01

OPMETINGSPLANNEN VAN DE WONINGEN

Gedetailleerde opmetingsplannen werden opgemaakt van iedere individuele woning. Hieraan werden tevens de opmeting van de alle gevels (zowel voor-, zij-, en achtergevels, ook voor de bijgebouwen en aanhorigheden). De gedetailleerde opmetingsplannen worden toegevoegd in bijlage.

03.03.02

INVENTARIS HISTORISCH INTERIEUR VAN EEN BEGIJNHOFWONING

Deze lijst is bedoeld als een leidraad voor de interieurrestauratie van de woningen in het begijnhof te Diest.

Volgende interieurelementen kunnen aanwezig zijn in een begijnhofwoning, maar dit is alleszins een niet limitatieve lijst:

- Vloeren: stenen vloeren (bv baksteen, kleitegels, ceramiektegels, aangestampte aarde, natuursteen tegels, beton), houten vloeren (bv brede planken, smalle planken) en andere soorten vloeren (bv laminaat, linoleum).
- Wanden: vakwerk (bv met vitswerk en lemen invullingen, met bakstenen invullingen), baksteen, gipskarton, snelbouwsteen, etc....
- Wandafwerking: kalkpleister, kalkpleister met stucwerk, gipspleister, cementpleister, lambrisering (bv oude houten lambrisering, nieuwe houten lambrisering, houtvezelplaten, gipskartonplaten met gipsen lijstwerk, baksteen, natuursteen).
- Gewelven, zolderingen en plafonds: stenen gewelven (bv baksteen, natuursteen), troggewelven (bv leem en vitswerk tussen houten liggers, baksteen tussen houten liggers, baksteen tussen metalen liggers), vlakke plafonds (bv kalkpleister op tengellatten, gipspleister op pleisterdrager, gipskartonplaten, prefab betonnen potten en balken) en houten zolderingen (bv zichtbare balklaag met moer- en kinderbalken, cassettenplafonds).
- Schilderwerken op wanden en plafonds: decoratieve beschilderingen (bv monochroom, polychroom, sjablonen), kalkverf (bv zuivere kalkverf, kalkverf met caseïne, oliegebonden kalkverf), dispersieverf, olieverf, synthetische verf.
- Vaste interieurelementen:
 - Schouwen: schouwmantel (bv hout, natuursteen, marmer gipskarton, baksteen, snelbouwsteen) en schouwboezem (bv kalkpleister, gipspleister, cementpleister, gipskarton, baksteen, snelbouwsteen).
 - Deuren (bv massief hout met profileringen, massief hout zonder profileringen, spaanderplaat, metaal).

¹¹³ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 110.

¹¹⁴ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 110.

¹¹⁵ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 111.

- Trappen: steektrappen, spiltrappen, trappen met kwartslag (bv hout, baksteen, natuursteen, snelbouwsteen, beton).
- Schilderwerken op vaste interieur-elementen: decoratieve beschilderingen (bv monochroom, polychroom, sjablonen), kalkverf (bv zuivere kalkverf, kalkverf met caseïne, oliegebonden kalkverf), dispersieverf, olieverf, synthetische verf.
- Muurnissen.
- Kapconstructie.

03.03.03 ARCHITECTUUR VAN BEGIJNHOFWONINGEN

In heel wat begijnhoven wordt het uitzicht bepaald door woningen in een traditionele stijl, die vaak uit de 17de eeuw stammen. Hiervoor zijn een aantal factoren verantwoordelijk:

- De heropleving van de begijnenbeweging en het herstel en/of de groei van vele begijnhoven situeert zich in de 17de eeuw.
- In de 17de eeuw werd houtbouw meer en meer vervangen door stenen huizen. Dit was een algemene trend omwille van brandgevaar in de steden en dus ook in de begijnhoven.
- Na de glorieuze 17de eeuw daalde het aantal begijnen opnieuw in de 18de eeuw. Er hoefden geen woningen te worden vergroot of aangepast.
- In tegenstelling tot andere stadsdelen werden de woningen minder snel aangepast aan de heersende architecturale trends omdat pronkzucht en modieuze ijdelheid niet pasten bij de levenswijze van de begijnen.
- Het uniforme uitzicht is gedeeltelijk een gevolg van de restauraties in de loop van 20ste eeuw. Reeds in het begin van de 20ste eeuw werd het unieke karakter van deze begijnhoven naar waarde geschat. In die periode trachtte men bij elke restauratie vooral het pittoreske en het romantische beeld te versterken. Het was geoorloofd om een (vaak hypothetische) vroegere toestand te (re)construeren. Oude woningen werden ook vaak vervangen door nieuwe woningen die in een 'retro -stijl' werden heropgebouwd. Pas vanaf de jaren '60 van de 20ste eeuw (na het charter van Venetië) ging men in ruimere zin anders over restauratie denken. De heterogeniteit van een ensemble en de bouwsporen uit verschillende tijdsperiodes, als blijk van een organische groei, werden naar waarde geschat en met respect behouden. De restauratiewerf van het Groot Begijnhof van Leuven was één van de grootste projecten in West-Europa die volgens de principes van het charter van Venetië werd uitgevoerd.¹¹⁶
- In de meeste begijnhoven is het metselwerk van de gevels zichtbaar. Dit is veelal het gevolg van restauratieopties want in het begin van de 20ste eeuw waren de gevels van de meeste begijnhofwoningen nog witgekalkt. De redenering hierbij was dat het metselwerk vroeger altijd zichtbaar was en dat de authenticiteit zo wordt vergroot.

Begijnhofwoningen zijn bijna altijd in een traditionele, sobere, streekgebonden stijl opgebouwd. Voor de kustregio werd bijvoorbeeld nauwelijks of geen natuursteen gebruikt. Het gebruik van de zogenaamde Brugse traveeën (ondiepe gevelnissen met boven elkaar gelegen vensters over meer verdiepingen) en maaswerk in de nissen boven vensters en deuren is daarbij typisch. In het zuidelijke deel van Brabant is het gebruik van plaatselijke witte natuursteen zowel voor functionele als voor decoratieve doeleinden de norm. Het gaat dan respectievelijk om enerzijds deur- en vensteromlijstingen en anderzijds om plinten en speklagen.

¹¹⁶ S. VAN AERSCHOT, M. HEIRMAN, *Vlaamse begijnhoven. Werelderfgoed*, Leuven, 2001, p. 154.

Foto 51 Brugse travee met maaswerk, Begijnhof Ten Wijngaerde Brugge © Vlaamse Gemeenschap

Foto 52 Natuursteengebruik in het Convent van Chièvres, Groot Begijnhof Leuven © Vlaamse Gemeenschap

03.03.04 ALGEMEEN

Het begijnhof van Diest is toegankelijk via een majestueus poortgebouw in barokke stijl. Het begijnhof is ingedeeld in twee zones. Links, in het zuidelijke deel van het begijnhof, bevinden zich de gebouwen met een publieke functie zoals de kerk met het plein en de infirmerie. Rechts, in het noordelijke deel van het begijnhof, bevindt zich de woonzone. De meeste begijnhofwoningen zijn 'breedhuizen'. Hiermee wordt een klassieke lijstgevel bedoeld, waarbij de nok van het dak evenwijdig aan de straat ligt.¹¹⁷ Op de infirmerie na, waren de 15de- en 16de-eeuwse huizen nog opgericht in vakwerkbouw. Vanaf de 17de eeuw deed de verstening van alle woningen zich voor. Door de heropleving in de periode van de Contrareformatie kregen begijnhoven meer middelen, dit vertaalde zich in nieuwe stenen woningen die moesten voldoen aan de strengere brandvoorschriften. Houten en lemen huizen met strooien daken verdwenen.¹¹⁸ Als vormgeving werd steeds naar traditionele stijlen gegrepen, waardoor er niet kan gesproken worden van een vooruitstrevende of vernieuwende stijl.¹¹⁹ Wel van een waardevolle en degelijke Vlaamse bak- en zandsteenstijl.

De huidige woningen in het Diestse begijnhof werden in traditionele Brabantse bak- en zandsteenstijl gebouwd met aanwending van de plaatselijk aanwezige ijzerzandsteen.¹²⁰ In het Hageland, de streek waar Diest gelegen is, komen veel NO-ZW-georiënteerde heuvels voor die versteende ijzerzandsteenbanken bevatten. De steen werd ontgonnen uit de Formatie van Diest en wordt gekenmerkt door een grote diversiteit aan samenstelling, kwaliteit en duurzaamheid.¹²¹ Van de 11de tot de 15de eeuw werd ijzerzandsteen op grote schaal gebruikt als bouwsteen. Tijdens de 16de en de 18de eeuw verminderde het gebruik. In deze periode werd de steen hoofdzakelijk toegepast bij utiliteitsgebouwen en constructies blootgesteld aan stromend water.¹²² Dit is een opmerkelijk gegeven omdat de steen zeer watergevoelig is. In het begijnhof werd de steen echter ook gebruikt als plint, het deel van de gevel dat het meest blootgesteld is aan water. Het gebruik bleef beperkt tot hoekkettingen, raam- en deurkozijnen, plinten, speklagen en lijsten. De oorzaak van de steeds beperktere toepassing kan te wijten zijn aan een gebrek aan ijzerzandsteen van goede kwaliteit vanaf de 16de eeuw, maar ook aan esthetische redenen.¹²³

¹¹⁷ D. LAPORTE, F. HORSTEN, *Begijnhoven in Vlaanderen, OKV*, jaargang 2001, nr. 4, p. 8.

¹¹⁸ D. LAPORTE, F. HORSTEN, *Begijnhoven in Vlaanderen, OKV*, jaargang 2001, nr. 4, p. 8

¹¹⁹ D. LAPORTE, F. HORSTEN, *Begijnhoven in Vlaanderen, OKV*, jaargang 2001, nr. 4, p. 8

¹²⁰ http://nl.wikipedia.org/wiki/Begijnhof_Diest, (geraadpleegd op 27 november 2014).

¹²¹ H. DE CLERCQ, E. JANSSENS, S. SMETS, G. VERHAERT, *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014, p. 1.

¹²² H. DE CLERCQ, E. JANSSENS, S. SMETS, G. VERHAERT, *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014, p. 33.

¹²³ H. DE CLERCQ, E. JANSSENS, S. SMETS, G. VERHAERT, *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014, p. 36.

Ijzerzandsteen werd op het Diestse begijnhof gebruikt voor plinten, raam- en deuromlijstingen, hoekkettingen, speklagen, lijsten, kraagstenen en hoekstenen. Ook Gobertange (witte natuursteen) werd sinds de 15de eeuw in Diest gebruikt en komt voor in de vorm van dorpels, lateien, raam- en deuromlijstingen, nissen, kraagstenen, hoekstenen en dekstenen.¹²⁴ Zowel ijzerzandsteen als Gobertange steen zijn vochtgevoelig. Om de steen te beschermen werden de gevels deels of volledig gekaleid. Tijdens het onderzoek ter plaatse werden namelijk zeer veel restanten van kaleilagen teruggevonden. De plint werd meestal 'gepikt'¹²⁵, dit wil zeggen zwart geteerd. Om de plint nog waterdichter te maken werden meer recentelijk (20ste eeuw) cementpleisters aangebracht. Dit is echter een misvatting die de waterhuishouding zelfs verder verstoort. Kaleilagen werden dus aangebracht om de gevels te beschermen tegen weersomstandigheden zoals slagregen. Kaleilagen zijn dampopen, waardoor zouten relatief gemakkelijk door de kalei kunnen migreren, wat voor een verbeterde waterhuishouding zorgt.¹²⁶ Vanaf 1850 werden echter veel gebouwen ontleisterd. Dit werd gedaan omdat kale steen 'authentieker' overkomt. Blauwe hardsteen werd minder vaak gebruikt. Bij 19de-eeuwse ingrepen werd deze natuursteen gebruikt voor dorpels, lateien en omlijstingen. Hoe belangrijker het gebouw, zoals de kerk, de infirmerie, de inkompoort, de conventen en de grootmeesteressenwoning, hoe meer natuursteen gebruikt werd.

Foto 53 (1942) Overvloedig gebruik ijzerzandsteen en witte steen gevel directricewoning.

Typisch in het begijnhof van Diest zijn de vele barokke deuromlijstingen en heiligennissen in natuursteen rondom de deuren, een weerspiegeling van het grote, imposante poortgebouw.¹²⁷ Enkele deuren werden overvloedig versierd met volutes, rolwerk, festoenen en vaak in situ bewaarde beeldjes van de beschermheilige.¹²⁸

¹²⁴ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Gobertange>, (geraadpleegd 27 november 2014).

¹²⁵ D. LAPORTE, F. HORSTEN, *Begijnhoven in Vlaanderen, OKV*, jaargang 2001, nr. 4, p. 8.

¹²⁶ <http://www.kalei.be/watis.html>, (geraadpleegd 27 november 2014).

¹²⁷ http://nl.wikipedia.org/wiki/Begijnhof_Diest, (geraadpleegd 27 november 2014).

¹²⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/21558>, (geraadpleegd 27 november 2014).

Foto 54 (20ste eeuw en 1942) overvloedige versieringen rondom de deuren met Heilige nissen.

Bij sommige woningen van het begijnhof in Diest zijn ramen en deuren voorzien van een witgekaleide bakstenen omlijsting, zowel bij voor- als achtergevels. Hiermee wordt een natuurstenen omlijsting van de ramen geïmiteerd en dit gebeurde om kostenbesparende redenen.

Foto 55 (restanten van) witgeschilderde kaleilagen die een natuurstenen omlijsting imiteren.

Foto 56 Engelen Conventstraat 16 en 18

Maar ook natuurstenen omlijstingen zelf werden van een witte kalklaag voorzien. Zowel witte natuursteen als ijzerzandsteen zijn voorzien van (of hebben restanten van) witte kaleilagen. De reden hiervoor is waarschijnlijk dat de kaleilaag de bouwmaterialen beschermt tegen verwerking door water en wind. Anderzijds werden gevelafwerkingen ook toegepast om storende onregelmatigheden in gevels weg te werken. Dit kon bijvoorbeeld nodig zijn wanneer er verschillende verbouwingen werden uitgevoerd of als gevolg van zettingen of verzakkingen en eventuele herstellingen.¹²⁹

Foto 57 (19de eeuw) Kaleilaag op de natuurstenen raam- en poortomlijsting.

¹²⁹ <http://www.monumentenwacht.be/sites/www.monumentenwacht.be/files/b135.pdf>, (geraadpleegd 1 december 2014).

Foto 58 Heilige Geeststraat 9: bouwspoor weggewerkt d.m.v. een kaleilaag.

03.03.05 TUINBERGINGEN

In het stratenbegijnhof van Diest kan een typische percelingsopbouw waargenomen worden. Aan de straatkant van de percelen bevinden zich de woningen. Achter de woningen bevinden zich de tuinen, met aan het einde van de percelen de tuinbergingen. Net als de woningen zijn de tuinbergingen als lintbebouwing opgevat.

Vóór de verstening werden deze tuinbergingen, net als de woningen, uitgevoerd in vakwerkbouw. De huidige lemen achterbouw te Heilige Geeststraat 11-13 en Engelen Conventstraat 12-14 kan gezien worden als een representatief voorbeeld van de oorspronkelijke vakwerkbouw. Deze werd pas in 1866 gebouwd. De reden dat de achterbouw toen niet in steen werd opgetrokken is waarschijnlijk dat deze als een vervanging van de oorspronkelijke achterbouw in vakwerk diende.¹³⁰

¹³⁰ SPECTRUM NV, *De lemen achterbouw H. Geeststraat 11 Begijnhof Diest*, 1996.

Foto 59 Tuinberging vakwerkbouw (bron: Spectrum nv, *De lemen achterbouw H. Geeststraat 11, Begijnhof Diest*, 1996)

De tuinbergingen beantwoorden ook aan een vaste typologie: ze werden steeds voorzien van één bouwlaag, de authentieke bedaking bestaat uit Vlaamse pannen en de gevels zijn meestal witgekalkt.

Foto 60 Heilige Geeststraat 17 en Engelen Conventstraat: typologische tuinbergingen

03.03.06 AANBOUWEN

Niet alleen de versterking van de woningen zorgde voor grote verbouwingen in het begijnhof. De verbetering van de hygiënische voorschriften in de 19de eeuw zorgde ervoor dat ook sanitaire ruimtes in het begijnhof werden geïntroduceerd. Deze ruimtes werden aan de achtergevels van de woningen toegevoegd. De meeste authentieke aanbouwen zijn in baksteenmetselwerk opgetrokken en zijn voorzien van een dak in Vlaamse pannen, gelijkaardig aan de originele vormgeving van de woningen.

Foto 61 Voorbeelden aanbouwen

Samen met de tuinbergingen zijn de aanbouwen geïnventariseerd, gewaardeerd en in kaart gebracht.

Authentieke aanbouwen en tuinbergingen

Authentieke aanbouwen en tuinbergingen werden in het groen aangeduid op de kaart. Deze constructies beantwoorden in de kern aan de typische kenmerken van de aanbouwen en tuinbergingen: ze zijn één bouwlaag hoog, Vlaamse pannen en witgekalkte gevels. Hierbij kunnen echter wel foutieve ingrepen of elementen voorkomen. In de Heilige Geeststraat 16 werd bijvoorbeeld een recente voorzetmuur voor de authentieke muur van de tuinberging geplaatst.

Foto 62 Voorbeeld van een foutieve ingreep bij een authentieke tuinberging.

Goede aanbouwen en tuinbergingen

Of de typologie is gelijkaardig aan typologie begijnhof (aanduiding kaart - blauw)

Deze gebouwen hebben een zadeldak, werden voorzien van een bedaking die bestaat uit Vlaamse pannen of leien, zijn één bouwlaag hoog, werden opgetrokken in baksteenmetselwerk waarvan de bakstenen handvormstenen zijn en de gevels zijn eventueel witgekalkt.

Foto 63 Heilige Geeststraat 12 en Kerkstraat 9 voldoen aan de criteria

Of nieuwe vormgeving, uitgevoerd in nieuwe, hedendaagse vormgeving (aanduiding kaart - blauw)

Ze beantwoorden aan een andere vormgeving dan die van het begijnhof, zijn uitgevoerd in duurzame materialen, ondergeschikt aan de hoofdwooning, maar één bouwlaag hoog en niet zichtbaar van op publiek domein. Ook wordt de zichtbaarheid van de oude authentieke achtergevel gewaarborgd.

Foto 64 Aanbouw Kerkstraat 5 en Heilige Geeststraat 11 voldoen aan de criteria

Aanbouwen en tuinbergingen die worden aanvaard, maar niet gewenst zijn

Typologie gelijkaardig aan typologie begijnhof – Tuinbergingen en aanbouwen met een gelijkaardige vormgeving als die van het begijnhof die aanvaard worden mits aanpassingen worden oranje aangeduid op de kaart. Ze zijn opgetrokken in baksteenmetselwerk dat al dan niet wit geschilderd is, de bedaking bestaat uit Vlaamse pannen of leien. Ze zijn echter opgetrokken in verkeerde materialen, zijn voorzien van verkeerde kleuren etc. maar hebben een correcte vormgeving of omgekeerd.

Foto 65 Tuinberging en aanbouw die mits aanpassingen voldoen aan de criteria

Nieuwe vormgeving – Tuinbergingen en aanbouwen die werden uitgevoerd in een nieuwe, hedendaagse vormgeving maar een storende opbouw hebben, te dominant ten opzichte van de authentieke bebouwing zijn, etc. werden ook in oranje aangeduid op de kaart.

Aanbouwen en tuinbergingen die afgebroken moeten worden

Aanbouwen en tuinbergingen die op de kaart in rood werden aangeduid dienen afgebroken te worden omwille van een storende vormgeving, een storende opbouw, storend materiaal gebruik (minderwaardige materialen), etc. Vaak zijn ze ook te dominant ten opzichte van de authentieke begijnhofwoning.

Foto 67 Voorbeelden van slechte aanbouwen en tuinbergingen

03.03.07 AANPASSINGEN AAN DE WONINGEN

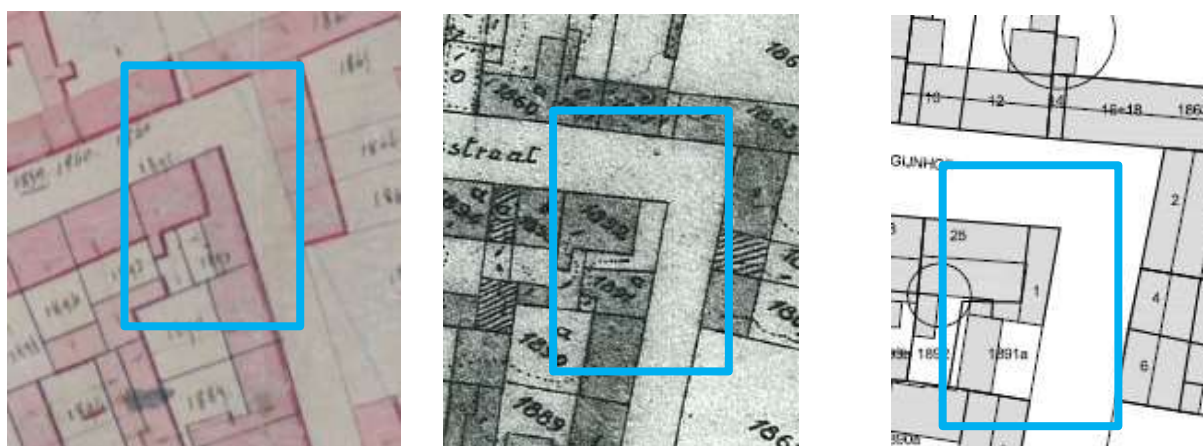
Afbraak en heropbouw

In de Heilige Geeststraat van het begijnhof in Diest werd de verdieping van het pand of het volledige pand verwijderd. Dit is duidelijk zichtbaar aan de bakstenen die nog uitspringen bij de naastliggende woningen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Heilige Geeststraat 12 (Heilige Geeststraat 10 werd verlaagd) en Heilige Geeststraat 24 (Heilige Geeststraat 22 en 20 werden verlaagd).

Foto 68 Heilige Geeststraat 10 - 12 en Heilige Geeststraat 22 - 24

De woning die zich oorspronkelijk te Heilige Geeststraat 1 bevond werd gesloopt. Er werd een nieuw gebouw met een andere soort inplanting en bouwstijl in de plaats voorzien.

Plan 52 Primitief plan 1823 - beschermingsbesluit 1939 - huidige situatie

De woning vertoont visueel duidelijke verschillen met de oorspronkelijke bebouwing in het begijnhof. Er werd voornamelijk met witte natuursteen gewerkt in plaats van ijzerzandsteen en er zijn meer en grotere raamopeningen voorzien in de woning, op een vrij speelse manier. Aan de hand van de meeste details kan verondersteld worden dat het om een neo-traditionele heropbouw gaat. Het driedelige raam in de zijgevel komt nergens anders terug in een voorgevel van een woning op het begijnhof. De segmentbogen boven de lateien werden ook veel groter uitgevoerd ten opzichte van de twee klassieke ontlastingsboogjes bij de andere woningen. Er werden wel enkele details van naastliggende woningen overgenomen, zoals de gemetste muizenandfries ter hoogte van de dakrand bij Kerkstraat-Begijnhof 25.

Foto 69 Heilige Geeststraat 1, 2014

Voorgevels - raamopeningen

Vanaf de 19de eeuw ontstond de behoefte aan meer licht en lucht in de woningen, dit had tot gevolg dat veel ramen vergroot werden.

Foto 70 Voorbeelden van ramen die aangepast, vergroot werden.

In de 19de eeuw zorgde het vergroten van de ramen voor grote verbouwingswerken. Het aanpassen van de gevel ging vaak niet samen met de oudere interne structuur van de begijnhofwoning. Hiervoor werd een creatieve oplossing angewend in de vorm van een trompe l'oeil. Hierdoor konden ramen vergroot worden en symmetrie in de gevel bekomen worden zonder de interne structuur aan te passen. Een voorbeeld hiervan kan teruggevonden worden te Heilige Geeststraat 21.

Foto 71 Heilige Geeststraat, 1978 en 2014: Trompe l'oeils

Achtergevels - raamopeningen

Niet alleen in de voorgevels zijn veel ingrepen gebeurd. Algemeen werden in het begijnhof ook opvallend veel aanpassingen aan de achtergevels uitgevoerd. Zo werden er in de achtergevels ook raamopeningen aangepast en groter gemaakt.

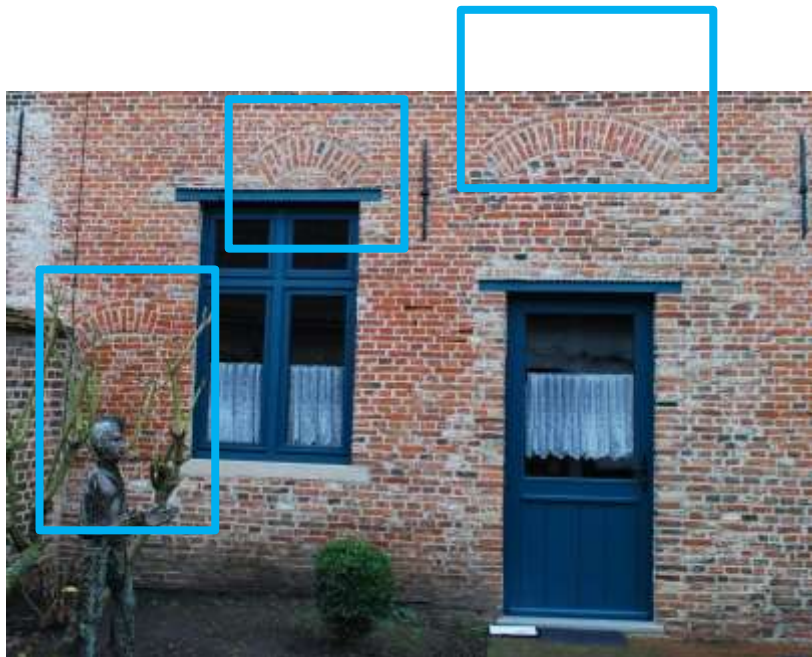

Foto 72 Bouwsporen aanpassingen achtergevel

Natuursteen vervangen door baksteen

Natuurstenen omlijstingen werden geregeld verwijderd en vervangen door baksteenmetselwerk bij het vergroten van de ramen. Bijvoorbeeld bij Heilige Geeststraat 15 en 17 en Engelen Conventstraat 5.

Foto 73 Natuurstenen omlijstingen werden vervangen door baksteenmetselwerk.

Natuursteen vervangen door hout

De natuurstenen omlijstingen en vensterindelingen werden vaak vervangen door houten lateien en houten raamkaders.

Foto 74 Heilige Geeststraat 24

Ook de natuurstenen omlijsting en middenstijl van tweelichten werden soms verwijderd.

Foto 75 Heilige Geeststraat 28: natuursteen vervangen door hout.

Dichtmetselen openingen

Soms werden vroegere raamopeningen ook weer dichtgemetseld.

Foto 76 Heilige Geeststraat 24, Kerkstraat 6-8, Kerkstraat 11: dichtgemetste openingen.

Vervangen van elementen

Sommige kruisvensterindelingen werden wel behouden, maar zowel de natuursteen en het schrijnwerk werden vervangen. Dit is te zien te Heilige Geeststraat 11, daar werd de natuurstenen verdeling van een profilering voorzien. Deze profilering werd niet toegepast bij de oorspronkelijke kruisvensters.

Foto 77 Heilige Geeststraat 11: vervangen van elementen.

Achtergevels – afwerking

Ook op de achtergevels zijn vele restanten van kaleilagen aanwezig. De volledige achtergevel kan van een kaleilaag voorzien zijn, of enkel het gelijkvloers, of enkel de raamomlijstingen.

Foto 78 Heilige Geeststraat 3, Heilige Geeststraat 26: kaleilagen op achtergevels.

03.04

BEBOUWING: KARAKTERISTIEKE MATERIALEN

03.04.01

METSELWERK

Metselverband

In de 17de eeuw werd houtbouw geleidelijk vervangen door stenen huizen. Dit was een algemene trend in de steden en dus ook in de begijnhoven. Het metselwerk van de meeste gevels is zichtbaar. Dit is veelal het gevolg van restauratieopties want in het begijnhof van de 20ste eeuw waren de meeste begijnhofwoningen witgekalkt. De redenering van dergelijke restauratieoptie was dat het metselwerk vroeger altijd zichtbaar was en dat de authenticiteit zo wordt vergroot (zie 03.03.03 Architectuur van de begijnhofwoningen). Dit is echter een romantisering van oude bouwstijlen en is niet altijd waarheidsgetrouw.

Foto 79 (1942) (bron: © KIKIRPAL)

De gevels werden gemetseld in kruisverband met roodoranje tot roodbruine bakstenen. Aan de dakrand werd regelmatig een doorlopende overhoekse muizentandfries voorzien.

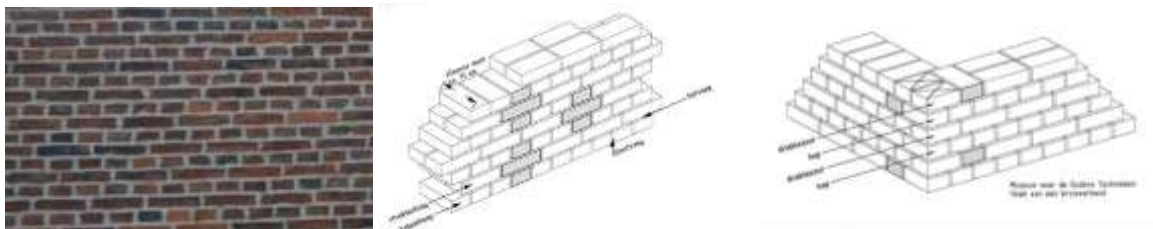

Foto 80 Metselwerkverband: kruisverband (Bron Museum voor Oudere Techniek)

Foto 81 Doorlopende muizentandmotief aan de voorgevels

Metseltekens

Op het begijnhof komen verschillende metseltekens voor. Metseltekens zijn figuren in een contrasterende, in Diest meestal gesinterde, baksteen die van oorsprong een decoratieve waarde hebben. Veel voorkomende figuren zijn jaargetallen, ruiten, harten en kruisen. Religieuze symbolen op kerken, kloosters en bijvoorbeeld begijnhoven verwijzen overduidelijk naar het religieuze karakter van het begijnhof. Deze metselwerktekens maken integraal deel uit van het historisch patrimonium.

Het is belangrijk dat deze metseltekens behouden blijven. Dit heeft als gevolg dat bij een restauratie de stenen individueel moeten behandeld worden om het patroon zichtbaar te houden.

Foto 82 Jaartal met hart (liefde).

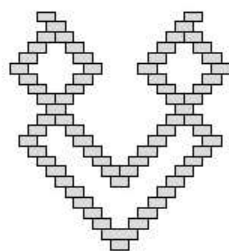

Foto 83 Onbekend symbool met ruitvormen.

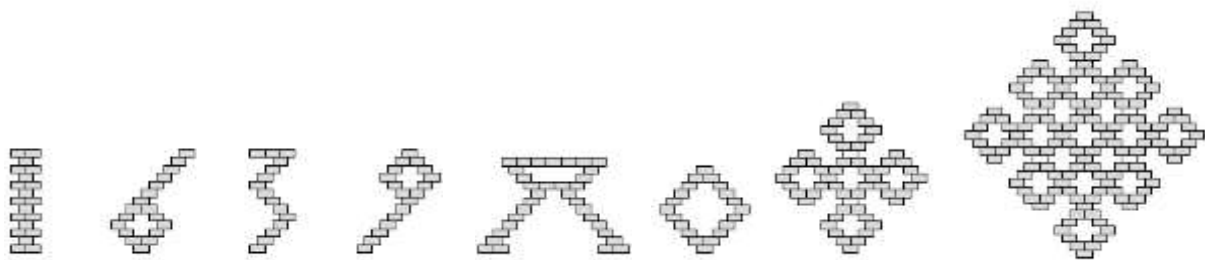

Foto 84 Jaartallen, Odal of Omega (ter bescherming) en diverse ruitvormen

Voegwerk

Oorspronkelijk werd al het metselwerk opgevoegd met een kalkmortel. Bij verschillende woningen werd dit tijdens een restauratie vervangen door een bastaard- of cementmortel. Deze mortel is meestal harder dan de originele handvormsteen waardoor de steen op termijn gaat afbrokkelen. Het voegwerk ziet er vaak onverzorgd en verweerd uit.

Er is algemeen maar één type voeg op het begijnhof aanwezig. Dit komt doordat het metselwerk oorspronkelijk niet zichtbaar was omwille van de kaleilaag. Het voegwerk had met andere woorden geen belangrijke invloed op het uitzicht van de gevels van de begijnhofwoningen. Bij zichtbaar metselwerk wordt de invloed van de voegen op het uitzicht veel belangrijker en worden vaker knipvoegen, verdiepte voegen, gesneden voegen of andere gebruikt.

Het merendeel van het voegwerk is platvol afgewerkt. Bij het heropvoegen van verschillende gevels werd de oude voeg uitgekapt of geslepen en de voegdikte verbreed. In de toekomst bij het opnieuw invoegen van de woningen moet dit vermeden worden en mag er louter manueel gekapt worden.

Foto 85 voorbeeld van slecht plaatselijk herstel van voegwerk

Ankers

Vanaf de 15de eeuw verminderden de muurdiktes aanzienlijk waardoor gevelankers in het straatbeeld verschenen, ze dienden om de ontstane spatkrachten op te vangen. De evolutie van de gevelankers is vaak af te leiden aan de detaillering. In de 15de en 16de eeuw kunnen er kleine verschillen onderscheiden worden. Vanaf de 17de eeuw kon men echte kunstwerkjes tegen komen. Gevelankers werden net zoals gesinterde bakstenen of opschriften ook gebruikt om dateringen op de gevels aan te brengen.¹³¹

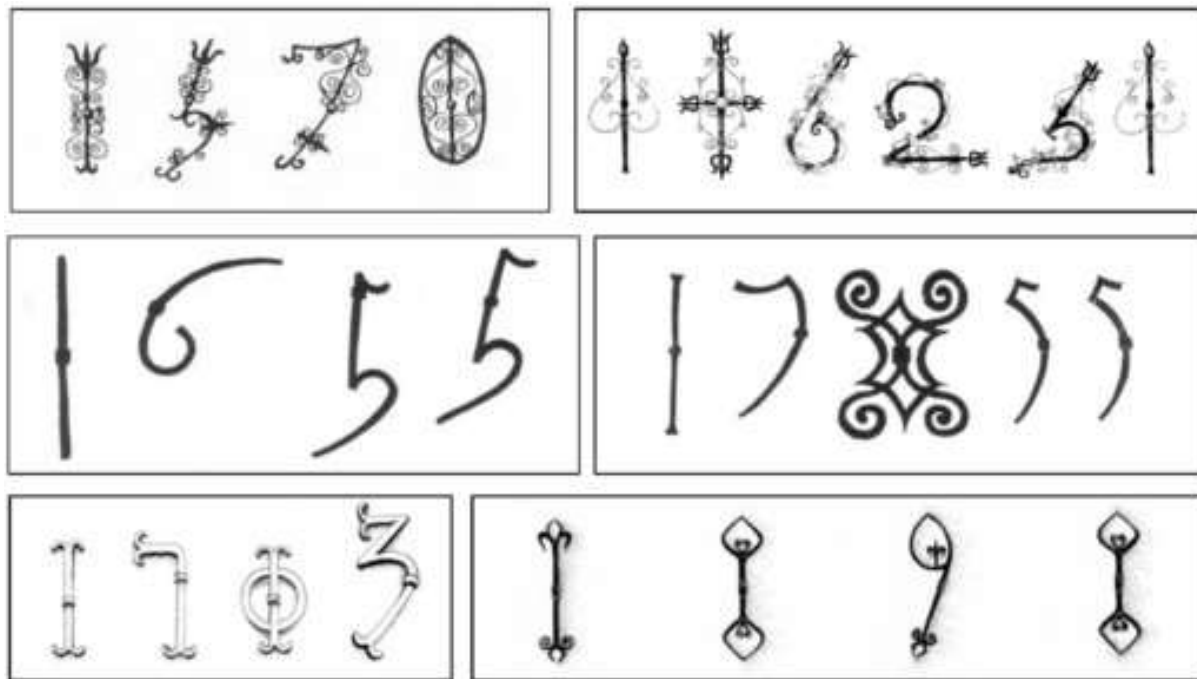

Foto 86 Algemene voorbeelden jaarankers (bron: EVERAERT, G., *Historische Constructiewijzen*)

Type A - Recht anker

Foto 87 Voorbeelden van rechte ankers.

¹³¹ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Extérieur, Bouwbeslag*, Antwerpen, 2009, pp. 5-6.

Type B - Recht anker met krul

Rechte ankers kunnen voorzien worden van een krul enkel ter versiering (foto links). Maar ook in functie van het gebouw kan een anker gekruld worden, om bijvoorbeeld een doorgang te voorzien (foto rechts).

Foto 88 Voorbeelden van rechte ankers met krul.

Type C – Recht anker in boogvorm

Foto 89 Voorbeelden van rechte ankers in boogvorm.

Type D – Jaarankers

Vier ankers op een rij vormen soms het jaartal van de bouw van een huis op de gevel. Dit gebruik kwam algemeen in voege in de tweede helft van de 16de eeuw en werd ook in de 17de eeuw gehandhaafd bij belangrijke constructies.¹³² Des te jonger de jaarankers, des te meer versieringen ze hebben.

¹³² G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Extérieur, Bouwbeslag*, Antwerpen, 2009, p. 5-6.

Foto 90 Voorbeelden van jaarankers.

Te Heilige Geeststraat 3 werden enkele verbouwingen aan de gevel gedaan. Raamopeningen werden aangepast, waardoor het bouwjaar dat werd aangegeven door middel van gesinterde bakstenen niet meer zichtbaar was. De originele, waarschijnlijk rechte, ankers werden vervangen door jaarankers. Het originele baksteenmetselwerk werd hierdoor beschadigd.

Foto 91 Later aangebrachte jaarankers te Heilige Geeststraat 3.

Type E - Sierlijk anker

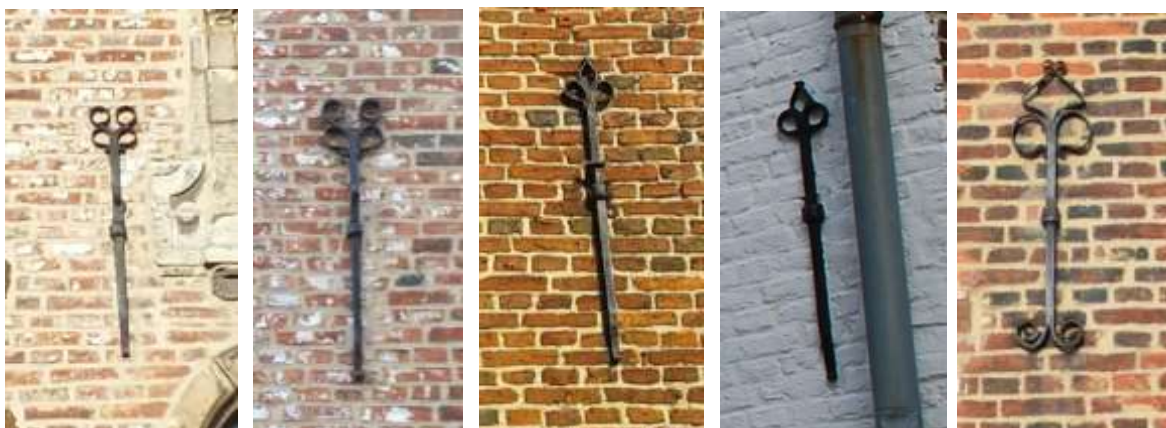

Foto 92 Voorbeelden van sierlijke ankers.

Type F - S-vormig anker

Foto 93 Voorbeelden van S-vormige ankers.

Type G - X-vormig anker

Kruisvormige ankers werden te Engelen Conventstraat 28 aangebracht als latere versteviging van de constructie.

Foto 94 Voorbeelden van X-vormige ankers.

Storende elementen

Aangaande het metselwerk van de gebouwen komen er in het begijnhof enkele storende elementen voor. Zo werd er te Heilige Geeststraat 16 voorzetmetselwerk geplaatst bij de tuinberging, waardoor de oorspronkelijke gevel van het gebouw niet meer zichtbaar is.

Foto 95 Tuinberging te Heilige Geeststraat 16.

Bij de komst van de praktische toepassing van elektriciteit in het begin van de 20ste eeuw werd veel bekabeling op de voorgevels geplaatst. Dit is een algemeen stedelijk probleem en zorgt dus voor een storend beeld bij de voorgevels van de begijnhofwoningen.

Foto 96 Storende bekabeling aan de voorgevels van de begijnhoven.

Bij renovaties van sommige achtergevels werd totaal geen rekening gehouden met het oorspronkelijke uitzicht van het begijnhof. De typische karakteristieken van de begijnhofwoningen gaan hierdoor verloren. Te Engelen Conventstraat 20 werden bij de renovatie van de achtergevel bakstenen met een andere kleur en formaat gebruikt en werden ze in een ander verband hermitseld. De achtergevel werd ook anders ingepland en verlaagd waardoor de aansluiting met de nabije begijnhofwoningen duidelijke bouwsporen vertoont. Andere storende ingrepen aan deze achtergevel zijn de aanbouw met een bedaking in vezelcementgolfplaten en de tuinmuur in betonsteen.

Een ander voorbeeld waarbij storende ingrepen werden uitgevoerd aan de achtergevel is Kerkstraat 12. Hier werden dakkappen toegevoegd die doorlopen in de achtergevel. Dit zorgt voor een storend beeld en heeft beschadiging van oorspronkelijk materiaal tot gevolg. Ook het onprofessioneel toevoegen van een afvoer en een schouw vormen hier storende ingrepen aan de achtergevel.

Foto 97 Storende ingrepen aan de achtergevel te Engelen Conventstraat 20 en Kerkstraat 12.

Andere aanpassingen die als storend ervaren worden zijn onder andere het plaatsen van mazouttanken, verankerde haspels aan de achtergevel, het plaatsen van regenwaterafvoeren in pvc, regentonnen in opvallende kleuren, ...

03.04.02 RAMEN

Raamtype

We kunnen op het begijnhof van Diest verschillende raamtypes onderscheiden: er wordt een onderscheid gemaakt op basis van de materialen waarmee de openingen geconstrueerd werden: witte steen, blauwe hardsteen, ijzerzandsteen, baksteen en hout. Daarnaast kan een onderscheid gemaakt worden tussen de originele en waardevolle 17de- en 18de-eeuwse ramen, het vergrote 19de-eeuwse venster, de T-vensters daterend na 1850 en de aanwezige recente 21^e-eeuwse ramen.

Vensters werden vaak aangepast: zowel de opening, het schrijnwerk, het glas en de raamindeling werden vaak veranderd ten opzichte van het oorspronkelijke uitzicht. Het is dus niet eenvoudig om elk raam eenduidig te benoemen. Origineel werden het schrijnwerk steeds geconstrueerd uit hout. Op basis van de reeds uitgevoerde stratigrafische studies door Studiebureau Monumentenzorg kan vastgesteld worden dat het schrijnwerk vaak een donkergroene laag als oudste laag heeft. NCS code die het best overeenkomt met de teruggevonden kleur is S7010-B90G. Nog enkele ramen hebben een glas-in-lood invulling. Het meer authentieke glas werd verdeeld in kleine ruiten door middel van metalen roeden. Later werden de glasoppervlakken waar mogelijk groter en verdwenen vele roeden. De onderverdeling gebeurde dan door middel van kleinhouten (voornamelijk 19de-eeuwse ramen) of er was geen onderverdeling meer.

WITTE STEEN

Het eerste materiaal dat werd toegepast voor het creëren van de openingen is witte steen. Zowel dorpels als lateien en/of negblokken werden in witte natuursteen vervaardigd. Dit type komt voor in verschillende vormen op het begijnhof: als enkelvoudige rechthoekige vensters, twee- of driedelige kruisvensters, kloostervensters, tweelichten, drielichten, oeils-de-boeuf, ... Witte natuursteen is relatief zwak waardoor de ramen voorzien werden van ontlastingsbogen. Een beperkte breedte zorgt ervoor dat ontlastingsboogjes niet altijd nodig zijn. In het begijnhof worden op de gelijkvloerse verdieping soms diefijzers voorzien. Door de beperkte structurele sterkte van witte steen werd de latei regelmatig vervangen door een ander materiaal. Het enkelvoudig rechthoekig venster heeft geen onderverdeling en komt meermaals voor op het begijnhof. Ze zijn zeer karakteristiek in de meer 'gesloten' woningen zoals conventen, pesthuizen en quarantainehuizen (zie hoofdstukken 03.02.05, 03.02.10).

Foto 98 Voorbeelden van enkelvoudige rechthoekige vensters in natuursteen.

Bijna alle *kruisvensters* op het begijnhof werden in witte steen uitgevoerd. De kruisvensters zijn vrij grote rechthoekige vensteropeningen die kruiselings worden onderverdeeld door een horizontale tussendorpel en twee boven elkaar gelegen verticale middenstijlen. Op deze manier ontstaan vier kleinere vensteropeningen die afzonderlijk gedicht worden.¹³³ Door de grotere breedte worden de kruisvensters meestal van twee ontlastingsboogjes voorzien. Soms werden de onderste lichten van het kruisvenster van luiken voorzien.

Foto 99 Voorbeelden van kruisvensters in witte steen.

¹³³ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Exterieur, Vensters*, Antwerpen, 2009, p. 4.

Te infirmeriestraat 7 werden de kruisvensters op het gelijkvloers in de 20ste eeuw reeds aangepast. Oorspronkelijk waren dit kruisvensters, dit is te zien aan de spatie tussen de negblokken voor de tussendorpel. Bij de restauratie van de godshuizen werden de kruisvensters terug naar het oud model aangepast. Voor de detaillering werd een gelijkaardige vormgeving als de kruisvensters op de eerste verdieping voorzien.

Foto 100 (20ste eeuw, bron: © KIKIRPA) de kruisvensters van de godshuizen.

In het begijnhof komen ook enkele drieledige kruisvensters voor: bij het poortgebouw, Kerkstraat – Begijnhof 2 en Heilige Geeststraat 1.

Foto 101 Voorbeelden van neogotische drieledige kruisvensters.

Kloostervensters kunnen gezien worden als de verticale helft van een kruisvenster. Kloostervensters komen algemeen meestal voor in smalle ruimtes. Dit raam verlicht meestal de inkom of gang.¹³⁴ Het venster wordt in Diest vooral gebruikt voor de eerste verdieping. De tussenregel van het kloostervenster werd soms verwijderd.

Foto 102 Voorbeelden van kloostervensters.

¹³⁴ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Extérieur, Vensters*, Antwerpen, 2009, p. 17.

Tweelichten kunnen gezien worden als de horizontale helft van een kruisvenster. Tweelichten bevinden zich voornamelijk in de geveltop, maar ook op de eerste verdieping.¹³⁵

Foto 103 Voorbeelden van tweelichten.

¹³⁵ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Exterieur, Vensters*, Antwerpen, 2009, p. 16.

Op het begijnhof komt maar één drielicht in witte steen voor, te Engelen Conventstraat 11. De woning vertoont visueel duidelijke verschillen met de oorspronkelijke bebouwing.

Foto 104 (Engelen Conventstraat 11, 2014)

Oeils-de-boeuf worden op het begijnhof ook soms in witte steen uitgevoerd als bovenlichten boven deuren.

Foto 105 Voorbeelden van Oeils-de-boeuf in witte steen.

BLAUWE HARDSTEEN

Er zijn twee kruisvensters op het begijnhof die werden uitgevoerd in blauwe hardsteen. Dit is echter een vervanging van de oorspronkelijke witstenen kruisvensters. Ook enkele dorpels werden uitgevoerd in blauwe hardsteen, dit zijn evenzeer vervangingen van oorspronkelijke dorpels of toegevoegde nieuwe ramen. Blauwe steen kan dus niet gezien worden als een authentiek bouw materiaal op het begijnhof van Diest.

Foto 106 (20ste eeuw) Kruisvensters te Kerkstraat 4A.

Foto 107 Dorpels in blauwe hardsteen te Heilige Geeststraat 21.

Ramen toegevoegd in de 20ste eeuw met dorpels in blauwe hardsteen.

Foto 108 Boven 1939, links onder 1978 en rechts onder 2014 (Bron AOE)

IJZERZANDSTEEN

In het begijnhof van Diest werden verschillende openingen geconstrueerd in ijzerzandsteen. Zowel een spitsboogvenster, een tweelicht, kelderraampjes, kruisvensters en kloostervensters kunnen bij dit type geplaatst worden. De dorpel en latei worden meestal in witte natuursteen uitgevoerd. Wanneer de breedte van het raam klein genoeg is, kunnen deze wel in ijzerzandsteen uitgevoerd zijn, zoals bij de kelderraampjes. De negblokken zijn uitgevoerd in ijzerzandsteen. De kelderraampjes en de bovenlichten van de kruis- en kloostervensters werden voorzien van diefijzers.

Foto 109 Voorbeelden van ramen in ijzerzandsteen.

Ook een oeil-de-boeuf werd op het begijnhof uitgevoerd in ijzerzandsteen. In de grootmeesteressen woning te Engelen Conventstraat 3 zal waarschijnlijk het enige drielicht uitgevoerd in ijzerzandsteen geweest zijn. Dit venster is echter vervangen door een 19de-eeuws frans raam.

Foto 110 Oeil-de-boeuf en drielicht in ijzerzandsteen te Engelen Conventstraat 3.

BAKSTEEN

Regelmatig werden vensteropeningen op het begijnhof in baksteen uitgevoerd. Vaak zijn ze voorzien van een sobere vormgeving. De ramen in de geveltop van de Infirmieriestraat 6-7-8 waren oorspronkelijk luiken. Ze zijn in baksteen vervaardigd en hebben een vensteropening die overspannen is door middel van een korfboog. Ook vensteropeningen voor oeils-de-boeuf werden uitgevoerd in baksteen. Rondbogen werden ook in baksteenmetselwerk uitgevoerd, soms in combinatie met witte steen. Vensteropeningen werden soms voorzien van een imitatie raamomlijsting door middel van een witte kaleilaag.

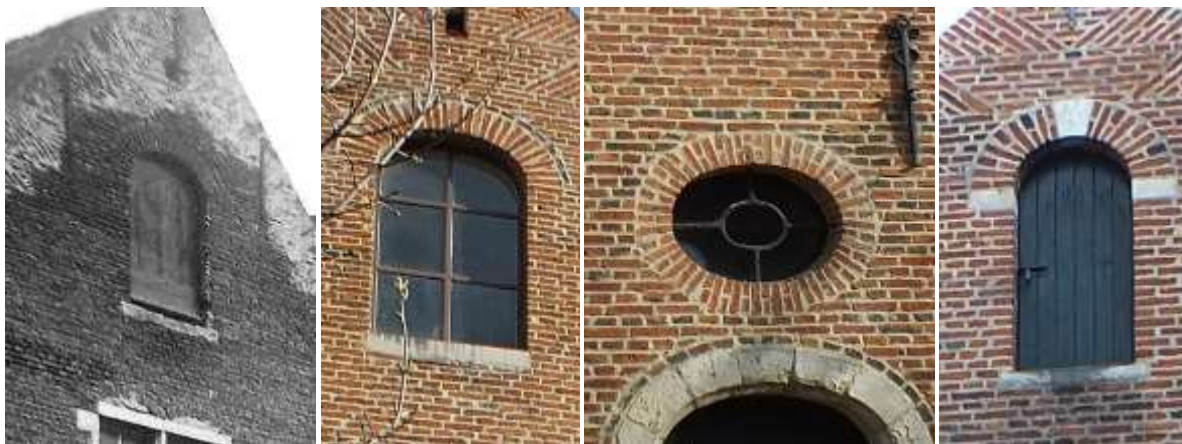

Foto 111 Voorbeelden van raamopeningen in baksteen.

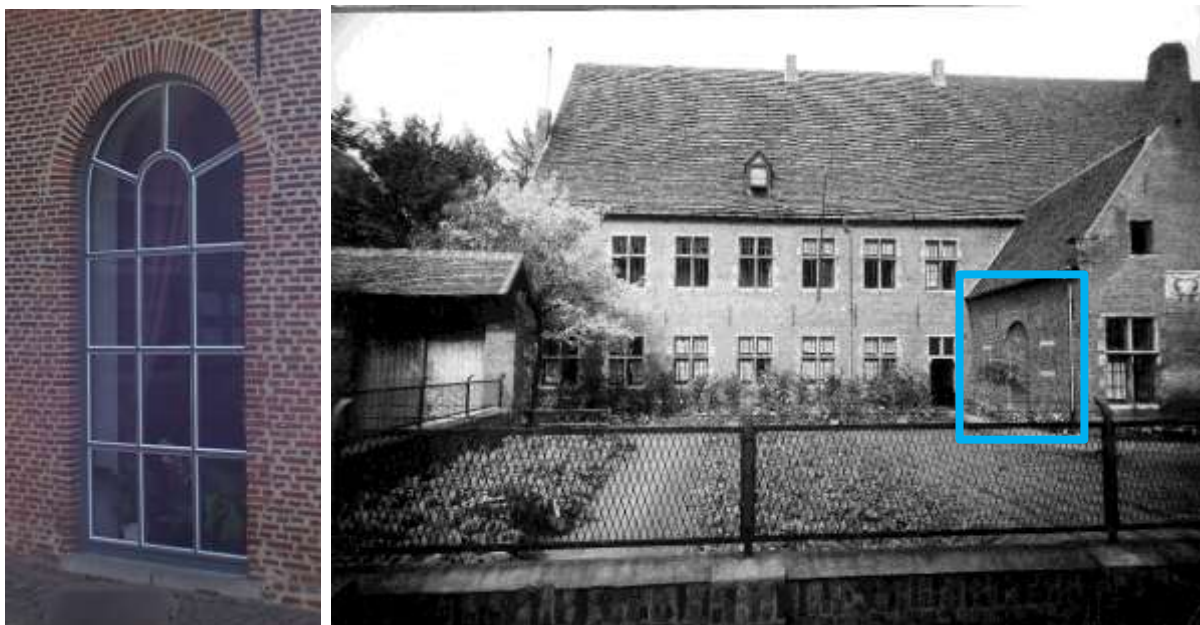

Foto 112 Het rondboogvenster te Infirmieriestraat 4 was in 1942 dichtgemetseld

Foto 113 Vensteropeningen met getoogde boog in baksteen.

HOUT

Lateien en dorpels of enkel de lateien zijn bij dit raamtype in hout vervaardigd. Soms zijn de stijlen van de raamopening ook in hout. Vooral kleine, enkelvoudige raampjes zoals kelderraampjes werden in hout uitgevoerd.

Foto 114 Voorbeelden van raamopeningen met dorpel en latei in hout.

Rechthoekige of vierkante openingen werden meestal voorzien van een houten latei, maar hebben een dorpel in baksteen.

Foto 115 Voorbeelden van raamopeningen met enkel latei in hout.

HET 19DE-EEUWSE RAAM

Door de behoefte aan meer licht en lucht in de 19de eeuw werden er veel raamopeningen van woningen in het begijnhof aangepast naar een groter formaat. Een veel voorkomend type op het begijnhof is het 'frans'-raam of *croisée*. Een *croisée* is een raam volgens Franse vormen met een kalf, boven 2 vaste ramen gescheiden door een vaste naald en onder 2 naar binnen openslaande ramen, die met een naald tegen elkaar sluiten.¹³⁶ Het 'frans'-raam komt in gebruik vanaf de 18e eeuw. Ook T-ramen worden in de 19de eeuw geïntroduceerd op het begijnhof. Het T-raam verschilt van het 'frans'-raam in het bovenlicht, waarvan het glaspaneel niet in het midden verdeeld wordt met een vaste naald maar één open veld is met eventueel een roedeverdeling.

Foto 116 Voorbeelden van 19de-eeuwse ramen.

¹³⁶ E.J. HASLINGHUIS, H. JANSE, *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, 2005, lemma *croisée*, p. 134.

Foto 117 Voorbeelden van 19de-eeuwse ramen.

Het vergroten van de ramen werd per woning individueel uitgevoerd, waardoor er een grote variatie aanwezig is bij de 19de-eeuwse ramen. De vensters zijn wel steeds verticaal rechthoekig van vorm. Dorpels en lateien werden echter in verschillende materialen uitgevoerd, er werden al dan niet luiken voorzien, de glaspanelen werden wel of niet ingedeeld door middel van houten roeden.

VENSTEROPENINGEN

Vierkant

Kerkstraat 8

Rechthoekig (horizontaal)

Kerkstraat 8

Rechthoekig (verticaal)

E. Conventstr. 20

Rondboog

Infirmieriestraat 4

Korfboog

Infirmieriestraat 5

Segmentboog

E. Conventstr. 22

Tweeledig kruisvenster

Infirmieriestraat 4

Drieledig kruisvenster

Kerkstraat 2

Kloostervenster

Kerkstraat 1

Tweelicht

Heilige Geeststraat 3

Drielicht

E. Conventstr. 11

Oeil-de-boeuf

Infirmieriestraat 7

Foto 118 Diverse types vensteropeningen

GLAS

Oorspronkelijk waren de ramen van de belangrijkste gebouwen zoals het poortgebouw, de infirmerie en de kerk voorzien van glas-in-lood. Het inkomgebouw is nog steeds voorzien van ramen in glas-in-lood, weliswaar vernieuwd. Vanaf de tweede helft van de 17de eeuw worden echter veel glas-in-loodramen vervangen door houten ramen met grotere glasvlakken, om het comfort te verbeteren. Ramen in kruisvensters waren normaal meestal onderverdeeld in vier of zes vlakken door middel van roeden (metalen of kleinhouten). Het schrijnwerk en het glas werd vaak aangepast. Vandaag komen we vooral floatglas tegen op het begijnhof.

Foto 119 De oorspronkelijke beglazing was waarschijnlijk in glas-in-lood uitgevoerd.

LUIKEN

In dorpels en lateien zijn soms restanten van luikduimen te vinden bij vensteropeningen op het gelijkvloers. Vermoedelijk waren deze raamopeningen voorzien van luiken. Deze zijn waarschijnlijk verdwenen doordat de witte steen te zwak was om de luiken nog te dragen. Door het verzanden van de steen zijn wellicht veel luikduimen reeds verdwenen.

Bij de infirmerie zijn overal luiken aangebracht, behalve bij het apostelenconvent. Tijdens een bepaalde periode hebben hier geen luiken gehangen, maar op oude foto's zijn wel luikduimen te vinden. Dus het herplaatsen van deze luiken is historisch wel correct, de kleur is vermoedelijk wel niet in overeenstemming met de oorspronkelijke luiken.

Foto 120 Bij de infirmerie werd het onderste deel van de kruisvensters van luiken voorzien.

Foto 121 Luiken van de infirmerie.

De luiken die nu nog aanwezig zijn op het begijnhof zijn donkergroen geschilderd, uitgezonderd de luiken van de infirmerie en Kerkstraat 9. De luiken bevinden zich op het gelijkvloers aan de 19de-eeuwse grote ramen. Ze zijn verdeeld in één, twee of drie vlakken.

Foto 122 Voorbeelden van voorkomende luiken op het begijnhof.

DAGKANTEN

De dagkanten van de raamopeningen zijn meestal recht. Soms werden ze ook afgeschuind, vaak wanneer de raamomlijstingen werden voorzien van een kaleilaag.

Foto 123 (Engelen Conventstraat 16, 2014) Foto 124 (Engelen Conventstraat 18, 2014)

Algemeen stond bij de meeste woonhuizen in de 17de eeuw de deur in het midden van de gevel. Dit vormde de meest evenwichtige positie. Meestal viel men dan wel 'met de deur in huis', aangezien er geen gang of inkom in het grondplan van de huizen voorzien was. Vanaf de 18de eeuw worden deuren niet langer centraal in de gevel gepositioneerd. Door de deur decentraal te plaatsen kon naast de gang een bruikbare kamer gemaakt worden en viel men niet langer 'met de deur in huis'.¹³⁷ Bij de begijnhofwoningen wisselt de plaats van de deur in de gevel af. De decentrale deurpositie wordt vooral gebruikt bij begijnhofwoningen zonder verdieping. Deze woningen zijn mogelijk later versteend. Het zijn meestal langere lage gebouwen met meerdere voordeuren.

Foto 125 Voorbeelden van gevels met een centrale deurpositie.

¹³⁷ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Extérieur, Deuren en poorten*, Antwerpen, 2009, p.16 en 28.

Foto 126 Voorbeelden van gevels met een decentrale deurpositie.

VORM EN OMLIJSTING

Op het begijnhof in Diest komen rondboogvormige, korbboogvormige, rechthoekige, schouderboogvormige en segmentboogvormige deuropeningen voor. Qua materialiteit kunnen we vijf types onderscheiden: omlijstingen in witte natuursteen, ijzerzandsteen, baksteen en met een houten latei alsook vernieuwde omlijstingen.

WITTE NATUURSTEEN

De omlijstingen in natuursteen worden vooral uitgevoerd in korbboogvorm. Meestal worden ze omlijst door negblokken. Soms worden ze voorzien van een oeil-de-boeuf om licht binnen te trekken. Deuromlijstingen van belangrijke gebouwen worden geornamenteerd door middel van barokke toevoegingen zoals voluten, (onderbroken) driehoekige frontons, cartouches, diamantkoppen,... en worden vaak bekroond door nissen met een heiligenbeeld.

Foto 127 Voorbeelden van deuromlijstingen met korbboogvorm uitgevoerd in witte natuursteen.

Rechthoekige deuromlijstingen in natuursteen op het begijnhof in Diest zijn minder zwaar geornamenteerd. Ze worden meestal voorzien van negblokken. Soms worden de rechthoekige deuromlijstingen in witte natuursteen voorzien van een bovenlicht. Zo komt er op het begijnhof een rechthoekige deuropening met bovenlicht voorzien van kraagstenen met kwartbolvormig profiel voor. Bij de infirmerie wordt een rechthoekige deuromlijsting voorzien van een bovenlicht in de vorm van een tweelicht. Deze deur komt echter eenmalig voor bij de infirmerie en is waarschijnlijk een vernieuwde of aangepaste deuropening. Rechthoekige deuren komen daarenboven niet voor bij de oudste woningen.

Foto 128 Voorbeelden van deuromlijstingen met bovenlicht uitgevoerd in witte natuursteen.

Rondboogvormige deuromlijstingen in witte natuursteen komen niet zo vaak voor op het begijnhof in Diest, het zijn waarschijnlijk aanpassingen of latere toevoegingen. In de Infirmeriestraat wordt een rondboogomlijsting aangevuld met een bovenlicht in de vorm van een tweelicht. Deze deuropening lijkt echter een oorspronkelijk kruisraam dat omgevormd werd tot deur. Om dit met zekerheid te kunnen zeggen zou de interne structuur geanalyseerd moeten worden. De rondboogomlijsting te Engelen Conventstraat 12-14 bevindt zich in een recenter gebouwde muur en is qua vormgeving niet typisch aan het begijnhof, het is geen authentieke deuropening.

Foto 129 Rondboogvormige deuromlijstingen in witte steen.

IJZERZANDSTEEN

Deuromlijstingen in ijzerzandsteen komen vooral voor in de Engelen Conventstraat. Ze zijn korfboogvormig en voorzien van negblokken. Soms werd ook een plint in ijzerzandsteen voorzien, de deuromlijsting vormt dan één geheel met de plint.

Foto 130 Voorbeelden van korfboogvormige deuromlijstingen in ijzerzandsteen.

In de Kraaieneststraat werden twee deuromlijstingen uitgevoerd in een combinatie van witte steen en ijzerzandsteen. Hier gaat het mogelijk om delen van deuromlijstingen in ijzerzandsteen die vervangen werden door witte steen.

Foto 131 Voorbeelden van deuromlijstingen waarbij ijzerzandsteen werd vervangen door witte steen.

Raamomlijstingen werden op het begijnhof soms witgekalkt ter imitatie van natuurstenen raamomlijstingen. Ook de deuromlijstingen van deze gevels, die uit ijzerzandsteen bestaan, werden witgekalkt.

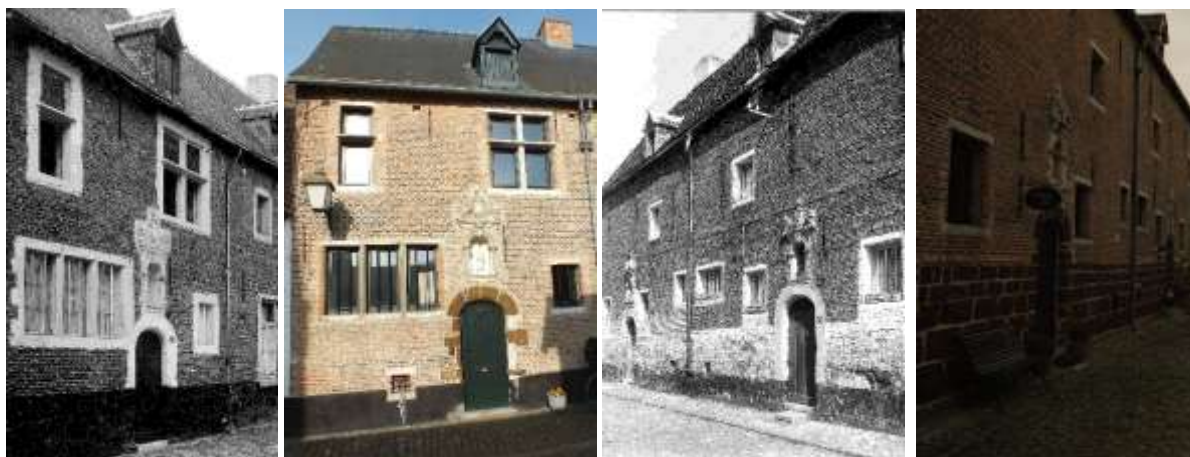

Foto 132 (1942, bron: KIKIRPA) Ijzerzandstenen deuromlijstingen die witgekalkt werden.

BAKSTEEN

Vanaf de 18de eeuw verminderde het gebruik van een natuurstenen omlijsting. Dit was niet alleen omdat ze minder modieus werden, maar ook omdat hiermee de bouwkosten gedrukt konden worden.¹³⁸ De deuromlijstingen die volledig in baksteen werden uitgevoerd, hebben een deuromlijsting in de vorm van een korfboog, segmentboog of een rondboog. Soms zijn deze bogen voorzien van enkele natuurstenen blokken. De rechthoekige deuropeningen werden meestal uitgevoerd met een houten latei of soms met een latei in witte steen. Sommige deuropeningen werden ook voorzien van een bovenlicht.

Foto 133 Voorbeelden van korfboogvormige bakstenen deuromlijstingen.

Foto 134 Voorbeelden van korfboogvormige bakstenen deuromlijstingen.

¹³⁸ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Extérieur, Deuren en poorten*, Antwerpen, 2009, p. 28.

Foto 135 Voorbeeld van deuropening met bovenlicht uitgevoerd in baksteen.

Foto 136 Voorbeelden van deuropeningen met rondboog- en segmentboogvorm in baksteen.

HOUTEN LATEIEN

Deuropeningen die werden vervaardigd door middel van een houten latei zijn steeds rechthoekig van vorm. Vaak worden ze voorzien van een bovenlicht. Meestal gaat het om aangepaste raam- of deuropeningen, daar er vaak bouwsporen (zoals ontlastingsboogjes) te zien zijn.

Vernieuwde deuromlijsting

Te infirmeriestraat 4 werden enkele deuromlijstingen aan het deel van de hoeve en de achtergevel reeds vernieuwd. De lateien werden uitgevoerd in beton.

Foto 137 Infirmeriestraat 4

SCHRIJNWERK

Origineel werden beplankte deuren voorzien uit verticale stroken van verschillende breedtes. Dit komt omdat de stroken op de grootst mogelijke breedte uit de voorhanden zijnde planken gehaald werden. De stroken waren van weinig profilering voorzien, waarschijnlijk gewoon een eenvoudige randprofilering. Voor de afwerking is de meest aangetroffen kleur op deuren tot de 19de eeuw veelal een vaal groen.¹³⁹ Het meeste schrijnwerk voor de deuren op het begijnhof is waarschijnlijk niet meer origineel. Meestal zijn de deuren donkergroen geschilderd, maar ook blauwe en gewoon houten deuren komen af en toe voor. Soms zijn de deuren in een combinatie van wit en rood of wit en blauw geschilderd, zoals bij de infirmerie. Dit is echter een recente ingreep. Het schrijnwerk werd doorheen de jaren ook niet altijd donkergroen geschilderd: te infirmeriestraat 5-6-7 was het schrijnwerk ooit volledig wit geschilderd.

Vanaf 1895 was een nieuw element bij de deuren in opgang: de brievenbus. Door de invoering van de huis-aan-huis postbedeling werden brievenbussen noodzakelijk. Ze bestaan in alle vormen, stijlen en grootten. Doorgaans hebben ze een neoklassieke vormgeving en werden uitgevoerd in messing, brons, gietijzer en smeedijzer.¹⁴⁰ Brievenbussen zijn op verschillende plaatsen en manieren in de deuren verwerkt. De deuren werden meestal voorzien van een deurspionnetje. In het algemeen bestaan ze uit een eenvoudig deurtje met klinksluiting. De buitenzijde was op het begijnhof origineel afgeschermd met een getralied korfje. Bij het huidige schrijnwerk zijn het platte roostertjes.

Op de historische foto's is te zien dat aan het oorspronkelijke schrijnwerk reeds ingrepen gebeurd zijn. Meestal is de onderkant van de stroken van de deur aangetast door vocht. Een volledige vervanging van de deur is bij deze aantasting niet nodig. Enkel het verrotte deel wordt vervangen. Ook werd soms een lekdorpel toegevoegd, maar dit zorgt ervoor dat het schrijnwerk een veel ander uitzicht krijgt.¹⁴¹ Doorheen de jaren werden de meeste deuren vervangen. De deur van Infirmeriestraat 1 is nog origineel (zie tabel).

¹³⁹ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Exterieur, Deuren en poorten*, Antwerpen, 2009, pp. 9-11.

¹⁴⁰ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Exterieur, Deuren en poorten*, Antwerpen, 2009, p. 47.

¹⁴¹ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Exterieur, Deuren en poorten*, Antwerpen, 2009, p. 48.

STORENDE ELEMENTEN

Deurbellen dienen discrete modellen te zijn die uit het zicht, aan de zijkant van de deuropening, aangebracht worden. Deurbellen op het deurschrijnwerk of te grote varianten vormen storende elementen in de voorgevel.

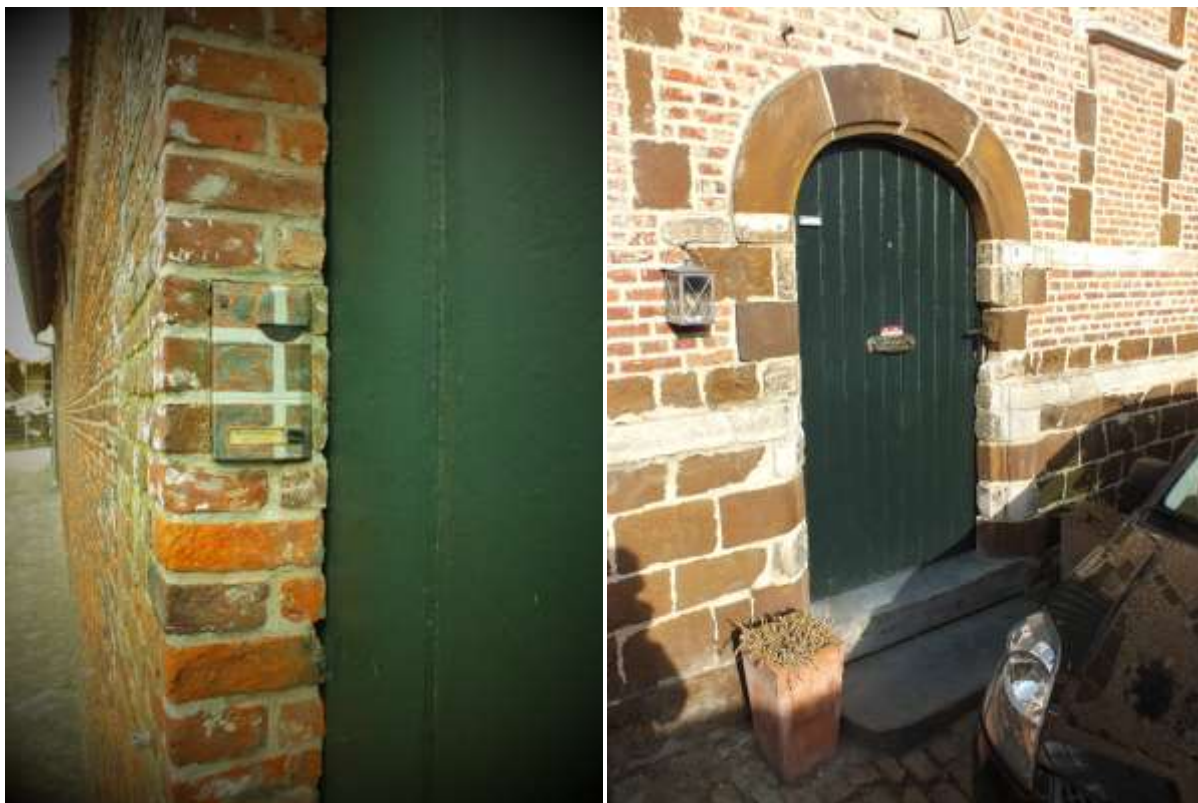

Foto 138 Deurbellen die een storende element vormen in de voorgevel.

De brievenbusopeningen zijn te smal voor de huidige normen. Deze mogen echter niet aangepast worden, hiervoor moet een andere oplossing gezocht worden.

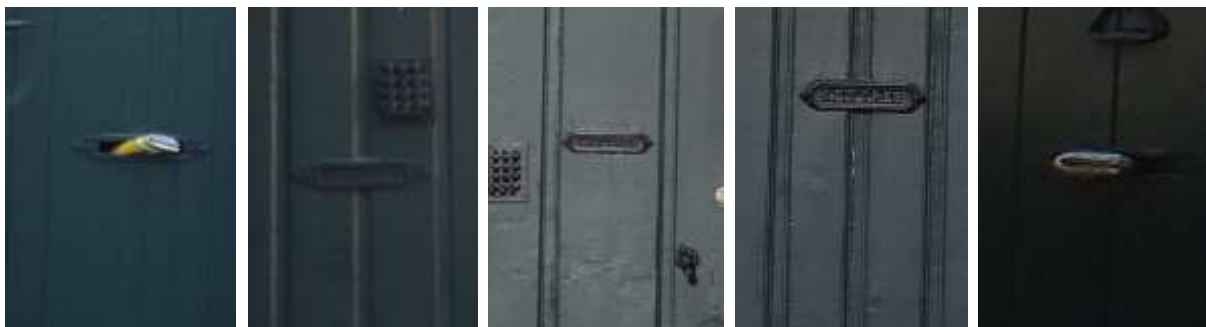

Foto 139 Voorbeelden van de te smalle brievenbusopeningen.

Engelen Conventstraat 3
1948

2014

Engelen Conventstraat 7
20ste eeuw

2014

Engelen Conventstraat 16
1942

2014

Engelen Conventstraat 26
1942

2014

Heilige Geeststraat 3
1942

2014

Infirmieriestraat 1
20ste eeuw

2014

Foto 140 Het schrijnwerk van Infirmeriestraat 5-6-7 was vroeger wit geschilderd.

De vervanging van het schrijnwerk gebeurde waarschijnlijk in de jaren '70. Het schrijnwerk werd toen nog niet beschilderd maar zichtbaar in hout gelaten.

Foto 141 Het schrijnwerk was bij de vervanging nog niet beschilderd.

Met het ontstaan van de postverdeling kregen alle begijnhofwoningen ook een huisnummer. Dit huisnummer werd meestal aan de deuromlijsting aangebracht en was origineel geschilderd een wit getal met een zwarte, vierkante achtergrond. Vandaag worden de huisnummers meestal aangegeven door witte, vierkante plakkaatjes met een zwart getal.

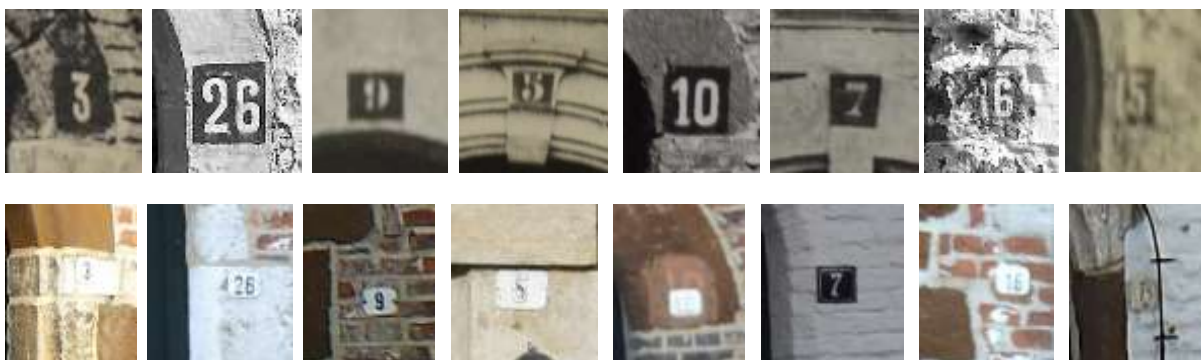

Foto 142 Originele huisnummers (boven) huidige huisnummers (onder).

03.04.04 DAK

Oorspronkelijk bestond de bebouwing op het begijnhof uit vakwerkbouw met daken gedekt met stro en riet. Dit zorgde echter voor brandgevaarlijke situaties. In de late middeleeuwen werden in de steden daken van stro verboden. Samen met de verstening zorgde dit voor brandveiligere constructies. De meeste begijnenhuizen hebben zadeldaken. De woningen op het begijnhof in Diest hebben een zadeldak met de nok evenwijdig aan de straat. De dakbedekking bestaat uit natuurleien, tegelpannen of Vlaamse pannen.

Natuurleien

Vanaf de 18de eeuw bepaalden de bouwvoorschriften van vele steden en gemeenten dat zichtbare daken uit donkere pannen moesten bestaan. Meestal gebruikten ze hiervoor leien of goedkopere gesmoorde pannen. De kostprijs voor leien lag een stuk hoger dan voor tegelpannen.¹⁴² Voor het begijnhof in Diest werden de leien volgens het principe van 'Maasdekking' gelegd. Hierbij worden leien gebruikt die een rechthoekige basisvorm hebben. Ze worden in rijen evenwijdig aan de nok of goot aangebracht.¹⁴³

Foto 143 (Heilige Geeststraat 11, 2014)

¹⁴² G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Exterieur, Dakbedekking*, Antwerpen, 2009, p. 13.

¹⁴³ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Exterieur, Dakbedekking*, Antwerpen, 2009, p. 15.

Vlaamse pannen

Dakpannen zijn een harde, solide en brandbestendige dakbedekking. De pannen hebben geen speciale sluiting maar de S-vorm zorgt ervoor dat ze over elkaar gelegd kunnen worden en goed aansluiten.

Foto 144 (Heilige Geeststraat 14, 2014)

Tegelpannen

Tegelpannen, leipannen of daktegels zijn één van de oudste dakbedekkingen in gebakken aarde. Omwille van de eenvoudige vorm was het gemakkelijk om deze pannen te vervaardigen.¹⁴⁴ Ze werden net als leien overlappend en verspringend op een dak gelegd.

Foto 145 (Heilige Geeststraat 20, 2014)

Kroonlijsten

Uitgesproken kroonlijsten zijn op het begijnhof in Diest niet aanwezig. Het regenwater dat van de daken loopt wordt meestal opgevangen door middel van een zinken dakgoot. Het bovenste deel van de gevels van de infirmerie, het gebouw voor de technische dienst van het OCMW en de meeste woningen met verdieping werd wel voorzien van een kleine uitsprong in baksteen. Deze is opgebouwd in vier baksteenlagen, waarbij de tweede en vierde laag in muizentandmotief werd gemetseld.

Foto 146 (Engelen Conventstraat 22, 2014)

¹⁴⁴ G. EVERAERT, *Historische uitvoeringstechnieken. Extérieur, Dakbedekking*, Antwerpen, 2009, p. 5.

Daklichten

Het toevoegen van dakkapellen is een ingreep die eerder in een latere fase, vermoedelijk eind 19de begin 20ste eeuw te situeren. Er was namelijk nood aan licht wanneer de zolderverdieping ook gebruikt werd als woonruimte. Veelal komt hetzelfde type dakkapel voor ongeacht de datering van de woning. De dakkapellen werden in hout opgebouwd en aan de zijkanten en op het dak voorzien van natuurleien. Vaak wordt een glas-in-loodraampje voorzien als driehoekige invulling boven het eigenlijke venster. De grote ruit bestaat nu uit floatglas, de oorspronkelijke invulling is niet gekend.

Foto 147 Heilige Geeststraat 15: Voorbeeld van veelvoorkomend type dakkapel

Storende elementen

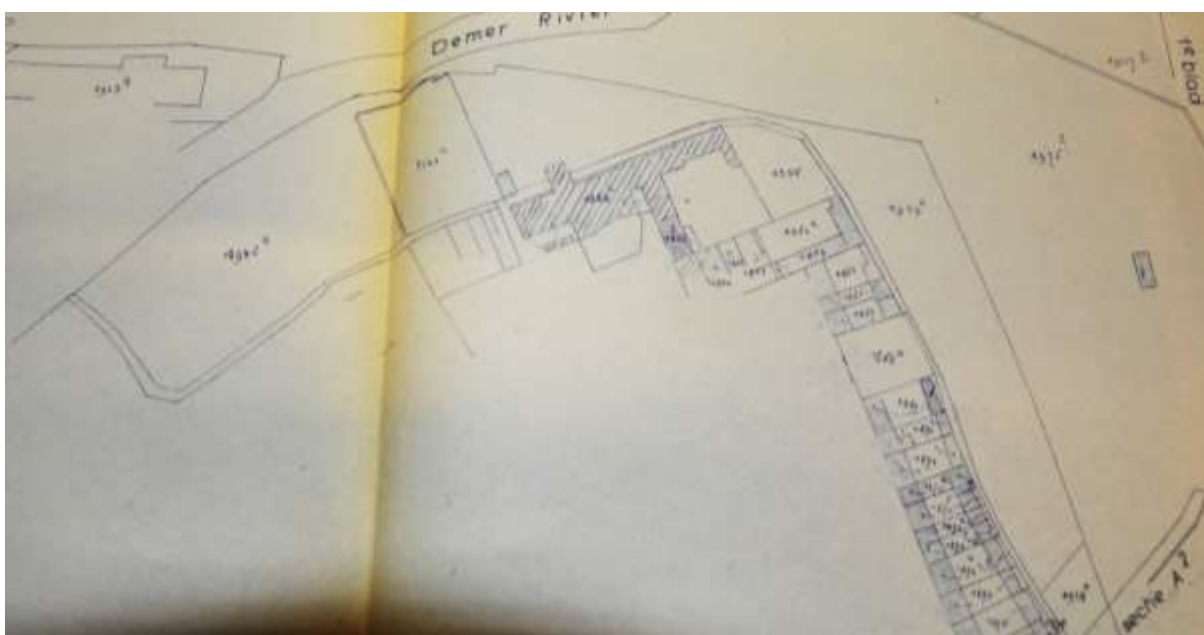
Op het begijnhof komen enkele dakvensters aan de voorkant van woningen voor. Deze vorm van daklichten maakt geen deel uit van de eigenheid van het begijnhof en moet zo veel mogelijk vermeden worden.

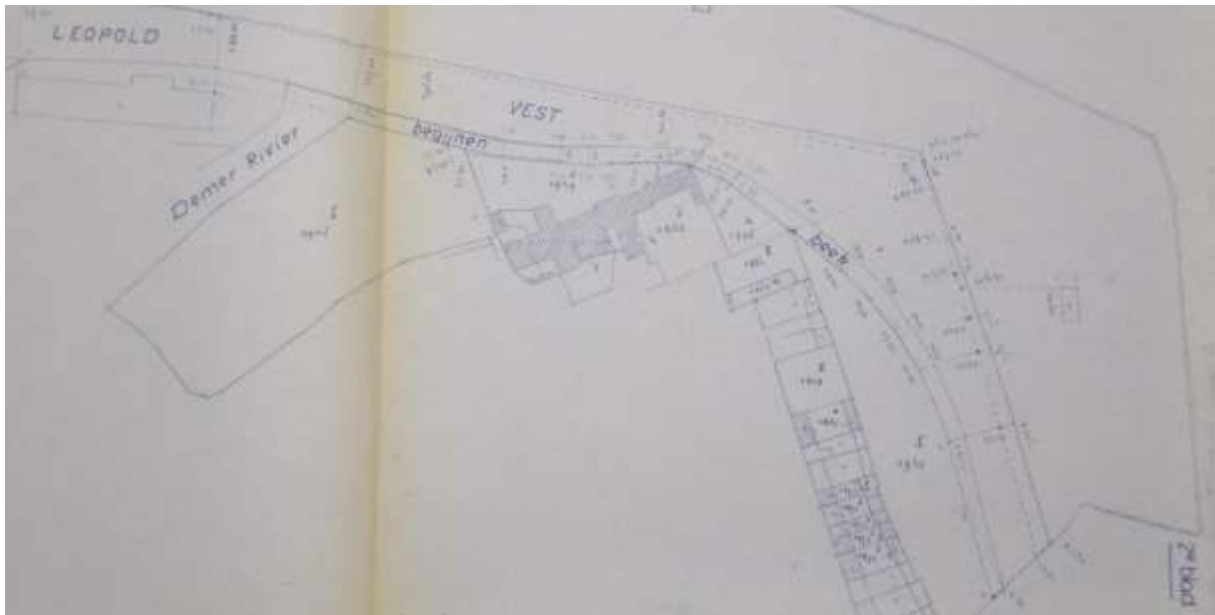
Foto 148 Kerkstraat 11: Kraaieneststraat 13: dakvlakramen: storend element

Begijnenbeek

Water was belangrijk voor de zelfvoorzienende begijntjes, ze haalden hun inkomsten onder meer uit de activiteiten van de blekerij en de boerderij. In Diest werd in 1247 op de linkeroever van de Begijnenbeek een begijnhof opgericht. De naam doet meteen denken aan begijnen, nochtans was de beek vroeger bekend als Beverbeek en nog eeuwen lang na de stichting van het begijnhof bleef deze benaming in gebruik. Zo vermeldt de Ferraris (1770-1777) Beverbeek en Meulemans (1786) Beverbeek.¹⁴⁵ Rond 1962 werd de Begijnenbeek verlegd, hiervoor liep de beek parallel met de tuinbergingen van de begijnenwoningen. Hierdoor had het begijnhof een meer omsloten karakter. Er zijn bouwsporen teruggevonden die duiden op een oude brug.

¹⁴⁵ Oost-Brabant. Heemkundig tijdschrift voor het Hageland en omgeving, jg. III, 1966, p. 65.

Kaart 11 Mutatieschets uit 1962, oude en nieuwe toestand

Foto 149 Bouwspoor voormalige bedding Begijnenvest

Kaart 12 Vandermaelen 1845 - 1854

Kaart 13 Google 2014

Vanaf de eerste fase had het bleken een zeer belangrijk functie binnen het begijnwezen. De begijntjes moesten in hun eigen onderhoud voorzien. Om inkomsten te genereren deden ze de was voor anderen, zoals het kerklinnen van de omliggende parochies.

De was werd gedaan in 'washuizen' in koperen of zinken wasbakken met onderaan een luikje waar vuur gemaakt werd om het water op te warmen. Na het wassen had het linnen een gele kleur. Al zeer vroeg werd ontdekt dat de combinatie van zuurstof en zonlicht de was bleekte.

Foto 151 Jan Brueghel de Jonge 'Een bleekveld in een dorp' (ca. 1650)

Het wassen was een zeer intensieve aangelegenheid. Niet enkel het sleuren met was en water, het hele proces kon tot wel 6 weken in beslag nemen.

Wasmethode:

- Weken van het linnen
- De was afkoken in een sop van bruine zeep
- Schrobben op een wasplank
- Het bleken op de bleekweide
- Nogmaals wassen in een zeepsopje
- 3 maal spoelen, bij de laatste keer blauwsel toevoegen
- Opnieuw drogen op de bleekweide
- Stijven van de was
- Strijken van de was

Er waren enkele voorwaarden opgenomen in het kerkreglement: *"Geene manshemden - die der priesters uitgezonderd - worden op de blijk toegelaten, en geen waschgoed mag op zon- en heiligdagen op de blijk gelegd worden of blijven liggen".*¹⁴⁷

¹⁴⁷ K. GEERTS, *De Bleekweide*, in: TRAM 41, *Object van de maand nr. 63*, april 2013.

Op de kaart van Popp zijn twee bleekweides aangegeven, het is niet duidelijk of de bleekweide buiten het begijnhof ook door de begijnen werd gebruikt. Het is mogelijk dat de weide aan het begijnhof te klein was en ze daarom uitweken naar een andere wei. De blekerij kon ook van iemand anders zijn. De bleekweide ligt hier niet op het binnenplein, maar aan de rand van het begijnhof.

Kaart 14 Kaart Popp 1860

Het terrein werd op een typische wijze ingedeeld: ze hebben een grote lengte (vaak tussen 50 en 100 m) en een beperkte breedte van gemiddeld 17,5m en maximum 22m. De beperkte breedte had te maken met de fysieke mogelijkheden. Dankzij de beperkte breedte kon ten minste de helft van het bleekveld natgegooid worden vanuit de 'kraak' (dit zijn de gietsloten langs de velden). De gietsloten van de blekerij in het westen zijn duidelijk te zien op de kaart en op foto. Vermoedelijk werd de noordelijke bleekweide eveneens omsloten door een 'kraak'. De bleekweide had invloed op het uitzicht van het omliggende landschap, dit was vlak. In de nabijheid van het terrein was het aantal bomen beperkt. De eerste reden had te maken met het schoon houden van de was, bomen zorgden voor vuiligheid onder de vorm van bladeren, vruchten en stuifmeel. Bomen hielden ook de wind tegen, het was belangrijk dat de wind vrij spel had zodat het drogen sneller verliep. Het gras was altijd kortgemaaid.¹⁴⁸ De westelijke bleekweide was in 1914 nog steeds actief. De noordelijke bleekweide werd opgedoekt en vervangen door een landschappelijk park. Wanneer dit heeft plaatsgevonden is niet duidelijk. Op een plan van 1866 is de kraak verdwenen terwijl ze op de andere bleekweide nog wel te zien zijn.

Foto 152 Tweede bleekweide en plan uit 1866

¹⁴⁸ <http://www.schotertuin.nl/index.php/oorsprong-schotertuin/blekerijen>, (geraadpleegd op 9-12-2014).

Er zijn geen restanten teruggevonden van de authentieke bleekweide. Er is wel een foto teruggevonden waarop blijkt dat deze manier van wassen op vele kleinere schaal werd toegepast op het terrein achter de infirmerie. Hoewel de authentieke bleekweide één van de belangrijkste historische elementen was, is het hier geen erfgoedkenmerk.

Foto 153 Terrein achter de infirmerie waar was aan het bleken is

03.05.03 HET LANDSCHAPPELIJK PARK

Ter hoogte van het voormalig hooiland en de bleekweide van het begijnhof werd een landschappelijke tuin aangelegd in 1890 door een zekere Frantz van den Hove.¹⁴⁹ Er zijn geen verdere gegevens over de ontwerper gekend. In Diest woonde en werkte enerzijds wel een kunstschilder Frans Van den Hove die voornamelijk stadsgezichten, landschappen en boerderijstillevens schilderde en waarvan werken gedateerd zijn tussen 1874 en 1909, maar het is onduidelijk of hij de ontwerper was van het landschappelijk park.¹⁵⁰ Anderzijds is er eventueel een mogelijkheid dat de ontwerper verwant is aan de familie Van den Hove waarvan de broers Guillaume en Henri van den Hove achtereenvolgens burgemeester van de stad Diest waren in de periode 1817-1830. Dit park hoorde vermoedelijk bij de pastorie.¹⁵¹ Twee jaar later werd het geheel ook als 'lusttuin' opgetekend bij het kadaster.

In 1838 werd een eerste mutatie opgetekend waarbij er enkel een kleine aanpassing aan de perceelsgrens te zien is.¹⁵² Via erfenis kwam de tuin in handen van Albert Theys die in de Begijnenstraat 60 woonde. Na een kleine 70 jaar in particulier bezit, wordt de tuin in de jaren '60 verkocht aan een naamloze vennootschap 'Varia' die later 'Euro Shoe Unie' heette. Dit had een nefast gevolg voor de tuin gezien een aanzienlijk deel opgeofferd werd. In die tijd werden beide percelen ook kadastraal samengevoegd onder perceelsnummer 1942b.¹⁵³

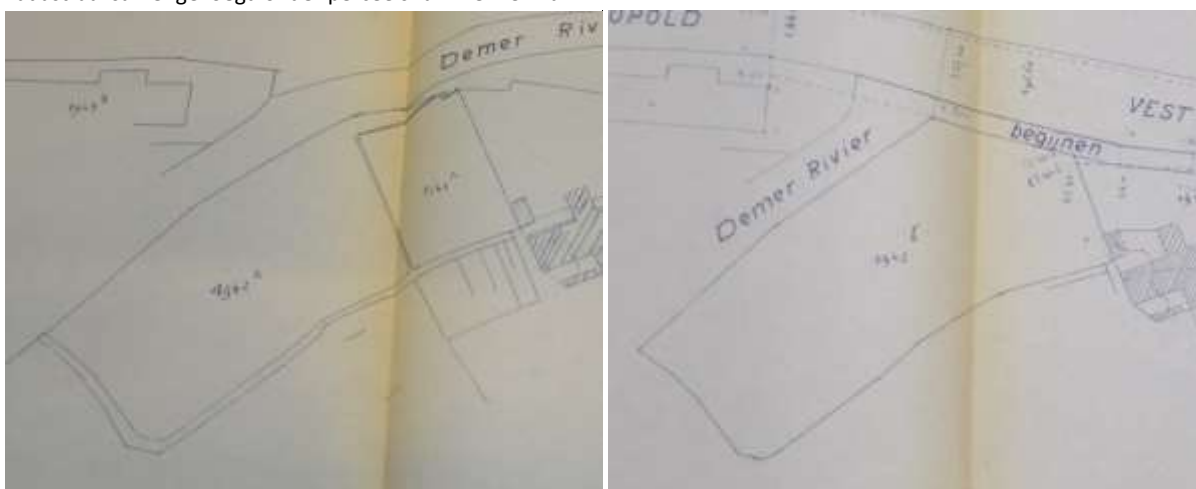

Foto Oude en nieuwe toestand mutatieschets. KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1962 nr. 1.

¹⁴⁹ AOE, Archief historische tuinen en parken, Dossier pastorie en tuin Begijnenstraat 66; KAVB, 212 Kadastrale legger, art. 157 nrs. 101 en 102 – art. 1542 nrs. 2 en 3 – art. 1730 nrs. 5-6 – art. 3916.; R. DENEËF (ed.), *Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Vlaams-Brabant: Hageland – noordoosten van Vlaams-Brabant*, Brussel, 2007, pp. 121-122. Mondelinge bron: Voormalig consulents landschappelijk erfgoed: Roger Deneef, 21 januari 2015.

¹⁵⁰ P. PIRON, *De Belgische beeldende kunstenaars uit de 19de en 20de eeuw. Deel 2 L-Z*, Brussel, 1999, p. 1375.

¹⁵¹ In het beschermingsbesluit van de pastorie KB 4131 staat geschreven: *ruime tuin met Demer als begrenzing en 19de-eeuwse landschapstuin die zich uitstrekt tot aan de Leopoldvest*.

¹⁵² KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1838 nr. 9; Diest, Afdeling 1, Sectie A, 1941-42.

¹⁵³ KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1962 nr. 1; Diest, Afdeling 1, Sectie A, 1941a-42a.

In 1970 wordt het perceel verkleind en daarbij wordt ook de Begijnenbeek gedeeltelijk overwelfd.¹⁵⁴ Twee jaar later wordt ook een gedeelte van de Demer overwelfd. Het perceel wordt daarbij uitgebreid.¹⁵⁵

Foto Oude en nieuwe toestand mutatieschets. KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1970 nr. 2.

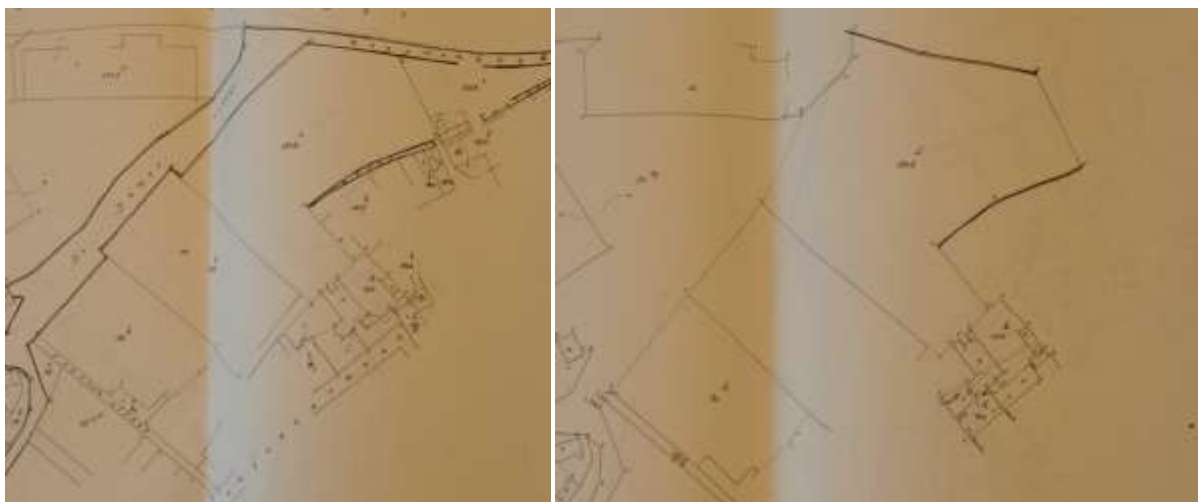
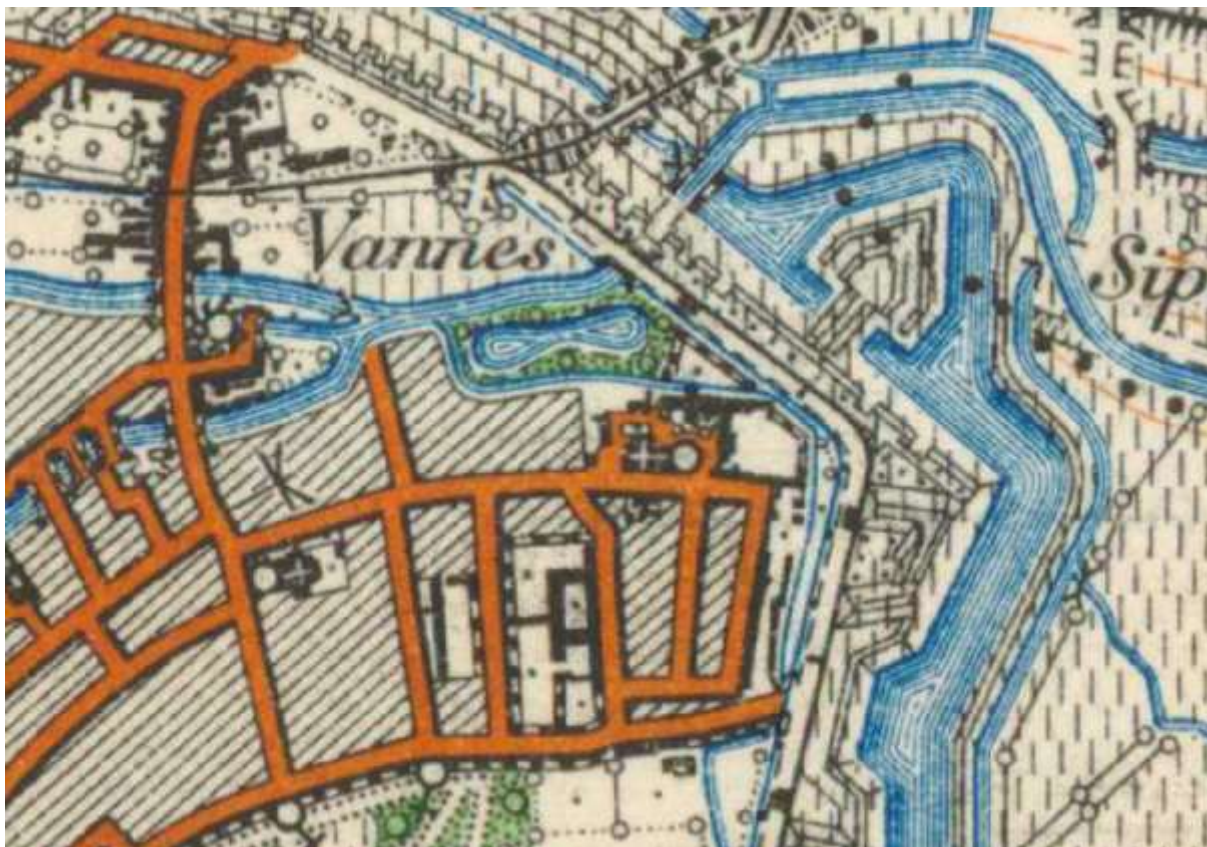

Foto Oude en nieuwe toestand mutatieschets. KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1972 nr. 1.

De eerste aanduiding van het landschappelijk park op kaart vinden we op een topografische kaart uit 1933 waar het park wordt begrensd door de Demer en de oude Begijnenbeek en doorloopt tot ongeveer aan de infirmerie. In het midden zien we duidelijk de aanduiding van een waterpartij en in het groen zijn overal bomen ingetekend. De inplanting van de vijver komt niet overeen met de huidige toestand.

¹⁵⁴ KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1970 nr. 2; Diest, Afdeling 1, Sectie A, 1942b.

¹⁵⁵ KAVB, 207 Mutatieschetsen, 1972 nr. 1; Diest, Afdeling 1, Sectie A, 1942c.

Kaart 15 Detail: topografische kaart Diest (1933)

Kaart 16 Detail: topografische kaart Diest (1958)

De aansluiting tussen de pastorie en het landschappelijk park is er nu niet meer. Het park is aangelegd in de Engelse landschapsstijl. Deze stijl wordt gekenmerkt door organische en natuurlijke vormen. Een ideaalbeeld van de natuur werd nauwgezet gecreëerd en geënceneerd in de vorm van romantische, parkachtige landschappen. In de praktijk werd dit uitgevoerd door een combinatie van grasvelden, strategisch gepositioneerde bomengroepen, slingerpaden, rivierstromen en bruggen. Zichtassen werden vaak onderbroken met als doel een weids uitzicht te creëren.¹⁵⁶

In het park in Diest vinden we enkele van deze eigenschappen terug. In het midden van het park ligt een vijver met een eerder grillige vorm met lobvormige uitham afgeboord met grote stenen. In het midden van het water is een kunstmatig eiland aangelegd. Het is overwoekerd door klimop en aan de rand met het water liggen grote stenen. Het eiland is dichtbegroeid met diverse boomsoorten. Deze vijver zorgt voor een doorbreking van de zichtas en doet het park weidser lijken doordat er geen eindpunt te zien is. Bovendien loopt er een metalen bruggetje over de uitham. De brug is in slechte staat, enkele planken zijn verrot.

Ook enkele aangeplante bomen zijn karakteristiek voor tuinen die in het laatste kwart van de 19de eeuw werden aangelegd. De beuken nabij de (mogelijke) Lourdesgrot werden in een licht verheven, ovaal plantverband geplaatst wat een streektypische stijlfiguur is en tevens voorkomt bij onder andere het Nieuw Kasteel in Boutersem, het kasteel van Kerksbeek-Kortenaken en het domein van Rivieren in Aarschot. In de punt van deze ovaal liggen de restanten van wat mogelijk een Lourdesgrot was. Verder kunnen enkele oude platanen, beuken en lindes, drie paardekastanjes, een tulpenboom en een moerascipres tot de oorspronkelijke aanplanting gerekend worden.¹⁵⁷

Later zijn er nog enkele bomen bijgekomen zoals een Amerikaanse eik, twee zomereiken en een tamme kastanje. Vermoedelijk rond de jaren 1970-1980 werden er enkele stuiken en bomen aangeplant. Het gaat hier over broodboom, jeneverbes, een magnolia, een esdoorn en een gouden regen.¹⁵⁸

Doorheen het park loopt een slingerend pad, het is al deels verhard met dolomiet en voorzien van verlichting. Het pad dat rondom de vijver loopt bestaat uit aangestampte aarde en is niet verlicht. De paden doorheen het park hadden vermoedelijk de functie van breivierpad van de pastoor. Overigens is het park begroeid met gras, met uitzondering van enkele vlakken die begroeid zijn met klimop.

Foto 154 Kenmerken landschapspark

Objecten

In het uiterste oosten van het park werden resten gevonden van rocailles. Het is mogelijk dat het over de restanten van een Lourdesgrot gaat. Dit is een kunstmatige rotsformatie gewijd aan de verschijning van Maria, maar volledige zekerheid daaromtrent is er niet. Er werd geen informatie teruggevonden in archiefdocumenten, noch op oude foto's. Onze mondelinge

¹⁵⁶ S. VAN DAMME, *Landschapsontworp in Vlaanderen: Landschap als narratief en integrerend medium in de ruimtelijke ontwerppraktijk*, Antwerpen, 2013, pp. 54-55.

¹⁵⁷ AOE, Archief historische tuinen en parken, Dossier pastorie en tuin Begijnenstraat 66; KAVB, 212 Kadastrale legger, art. 157 nrs. 101 en 102 – art. 1542 nrs. 2 en 3 – art. 1730 nrs. 5-6 – art. 3916.; R. DENEFF (ed.), *Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Vlaams-Brabant: Hageland – noordoosten van Vlaams-Brabant*, Brussel, 2007, pp.121-122.

¹⁵⁸ Mondelinge bron: landschapsarchitect, deskundige bosbeheer: Henri Vanvoorden, 14 januari 2015.

bron had er evenmin gegevens over.¹⁵⁹ Ze waren overgroeid met klimop, de kern bestaat uit bakstenen, hierover werd een cementmortel aangebracht. De grot stond op een kleine verhoging die het park in het oosten omwalt.

De vijver staat in verbinding met de Begijnenbeek. Aan de rand van de vijver is een ophaalluik geplaatst, de basis bestaat uit baksteen en witte natuursteen. Het geheel is afgedekt met blauwe hardsteen met hierop een systeem zodat het luik bediend kan worden. Aan de kant van de Begijnenbeek is nog steeds een rioleringsbuis te zien.

Er werden nog twee opvallende elementen aangetroffen. Enerzijds een metalen roeiboot overgroeid met klimop. De zwart geschilderde boot wordt ondersteund door een hoop grote stenen en de kuip is gevuld met aarde. Anderzijds een paaltje in blauwe hardsteen, op de bovenkant is 'BS' uitgefreest.

Foto 155 Objecten

¹⁵⁹ Mondelinge bron: Voormalig consultant landschappelijk erfgoed: Roger Deneef, 21 januari 2015.

Zoals eerder vermeld stond er op het begijnhof van Diest een boerderij. De boerderij was oorspronkelijk opgebouwd als een gesloten vierkantshoeve. De hoeve bestond meestal uit een stal, schuur, poortgebouw en woning met in het midden een koer en mesthoop.

In Diest stond de boerderij waarschijnlijk rechtstreeks in verbinding met de grond tussen de boerderij en de Begijnenbeek (nr. 1). Welke activiteiten hier plaatsvonden wordt op de kaart van de Ferraris niet duidelijk weergegeven, vermoedelijk lag er een moestuin. Buiten de Begijnenbeek lag nog veel meer landbouwgrond waar de begijntjes vermoedelijk granen en gewassen teelden (nr. 2 en 3). In de nabijheid van het begijnhof zijn enkele fruitbomen teruggevonden. Ze staan op het terrein achter de infirmerie en in de volkstuintjes, deze verwijzen ons inziens naar een boomgaard. Het is een oorspronkelijk onderdeel van de boerderij hoewel de exacte plaats niet te achterhalen valt. De boerderij sloot aan bij de naastliggende infirmerie en in 1909 werd ze opgenomen door de infirmerie.

Kaart 17 Kaart Popp 1860

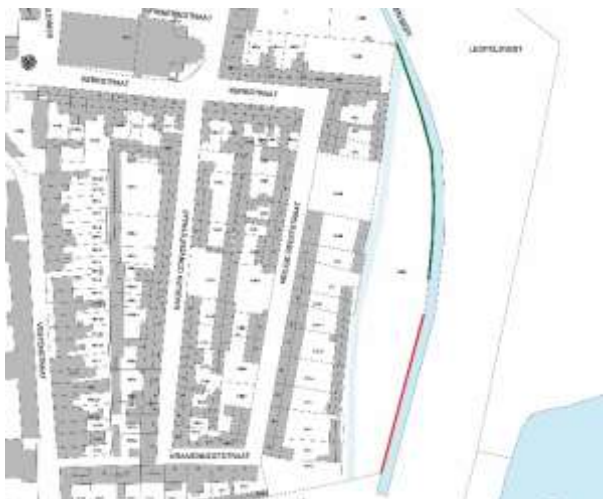
Kaart 18 Kabinetskaart de Ferraris 1777

De landbouwgronden in het oosten zijn volkstuintjes geworden (nr. 2). Het stuk grond is opgedeeld in percelen en in gebruik toe verdeeld onder de bewoners van het begijnhof. Op de meeste percelen worden nu groenten geteeld. Wanneer deze volkstuintjes juist ontstaan zijn is niet duidelijk, op een foto uit 1955 is te zien dat een deel van de grond verbouwd werd. Op een foto uit 1978 was het perceel opgedeeld en waren er moestuinen aangelegd. Het stuk grond heeft vandaag hetzelfde uitzicht. De volkstuinen worden deels omsloten door een bakstenen muur (rood) en een hoge beukenhaag (groen). In het midden is er een opening gemaakt, in de grond zijn nog baksteenresten te zien van de voormalige muur die heel het begijnhof rond doorliep. De muur is in slechte staat, onder invloed van vocht met als gevolg ontbrekende bakstenen en veel mosvorming.

202

Plan 53 Aanduiding muur of haag rondom volkstuinten

Foto 158 Links plan met aanduiding muur en haag, rechts bouwspoor restanten muur

Foto 159 Muur rondom volkstuintjes

03.06

VERHARDINGEN & WEGENISSEN

03.06.01

ALGEMEEN

Dankzij een figuratief plan uit de 17de eeuw, waarop de kasseien ingetekend zijn, kan er met zekerheid gezegd worden dat de straten van het begijnhof gekasseid waren. In 1652 werd er ook 830 gulden uitgegeven aan het kasseien van de Heilige Geeststraat.¹⁶⁰

Tussen 1968 en 1969 werd de straat heraangelegd in functie van de rioleringen. De kasseien werden hergebruikt en in magere beton van 15 cm voor de straat gelegd of in een gestabiliseerd zandbed van 10 cm voor de plankieren.¹⁶¹ Het straatniveau werd verlaagd en op bepaalde plaatsen moesten de uitgebroken kasseien (ca. 4524 m²) aangevuld worden met oude kasseien van dezelfde oorsprong, structuur, uitzicht en afmetingen als de bestaande.¹⁶²

Foto 160 17de-eeuws figuratief plan waarop straten gekasseid waren (bron: SAD)

¹⁶⁰ SAD, Archief van het begijnhof, nr. 33.

¹⁶¹ Een geplaveide, licht hellende zoom of stoep langs de huizen.

¹⁶² STUDIEBUREAU MONUMENTENZORG, *Historisch onderzoek van de straataanleg van het Diestse begijnhof*, 2005, pp. 4-5 & 7 en bijlage p. 3.

03.06.02 KASSEIEN

Alle straten van het begijnhof bestaan uit kasseien, dit is een zeer typerend element. De weg loopt van gevel tot gevel. De greppel die het regenwater moet afvoeren ligt op ongeveer 1 meter van de voorgevels. De kasseien in de greppel zijn vernieuwd, groter en donkerder van kleur dan die van de straten. Ze liggen haaks op het stratenpatroon en zijn afgeboord met smalle rechthoekige kasseien. Op verschillende plaatsen komen kasseien los uit hun verband, dit komt door aanpassingen van de aansluitingen van nutsvoorzieningen. Met breekwerken en herstellingen als gevolg. De verkeersdruk nam ook toe waardoor het wegdek op verschillende plekken verzwakt is, met als resultaat een versnelde degradatie. De meeste kasseien zelf bevinden zich in goede staat.¹⁶³

Kasseitypes

Type 1: Straten begijnhof en Parkings Heilige Geeststraat 8 en Heilige Geeststraat 30.

- Tiense kwartsiet.
- Van nature asgrijze, maar bruin tot voskleurig patinerende, matig fijne kwartsiet.
- Straten begijnhof:
 - o 'Kinderkopjes', sterk afgeronde, mogelijk meer afgesleten kwartsieten, bruiner van kleur, met meer onregelmatige vormen en afmetingen.
 - o Oppervlakte bol.
 - o Later gemengd met witsteen (Gobertange), en zeer zelden donkergrijze blaasvormige basaltlava uit de Eifel, petit granit (Belgische Blauwe Hardsteen) en bruinig grijze homogene Famenniaanzandsteen.

- Parkings Heilige Geeststraat 8 en Heilige Geeststraat 30:
 - o Vierkante vorm (platines) van 12x12 cm.
 - o Oppervlakte bol.
 - o Dit type kassei werd ook gebruikt als steen voor de greppels van alle straten.
 - o Gemengd met vooral porfier (grijs tot groen en roos, witgespikkeld), maar ook petit granit (blauw met ronde witte spikkels), Famenniaanzandsteen (donkergrijs tot bruingrijs, soms grijs en kaki carbonatisch), Dongelberg kwartsiet (blauwgrijs met kwartsaders)

¹⁶³ Projectbureau Signa Engineering, Restauratiedossier M&L Stad Diest: begijnhofsite heraanleg wegenis en riolering, 2006 p. 5.

Type 2: Straten begijnhof, voornamelijk geconcentreerd in de stoepstroken (ca. 5%)

- Witte natuursteen uit Gobertange, goed herkenbaar aan de 'eikenhout' structuur, door concentratie van zandkorrels grijze bandjes en grijsgevulde ronde doorsneden van graafgangen van een kreeftje in een witmergelige matrix.
- Onregelmatige vorm.
- Oppervlakte bol.
- Gobertangesteent wordt voornamelijk in de stoepstrook aangetroffen want deze kalksteen is veel zachter dan de Tiense kwartsiet en zal dus bij belasting sneller verbrossen.
- Later stenen uit porfier toegevoegd, zo ontstond er een mix van witte natuursteen en porfier.

Type 3: Boederijplein en plein achter infirmerie (ca. 1%, recenter aangelegd)

- Porfier.
- Vierkante vorm.
- Oppervlakte sterk afgeplat.

Kaart 19 Verharding binnen begijnhof

Legrichting

De kasseien liggen volgens één legrichting in de straten, in rijen die dwars op de lengterichting van de straat staan. Het paadje haaks op de infirmerie vormt een uitzondering, hier is een wildverband toegepast. Dit is het gevolg van een latere aanleg en het gebruik van restjes en nieuwere kasseien. Op twee plekken in de Heilige Geeststraat werden testzones aangelegd waarbij het legstelsel niet gevolgd werd (zie foto). De rijen zijn er wel behouden maar de stenen zijn met hun lengterichting dwars op de rijen geplaatst. Dit gaat in tegen de fundamentele principes bij het plaatsen van kasseien: ze moeten dwars op de rijrichting staan, zoals ze oorspronkelijk zijn aangelegd, om de druk van het verkeer optimaal te kunnen opvangen. Bij de oorspronkelijke aanleg heeft men duidelijk betocht tot een gelijkwaardige verdeling van de belasting te komen, ondanks de heterogeniteit in vorm en afmetingen van de beschikbare kasseien, door opeenvolgende rijen aan te leggen van enerzijds ongelijke stenen en anderzijds tussenrijen van grotere en regelmatigere stenen. De voegen werden opgevuld met kiezel in tegenstelling tot met zand zoals bij de overige voegen. Het kalksteensplit aangebracht tussen de kinderkopjes in sommige heraangelegde proefstroken biedt weinig voordeel: esthetisch storend en het blijft niet op zijn plaats liggen. Het is zinloos de afgeronde oppervlakken van de kinderkopjes te willen compenseren. Focus zou moeten gaan naar het wegwerken van vervormingen van het wegdek en van gaten of losliggende stenen.

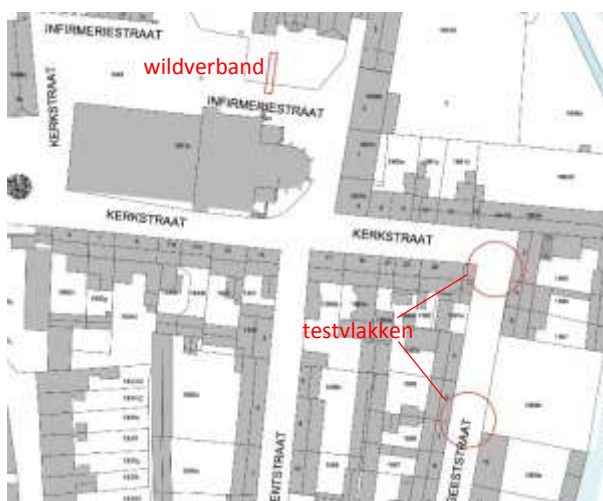

Foto 161 V.l.n.r. plan aanduiding zones; legrichting straten; wildverband; Heilige Geeststraat testzones

03.06.03 NATUURSTEEN

Watervangstenen

Natuursteen werd in de straten toegepast onder de vorm van watervangstenen. De stenen bevinden zich onder de regenpijpen geplaatst en bestaan voornamelijk uit witte natuursteen en blauwe hardsteen. De watervangsteen is afgeboord en eindigt in een geultje al dan niet tot in de greppel. Soms zien we ook nog natuurstenen gootjes die het water afleiden tot in de goot. Ter vervanging van de vangsteen plaatst men soms een zinken plaat of worden de kasseien overgoten met beton. Niet overal wordt het water opgevangen, er zijn 49 plekken waar de regenpijp tot in de grond loopt of er geen steen ligt. Op 35 plekken werd witte natuursteen gebruikt en slechts op 11 plekken blauwe hardsteen.

Foto 162 Watervangstenen V.l.n.r. witte en blauwe hardsteen; cementering, ontbreken van watervang

Aan de watervangstenen is er veel schade, voornamelijk de witte natuursteen vertoont sterke verwerking. Soms zijn er delen weggeërodeerd zodat er slechts fracties van de steen overblijven. Ze zijn vaak gebroken en vertonen barsten. De meeste blauwe hardstenen tegels verkeren in goede staat.

Foto 163 Schade watervangstenen

Straatnaamstenen

Er zijn enkele oude gevelstenen bewaard gebleven met cartouche waarin de straatnaam is gebeiteld., met name in de Kerkstraat 5 en Heilige Geeststraat 2.

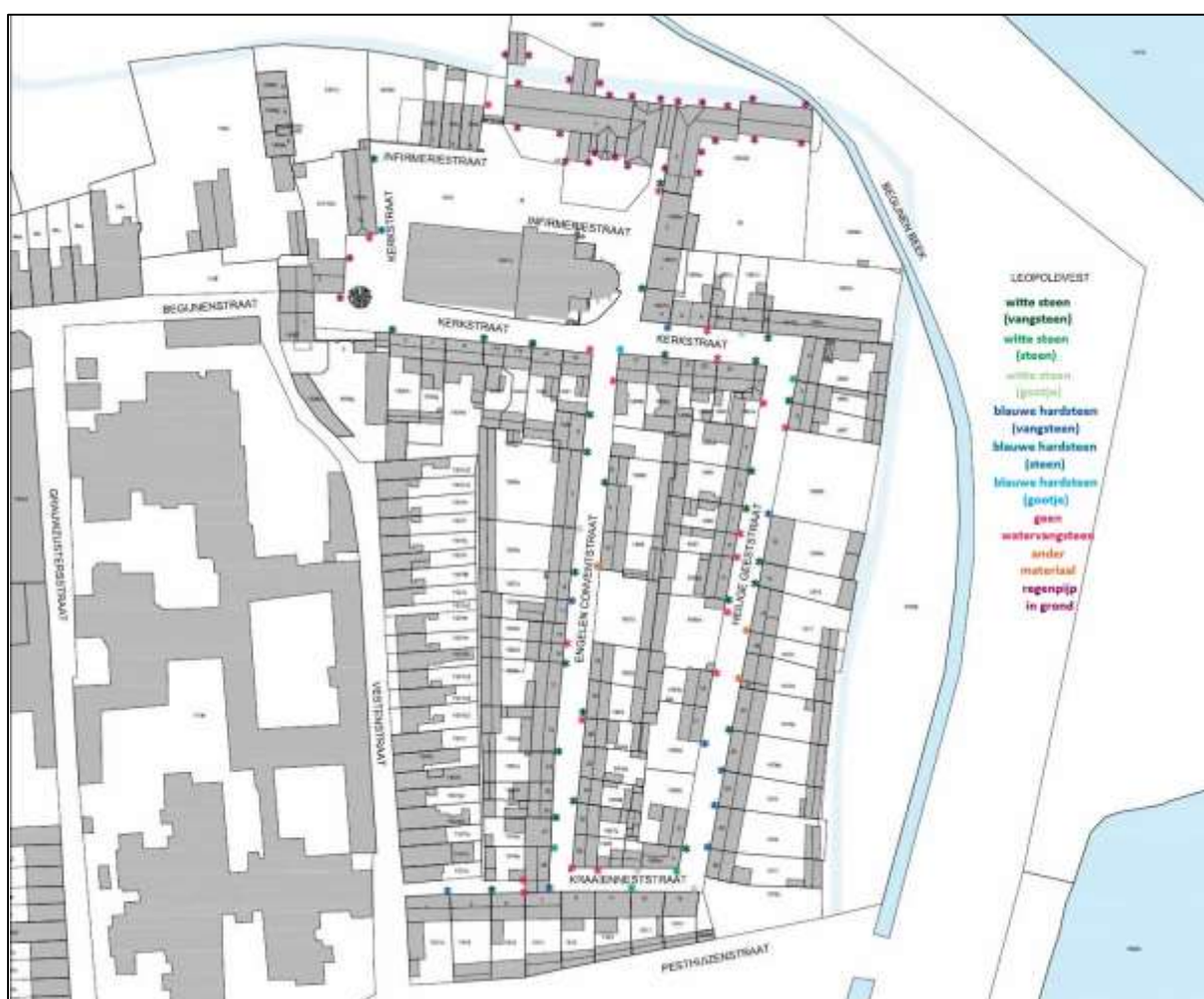
Foto 164 Cartouche met straatnaam ingewerkt in voorgevel.

Blauwe hardsteen

Blauwe hardstenen tegels werden gebruikt voor de aanleg van het terras van 'café De Kapel' aan het Infirmerieplein. Op ditzelfde plein is ook één van de paden afgeboord met langwerpige stukken blauwe hardsteen.

Foto 165 V.l.n.r. terras 'café De Kapel'; blauwe hardsteen dalen; afboording blauwe hardsteen

Kaart 20 Aanduiding regenpijpen

Enkele elementen die met zekerheid te duiden zijn:

- In de 19e eeuw werden de straten van de stad aangepast naar nieuwe normen. Deze 'verstedelijking' is niet doorgetrokken tot in het begijnhof waardoor het authentieke straatbeeld nog goed bewaard is. In het begijnhof van Turnhout werden de stoepen echter wel doorgetrokken, net zoals in het begijnhof van Sint-Truiden. Deze ingrepen veranderden meteen het uitzicht van de brede straten die ontworpen zijn als straten zonder verkeer.

- De regenafvoeren eindigen boven het straatniveau, het water werd afgeleid tot een smalle greppel. Het gekasseid vlak tussen het huis en de greppel lag veel meer in helling. Deze profilering werd uitgevlakt. Het is niet duidelijk of dit bewust of door verzakkingen is gebeurd.

- Het water stroomde over de weg tot in de greppel of het werd opgevangen door een watervangsteen die het water afleidde tot de greppel. Op oude foto's is te zien dat de greppel ook dieper is uitgegraven dan nu het geval is.

- Op oude foto's is te zien dat houten platen tegen de kerk werden gelegd. Deze dienden om de kerk tegen opspattend vuil te beschermen. Aan de koorzijde bevond zich een strook met weinig tot niet onderhouden struiken en laagstammige bomen. Deze zijn verdwenen sinds de restauratie van de kerk in 2014. De onverharde delen zijn nu opgevuld met houtpulp. Aan de noordzijde van de kerk was er in 1942 een pad van aangestampte aarde, dit is vervangen door een kasseien pad.

Kerkhofplein

In 1866 was het kerkhof ommuurd en afgesloten met een poort. Binnen deze ommuring stonden enkele bomen (foto 68). Op enkele oude foto's is een grasveld te zien met symmetrisch geplaatste hoge loofbomen (foto 69). Op een recentere foto zijn de loofbomen gekapt en de straat rondom het kerkhof is verbreed waardoor het grasveld wordt ingeperkt (foto 70). Op een foto uit 1955 is te zien dat het kerkhof heraangelegd werd (foto 71). Het grasveld neemt zijn huidige grootte aan en de huidige bomen zijn terug symmetrisch ingeplant. Het grasveld is nu ook afgeboord met kasseien. Op het kadasterplan van 1981 is te zien dat het plein in twee is gesplitst (foto 72).

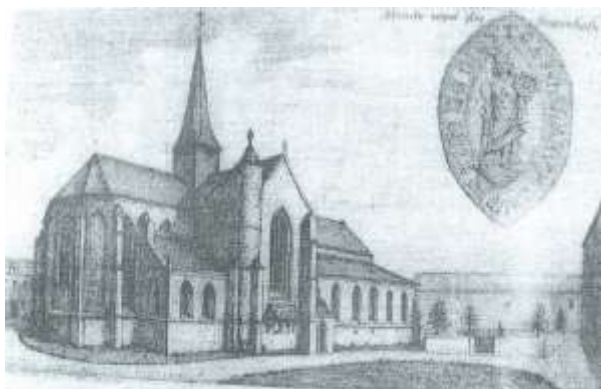

Foto 166 Gravure L.J. Peteghem, 1866

Foto 167 godshuizen 20e eeuw (© SAD)

Foto 168 Godshuizen en infirmerie 20e eeuw(© KIKIRPA, Brussel)

Foto 169 Godshuizen 1955 (© SAD)

Foto 170 Kadasterplan kerkhofplein in 1860 en 1981

Het kerkhofplein bestaat vandaag uit een grasperk met hierop tien loofbomen, esdoorns, op twee rijen per vijf opgelijnd. Behalve deze bomen staan er ook twee groepen standbeelden. Tegen de zijgevel van Infirmeriestraat 5 liggen momenteel enkele fragmentarisch overgebleven grafstenen, die gerecupereerd werden bij de heraanleg van het oude kerkhof (foto 73).

Foto 171 Foto's kerkhofplein en verplaatste grafzerken

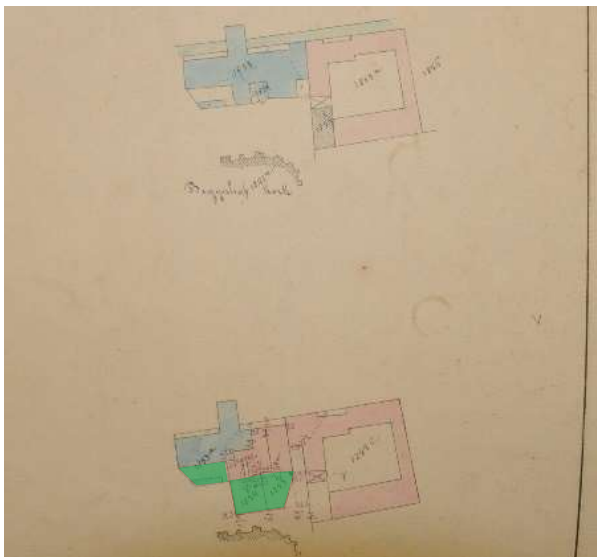
Infirmerieplein

Oorspronkelijk bestond het plein ten noorden van de kerk voornamelijk uit gras, met een kerkhof en een klein afgebakend perceel (groen) voor de infirmerie (plan 53).

Plan 54 Primitief plan 1823

In 1887 werd er voor de infirmerie een extra stuk grond aangelegd (plan 54). Vanaf 1887 zijn er geen mutatieschetsen gevonden die de huidige vorm van het plein aanduiden (plan 55).

Plan 55 Mutatieschets 1887

Plan 56 Huidige aanleg infirmerieplein

Op een foto genomen tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw, is de tuin voor de infirmerie afgebakend met een haag en was deze toegankelijk via een dubbele smeedijzeren poort. Op een foto uit 1942 is te zien dat de tuin afgesloten werd met een lage muur, met hierbovenop een extra metalen hek afgespannen met prikkeldraad. Het 'plein' voor de infirmerie werd steeds meer afgesloten voor het publiek en meer eigendom van de infirmerie, waardoor het steeds meer verdichtte. Dit veranderde opnieuw: op een foto uit 1984 is het plein niet meer ommuurd en heeft het min of meer zijn huidige uitzicht.

Foto 172 Evolutie Infirmerieplein 1^e helft 20ste eeuw (©SAD), 1942 (© KIKIRPA) en 1984 (© KIKIRPA)

Het grasperk van het infirmerieplein wordt opgedeeld door verschillende paden. De infirmerie wordt afgeboord met een pad, twee paden staan hier haaks op. De weg is aangelegd met een mix van kasseien, afgeboord met grote vierkante kasseien. Het plein en de wegen zijn afgeboord met rechthoekige blauwe hardsteen die niet in hetzelfde vlak liggen. Het pad vertrekkende vanuit het terras is afgeboord met lange rechthoekige stukken blauwe hardsteen. Er komen verzakkingen voor, maar de kasseien zelf zijn nog in goede staat. Blauwe hardsteendallen werden gebruikt voor de aanleg van het terras.

Foto 173 Uitzicht huidige Infirmerieplein

Boerderijplein

De boerderij kunnen we dateren rond 1609 aan de hand van jaarankers op de achtergevel, de andere component is gedateerd door middel van jaarankers op de voorgevel in 1653. In 1886 werd de hoeve onderverdeeld in 2 afzonderlijke percelen en in het daaropvolgende jaar werd het eerst deel van de boerderij afgebroken

Het boerderijplein wordt afgebakend door gebouwen en de Begijnenbeek. Doorheen het grasveld loopt een slingerend pad in kasseien (type 2), het pad mondt uit in een groter kasseienveld aan de Begijnenbeek. Voor de gebouwen ligt ook een pad in kasseien (type 2). Op het plein komen een tiental loofbomen voor van verschillende soorten.

Foto 174 Uitzicht van het boerderijplein vandaag

03.07

GROEN

03.07.01 SITUERING VAN GROENPERKEN

Het is typerend voor een stratenbegijnhof dat er weinig groen in het straatbeeld aan bod komt. Binnen de beslotenheid van het begijnhof was er maar één groene zone publiek toegankelijk, het kerkhof.

Het volgende groen is binnen het begijnhof toegevoegd:

- Plein voor inkomportaal kerk: oorspronkelijk stond hier bebouwing, deze is rond 1916 afgebroken. Op het plein was oorspronkelijk geen groen aangelegd. Op een foto uit 1942 staan er enkele lage struiken en een omheining. Nu is er een kleine groene zone met een lindeboom.
- Infirmierieplein: nu aangelegd met een grasperk, terras, paden, parking, ...
- Kruidtuin: vroeger was deze plek bebouwd.

Foto 175 Aanleg plein voor de kerk (SAD)

Zoals eerder vermeld is het niet duidelijk op welke manier de groenzones rondom het begijnhof als landbouwgronden geëxploiteerd werden: fruitboomgaarden, moestuin, Vandaag behoort de zone tussen de Begijnenbeek en de bebouwing definitief tot de site. De landbouwgronden moesten ruimte inboeten voor de bouw van de vesten en nadien voor de aanleg van de Omer Vanaudenhovelaan. Anderzijds hebben de vesten gezorgd voor een natuurlijk buffer, waardoor de stad nooit is uitgebreid aan het noorden en oosten van het begijnhof en de omgeving nog steeds groen is.

Groenoppervlakte verloren rondom het begijnhof:

- Volkstuinjes
- Zone achter infirmerie
- Bleekweide

Er kan dus gesteld worden dat het groen binnen het begijnhof is toegenomen en hetgeen rondom het begijnhof is afgenomen.

Kaart 21 Groenzone in en rondom het begijnhof anno 1777

Kaart 22 Groenzone in en rondom het begijnhof 2014

03.07.02

BOMEN

Boom per boom werd bekeken of hij al dan niet past binnen het beginnhof. Net als het besluit tot behoud, vervangen, rooien of op natuurlijke wijze laten verdwijnen per boom bekeken werd.

Foto 176 Huidige situatie: bomen

Op een begijnhof was men eerder spaarzaam met het aanplanten van bomen. Uiteraard komen op verschillende begijnhoven wél bomen voor maar meestal beperkte men zich tot de fruitbomen in de boomgaard en enkele solitaire bomen met een religieuze symboliek zoals de venijnboom en de lindeboom. De venijnboom (*Taxus Baccta*) staat symbool voor het lange leven of werd als boom van de dood geplant. De linde staat symbool voor het eeuwige leven en kan ook als gebruiksboom worden gezien. De begijntjes gebruikten de vruchten om lindethee te maken.¹⁶⁴ Op het begijnhof staan momenteel nog maar enkele fruitbomen, vroeger moeten er meer hebben gestaan of een boomgaard aanwezig zijn geweest. Ook tegen muren, gericht naar het zuiden moet leifruit hebben gegroeid. In het begijnhof van Diest kwamen niet veel bomen voor binnen de site, door de aanleg van het landschappelijke park werd het bomenbestand uitgebreider.¹⁶⁵

Daarnaast is er ook gebruiksgroen. Onder meer de palleres, ofwel de degene die instaat voor de versiering van de kerk, maakte gebruik van groen in de kerk voor grote feesten. Zo werden er kronen en guirlandes van groen gemaakt, alsook werd de kerkvloer bestrooid met klimopblaren, lis en maagdenpalm.¹⁶⁶

Er is zeker geen vaste regel en in ander begijnhoven zal men ook grotere solitaire bomen vinden, zoals de canadapopulieren van Brugge. Dergelijke hoogstammen zijn eerder de uitzondering en werden meestal aangeplant met een bepaalde focus op een gebouw of religieus monument.

Foto 177 Bomen - Referentie Hoogstraten

Binnen de muren van het begijnhof van Diest staan niet veel bomen. Omdat het begijnhof een stratenbegijnhof is, komt er over het algemeen niet veel groen voor. Momenteel staan er maar 14 bomen in het begijnhof, waarvan er 10 op het kerkhofplein staan. De oudste boom is gesitueerd in de kruidtuin; een perenboom. Op foto's uit 1978 en 1981 zijn op de lege plekken in de Heilige Geeststraat bomen te zien. Deze zijn ondertussen verdwenen.

Foto 178 Lege plekken met bomen

¹⁶⁴ Mondelinge bron: landschapsarchitect, deskundige bosbeheer: bezoek 14 januari 2015

¹⁶⁵ Mondelinge bron: landschapsarchitect, deskundige bosbeheer: bezoek 14 januari 2015.

¹⁶⁶ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 74.

De bomen binnen het begijnhof zullen niet volgens hun historische waarde binnen het begijnhof geëvalueerd worden. Het zal als een natuurlijk element bekeken worden.

03.07.03 ACHTERTUINEN

Achters tuinen

Het begijnhof is opgebouwd uit een publieke binnen-zone en een groenzone achter de huizen met een sterker privaat karakter. De tuinen werden vermoedelijk opgesplitst of per woning of per woninggroep. Een voorbeeld van deze opsplitsing per woninggroep is nog steeds te zien in de Engelen Conventstraat 13,15 en 17. Momenteel zijn alle tuinen van elkaar gescheiden. De begijntjes kweekten vermoedelijk kruiden in hun tuintjes. De gebruikskruiden moesten gemakkelijk in onderhoud zijn, zoals kervel, postelein en andere kleine kruiden.¹⁶⁷

Vandaag bestaat er geen algemeen protocol voor de inrichting van de achters tuinen, hun uitzicht verschilt dan ook sterk per woning. Vele zijn deels of volledig verhard. In meerdere tuinen werden terrassen, paden, bomen, planten en bloemenperken aangelegd. Ook de begijnen richtten hun eigen tuin in en er zullen dus veel verschillen geweest zijn. Al kan men er van uitgaan dat dit op een sobere manier gebeurde. Er zijn geen verhardingen terug gevonden die als authentiek bestempeld kunnen worden. Oorspronkelijk bestonden de tuinen enkel uit groen.

De originele wijze van scheiding tussen de woningen is niet gekend. Mogelijk gebeurde dit door hagen of eenvoudige houten structuren.

Foto 179 V.l.n.r. volledig verharde tuin; grasvlak met kasseien pad; houten terras met planten rondom

Foto 180 Opsplitsing van tuinen in Engelen Conventstraat 13,15 en 17

¹⁶⁷ Mondelinge bron: landschapsarchitect, deskundige bosbeheer: Henri Vanvoorden, bezoek 14 januari 2015.

03.07.04 TUINMUREN

Bij de tuilmuren kan een onderscheid gemaakt worden tussen tuilmuren in baksteen, tuilmuren in snelbouwsteen, omheiningen in hout, betonplaten, hagen en draadomheiningen.

Oudste bakstenen tuilmuren

Onder de 'oudste bakstenen tuilmuren' worden de tuilmuren die het vroegst versteend werden gerekend. Ze zijn meestal te herkennen aan de aanwezigheid van een kalelaag of restanten ervan, en (restanten van) steunberen. Ze werden gemetseld in kruisverband en zijn afgedekt met daktegels, tegelpannen of dekstenen om waterinfiltratie tegen te gaan. Deze zijn bij de meeste oude tuilmuren in de loop van de jaren vervangen. Deze tuilmuren zijn vaak in slechte staat omwille van vochtproblemen. Hierdoor valt bijvoorbeeld het voegwerk uit, lost de kalelaag, zijn de tegelpannen begroeid met mossen, etc.

Foto 181 Oude bakstenen tuilmuren.

Recente bakstenen tuilmuren

Recente tuilmuren in baksteen zijn herkenbaar omwille van het gebruik van een andere soort baksteen (formaat, kleur, ...), een ander soort metselverband, etc. Het voegwerk bestaat uit cementmortel en is nog in goede staat. De meeste muren zijn niet gekaleid geweest.

Foto 182 Recente bakstenen tuilmuren.

Hagen

Sporadisch worden de tuinen van elkaar gescheiden door middel van hagen. Deze vormen natuurlijke omheiningen aan de randen van de percelen.

Foto 183 Hagen.

Tuilmuren in snelbouwsteen

Tuilmuren in snelbouwsteen vormen zeer storende elementen in het begijnhof, zelfs als ze wit geschilderd zijn om minder op te vallen.

Foto 184 Tuilmuren in snelbouwsteen.

Houten omheiningen

Houten omheiningen komen op het begijnhof in veel verschillende vormen voor, ook in combinatie met metselwerk of betonplaten. Meestal zijn ze van beperkte kwaliteit en daardoor vaak in slechte staat.

Foto 185 Houten omheiningen.

Betonplaatomheiningen

Afsluitingen in betonplaten waren vooral in de jaren '60 tot '80 populair en zijn net zoals betonblokken zeer storend. Ze zijn meestal niet goed onderhouden.

Foto 186 Betonplaatomheiningen.

Draadomheiningen

Draadomheiningen vormen een goedkope manier om tuinen van elkaar af te scheiden. Ze hebben in principe bijna geen nood aan onderhoud maar op het begijnhof staan ze er vaak slordig bij.

Foto 187 Draadomheiningen.

Waardebepaling

Alle tuilmuren werden geïnventariseerd en kregen een waardebeoordeling. De oude bakstenen muren en de natuurlijke afsluitingen zoals hagen versterken het historisch karakter van het begijnhof en hebben geen negatieve impact op de bebouwing of natuurlijke omgeving. Deze scheidingstypes worden dan ook als waardevol bestempeld.

Wanneer hedendaagse tuilmuren volgens dezelfde criteria opgebouwd worden, worden deze eveneens ervaren als correct onderdeel van het begijnhof. Deze kunnen gezien worden als een niet storend, correct type tuilmuren. De criteria om aan dit type te voldoen zijn het gebruik van handvormsteen baksteen en kalkvoegen, ze zijn eventueel witgekaleid en hebben een correcte inplanting.

Als niet voldaan is aan deze criteria maar het geheel geen storende impact heeft op het begijnhof wordt de tuilmuur onderverdeeld in de derde categorie.

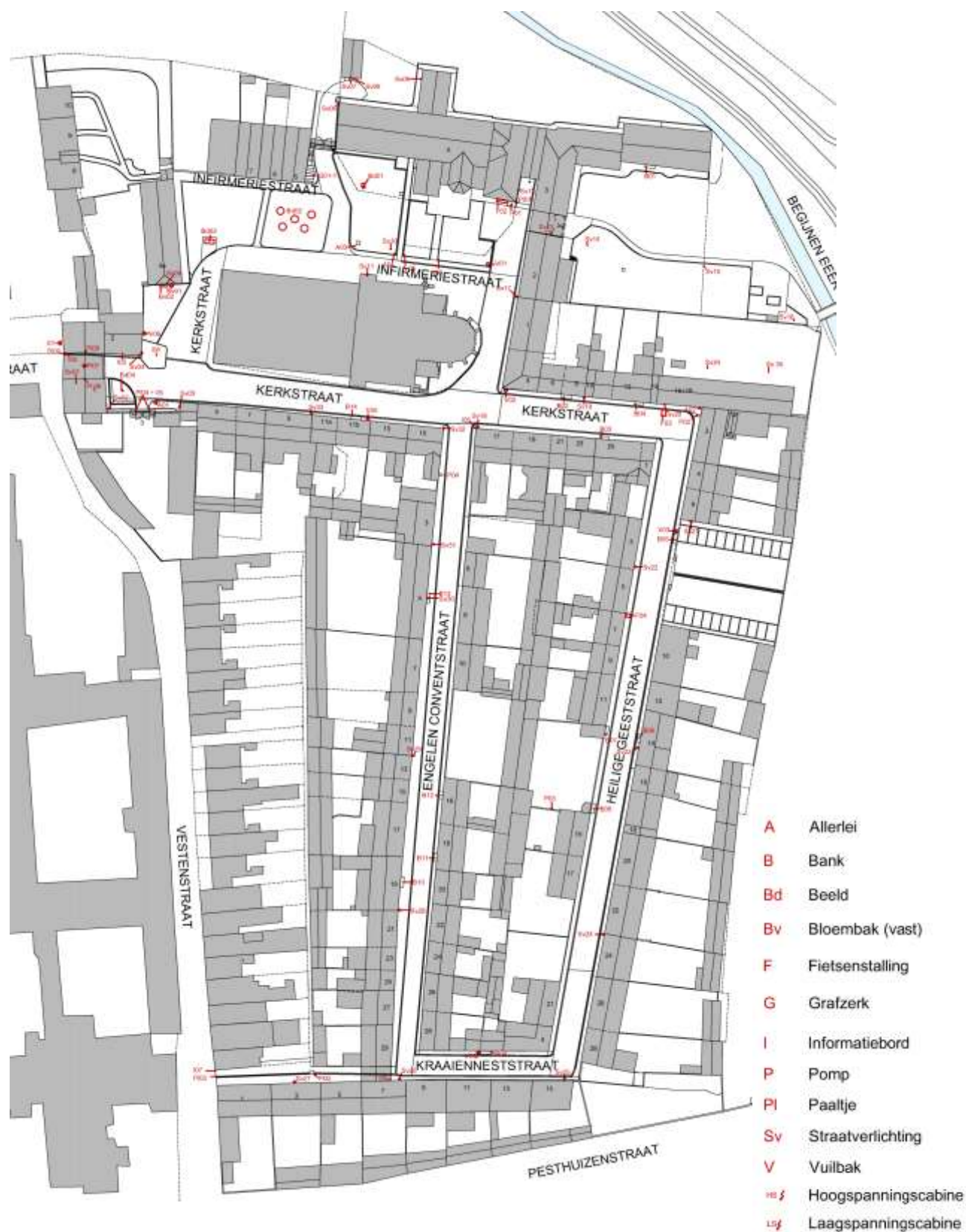
De laatste categorie zijn de scheidingsmuren uitgevoerd met verkeerde materialen. Deze hebben een negatieve impact op het begijnhof. Alle muren opgebouwd in beton kunnen hier bijvoorbeeld in opgenomen worden.

03.08

OBJECTEN

De locatie van alle objecten staan ingetekend op het plan objecten. In bijlage kunnen de plannen en de inventarisatie van de objecten teruggevonden worden.

Op het plein tussen de infirmerie en de kerk staan drie beeldengroepen. De kunstenaar van het bekendste beeld 'begijntjes' is Jan Peirelinck. Het dateert uit 1990, is opgetrokken in brons en werd geschonken ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Rotary Club Diest.¹⁶⁸ Het opschrift luidt '*Johanna Uitdewilligen en Bernardina Janssen verlieten als laatste begijntjes dit hof in 1926. In de schaduw van hun kerk herinnert elk hoekje ons aan zeven eeuwen vrouwelijke vroomheid. Herinneren is een vorm van ontmoeten.*'¹⁶⁹

De Diestse begijntjes zijn ontworpen door studenten van de Hagelandse academie voor beeldende kunst. De studenten Jean Creces en Marcel Wuyts werden begeleid door Roland Rens. De vijf bronzen beelden zijn geplaatst op een betonnen sokkel.¹⁷⁰

Het derde standbeeld stelt een treurend begijntje voor, de kunstenaar is onbekend. Het beeld is geplaatst op een cementen plaat en bestaat eveneens uit cement. Er zitten enkele barsten in het materiaal en het oppervlakte is vervuild.

Een vierde standbeeld is geplaatst aan de hofzijde van het poortgebouw. Het bestaat uit blauwe hardsteen en cortenstaal. De kunstenaar is onbekend.

Foto 188 Beelden op het begijnhof

¹⁶⁸ AOE, Lopend archief Begijnhof.

¹⁶⁹ <http://www.peirelinck.be/>, (geraadpleegd 27 november 2014).

¹⁷⁰ <http://www.standbeelden.be/standbeeld/712>, (geraadpleegd 27 november 2014).

Typisch voor het begijnhof in Diest zijn de baroknissen boven de rond- en korfboogdeuren. Zoals reeds eerder aangegeven werd ieder huis op het Diestse begijnhof in de archieven aangeduid met de naam van de eigen beschermheilige (zie 03.03.03). Dit gebruik gaat terug tot de 15de eeuw en werd vrijwel algemeen toegepast op de begijnhoven in de Nederlanden tijdens de 16de eeuw. Binnen het begijnhof van Diest is een patroon vast te stellen in de toekenning van de huisheiligen. De namen in de Kerkstraat hebben voornamelijk betrekking op het leven van Christus en op zijn apostelen. Mannelijke heiligen zijn voornamelijk terug te vinden in de Engelen Conventstraat terwijl in de Heilige Geeststraat dan weer vrouwelijke huisheiligen gebruikt werden. De Kraaieneststraat is gemengd wat betreft de huisnamen. Enkele heiligen verdwenen na verloop van tijd ten voordele van bijvoorbeeld nieuwe heiligen uit de Contrareformatie. Daarnaast verhuisden verschillende begijntjes nadat de Commissie voor Openbare Onderstand in het bezit was gekomen van het begijnhof. Ze gingen zich hergroeperen en namen vermoedelijk hun aanvankelijke huisbeeld mee naar hun nieuwe verblijf. Op die manier werden de heiligen door de eeuwen heen nogal vaak van plaats verwisseld zonder dat dit vermeld werd of ergens beschreven stond. Dit maakt het dus niet gemakkelijk om de huizen en hun respectievelijke heiligen te lokaliseren. Er zijn op heden ook heiligenbeelden aanwezig die niet teruggaan tot de oorspronkelijke huisheiligen.

Ongeveer de helft van de begijnhuizen hebben een beeldnis. Sommige zijn gewoon een uitsparing in de gevel, andere zijn rijkelijk versierd met natuursteen. In de Kerkstraat 13 is er een houten nis met beeldje aangebracht dat zeker niet origineel is. Volgende huizen hebben een beeldnis; Kerkstraat nummers 8, 9, 15, 17 en 18; Engelen Conventstraat nummers 3, 7, 8, 9, 10, 11, 16, 18, 19, 26, 27, 28 en 29; Heilige Geeststraat nummers 2, 3, 5, 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 21, 24, 26 en 28; Kraaieneststraat nummers 1, 3, 4, 5, 7, 9, 11, 13 en 15.

Hierbij volgt de lijst van de beschermheiligen per straat en per pand. De woningen die beschikken over een beeldnis zijn vetjes gedrukt.

- Kerkstraat 1: H. Petrus. Beeld van Catharina aan de binnenzijde.	- Engelen Conventstraat 13: H. Clemens
- Kerkstraat 5-7: H. Paulus	- Engelen Conventstraat 15: H. Rochus
- Kerkstraat 8: H. Lucas	- Engelen Conventstraat 16: H. Addriane
- Kerkstraat 9: H. Andreas	- Engelen Conventstraat 17: H. Antonius
- Kerkstraat 10: H. Paulus bekering	- Engelen Conventstraat 18: H. Johannes de Doper
- Kerkstraat 11: H. Jacobus	- Engelen Conventstraat 19: H. Cornelius
- Kerkstraat 12: H. Augustinus	- Engelen Conventstraat 20: H. Jozef
- Kerkstraat 13: H. Johannes Evangelist	- Engelen Conventstraat 21: H. Cyprianus
- Kerkstraat 14-16-18: H. Geestconvent	- Engelen Conventstraat 22: H. Cosmas
- Kerkstraat 15: H. Thomas	- Engelen Conventstraat 23: H. Fabiaan
- Kerkstraat 17: H. Philippus	- Engelen Conventstraat 24: H. Damianus
- Kerkstraat 19: H. Bartholomeus	- Engelen Conventstraat 25: H. Sebastiaan
- Kerkstraat 21: H. Mathias	- Engelen Conventstraat 26: H. Rosalia
- Kerkstraat 23: H. Simon	- Engelen Conventstraat 27: H. Leonardus
- Infirmieriestraat 1-2: Apostelenconvent	- Engelen Conventstraat 28: H. Bruno
- Infirmieriestraat 4: Infirmierie	- Engelen Conventstraat 29: H. Antonius van Padua
- Infirmieriestraat 5: H. Aldegondis	- Heilige Geeststraat 1: H. Christina
- Infirmieriestraat 6: Bethlehem	- Heilige Geeststraat 2: Onze Lieve Vrouw
- Infirmieriestraat 7: H. Begga	- Heilige Geeststraat 3: H. Clara
- Engelen Conventstraat 3: H. Philippus Nerus	- Heilige Geeststraat 4: H. Lutgardis
- Engelen Conventstraat 5: Engelenconvent	- Heilige Geeststraat 5: H. Eugenia
- Engelen Conventstraat 7: H. Stephanus	- Heilige Geeststraat 6: H. Nicolaas
- Engelen Conventstraat 8: Agnes (al verplaatste huisheilige eind 18de eeuw)	- Heilige Geeststraat 7: H. Catharina van Siena
- Engelen Conventstraat 9: H. Dionysius van Parijs	- Heilige Geeststraat 8: Appolonia
- Engelen Conventstraat 10: H. Norbertus	- Heilige Geeststraat 9: H. Gertrudis
- Engelen Conventstraat 11: H. Christoffel	- Heilige Geeststraat 10: H. Margareta
	- Heilige Geeststraat 11: H. Agatha
	- Heilige Geeststraat 12: H. Thecla

- **Heilige Geeststraat 14: H. Prisca**
- **Heilige Geeststraat 15: H. Odrada**
- **Heilige Geeststraat 16: H. Theresia**
- Heilige Geeststraat 17: H. Cecilia / H. Maria Magdalena
- Heilige Geeststraat 18: H. Barbara
- Heilige Geeststraat 20: H. Martha
- **Heilige Geeststraat 21: H. Servatius**
- Heilige Geeststraat 22: H. Gudula
- **Heilige Geeststraat 24: H. Dymphna**
- **Heilige Geeststraat 26: H. Agnes**
- **Heilige Geeststraat 28: H. Dorothea**
- Heilige Geeststraat 30: H. Laurentius
- **Kraaijeneststraat 1: H. Hiëronymus**
- **Kraaijeneststraat 3: H. Arnoldus**
- **Kraaijeneststraat 4: H. Petrus van Alcantara**
- **Kraaijeneststraat 5: H. Alexius**
- **Kraaijeneststraat 7: H. Barbara/ H. Franciscus Xaverius**
- **Kraaijeneststraat 9: H. Martinus**
- **Kraaijeneststraat 11: H. Mater Dolorosa**
- **Kraaijeneststraat 13: H. Ambrosius – H. Carolus Borromeus**
- **Kraaijeneststraat 15: H. Ignatius van Loyola.**

Verschillende beelden van de huisheiligen zijn in de oorspronkelijke beeldnis bewaard, zijnde:

- Engelen Conventstraat 3: H. Philippus Nerus
- Engelen Conventstraat 9: H. Dionysius van Parijs
- Engelen Conventstraat 27: H. Leonardus van Noblat
- Engelen Conventstraat 28: H. Bruno
- Engelen Conventstraat 29: H. Antonius van Padua
- Kraaijeneststraat 13: H. Carolus Borromeus
- Heilige Geeststraat 30: H. Laurentius

Bij de restauratie in 1959 werden er bij het KIK afgietsels gemaakt van de originele beeldjes die nu de nissen boven de deuren versieren. In het stadsmuseum De Hofstadt bevinden zich een dertigtal originele huisheiligen. De informatie werd ons gegeven door de Dienst Toerisme van de stad Diest.

Het betreft volgende beelden die in de begijnenkamer in het stadsmuseum zijn opgesteld. Voor de volledigheid is het objectnummer van de inventaris van het KIK erbij genoteerd:

1. H. Antonius van Padua (KIK Objectnr. 119130)
2. H. Philippus (KIK Objectnr. 119085)
3. H. Rochus (KIK Objectnr. 119092)
4. H. Augustinus (KIK Objectnr. 119083)
5. H. Carolus Borromeus (KIK Objectnr. 119157)
6. H. Jozef met Kind (KIK Objectnr. 119137)
7. H. Johannes Evangelist (KIK Objectnr. 119125)

8. H. Theresia van Avila (KIK Objectnr. 119080)
9. Ignatius van Loyola (KIK Objectnr. 119111)
10. H. Dionysius van Parijs (KIK Objectnr. 119156)
11. O.L.Vrouw van Smarten (KIK Objectnr. 16987)
12. H. Barbara (KIK Objectnr. 119081)
13. H. Franciscus van Paula (KIK Objectnr. 119120)
14. Engel of H. Renier (KIK Objectnr. 119079)
15. H. Catherina van Siena (KIK Objectnr. 119082)
16. H. Rosalia (KIK Objectnr. 119086)
17. Vrouwelijke heilige (KIK Objectnr. 119084)
18. H. Odrada (KIK Objectnr. 119155)
19. H. Apollonia (KIK Objectnr. 119139)
20. H. Margaretha (KIK Objectnr. 119088)
21. H. Thecla (KIK Objectnr. 119078)
22. H. Leonardus (KIK Objectnr. 119090)
23. O.L.Vrouw van Smarten (KIK Objectnr. 119087)
24. H. Franciscus Xaverius (KIK Objectnr. 119127)
25. H. Bruno (KIK Objectnr. 119091)
26. H. Norbertus (KIK Objectnr. 119077)
27. H. Cecilia (KIK Objectnr. 119089)
28. Vrouwelijke heilige (KIK Objectnr. 119115)
29. H. Laurentius (KIK Objectnr. 119162)
30. H. Philippus Nerus (KIK Objectnr. 119134)

Er is daarover ook wat briefwisseling bewaard gebleven. Bijgevoegde brief, die bevestigt dat de beelden in bruikleen en bewaring zijn bij de stad, werd ons door de dienst Toerisme aangeleverd.

COMMISSIE
VAN
ONDERSTAND

DIEST

3290 DIEST, de 23 oktober 1974
Henri Verstappenplein 9

TELEFONEN : 016/28081
INTERMUNICIPALE NIEUW-RECHT

Aan het College
van Burgemeester en Schepenen
van en te

3290 DIEST.

Geachte Heren,

Wij hebben de eer U mede te delen dat het Vast Bureau onzer C.O.O.,
in vergadering van 22 oktober 1974 besloten heeft dat de beeldjes,
afkomstig uit de nissen van de woningen op het Begijnhof, thans in
bruikleen en in bewaring bij het Stedelijk Museum, mogen uitgeleend
worden aan de Stichting Arnoldus, voor een tentoonstelling in de
"Kredietbank".

Met de meeste hoogachting,

Namens de C.O.O.,

De Secretaris,

de Voorzitter,

Gezien en goedgekeurd door het schepenen
college in zitting van 24/12/74

Op beval
De Burgemeester-Voorzitter

Eén van de meest in het oog springende beelden is zonder twijfel het Onze-Lieve-Vrouwebeeld in zandsteen. Het is geplaatst in een met schelpenmotief versierde nis aan de voorgevel van het rijk versierde poortgebouw. Aan de hofzijde van de poort bevindt zich een baroknis in zandsteen met hierin de patroonheilige van het begijnhof, Catharina van Alexandrië.

Foto 189 Begijnhofpoort Onze-Lieve-Vrouw

Foto 190 Hofzijde Catharina van Alexandrië

De beeldenissen van de conventen zijn groter en gedetailleerder uitgewerkt dan deze van de woningen. De nis van Engelen Conventstraat 5 bestaat uit een houten afdakje, een beeld van Onze-Lieve-Vrouw in zandsteen en de nis zelf is in blauwe hardsteen. Het bevindt zich in een goede staat. Het opschrift luidt ' /Convent der Engelen/gefondeert door den/Eerw heer H. renier/boonen pastoor van/lummen 1642'. De nis heeft de laatste jaren ook een evolutie meegemaakt. In 1942 was het in goede staat, het houten afdakje stond enkel cm lager en het opschrift was gebeiteld in witte natuursteen. Op een recentere foto zien we dat de nis blauwgrijs geschilderd is, het beeldje vervangen werd, het opschrift onleesbaar is en de nis zelf verkeert in een veel slechter staat.

Foto 191 Engelen Convent

De toegang tot het Apostelenconvent van 1622 gelegen in de Infirmeriestraat 1-2 heeft een rechthoekige barokomlijsting bekroont met een gebroken fronton. Hierboven is een nis geplaatst met een beeld in zandsteen van Onze-Lieve-Vrouw. Op de cartouche wordt de naam van de stichter vermeld ‘/fondeur/DH/Paulus van/den Boom/ Diestenaer.’

Foto 192 Apostelen Convent

Foto 193 Beeldnissen Begijnhof

Vermoedelijk lagen de grafzerken oorspronkelijk op het kerkhof of stonden ze tegen de kerk aan. Op een gegeven moment is het kerkhof ontruimd en werden enkele grafzerken verplaatst. Ons inziens lagen er op deze plek normaal geen graven. De toegemete toegangdeur naar de woning duidt aan dat deze plek niet bedoeld was om grafzerken te plaatsen.

Vandaag zijn er op het begijnhof nog 8 restanten van grafzerken terug te vinden. De graven bestaan allemaal uit blauwe hardsteen, waarvan er twee rechtopstaand zijn en de overige grote stenen plat op de grond liggen. De tekst van de rechtopstaande graven luidt: 'bid voor de/z.e. kruisheer/Stanislas Convents/geb. Peer 16-11-1910/over. Neerpelt 16-10-1957' en 'bid/voor den/E. broeder/Jozef Luyckx/geb. Oud Turnhout/22-8-1877/overl. Diest/17-3-1955. Drie grafzerken bestaan uit twee identieke stenen, bij twee graven is het opschrift nog steeds leesbaar.

Foto 194 grafzerken

03.08.04 WATERPOMPEN

Waterpompen waren vroeger belangrijke elementen die de begijnen van water moesten voorzien. Het water werd zowel als drinkwater als voor hygiënische doeleinden gebruikt, tot circa 1850 waren er geen badkamers ondergebracht in de begijnhofwoningen.

In het totaal komen er vier pompen in het straatbeeld van het begijnhof voor. Drie pompen zijn gecentreerd in de buurt van de Kerkstraat, de hoofdstraat van het begijnhof. Pomp 01 en 02 zijn van hetzelfde type, met onderaan een waterbak in blauwe hardsteen die momenteel fungeert als bloembak. Pomp 04 is van een andere type, de vierkante plint bestaat uit baksteen en de pomp uit hout. Pomp 03 is een sierpomp die gelokaliseerd is in de kruidtuin, Heilige Geeststraat 13. Ze is niet origineel en bestaat uit steen. Er zijn ook vier pompen teruggevonden in de tuinen van de begijnwoningen; Heilige Geeststraat 3, Kerkstraat 4A, Kraaieneststraat 7 en 11. De pompen zijn waarschijnlijk niet origineel en waardevol, aangezien ze vroeger voor collectief gebruik dienden.

Een afbeelding uit 1943 laat zien dat de pomp in de Engelen Conventstraat deels nog hetzelfde is. De behuizing is nog steeds hetzelfde, maar de pomp is vervangen. Op een foto van 1948 staat een pomp afgebeeld op de hoek van de Kerkstraat en de Infirmeriestraat, deze is nu verdwenen. Het type pomp komt ook niet meer voor op het begijnhof.

Foto 195 Huidige pompen

Foto 196 Pomp 04 en afbeelding uit 1948

03.08.05 VERLICHTINGSORNAMENTEN

In het Diestse begijnhof zijn er verschillende types van straatlantaarns aanwezig. In hoofdzaak worden er vijf onderscheiden:

1. *Een staande lamp op een gekrulde smeedijzeren arm, waarvan het deksel versierd is met een peervormige bekroning en florale motieven op de rand. (Sv 18)*

2. *Een staande lamp op een rechte smeedijzeren arm met een eenvoudig deksel. (Sv 19)*

3. *Een hangende lamp, verbonden aan een T-vormig smeedijzeren element en een gekruld verbindingsstuk. Het deksel wordt op verschillende manieren bekrond. (Sv 04, 11, 17, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29 en 30)*

4. *Een hangende lamp waarvan de bekroning van het deksel verbonden is met een rechthoekige smeedijzeren houder tegen de gevel. (Sv 33)¹⁷¹*

5. *Een staande lamp op een recht metalen arm. Het melkglas is rond en het deksel eenvoudig, deze lantaarns dienen ter vervanging van originele. (Sv 26 en 31)*

Foto 197 Straatlantaarns

¹⁷¹ STUDIEBUREAU MONUMENTENZORG, *Historisch onderzoek van de straataanleg van het Diestse begijnhof*, 2005, p. 6 en foto's pp. 1-5.

Er zijn twee lantaarns tegen de gevel aangebracht met vijf zijdes waarin glas-in-lood zit. In de lantaarn Sv32 van Kerkstraat 15 is het glas groen en in de lantaarn Sv20 van Kerkstraat 16-18 is het glas groen en wit. De basis en het deksel bestaan uit witte zandsteen, het geheel wordt ondersteund door een kraagsteen in ijzerzandsteen. Aan de hand van foto's wordt vastgesteld dat ze vroeger vermoedelijk de functie van beeldnis hadden.

Foto 198 Lantaarns glas-in-lood

Er komt ook recenter verlichtingsarmatuur op de site voor. Twee verschillende types lantaarnpalen en vier types spots.

Foto 199 Recentere verlichtingsarmatuur

BANKEN

Er komen twee types zitbanken voor op het begijnhof, één bestaat uit gerecycleerde grijze kunststof (B 01) en de andere uit donkergroen geschilderd hout met een zwarte metalen frame (le centaure graff 67 Kogenheim) (B 02, 05, 08, 09, 13 en 14). Naast deze types plaatsen de bewoners regelmatig zelf een bank voor hun huis. Ze zijn allemaal donkergroen geschilderd op één uitzondering na (B 03, 04, 06, 07,10, 11, 12).

Foto 200 Banken

VUILNISBAKKEN

Op het begijnhof staan in het totaal 6 vuilnisbakken, ze behoren allemaal tot hetzelfde type. Drie staan naast een zitbank (V 03, 04 en 05) en één staat op de plek waar vroeger een pomp heeft gestaan (V 02). V 01 staat op het infirmerieplein en V 06 op het plein ten westen van de kerk. Het frame rondom de vuilnisbakken bestaat uit donkerbruin metaal.

Foto 201 Vuilnisbakken

INFORMATIEBORDEN

In de buurt van het poortgebouw hangen verschillende soorten informatieborden over het begijnhof. Het aantal verkeersborden is beperkt tot twee en er zijn staan drie wegwijzers voor de monumentenwandeling. I 01 staat voor de toegangspoort en dus eigenlijk buiten het begijnhof. Het verkeersbord I 02 hangt in de toegangspoort. I 03 hangt tegen de gevel van Kerkstraat 2. Het verkeersbord I 04 staat op het plein voor de kerk. De drie wegwijzers I 05, I 06 en I 07 staan achtereenvolgens: op de hoek van de Kerkstraat en de Engelen Conventstraat; de toegangspoort van de Kraaieneststraat en de Engelen Conventstraat; de hoek van de Kraaieneststraat en de Vestenstraat.

Foto 202 Informatieborden

RECLAMEBORDEN

De meeste reclameborden zijn geplaatst door twee horecazaken in het begijnhof 'café de kapel' en 'gasthof 1618'. Café de kapel heeft in het totaal drie krijtborden staan en aan de gevel hangt ook reclame. 'Gasthof 1618' heeft ook drie krijtborden staan, twee extra reclameborden en reclame op de gevel van het restaurant.

Op het plein aan de Infirmieriestraat is ook een reclamebord geplaatst. Het heeft als doel culturele evenementen te promoten, de uitvoering is niet geslaagd en kan veel subtieler.

Aan de kruidtuin wordt reclame gemaakt voor het Vlaams Centrum voor eet- en tafelcultuur Xaverius. Het uithangbord promoot cursussen, culinair uitstappen en thematische feestjes.

Foto 203 Reclameborden

UITHANGBORDEN

Op het begijnhof zijn er 8 uithangborden tegen de gevels geplaatst, de meeste geven informatie over activiteiten die in het huis plaatsvinden.

Foto 204 Uithangborden

FIETSENSTALLING

Op het begijnhof staan 4 verschillende losse fietsenstallingen. Ze zijn gelokaliseerd in de buurt van de horecazen en aan 'J-J Camps' boekbinderij en restauratieatelier. Fietsen worden veel tegen de gevel geplaatst en vastgebonden aan de dievenijzers van kelderramen of aan ringen die in de gevel zijn geboord.

Foto 205 Fietsenstallingen

BLOEMPOTTEN

Veel inwoners zetten losse bloempotten voor hun deur of hangen bloembakken aan hun ramen. Voor de voorgevel van Infirmeriestraat 4A staan twee ingemetselde bloembakken. Tegenover het huis in Kraaijeneststraat nummer 3 is een muur begroeid met een klimplant geworteld in een bloempot.

Foto 206 Bloempotten, waarvan er één ingemetseld is

PAALTJES

De meeste paaltjes zijn gesitueerd in het poortgebouw. Een automatisch verzinkbare paal moet ervoor zorgen dat enkel bevoegden het begijnhof kunnen binnenrijden met de auto. De besturingspaaltjes hiervan staan voor en in het midden van het poortgebouw. Van de overige paaltjes bestaan er twee uit metaal en vier uit blauwe hardsteen. Op oude foto's zijn nog meer rechtopstaande stenen te zien op straathoeken en poorten, mogelijk zijn ze ingevoerd zodat koetsen de gevels van de huizen niet zouden beschadigen. In de historische studie wordt gemeld dat de begijnen hun eigen paardenstal hadden.

Foto 207 Paaltjes

03.08.09

ALLERLEI

Het toeristisch jaar wordt afgesloten elke eerste zondag van september. Het begijnhof wordt dan verlicht door 4500 kaarsjes. In sommige gebouwen worden begijnen-, heiligen- en heksenverhalen verteld en muziek gespeeld. Het gebruik is afkomstig uit de tijd dat de pest nog in ons land was. De ziekte werd verjaagd door brandende kaarsen, dit stond gelijk aan vuur.¹⁷²

Foto 208 Kaarsjes

De blauwereggen in de hoek van de Kerkstraat en de Heilige Geeststraat groeit achter drie smeedijzeren baren. Behalve dit object tref je op het begijnhof nog veel verschillende objecten aan; postbrievenbus, vlaggenmasten, vogelhuisjes, losse vuilbakken, bellen en naamplaatjes. Er moet een algemeen beleid worden opgesteld over deze objecten, welke dingen gepast zijn en welke niet.

Foto 209 Smeedijzeren baren blauwereggen

¹⁷² <http://cruysberghsharrie.blogspot.be/>, (geraadpleegd op 1 december 2014).

Foto 210 Allerlei objecten

03.09 BOUWFYSISCHE DIAGNOSENOTA

De gedetailleerde analyse van het schadebeeld van het exterieur werd gedetailleerd in kaart gebracht. De opgemaakt plannen met de bouwfysische analyse zijn in bijlage terug te vinden. Naast de meest voorkomende schadegevallen werden ook de verschillende materialen aangeduid.

03.09.01 IJERZANDSTEEN

Oorsprong

De Diestiaan ijzerzandsteen vindt zijn oorsprong in de geologische formatie van Diest. De aanwezigheid van deze formatie had een belangrijke invloed op de bouwkundige activiteit en de uiterlijke kenmerken van het erfgoed. Het veelvuldig gebruik van de Diestiaan ijzerzandsteen leidde tot een uniek patrimonium in het Hageland. De formatie bevat een grote diversiteit aan samenstelling, kwaliteit en duurzaamheid.

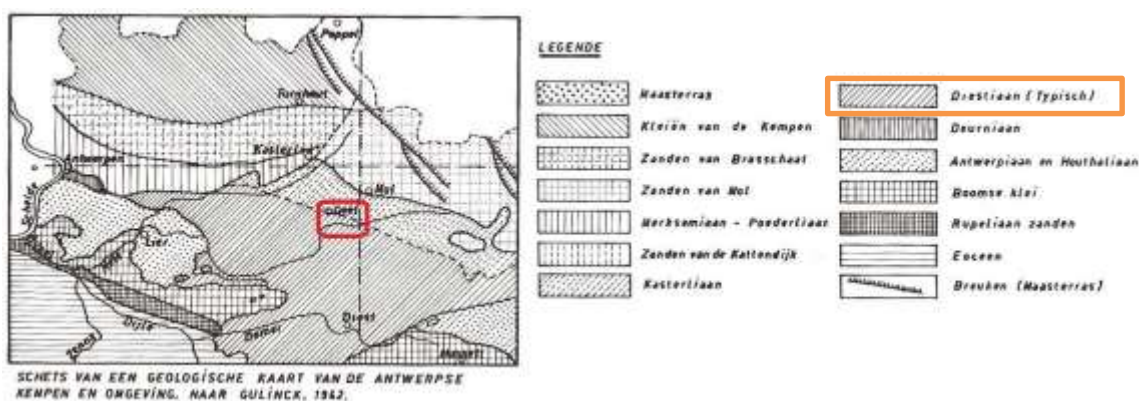

Foto 211 Situering formatie van Diest (bron: www.geocaching.com)

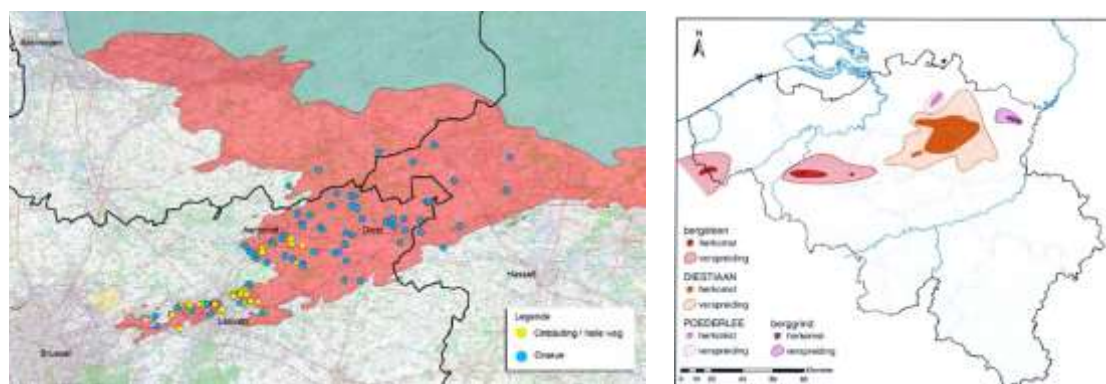

Foto 212 Ligging van de oorspronkelijke Diestiaan ijzerzandsteengroeves (bron: studiedag Omgaan met Diestiaan ijzerzandsteengebruik)

Foto 213 Herkomst en verspreiding van verschillende varianten van de ijzerzandsteen

Samenstelling

Diestiaan ijzerzandsteen bestaat uit een samenstelling van zandkorrels (kwarts- en glauconiet) en limoniet, een ijzerhoudend bindmiddel dat de onderlinge samenhang van de zandkorrels voorziet. Afhankelijk van de verhoudingen van de bestanddelen, de limoniet en de glauconiet, ontstaan er textuurverschillen.

Uiterlijke kenmerken

Diestiaan ijzerzandsteen is een poreuze steen met wisselende hardheid. De kleur van de steen wordt omschreven als een roestbruine kleur, afkomstig van het ijzer dat de steen bevat. Het oppervlak is ruw. De steen afkomstig uit het Hageland is meestal middenkorrelig.

Diestiaan ijzerzandsteen is makkelijk te onderscheiden van de variant Brusseliaan ijzerzandsteen op basis van de kleur. Brusseliaan wordt gekenmerkt door een doffere bruine kleur met paarse schijn.

Gebruik in het begijnhof Diest

Diestiaan ijzerzandsteen komt veelvuldig in het straatbeeld voor. De steen werd voornamelijk gebruikt voor nekblokken rond de raam- en deuropeningen. Talrijke woningen in het begijnhof hebben eveneens een Diestiaan ijzerzandsteen plint. In uitzonderlijke gevallen werd de ijzerzandsteen ook toegepast in het geveloppervlak tussen het metselwerk en op de hoeken van de woningen.

Foto 214 Hoek Infirmeriestraat en Kerkstraat, Engelen Conventstraat 3, hoek Kraaienneststraat en Vestenstraat

De ijzerzandsteen werd in het begijnhof verscheidene keren toegepast in de voorgevels, echter zeer weinig in de achtergevel. Toch zijn enkele achtergevels voorzien van een deuromlijsting of raamomlijsting van ijzerzandsteen. Bij sommige woningen werden ook de kragstenen uitgevoerd in ijzerzandsteen, zoals zichtbaar op de foto rechtsonder.

Foto 215 v.l.n.r. Heilige Geeststraat 14, Kerkstraat-begijnhof 6-8, Kerkstraat-begijnhof 16-18

In de Engelen Conventstraat, de Kraaienneststraat en de Kerkstraat is opmerkelijk meer gebruik gemaakt van ijzerzandsteen ten opzichte van de gebouwen in de Heilige Geeststraat. In totaal bevatten 36 van de 92 gebouwen ijzerzandsteen in de gevels. De meeste gebouwen, 26 om precies te zijn, zijn enkel voorzien van ijzerzandsteen in de voorgevel. Zeven panden hebben vandaag nog ijzerzandsteen in de voor- en de achtergevel en slechts drie panden vertonen enkel sporen van ijzerzandsteen in de achtergevel.

Formaten

De voorkomende formaten van de Diestiaan ijzerzandsteen in het begijnhof zijn zeer gevarieerd. Er is geen eenduidige maatvoering of formaat van steen toegepast. Wat betreft de hoogte van de natuursteenlagen werd enigszins een gelijkaardige maat aangehouden die varieert van laag tot laag. Een metselverband is evenmin te herkennen in de toegepaste ijzerzandsteengehelen.

Schade

De schade die zich vaak voordoet bij Diestiaan ijzerzandsteen is een verlies van oppervlaktemateriaal. Dat de Diestiaan moeilijk conserverend te behandelen is wanneer er reeds verzanding is opgetreden, vormt een bijkomstige technische hinderpaal.¹⁷³

In het huidige gevelbeeld van het begijnhof is er een diversiteit aan kleuren van ijzerzandsteen waar te nemen: van roestbruin tot bruin met een blauwgrijze schijn. Deze laatste kleur wijst op de vervanging van beschadigde Diestiaan ijzerzandsteen door de Brusseliaan variant. De Brusseliaan variant is meestal in betere staat dan de Diestiaan ijzerzandsteen die reeds sterk verpoederd of verzand is. Onderstaande linkse foto vertoont sterke kleurverschillen en ook verschillen in textuur van het oppervlak. Onderstaande foto rechts vertoont enkel Diestiaan ijzerzandsteen.

Foto 216 v.l.n.r. Infirmieriestraat 1 en Engelen Conventstraat 18

Er zijn echter ook duidelijke verschillen waar te nemen in kwaliteit van de Diestiaan ijzerzandsteen. Vaak zijn slechts selectieve stenen die deel uitmaken van een gehele plint sterk verpoederd en verkeren de overige stenen in goede staat. Beschadigingen zijn ook vaak terug te vinden bij gevels waarop oorspronkelijk een kaleilaag was aangebracht, die op termijn weggehaald is waardoor schade is opgetreden aan de onderliggende stenen. Op onderstaande foto is duidelijk de aanwezigheid van een kaleilaag zichtbaar. Het weghalen van die kaleilaag heeft duidelijk invloed gehad op het oppervlak van de stenen. Vermoedelijk was deze kaleilaag oorspronkelijk aangebracht op de gevels die traditioneel werden opgetrokken in bak- en zandsteenstijl ter bescherming van de stenen gevels en de natuurstenen omlijstingen en plinten. Deze schade is echter minder verwoestend dan de schade die veroorzaakt wordt door vocht.

Foto 217 Hoek Kraaieneststraat – Engelen Conventstraat, 1942 (bron: KIKIRPA, Brussel) en 2014

¹⁷³ H. DE CLERCO, E. JANSSENS, S. SMETS, G. VERHAERT, *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014.

Vocht heeft een aanzienlijke invloed op de huidige staat van de ijzerzandsteenplinten. Door grondvocht dat opstijgt in de ijzerzandsteen en de daaropvolgende vorst, raken grote delen van de plint beschadigd. Op het begijnhof van Diest werden verschillende soorten schadebeelden aangetroffen bij de ijzerzandsteen. De verwerking van de stenen varieert van lijnvormige tot putvormige verwerking en van een verruwde oppervlaktetextuur tot een zeer poreus sponsachtig uitziend oppervlak.

Foto 218 v.l.n.r. Infirmieriestraat 1, Heilige Geeststraat 14, Infirmieriestraat 2

Foto 219 Engelen Conventstraat 18 – Engelen Conventstraat 26 – Engelen Conventstraat 29

Foto 220 Kerkstraat 1 – Kerkstraat 2

Foto 221 Kraaiennest 5 - Vestenstraat

Restauratie

In verscheidene gevels is een combinatie van ijzerzandsteen en witte natuursteen toegepast. Vermoedelijk werden te verweerde natuursteenblokken verwijderd en vervangen door een recuperatiesteen of vervangsteen. Op de foto rechtsonder zijn negblokken rond de voordeur weggehaald om vervolgens op te vullen met metselwerk.

Foto 222 Voordeur Kraaienneststraat 15

Foto 223 Voordeur Kraaienneststraat 16, Foto 13: Voorgevel Heilige Geeststraat 14

03.09.02 WITTE NATUURSTEEN

Witte natuursteen werd veelvuldig toegepast in het begijnhof van Diest. De natuursteen werd voornamelijk gebruikt als negblokken rond raam- en deuropeningen, maar eveneens voor dorpels, lateien, sierelementen en straatnaamborden. Zowel de voor- als achtergevels bevatten witte natuursteen. Sommige gevels zijn vandaag nog voorzien van een kaleilaag, die al dan niet op de witte natuursteen aangebracht. Op enkele gevels werden door middel van een witte kaleilaag natuurstenen raamomlijstingen geïmiteerd.

Foto 224 v.l.n.r; Engelen Conventstraat 22, Heilige Geeststraat 5, Heilige Geeststraat 1

Foto 225 Poortgebouw Kerkstraat-Begijnhof 1, Engelen Conventstraat 10

Schade

Op de witte natuursteen zijn vaak resten van een oude kaleilaag terug te vinden. Deze kaleilaag werd aangebracht om de natuursteen tegen weersinvloeden en de daaropvolgende verwerking te beschermen. Het verwijderen van die kaleilaag heeft zijn invloed gehad op het huidige uitzicht van de natuursteen, die vervuiling en een verandering van de oppervlaktetextuur vertoont.

De schade van de witte natuursteen neemt diverse vormen aan, gaande van een algemene verpoedering tot plaatselijke verpoedering, lijnvormige en putvormige verwerking, maar ook vervuiling, barsten en stukken uitstoten. Vocht vormt de belangrijkste oorzaak voor deze schadefenomenen.

Foto 226 Heilige Geeststraat 1 – Heilige Geeststraat 5 – Heilige Geeststraat 7

Foto 227 Heilige Geeststraat 11 – Engelen Conventstraat 5

Foto 228 Engelen Conventstraat 15 – Engelen Conventstraat 26

Restauratie

In het huidige straatbeeld zijn reeds uitgevoerde restauratiewerken zichtbaar. De te verweerde witte natuursteen werd in sommige gevels reeds vervangen door nieuwe onderdelen.

Foto 229 Heilige Geeststraat 21

Formaten en vormgeving

Voor de dorpels en de lateien is de maatvoering van de natuursteen vrij uniform. De hoogte van de lateien en de dorpels varieert tussen 90 en 120 mm. De natuurstenen raamstijlen volgen vaak de gebruikte maatvoering voor de lateien. De negblokken worden met afwisselende maatvoering toegepast, maar steeds in een bepaalde regelmaat. De witte natuursteen werd ook vaak gebruikt voor sierwerk in de gevels, zoals bijvoorbeeld voor nissen of poortomlijstingen. Dat sierwerk bevat vaak een specifieke maatvoering en sterk uitgewerkte beeldhouwkunst.

04.01 ANALYSE ERFGOEDWAARDE**04.01.01 ARCHEOLOGISCHE WAARDE**

De levensloop van het begijnhof startte rond de 13de eeuw. Hoewel het begijnhof verschillende veranderingen onderging, zoals de reorganisatie in de 16de eeuw of de veelvuldige restauraties in het begin van de 20ste eeuw, blijft de kern ongewijzigd.

De archeologische regelgeving is een gewestelijke materie, die gecontroleerd wordt door het Agentschap Onroerend Erfgoed. In het kader van aanvragen voor stedenbouwkundige vergunningen, waar kans is op het verstoren van archeologische waarden, geven zij een advies dat opgenomen wordt in de vergunningsvoorwaarden. Hierbij wordt er verwezen naar het nieuw erfgoeddecreet dat sinds 1 januari 2015 van toepassing is.

04.01.02 STEDENBOUWKUNDIGE WAARDE

Van de 12de tot de 16de eeuw bestonden meerdere types 'begijnhoven'. Alleenstaande vrouwen groepeerden zich in conventen, grote woningen, enkele bij elkaar geplaatst huizen, Deze 'structuren' waren niet altijd afgesloten gemeenschappen zoals nu het geval maar vaak verspreid over de stad. Bij de stijging van het aantal begijnen groeiden enkele entiteiten uit tot begijnhoven.

Om toe te treden tot een begijnhof werd enkel 'voorzienigheid in eigen noden' opgelegd. Omwille van de economische activiteiten en de relatief grote vrijheid was het begijnenleven sterk verweven met het lokale burgerlijke leven. In Vlaanderen kwam hier in de 16de eeuw door Nicolaas van Essche verandering in. Hij voerde nieuwe statuten en hervormingen door met als doel contact tussen omgeving en begijnen te beperken én dus met grote gevolgen van de stedelijke vormgeving van een begijnhof. Er werd een ommuring geplaatst zodat het begijnhof enkel onder toezicht betreden kon worden. Ondanks de vele protesten trok hij zijn leer door op begijnhof van Diest, en wordt hij zelfs bestempeld als 'architect' van masterplan en typologie. De leer van Esschius bleef niet binnen Diest maar verspreidde zich over heel Vlaanderen. Het begijnhof van Diest kan dus aanzien worden als het prototype van de begijnhoven in België zoals wij ze vandaag kennen en heeft dus een zeer belangrijke erfgoedwaarde.

Het hof lag ten noorden van de aanpalende Warande waar een motte met burcht stond nabij de stad. Ze gebruikten de Begijnenbeek en Demer als natuurlijke begrenzing van de noord- en oostzijde, voor bijkomende bescherming en een snel toegankelijke waterbron. Het gebied werd in twee zones onderverdeeld: een woongedeelte en een dienstengedeelte. Iets dat duidelijk de visie van Esschius en de bewuste aanleg bevestigt.

De opdeling van het begijnhof in twee diverse belevingsgebieden is opvallend, uitzonderlijk en waardevol als erfgoedkenmerk. De Kerkstraat vormt een aslijn, ten noorden liggen de semipublieke functies en ten zuiden de woonzone. Het plein ten noorden van de kerk vormt het centrum van de collectieve kern, met hierop het voormalige kerkhof dat het originele grondplan heeft, weliswaar heraangelegd als stille getuige. Hoewel deze zone vroeger een grotere beslotenheid had, is dit vandaag ons inziens nog steeds voelbaar doordat er geen grote openingen zijn gemaakt, met uitzondering van de bres in het westen.

De groene omgeving in het noorden en oosten is behouden dankzij de vestingwerken, die als buffer hebben gewerkt. Dit is uniek voor een stadsbegijnhof, meestal wordt de site omringd door bebouwing. Bij vele begijnhoven is de bufferzone aangetast omdat hoogbouw en moderne utiliteitsbebouwing nogal snel boven de lage begijnhofwoningen uittorent. Hier in Diest is, door de 'groene' bufferzone en de lage bebouwing aan de stadswand, een gaaf geheel bewaard gebleven.

Dit alles leidde tot een sterk afgelijnde 'stad in een stad', een uniek stedenbouwkundig fenomeen. De combinatie van religieuze gebouwen, woningen en werkruimtes binnen de afgebakende nederzetting wijst op de economische, culturele, religieuze en sociale bekommernissen van het begijnenwezen.

Het begijnhof is een bewust aangelegd stratenbegijnhof met een nagenoeg sluitende lintbebouwing. De begijnhofwoningen zijn allen opgetrokken in een streek-eigenarchitectuur met plaatselijke materialen, die een stilistische periode van drie eeuwen overspannen. De versterking in de 17de en 18de eeuw veranderden niets structureel aan de macro opbouw van het begijnhof.

De combinatie van zowel stedelijke als religieuze architectuur, uitgewerkt in een karakteristieke vormgeving eigen aan de streek geven een unieke architecturale waarde die op verschillende schalen kan aangetoond worden.

Op macroniveau is er vooreerst al de unieke status van elk begijnhof op zich: op internationaal vlak zijn deze karakteristieke complexen al beperkt tot de eerder kleine regio van de 'Lage Landen'. Er zijn over heel de wereld duizenden kloosters, kastelen of bijvoorbeeld stadhuizen te vinden maar dit geldt dus duidelijk niet voor begijnhoven. Als architecturaal stedenbouwkundig prototype is dus elk begijnhof al per definitie zeldzaam en dus waardevol.

De architecturale waarde van het begijnhof te Diest kan en moet dus op dit niveau ook al bepaald worden in verhouding tot de andere begijnhoven. Dit begint uiteraard met de stedenbouwkundige typologie van het geheel: dit begijnhof is bijvoorbeeld van het stratentype zoals dit van Lier en Leuven. Het straatbeeld is gaaf gebleven mede doordat de verhoogde stedelijke voetpaden hier nooit zijn doorgetrokken. De straten zijn volledig aangelegd in kasseien en lopen van gevel tot gevel. Dit geeft het begijnhof nog steeds zijn idyllisch karakter van publieke zone op maat van de voetganger. De sfeer wordt benadrukt dankzij het besloten karakter van de woonzone, bekomen als gevolg van de begrenzing door huizen en muren.

Begijnen die zich op het hof wouden vestigen stonden in voor de bouw van hun eigen woning. Zij legden op hun beurt de plannen voor aan het 'begijnhofbestuur' die de plannen nakeek en waar nodig aanpaste om zowel het collectieve karakter en de soberheid te waarborgen als de privacy tussen de verschillende begijnhofwoningen te optimaliseren. Het bestuur legde eveneens voorwaarden op: grootte, materialiteit van gevel en dak,

De begijnhofwoningen hebben dus elk hun eigenheid zonder de samenhangigheid te beschadigen. Het zijn allemaal dwarshuizen opgetrokken in baksteen van één of twee bouwlagen hoog, bekroond met een zadeldak. Het veelvuldig gebruik van de lokale Diestiaanse ijzerzandsteen in het straatbeeld is opvallend, de steen vormt het typisch element dat repetitief terugkomt in het begijnhof. Typisch voor dit begijnhof zijn de beeldenissen boven de voordeuren, ongeveer de helft van de huizen heeft er een. Op andere begijnhoven is dit niet zo overvloedig en vaak voorbehouden voor de unieke woningen van bijvoorbeeld de grootmeesteres. Door de persoonlijke invloed van pastoor van Essche kan het Diestse begijnhof aanzien worden als een meer religieuze gemeenschap dan elders. Besloten hofjes, persoonlijke detailleringen, natuurstenen elementen, ... al deze elementen dragen bij tot de samenhangigheid van deze toch wel zeer verschillende gebouwen.

De strikte leefregels en het introverte samenlevingsmodel heeft langzaam geleid tot een drietal karakteristieke woonhuis-types waarvan de architectuur zeer herkenbaar is als begijnhofwoning. Op dezelfde wijze waarop 'een begijnhof' zich onderscheidt van 'een klooster', bepaalt het verschil tussen een begijnhofwoning en een gewone woning al meteen de architecturale waarde. Architectuur draait immers niet enkel om gevels en bouwstijlen maar nog meer om de expressie van een levensstijl, sociale status of visie. Hoe uniek de begijnen dus als sociaal fenomeen waren, heeft bepaald hoe uniek hun architectuur was. Zonder bewust te hebben gezocht naar een rigide bouwcode zoals bijvoorbeeld de cisterciënzer-orde, zijn zij er in geslaagd om een eigen samenlevingsmodel én bouwmodel te ontwikkelen. Het is fascinerend om vast te stellen hoe dual, zelfs dubbelzinnig die code wel was en hoe dat zich uit in de vormgeving van hun huizen en hoven.

Enerzijds keerden zij zich met de rug naar de omgeving en trokken ze zich terug in onmuurde enclaves maar anderzijds stelden ze hun poorten overdag wijd open naar de gemeenschap en bouwden ze hun begijnhof uit als een sociaal dienstencentrum 'avant la lettre'.

En al leefden ze volgens een collectief opgelegd schema toch beschikten ze over hun eigen huisje en tuintje dat ze binnen strikte regels konden personaliseren conform hun sociale status uit hun 'vorig burgerlijk leven'.

De combinatie van grote collectieve woningen zoals de conventen, kleine huisjes én grote statige huizen voor één enkele grootjuffer is even tegenstrijdig als de collectieve drang naar soberheid.

Het bijzonder spanningsveld tussen 'het individu' en 'de gemeenschap' bij de begijnen is dé ontstaansreden van de specifieke begijnhofwoning. De begijnen hebben zich nooit verenigd als een kloosterorde maar hebben zich aanvankelijk eerder gemanifesteerd als 'een burgerbeweging'. Ze werden dus niet verplicht om in strenge identieke kloostercellen te wonen maar mochten met eigen middelen hun eigen huisje bouwen. De interne gemeenschapszin zorgde er wel voor dat dit niet leidde tot individualistische excessen.

En voor de minder gegoede begijnen werden oplossingen gezocht zoals co-housing of een gemeenschapshuis. Op het begijnhof van Diest werd dit uitgebreid met een novicen- en kloosterconvent die in tegenstelling met de woning waar individuele expressie mogelijk was veel geslotener vormgegeven en sluiten deze meer aan de typologie van klooster. Ook dit gegeven binnen zijn context is uniek en waardevol van architecturaal historisch standpunt.

In vele begijnhoven kan men spreken van één stijl of bouwtype. In Diest zijn geen twee woningen gelijk maar kan men wél nog steeds spreken van stijlcontinuïteit door de eeuwen heen. Ongeacht voortschrijdende technische inzichten en stilistische vernieuwing primeerde steeds het geheel. Verstoring in de wand of stijlbreuken zijn meestal te wijden aan latere aanpassingen.

Deze behoudsgezinde aanpak is ook sterk bepalend geweest voor de evolutie van het woningtype: er werd meestal verder gebouwd op het bestaande. Een nieuwe mode of programma-eis gaf niet zoals in de buitenwereld aanleiding tot afbraak en complete vernieuwing. De bestaande structuren werden eventueel uitgebreid in de diepte van het perceel.

Typisch zijn ook de tuinbergingen in het begijnhof, die als lintbebouwing mee de ommuring van het begijnhof versterkte.

Hoewel de woningen verschillend zijn van de stedelijke bebouwing kunnen ze algemeen eveneens gezien worden als representatief voor de regionale historische architectuur van Diest én als stedelijke model met infirmerie, bakker, kerk, ...

In de 19de- en 20ste-eeuwse woonnormen voorzagen men grotere ramen voor meer lucht en licht. Enkele van de bestaande voor- en achtergevels werden aan deze trend aangepast. Zelden werd een nieuwe gevel voorzien, meestal zijn bouwsporen van oudere ramen nog zichtbaar. Vermoedelijk ook omdat de gebruikelijke kaleilaag deze verbouwingen verdoezelden en de aanpassingen op een onopvallende manier geïntegreerd konden worden in het begijnhof. Om die reden zijn de oudste woningen, met zeer kleine ramen, meestal enkel bewaard als 'oudere kern' en werd de 'schil' mondjesmaat aangepast. Dit collage-effect is nu wel duidelijk omdat de meeste kaleilagen verdwenen zijn.

Het feit dat de (sociale) woonfunctie behouden is gebleven nabij het sterk gecommercialiseerde centrum is een positief gegeven in de erfgoedbeleving.

04.01.04 VOLKSKUNDIGE WAARDE

Voor alleenstaande vrouwen, zowel ongetrouwd als weduwe, was er naast het klooster in de middeleeuwen geen mogelijkheid tot een zelfstandig leven. Deels uit sociale noodzaak, te overleven binnen een uitsluitend door mannen geregeerde wereld, werden de begijnhoven opgericht, een nagenoeg volledig vrouwelijke én democratische gemeenschap.

De gronden werden, door toedoen van Arnold IV, heer van Diest, door de abdij van Sint-Truiden afgestaan en bij de stad gevoegd. De begijnen stonden zelf in voor de organisatie en de ontwikkeling van het begijnhof. Ze hadden vele vrijheden, maar werden geacht in hun eigen noden te voorzien, zowel spiritueel als materieel.

De eigen boerderij, bleekweides, washuizen, ... zijn allen uitingen van hun nood om inkomsten te genereren. De kerk en verschillende bidplaatsen uitingen van hun spirituele beleving.

De burgerlijke context, de solidariteit en een sociaal beleid zijn eveneens waarden die de begijnen met zich mee droegen en hun effect hadden op de interne coherentie.

Door de invloed van Nicolaas van Essche heeft het begijnhof te Diest ook een sterk religieuze context.

04.01.05 NATUURWETENSCHAPPELIJKE WAARDE

Op het begijnhof zijn enkele elementen met natuurwetenschappelijke waarde te onderscheiden. De dominante aanwezigheid van Tiense Kwartsiet in de kasseien in de straten van het begijnhof is vrij uniek. In de toekomst moeten ingrepen wat betreft de stratenaanleg niet enkel vanuit duurzaamheid of comfort maar ook vanuit erfgoed worden overwogen. In het bijzonder op plaatsen waar nog de authentieke materialen aanwezig zijn, moet hier goed zorg voor worden gedragen, want ingrepen kunnen in dit geval niet worden teruggeschroefd.

In het landschappelijk park zijn enkele bomen met natuurwetenschappelijke waarde. Verschillende bewaarde aanplanten zijn karakteristiek voor tuinen die in het laatste kwart van de 19de eeuw werden aangelegd. De beuken nabij de (mogelijke) Lourdesgrot werden in een licht verheven, ovaal plantverband geplaatst wat een streektypische stijlfiguur is. Verder kunnen enkele oude platanen, beuken en lindes, drie paardenkastanjes, een tulpenboom en een moerascipres tot de oorspronkelijke aanplanting gerekend worden en bezit ook de voorjaarsflora natuurwetenschappelijke waarde.

De Ginkgo Biloba "Pendula" op de binnenkoer van de voormalige pastorie van het begijnhof in de Begijnenstraat 66 heeft een wetenschappelijke waarde. Het betreft een unieke en monumentale treurvorm van de ginkgo die met zijn 6,50 m hoogte en een stamomtrek van 380 cm (meting 1997) tevens de dikste en mooiste Ginkgo Biloba "Pendula" in België is. De pastorie valt evenwel buiten de bescherming van het begijnhof.

04.01.06 ARTISTIEKE WAARDE

Het eerste beschermingsbesluit van het begijnhof, daterend van 25 maart 1938 en opgemaakt door Leopold III, vermeldt dat het begijnhof beschermd wordt omwille van haar artistieke waarde:

‘Artikel I. – worden gerangschikt overeenkomstig de wet van 7 augustus 1931, om reden van hun artistieke, oudheidkundige of geschiedkundige waarde, de volgende monumenten, gelegen in de provincie Brabant

....’¹⁷⁴

De betekenis van artistiek, zoals ze wordt teruggevonden in de Van Dale, is de volgende:

‘1 aanleg hebbend voor de kunst: een artistiek meisje

2 kunstwaarde bezittend: artistiek werk

3 zich bezighoudend met kunstaangelegenheden: artistiek directeur’

Wanneer we de artistieke waarde van het begijnhof verder onderzoeken, komen we uit bij de Begijnhofkerk, omwille van de sobere versiering die in de traditioneel gotische stijl uitgewerkt is. De schilderijen daterend van de 17de en 18de eeuw, de barokke altaren uit de 17de eeuw, balustrade en barokke preekstoel zorgen ervoor dat de kerk een hoge artistieke waarde bevat.

Ook de heiligenbeelden, die typerend zijn voor het begijnhof in Diest en in de baroknissen boven de rond-en korboogdeuren geplaatst werden, bevatten een hoge artistieke waarde. Ze worden beschouwd als eindproducten van kunstenaars (ook al zijn ze anoniem). De originele exemplaren werden echter museaal opgesteld.

Wanneer we het begijnhof in het algemeen bekijken, zien we dat het vooral gekenmerkt wordt door een volkse waarde, en dat de artistieke waarde slechts plaatselijk naar voor komt. De intrinsieke waarde en kwaliteiten van het begijnhof zijn eerder terug te vinden in de kennis van constructiewijzen die typerend is voor de streek en periode waarin de verschillende woonsten werden opgericht: zowel de typerende gevels, als de toepassing van Diestiaanse ijzerzandsteen en architecturale kwaliteiten illustreren het uniek karakter van het Diestse begijnhof.

¹⁷⁴ Beschermingsbesluit nummer 0027 daterend van 25 maart 1938

HOOFDDOELSTELLINGEN

05.01 BEHOUD STEDENBOUWKUNDIGE WAARDE**05.01.01 DOELSTELLING: BEHOUD GLOBALE CONTEXT**Vermijden van hoogbouw binnen de bufferzone

Zelfs indien de externe omgeving van het begijnhof niet binnen de juridische begrenzing van het beheerplan valt, moet er gewaakt worden om de impact van toekomstige externe gebouwen en projecten tijdig te controleren. Momenteel zijn geen gebouwen in de onmiddellijke omgeving die over de daken heen zichtbaar zijn en dus kan men nog steeds spreken van een ongeschonden totaalbeeld. Het zou uitzonderlijk jammer zijn moest dit in de toekomst veranderen.

Behoud van groene buffer

Het landschappelijk park aan de noordzijde zorgt dat omliggende bebouwing niet zichtbaar is vanop het begijnhof.

Het groen van de vesten zorgt ervoor, dat zelfs waar in de loop der tijd hiaten geslagen zijn geen storende bebouwing zichtbaar is.

Rondom het begijnhof loopt nu een drukke straat, deze wordt afgeschermd door de begijnenbeek en achter de infirmerie door een groen 'vlak' landschap en aan de oostelijke zijde door muur en volkstuintjes.

05.01.02 DOELSTELLING: UNIFORM BEHEER EN DIVERSE BEWONING

Net als de begijnen die hun bouw of verbouwplannen moesten voorleggen aan het begijnhofbestuur moet het OCMW ook hier toezien op een uniform beleid. Als hoofdeigenaar van de site zou het ons inziens verschillende stappen dienen te ondernemen om deze evidente doelstelling ook praktisch uit te voeren.

Opstellen intern reglement

Of de woning nu verpacht, verkocht of verhuurd wordt, elke eigenaar zou gebonden moeten zijn aan een intern reglement opgelegd door het OCMW. Dit reglement kan zowel een gedragscode opleggen als specifieke onderhoudseisen.

Informeren over de culturele, historische en esthetische waarde van het erfgoed en de daaraan gekoppelde consequenties

Om nieuwe eigenaars vanaf het eerste ogenblik te betrekken bij en te informeren over het erfgoed kan bijvoorbeeld dit beheerplan als eerste leidraad bezorgd worden. Het beheerplan spitst zich wel enkel toe op het exterieur en het interieur is minstens even belangrijk zowel voor het erfgoed als de nieuwe bewoners die er aanpassingen in willen uitvoeren. Dit kan bijvoorbeeld door het bezorgen van een CHE-analyse en bouwfysische analyse van de woningen. Op deze manier krijgen de eigenaars reeds een goed inzicht met betrekking tot de culturele, historische en esthetische kwaliteiten, de bouwfysische toestand en beschikken ze over een document dat als leidraad kan dienen bij het inrichten van de woning én om op een constructieve manier te onderhandelen met eventuele uitvoerders, ontwerpers én het Agentschap Onroerend Erfgoed voor de aanpassingen die nodig zijn om van het monument een kwalitatieve 20ste-eeuwse woning te maken. Medewerkers van het OCMW hebben op deze manier ook een uitstekend naslag document om het beheer per individuele woning optimaal uit te voeren én de communicatie met externe partners te voeren.

Maatregel 1	Opstellen historisch en bouwtechnisch onderzoek per woning
-------------	--

05.02

BEHOUD HISTORISCHE EN ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDE

05.02.01

DOELSTELLING: BEHOUD VAN HET GEHEEL

Elk aspect dat aan bod komt in deze studie wijst op één ding: het begijnhof is zeer waardevol erfgoed omwille van het totaalbeeld. Dé meerwaarde wordt bepaald door het overkoepelende geheel van vele kleine historische elementen die zeker hun eigenheid hebben, maar losstaand geen uitgesproken erfgoedwaarde hebben.

Er zijn ontelbaar veel ingrediënten die het begijnhof tot een uniek stukje landschap maken die nochtans wél moeten geteld en opgesomd moeten worden: gaande van een volledige werkende historische trekbel, de pomp op het plein van de infirmerie, de geschilderde huisnummers, de overvloed aan authentieke Vlaamse en tegelpannen enz. Het gaat hierbij zeker niet om een bevroren monument waar de tijd is blijven stilstaan: het betreft qua materiaal en vormgeving een organisch gegroeid geheel waar de geschiedenis héél prominent aanwezig is maar men wél is kunnen blijven voortleven.

Elk element moet dus met de nodige zorg en attentie bekeken en beheerd worden. Bekijk het als een heerlijke cake: eieren, bloem, boter en suiker zijn niet de meest unieke elementen, maar dankzij een juiste dosering bekomt men een goed en smaakvol eindproduct.

05.02.02

DOELSTELLING: BEHOUD VAN STREEKEIGEN ARCHITECTURALE KENMERKEN

Bestaand patrimonium

- Behoud van alle bouwsporen en kenmerken van elke bouwhistorische fase of architecturale stijl
- Respect voor de diversiteit aan bouwstijlen: er is geen prioriteit of voorkeur voor een bepaalde stijlfase in functie van de chronologische ouderdom.
- Karakteristieke bouwonderdelen en materialen zoals het baksteenmetselwerk, Vlaamse pannen e.d. moeten maximaal gerecupereerd/hersteld worden in plaats van ze te vervangen. En indien vervanging noodzakelijk is, moet men de oorspronkelijke vorm en materiaalkeuze zo maximaal mogelijk trachten te hergebruiken.
- Bij renovaties moet de gevelordonnantie integraal behouden blijven, tenzij het gaat om een eerder recente ingreep die niet beantwoordde aan de hoger vermelde criteria.
- Bij collectieve woongehelen moet nog meer dan bij de andere individuele woningen gelet worden op het strikt handhaven van alle gemeenschappelijke kenmerken.

Gemeenschappelijk beheer

Om de globale toestand van de woningen, en dan vooral van de zichtbare delen, op peil te houden binnen het beschermde landschap, kan het aangewezen zijn om op regelmatige basis een globaal visueel onderzoek te laten uitvoeren door monumentenwacht. Naar aanleiding van de inspectie kunnen nodige herstellingen uitgevoerd worden en kan besloten worden welke gemeenschappelijke delen hersteld moeten worden.

Het OCMW zou de eigenaars moeten stimuleren om deze verbeteringswerken in groep uit te voeren. Dergelijke zaken kunnen echter niet opgelegd worden en eigenaars hebben het recht en de plicht om hun eigen woning te onderhouden. Als dit echter wel per groep wordt uitgevoerd komt dit zeker ten goede van het landschap en zou het normaal budgetvriendelijker moeten kunnen zijn.

Maatregel 2	Het gemeenschappelijk onderhoud van het zichtbare
-------------	---

05.03

BEHOUD SOCIO-CULTURELE WAARDE

De ontsluiting van het begijnhof als toeristische trekpleister moet worden gewaardeerd, maar zeker niet uitgebuit worden. Het gaat hier om een delicate balans tussen bewustmaking van de Vlaamse culturele historiek en een woongemeenschap waar rust en soberheid de norm was.

05.03.01

DOELSTELLING: BEHOUDEN VAN EEN BESLOTEN EN STIL GEBIED

- Het begijnhof moet gehandhaafd blijven als een stiltegebied: het weren van autoverkeer, te luidruchtige evenementen, muziek distributie via openbare geluidsinstallaties (cf. winkelwandelstraten) is evident. Dit betekent uiteraard niet dat spelende en roepende kinderen al meteen moeten vrezen voor GAS-boetes. Wél mag er verwacht worden van de bewoners en de bezoekers dat zij respect opbrengen voor de ‘collectieve rust’ op het begijnhof en dat bijvoorbeeld van uit de woningen een té storende geluidshinder (zoals lawaaierige muziek) vermeden moet worden.
- Het commercieel exploiteren van het begijnhof als toeristische ‘eyecatcher’ moet vermeden worden. De typische nevenfuncties zoals grote horeca en winkels moeten geweerd worden.
- Opdringerige reclame, posters, spandoeken en dergelijke kunnen best vermeden worden om de historische context niet te verstoren. Weliswaar moet steeds de afweging gemaakt worden, een tijdelijke sobere affiche ter promotie van de site kan overwogen worden.

Toegankelijkheid auto’s:

Naast het vermelden van rust en stilte op het begijnhof in het reglement, gaat het weren van gemotoriseerd verkeer sterk bijdragen tot de intrinsieke kwaliteiten van het begijnhof. Om de historische site volledig tot zijn recht te laten komen zullen de bewoners hun auto’s buiten het terrein moeten parkeren. Het weren van autoverkeer en parkeermogelijkheid op een woongemeenschap van ca. 86 woningen heeft natuurlijk verschillende consequenties voor de stad Diest. Zo zullen er veel auto’s een parkeerplaats moeten zoeken in de directe omgeving van het begijnhof.

Lossen en laden, indien gecontroleerd en enkel uit noodzaak, lijkt ons geen overbodige luxe. Brandweer, politie en ambulances moeten eveneens gemakkelijk het terrein op kunnen. Eveneens voor de uitbating van restaurants, het cultureel centrum, etc. zal toegang met wagens en licht vrachtverkeer noodzakelijk zijn.

Het begijnhof balanceert op de rand van een privéwooncomplex en een publiek stadspunt. De toegankelijkheid voor bezoekers en bewoners moet worden geoptimaliseerd zonder van het begijnhof een gratuit marktplein te maken. De

ontsluiting van het begijnhof, het autovrij houden en het behouden van het besloten karakter vereisen een gecontroleerde toegang van het begijnhof. Dit kan makkelijk uitgevoerd worden met behulp van verdwijnpalen of een poort met toegangscontrole.

Een parking kan zich enkel buiten het begijnhof situeren en is dus geen bevoegdheid van het OCMW. Overleg tussen het OCMW en de stad is dus noodzakelijk. Een meer concrete opvolging valt buiten de perimeter van dit beheerplan.

De verkeerssituatie intern zou duidelijk genoeg moeten zijn zonder het plaatsen van verkeersborden die een storende impact hebben.

Toegankelijkheid fietsen en voetgangers

Net als de grote hoeveelheid auto's zullen nog meer fietsen op het begijnhof gestationeerd zijn. Momenteel worden veel fietsen in de gangen van de woningen geplaatst of bevestigd met haken in de voorgevel. Beschadigingen aan de gevels, het pleisterwerk, vloeren en schrijnwerk zijn dus schering en inslag.

Een centrale fietsenparking op het terrein heeft ons inziens voordelen voor de woonbeleving en de historische site:

- Verbeteren van de historische serene sfeer op het begijnhof
- Geen schade aan het interieur van de woningen door het plaatsen van fietsen in de gangen.
- Verbeteren van toegankelijkheid en gemeenschappelijke voorzieningen betekent het verbeteren van de aantrekkelijkheid van de plek als woonsite.

Bezoekers zullen het begijnhof dus voornamelijk te voet bezichtigen. Wandelroutes worden aangeduid door de typische zeshoekige bordjes. De locatie en wijze van nieuw te plaatsen bordjes zou best even worden afgetoetst bij het OCMW en de dienst Toerisme van de stad Diest.

Maatregel 3	Begijnhof autovrij maken
-------------	--------------------------

05.04

BEHOUD NATUURWETENSCHAPPELIJKE WAARDE

05.04.01

DOELSTELLING: BEHOUDEN VAN NATUURWETENSCHAPPELIJKE ELEMENTEN

Naar de toekomst toe moeten de aanwezige elementen met natuurwetenschappelijke waarde bewaard blijven.

De Kwartsiet van Tienen is de kenmerkende steensoort voor het begijnhof van Diest wat betreft de straataanleg en dit is vrij uniek. Ingrepen moeten niet enkel vanuit duurzaamheid of comfort maar ook vanuit erfgoed worden overwogen. In het bijzonder op plaatsen waar nog de authentieke materialen aanwezig zijn moet hier goed zorg voor worden gedragen want ingrepen kunnen in dit geval niet worden teruggeschroefd.

Zie maatregel 5: Heraanleg wegenissen en pleinen

Verder vallen ook de historische aanplanten en de voorjaarsflora in het landschappelijk park onder de natuurwetenschappelijke elementen. Het landschappelijk park vormt in zijn geheel bovendien een groene buffer tussen het begijnhof en de omliggende bebouwing.

Zie maatregel 6: Heraanleg van het landschappelijk park

Zie maatregel 7: Groenbeheer

05.05 BEHOUD VAN EEN STRATENBEGIJNHOF, ALS GESLOTEN ENTITEIT BINNEN DE STAD

05.05.01 DOELSTELLING: BEHOUD STAD-IN-STAD

Het poortgebouw aan de Kerkstraat en de doorgang aan de Kraaieneststraat zijn de enige toegangen tot het begijnhof. In de toekomst mogen geen extra doorgangen vanuit de stad naar het begijnhof gevormd worden.

05.05.02 DOELSTELLING: HERSTELLEN INTERNE VERBINDINGEN

De begijnen konden via interne wegen wél de bleekweide of landbouwgronden bereiken, deze verbindingen buiten de ommuring zijn verschillend van de hoofdtoegangen omdat ze uitgaven op gebied dat behoorde tot het begijnhof en op hun beurt 'afgesloten' waren.

Uit het onderzoek werd duidelijk dat het 'masterplan' van het begijnhof door Esschius hertekend werd. Hij heeft zijn visie ingeënt op de reeds bestaande toestand. Door het afsluiten van de Kraaieneststraat hadden de stedelingen geen rechtstreeks contact meer met de stadsomwalling. De begijnen hielden deze verbinding wel om in rechtstreeks contact te staan met hun omliggende 'begijnhofweide' (landbouwgronden), deze verbinding is verdwenen en zal terug heraangelegd worden.

Maatregel 4	Heraanleg wegenissen en pleinen
--------------------	--

BEHOUD VAN DE BESLOTENHEID EN BEGRENZING DOOR HUIZEN EN MUREN

- Doorbreken van de wanden – lege plekken
- Uitzondering op de perimeter

De lege plekken zijn nu veelal ingericht als parking of opslagplaats, beide functies zijn evenwel niet geschikt voor deze locatie. Iedere lege plek is afzonderlijk geanalyseerd, de knelpunten en doelstellingen worden per lege plek geformuleerd. Mogelijkerwijs vallen de ingrepen onder verschillende maatregelen. Dit is steeds vermeld in het **vetjes**.

Algemeen: opties voor het 'afsluiten' van lege plekken en dus versterken van de beslotenheid

Muur:

Momenteel zijn de meeste hiaten afgesloten door een muur. Enkele muren hebben ondertussen al een behoorlijke ouderdom en zijn op een correcte manier opgebouwd. Een substantieel deel is opgebouwd uit snelbouwsteen met een voorzetgevel, hebben een garagepoort of deur, ... dergelijke muren passen niet binnen het begijnhof.

Een muur kan een optie zijn indien deze voldoende hoog is. Deze wordt opgebouwd in gelijkaardige handvormsteen in kruisverband en de doorgangen moeten beperkt worden. Decoratieve elementen worden best vermeden.

Bebouwing:

Het begijnhof heeft een lange geschiedenis van bouwen en verbouwen, dit is pas stil gevallen na 1922¹⁷⁵ toen de laatste nieuwe woning in de Heilige Geeststraat gebouwd werd. Zeven eeuwen verandering en aanpassing van de situatie heeft geleid tot het begijnhof zoals we het vandaag kennen. Nieuwe bebouwing zou ons inziens dus geïntegreerd kunnen en mogen worden mits afgetoetst aan de historische context en ondergeschikt aan de bestaande bebouwing.

Aangezien het begijnhof erkend is als werelderfgoed, dient de introductie van nieuwe architectuur de algemeen geldende internationale principes te volgen. Het invullen van leemtes die erkend zijn in het beheerplan is een concrete ingreep die vanuit het Agentschap Onroerend Erfgoed steeds geadviseerd zal worden op basis van internationaal geldende principes en in overleg met de internationale instanties zoals UNESCO en ICOMOS.

The introduction of contemporary architectural elements must respect the values of the site and its setting. It can contribute to the enrichment of the town, bringing alive the value of urban continuity. The basis of appropriate architectural interventions in spatial, visual, intangible and functional terms should be respect for historical values, patterns and layers.

New architecture must be consistent with the spatial organization of the historic area and respectful of its traditional morphology while at the same time being a valid expression of the architectural trends of its time and place. Regardless of style and expression, all new architecture should avoid the negative effects of drastic or excessive contrasts and of fragmentation and interruptions in the continuity of the urban fabric and space.

Priority must be given to a continuity of composition that does not adversely affect the existing architecture but at the same time allows a discerning creativity that embraces the spirit of the place.

Architects and urban planners must be encouraged to acquire a deep understanding of the historic urban context.

[The Valletta Principles for the safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas, ICOMOS, 2011]¹⁷⁶

De impact van nieuwe invullingen dient te worden getoetst volgens die richtlijnen die hiervoor zijn opgesteld door UNESCO, namelijk *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties*.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Heilige Geeststraat nr. 1 werd als laatste volledig nieuw gebouwd. Bepaald aan de hand van bouwsporen en KAVB, 207 *Mutatieschetsen*, 1922 nr. 42; Diest, *Afdeling 1, Sectie A*, 1840.

¹⁷⁶ ICOMOS, 2011: zie bijlage.

¹⁷⁷ UNESCO, 2011: zie bijlage.

Zoals uit het onderzoek blijkt, werd de hoek volledig afgesloten door 2 woningen die beide verdwenen zijn. In vergelijking met de voor het overige 17de- en 18de-eeuwse gebouwen is het nieuwe hoekgebouw en tuinmuur uit circa 1922 relatief 'modern'.

De zijgevels zijn gesloten. In de zijgevel van de nieuwere woning zit wel één bouwspoor van een deur.

De tuinmuur grenzend aan de straat met deur is op een correcte wijze opgebouwd. Hoewel de opening als storend beschouwd kan worden is het effect op de totale omgeving miniem. Wél storend is de situering en vormgeving van de aanbouw. De afbraak van deze aanbouw is opgenomen onder **maatregel 8: Afbraak aanbouwen**.

Indien een nieuwe aanbouw wenselijk is, zou die ons inziens tegen de tuinmuur geplaatst moeten worden. De muur kan dan opgenomen worden in een nieuw ontwerp. We adviseren dan om een zadeldak te voorzien, strokend met de typologie van het begijnhof, om het karakter van het straatbeeld te waarborgen en zelfs te versterken door 'meer' besloten te werken.

Het verwijderen van de aanbouw en het verlagen van de tuinmuur tot op de 'oudere' hoogte komt ook de woning (achtergevel wordt terug één geheel) en de tuinen (meer licht) ten goede.

Het bouwen van een nieuwe aanbouw zal door de eigenaar uitgevoerd worden naar historisch typologie. Het plan moet voorgelegd worden aan het OCMW en Onroerend Erfgoed ter goedkeuring. Het bouwen zelf valt niet onder de maatregelen van het beheerplan.

De grootse en meest storende leemte in de begijnhof wand is deze van de Heilige Geeststraat nr. 8. De overige openingen bevinden zich 'binnen' het begijnhof, terwijl deze een inzicht toelaat van buitenaf. Daarbovenop is zowel vormgeving als materialiteit van de scheidingsmuren storend, net als de nieuwe functie, zijnde parkeerzone.

De karakteristieke geslotenheid van de wanden wordt hier zwaar verstoord en zal niet opgelost worden door enkel een muur te plaatsen.

Een invulling met hedendaagse architectuur is logisch en kan een boeiende uitdaging zijn voor het OCMW. De nieuwe invulling zal natuurlijk getoetst moeten worden aan verschillende parameters die het historische karakter waarborgen.

Globale erfgoedvisies veranderen en verschillen per context. Het karakter van het huidige begijnhof zal doorwegen op de ontwerpstrategie. Een correcte algemene erfgoedvisie is dat nieuwe invullingen duidelijk te onderscheiden moeten zijn van de historische architectuur. Een visie die ons inziens niet van toepassing is op de gevels van het begijnhof. In de evolutie van het begijnhof zijn namelijk nieuwe toevoegingen en invullingen gedaan in harmonie met de bestaande architectuur. Het zijn telkens nieuwe invullingen met nieuwe bouwtechnieken en andere detaillering, maar het globale beeld bleef onaangetast.

Ook voor een invulling in de 21ste eeuw zou men dit gedachtegoed moeten respecteren. Belangrijk is in te zetten op een invulling die zich integreert in de historisch waardevolle context, waarbij dient aangetoond te worden dat de nieuwe invulling geen negatieve impact zal hebben op de aanwezige erfgoedwaarde. Wij zijn echter van mening dat het invullen van de leemte een positieve toevoeging zal zijn aan het historische begijnhof.

Oorspronkelijk was deze plek ingevuld door één bouwvolume met een tuinberging over de volledige breedte. Voor de invulling zou men ook moeten vertrekken van één woonvolume, één tuin en één tuinberging over de volledige tuinbreedte.

Kruidtuinen waren lange tijd een wezenlijk onderdeel van het begijnhof omwille van medicinale planten, etc. Op deze plek heeft echter nooit een kruidtuin gelegen. De kruiden en plantjes mogen wel blijven, samen met de perenboom en mispel.

De bijbouwen komen wel boven de tuinmuur uit, beide storen het uniforme beeld van het begijnhof. Het linkse zal afgebroken moeten worden. Het rechtse is onlangs gebouwd en voldoet aan de criteria voor een aanbouw. Het valt echter wel te betreuren dat het dak boven de tuinmuur uitkomt en dat de regenafvoerpijp over de muur heen loopt. Als er in de toekomst werken worden uitgevoerd aan het dak, moet het vervangen worden door een plat dak dat niet boven de muur uitsteekt.

De poort van de kruidtuin mag behouden worden vanwege het slanke voorkomen. Als er ooit iets aan de poort veranderd moet dit wel volgens de nieuwe regels gebeuren.

Zie maatregel 8: Afbraak aanbouwen

Op de binnentuin staat een oude perenboom die behouden wordt omwille van zijn natuurhistorische en natuurwetenschappelijke erfgoedwaarde. Deze zone blijft best altijd een open plek met groen karakter.

Zie maatregel 7: Groenbeheer

05.06.04

DOELSTELLING: CREËREN PERCEEL HEILIGE GEESTSTRAAT 19

Op de locatie van het perceel staat een tuinmuur in recente baksteen met poort voor het parkeren van de eigen auto en tuindeur. De muur werd op hetzelfde moment opgericht als de nieuwe baksteen voor de zijgevels die oorspronkelijk interne scheidingsmuren waren. De poort en deur hebben geen waarde en moeten niet bijgehouden worden.

Ons inziens kan deze plek op dezelfde manier aangepakt worden als Heilige Geeststraat 8.

Oorspronkelijk liep de Kraaieneststraat door tot aan de vesten en deze zal opnieuw aangelegd worden. Op deze manier wordt de link tussen het begijnhof en de landbouwgronden terug versterkt aangezien er een rechtstreekse verbinding tussen begijnhof en volkstuinjes wordt gecreëerd.

Zie maatregel 5: Heraanleg wegenissen en pleinen

Oorspronkelijk was ook dit terrein bebouwd en vormde de woning een gesloten hoek. De doorgang naar de vesten liep vermoedelijk onder de woning door.

Omwille van de grillige vorm van de woning, de beperkte mogelijkheid tot tuin, ... lijkt het ons hier niet evident om nieuwe bebouwing te voorzien. Deze woning zou dan ook een referentiewoning worden omdat het een publieke doorgang betreft, een te prominente rol in het begijnhof. Nieuwe woonbebouwing is niet aangewezen.

Omdat hier een nieuwe verbinding tussen begijnhof en volkstuinen wordt gecreëerd lijkt ons dit wel een uitstekende plek om een gemeenschappelijke voorziening te plaatsen: infozone volkstuinen, cursusplek, gemeenschappelijke composteerzone, fietsenstalling, ...

De lege plek wordt afgebakend door middel van muren in betonblokken, een materiaal dat nooit thuishoort op een begijnhof. De muur is gedateerd maar dit jaartal is overgenomen uit de dateringssteen van een bouwspoor nog zichtbaar in de muur.

Na de afbraak zal deze muur heropgebouwd moeten worden in een traditionele steen. Het bouwspoor over de verdwenen begijnendijk uit 1658 moet verwerkt worden in de muur. De poort zouden wij alleszins verwijderen omdat dit een 'nieuwe' toegang is tot het begijnhof. Als bezoekers de volkstuinten vanuit het begijnhof betreden wordt de link tussen begijnhof en 'begijnhofweide' terug versterkt. De poort zal verdwijnen en er zal een nieuwe opening worden gecreëerd, hier kan de bestaande poort van de Engelen Conventstraat 12 en 14 in te komen staan. De huidige poort die in de Kraaijeneststraat staat blijft behouden.

De huidige aansluiting tussen deze muur en de muur langs de vesten is niet erg goed uitgevoerd en zal herbekeken moeten worden.

De scheidingswand met Kraaijeneststraat 15 staat niet op de perceelsgrens en zou bij heropbouw op de correcte plaats gezet moeten worden.

Zie maatregel 8: Afbraak aanbouwen

Zie maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

De muur is opgebouwd uit betonblokken met een gevelsteen ervoor. De poort is veel te prominent aanwezig en moet dan ook samen met het afdakje afgebroken worden. Op deze plek moet terug een muur komen te staan, de toegang tot het achterliggende perceel kan verleend worden via een nieuwe houten poort of de bestaande toegangsdeur. De poort kan gerecupereerd worden en geplaatst in de nieuwe opening aan de Pesthuizenstraat.

Zie maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

In tegenstelling tot de lege plekken van Heilige Geeststraat 8, 13 en 19 met duidelijke bouwsporen van doorlopende bebouwing hebben de naastgelegen woningen afgewerkte oude zijgevels. Op deze zijgevels is enkel een lager dakbouwspoor zichtbaar. Dit perceel is voor het laatst bebouwd geweest rond 1870. Omdat de oude zijgevels en bouwsporen primeren wordt nieuwe architectuur afgeraden.

De plek moet weliswaar een nieuwe herbestemming krijgen: opslagplaatsen en werkmagazijnen zullen nooit toegelaten mogen worden.

Welke bestemming deze plek ook krijgt, er zal een nieuwe muur geplaatst moeten worden naar historisch model en zonder een in het oog springende poort. Men kan opteren voor een gemeenschappelijke tuin, speeltuin, fietsberging, ...

05.06.07

DOELSTELLING: VERBETEREN ENGELN CONVENTSTRAAT 4 EN 6

Vormgeving en materiaal strookt niet met de muren of gevels van het begijnhof. Aangezien auto's niet meer op het terrein worden toegelaten is een garage ook niet meer nodig.

Zie maatregel 8: Afbraak aanbouwen

Zie maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

Twee mogelijke opties ter verbetering:

- Nieuwe tuinmuur in het verlengde van de tuinmuur links met één sobere toegangsdeur naar de tuin. (Zonder inham, garagepoort, ...)
- Nieuwe bebouwing volgens het gabarit van de naastgelegen 'woning'/aanbouw. De eigenaars baten momenteel een B&B uit: de oppervlakte is te klein voor een volwaardige woning maar eventueel wel voor het uitbaten van extra logies.

Een mooie oude muur met sobere deur die uitgaat op een lege plek momenteel gebruikt als opslag plaats door het OCMW.

De bebouwing rondom het plein is gesloten maar iets vrijer opgevat. Een hiaat is minder voelbaar en minder storend. Eenmaal door de deur komt men terecht in een zeer rommelige 'tuin'/opslagplaats.

Achter deze tuin ligt het landschappelijk park, oorspronkelijk behorend tot de pastorie van het begijnhof. Deze pastorie met een gedeelte van de tuin is in privé bezit. Een fysieke verbinding tussen begijnhof en park is er op heden niet meer. Omdat het park toch deel uitmaakt van de historie van het begijnhof zou een fysieke aaneenschakeling gewenst zijn. De ligging van deze plek sluit hier ons inziens goed op aan.

Dit is de derde plek die gebruikt wordt als magazijn van het OCMW. Dergelijke activiteiten horen niet thuis op een begijnhof. Indien het OCMW deze diensten op het begijnhof wil behouden, moet gezocht worden naar een betere locatie.

05.07 BEHOUD VAN DE OPSPLITSING IN TWEE DIVERSE BELEVINGSGEBIEDEN: DE COLLECTIEVE KERN EN EEN WOONZONE

05.07.01 DOELSTELLING: BEHOUD VAN DEZE INTERNE DUALITEIT

Het begijnhof was in hoofdzaak een woongemeenschap die bestond uit individuele woningen en conventen. Ons inziens moet dus steeds voorrang gegeven worden aan de woonfunctie en moeten voorwaarden opgelegd worden indien een andere functie gewenst is.

Het begijnhof van Diest heeft duidelijk de kaart van het toerisme getrokken: cultureel centrum, restaurants, bed & breakfast, kleinschalige ateliers, Ons inziens past dit perfect binnen het karakter van dit begijnhof omwille van de authentieke opsplitsing tussen een woonzone en collectieve kern, beide binnen de ommuring van het begijnhof.

In de woonzone kunnen dus zeker kleinschalige ambachten toegelaten worden. Begijnen hadden vaak een eigen ambacht aangeleerd en gebruikten hun woning als werkruimte en/of verkooppunt. Door de hervormingen van Esschius werd de strikte scheiding tussen stad en begijnhof verstrengd en verdwenen vermoedelijk vele ambachten.

De woonzone:

1. Bed & Breakfast (Heilige Geeststraat 3)

Algemeen is dergelijke invulling perfect combineerbaar in sommige grotere begijnhofwoningen, al dan niet geconcipeerd als woonverblijven voor meerdere begijnen. Aanpassingen zijn beperkt en vormen doorgaans geen probleem ten opzichte van de publieke zone: de problemen zullen zich eerder situeren op de inpasbaarheid van het programma in de bestaande infrastructuur van het beschermd monument: het is niet evident om een klassieke hotelkamer-opstelling met private badkamer per logeerkamer in te passen.

Momenteel wordt de *guesthouse @ home* uitgebaat op de Heilige Geeststraat 3. Over de aanpak intern kan door ons geen visie geformuleerd worden. De gevels van de woning en tuinberging zijn gerestaureerd met respect voor de erfgoedwaardes. De aangebrachte reclame is op een correcte manier gebeurd.

Het perceel dat werd bijgevoegd ter uitbreiding aan de Engelen Conventstraat heeft wél een te verbeteren punt. In 1872 is de woning grenzend aan de straat afgebroken en nooit heropgebouwd. Momenteel staat er een garage en een muur welke storende ingrepen zijn. Om de beslotenheid van de straatgevel te versterken zou ons inziens op termijn voor een andere oplossing gekozen moeten worden.

Zie eveneens 05.06.07 Doelstelling: Verbeteren Engelen Conventstraat 4 en 6

2. Xaverius (Heilige Geeststraat 11)

Op de Heilige Geeststraat 11 ligt de cultureel-culinaire vzw Xaverius: organisatie van o.a. kookworkshops. Het gebouw en de aanliggende tuin werd in samenspraak met Agentschap Onroerend Erfgoed gerestaureerd en aangelegd.

Xaverius is de grootste publieke invulling in de woonzone, weliswaar aangepast aan de schaal van het begijnhof. De kruidtuin is een positieve toevoeging aan het hele begijnhof en doordat de 'keuken' enkel toegankelijk is mits afspraak is de impact op het erfgoed minimaal.

Ons inziens moeten dergelijke functies wel beperkt worden en in de toekomst dus niet uitgebreid worden.

3. Ambachten

Het begijnhof is kunnen blijven bestaan omdat de begijnen economisch zelfstandig waren. Vele leerden een ambacht, vervaardigden en verkochten goederen of diensten aan huis. Bij de hervorming van het begijnhofwezen door Esschius werd dit vermoedelijk verstrengd en afgebouwd. Zo verbood hij onder andere het handeldrijven in katoengaren en het garensinnen, tot dan toe de voornaamste economische activiteit van het Diestse begijnhof.¹⁷⁸

Kleine ambachten in de woonzone versterken ons inziens de volledige historische omkadering van het begijnhof en kan dus zeker toegelaten worden. Er mag echter geen reclame gemaakt worden buiten het typische uitgangsbord.

Zie Maatregel 4: Permanente uniforme informatieborden voorzien en eenduidig beleid reclameborden

Huidige 'ambachten':

- J.-J. Camps: handboekbinderij en restauratieatelier (Heilige Geeststraat 7)
- E. Lenders Keramiek atelier (Engelen Conventstraat 16)
- Atelier Jelle, Kunstenaars Danielle Vandewyngaerden (Engelen Conventstraat 28)

In één van de oude godshuizen ligt het Kant- en Textielcentrum. Deze kan eveneens opgenomen worden in de categorie 'ambacht' maar ligt niet in de woonzone, wel in de collectieve kern.

- Kant- en Textielcentrum Diest (Infirmieriestraat 5)

Grens tussen woonzone en collectieve kern:

4. Het poortgebouw (Kerkstraat 1 en 2)

We vermelden dit gebouw in deze rubriek omdat zijn dominante uitstraling naar de stad toe, haast op natuurlijke wijze om een publieke of semipublieke functie vraagt, hoewel deze in hoofdzaak als woning bedoeld is. Ons inziens kan een andere functie toegelaten worden op voorwaarde dat de herbestemming geen al te drastische aanpassingen vergt omwille van de verbetering van toegankelijkheid of brandveiligheid. Het blijft één van de meest representatieve gehelen waarbij externe wijzigingen een te drastische impact zouden hebben.

¹⁷⁸ M. TRIEST, *Het besloten hof, begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 2000, p. 62.

5. Gasthof 1618 (Kerkstraat 16 en 18)
De uitbating van het restaurant vormt geen probleem voor het karakter van het begijnhof. De steeg zou echter terug vrijgemaakt moeten worden (zie ook 05.17.02).
6. Infobalie 'In de Zevende Hemel' (Kerkstraat 21)
De infobalie 'In de Zevende Hemel' is een lokaal informatiekantoor van de Dienst Toerisme van de stad Diest. Het betreft een klein pand. Bovendien zijn de openingsuren beperkt en de aanwezigheid van dit infopunt vormt bijgevolg geen probleem voor het karakter van het begijnhof.
7. Wereldwinkel (Kerkstraat 12)
De wereldwinkel betreft een kleine speciaalzaak in producten van eerlijke handel. De kleinhandel vormt geen probleem voor het karakter van het begijnhof.
8. Technische Dienst OCMW (Kerkstraat 3)
Het pand had hoogstwaarschijnlijk de functie van woning met bijkomend paardenstal, timmerstal en houthal en is gedateerd in 1652. Het pand wordt gebruikt als magazijn van het OCMW. De garages zouden best afgebroken worden wat de mogelijkheid geeft om de plek op een correcte manier herin te richten afgestemd op de nieuwe functie.

Collectieve kern

9. Cultureel Centrum (Infirmieriestraat 4)
Het Cultureel Centrum is ondergebracht in de voormalige infirmerie. Naast de Aula Geertrui Cordeys en vier polyvalente zalen zijn er ook nog verschillende vergaderlokalen beschikbaar. Het apostelenconvent en de voormalige boerderij maken ook deel uit van het cultuurcentrum.
Het complex is zeker tweemaal grondig gerestaureerd en er werden verschillende toevoegingen gedaan.
Zie ook 05.15: Visie: de Infirmerie
10. Centrum voor Kunst en Restauratie (Kerkstraat 4a)
Het centrum voor Kunst en Restauratie is ingericht in de voormalige begijnhofschool. Er kunnen cursussen en workshops gevolgd worden en er vinden tentoonstellingen plaats. Ook restaureren ze schilderijen, meubelen, aardewerk, beelden, stoffering, tapijten... Het kleinschalig atelier past in het karakter van het begijnhof.

05.08

BEHOUD VAN HET STRATENPATROON

05.08.01

DOELSTELLING: DIVERSITEIT TUSSEN STRAAT EN PLEIN VERSTERKEN

Het stratenpatroon is een zeer structurerend element van de site en bewust aangelegd. De bestaande circulatie moet zo gaaf mogelijk gehouden worden. Het aanpassen van de toegangen werd reeds besproken in **hoofdstuk 03.01 EK1: Een stratenbegijnhof** en onder **maatregel 5: Heraanleg wegenissen en pleinen**.

De infirmeriestraat was oorspronkelijk meer een plein. De unieke diversiteit tussen straten (woonzone) en een plein (interne publieke zone) moet ons inziens terug versterkt worden.

Primaire circulatie-as

De rechte lijn van de Kerkstraat terug versterken:

1. De muur met poort van Kerkstraat 3 verleggen in het verlengde van de gevels zoals dit oorspronkelijk het geval was. De poort met afdak neemt ons inziens een veel te prominente plaats in en zal op een veel soberdere manier moeten aangepakt worden in de nieuwe muur. (Hoewel in de oorspronkelijke muur ook een zeer hoge rondboogpoort stond)

2. Scheiding realiseren tussen Kerkstraat 2 en de kerk
Dit kan op verschillende manieren: een aftekening in het grondplan, een haag of een nieuwe muur met poort of opening zoals dit oorspronkelijk het geval was.

Met deze scheiding realiseren we opnieuw een plein voor de kerk dat oorspronkelijk afgesloten was van de publieke zone van het begijnhof en vermoedelijk in latere fase een onderdeel van de school was. Ook dit plein zou terug aangelegd moeten worden als plein.

Deze ingrepen hebben ook invloed op het groenbeheer (zie bijlage: overzicht beplanting zone 1). De lindeboom aan het poortgebouw wordt gerood samen met twee esdoorns (meest westelijk) op het kerkhofplein. Ook de

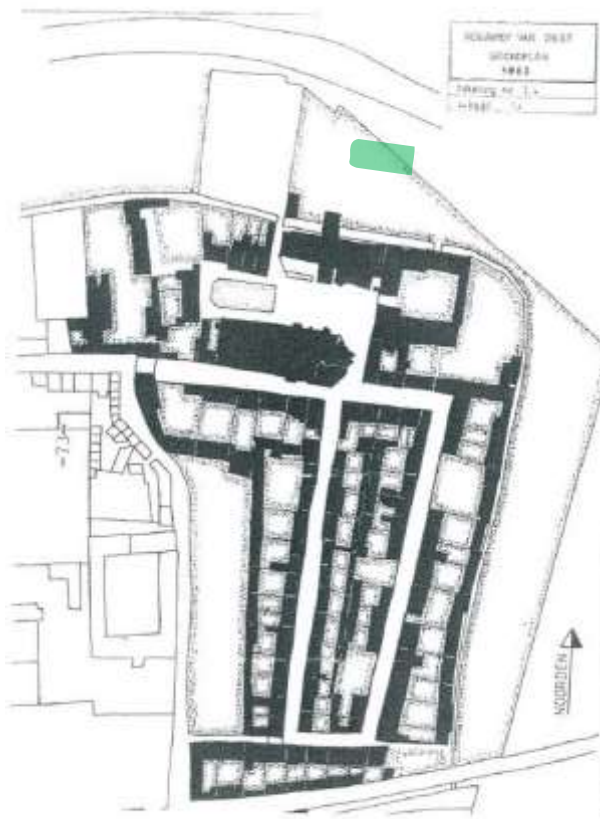
bloemenperkjes voor het poortgebouw worden afgebroken, samen met de laurier, hulst en buxus. De klimop die tegen Kerkstraat 2 aangroeit zal verwijderd worden.

Deze maatregelen worden opgenomen onder maatregel 7: Groenbeheer

Secundair stratenpatroon - nevenfuncties

De infirmeriestraat opnieuw omvormen tot kerkhofplein.

1. Verharden van de zone tussen kerk en infirmerie en verwijderen van verlichtingspalen en lichtarmaturen.
2. De zone wordt heraangelegd met een hedendaags materiaal dat waterdoorlatend is. Het materiaal mag niet te hard contrasteren met de kasseien. De zone van het terras mag afgeboord worden zodat er een onderscheid wordt gemaakt. Dit kan gebeuren door een ander formaat van tegels of een subtiële afboording.
3. Heraanleg van het kerkhof naar de gekende oorspronkelijke afmetingen en vorm.

Secundair stratenpatroon - woonzone

Op de Kraaieneststraat na zijn er geen aanpassingen aan het stratenpatroon. De aanpassing van de Kraaieneststraat wordt besproken in **hoofdstuk 03.01 EK1: Een stratenbegijnhof**.

Deze maatregelen worden opgenomen onder maatregel 4: Heraanleg wegenissen

05.09 BEHOUD VAN DE BOUWSPOREN VAN VERDWENEN WATERWEGEN EN DE HUIDIGE BEGIJNENBEEK

05.09.01 DOELSTELLING: BEHOUD BOUWSPOREN VAN VERDWENEN WATERWEGEN

In de muur tussen de volkstuinen en de Pesthuizenstraat zit een overwelling van de oude begijnenbeek in ijzerzandsteen. Op de top van de boog zit een steen verwerkt met het IHS monogram en het jaartal 1658. Dit bouwspoor zal altijd behouden moeten blijven ongeacht behoud of afbraak van de muur. **Zie ook hoofdstuk 05.06.05 Doelstelling: Heraanleg Kraaieneststraat.**

05.09.02 DOELSTELLING: OPWAARDEREN BEGIJNENBEEK

De begijnbeek lag oorspronkelijk tegen de gevel van de tuinbergingen. Door de verplaatsing van de beek vormt deze een natuurlijke buffer tussen begijnhof en de Leopoldvest.

De Begijnenbeek verdient een opknapbeurt. Al het zwerfvuil moet opgeruimd worden en losse takken dienen verwijderd te worden. Het onkruid op de oevers wordt gewied en wordt vervangen door over-gras of –planten, gemakkelijk in onderhoud.

De stad Diest is verantwoordelijk voor het beheer van de beek.

05.10

BEHOUD VAN HET LANDSCHAPSPARK MET RESTANTEN ROCAILLES

05.10.01

DOELSTELLING: VERBINDING REALISEREN MET HET BEGIJNHOF

De toegang tot het landschappelijk park via het plein achter de infirmerie ligt momenteel verborgen en is niet toegankelijk. Het is de bedoeling dat het park meer betrokken wordt bij het begijnhof. Het perceel ten westen van de godshuizen in de Infirmeriestraat kan dienen als mogelijke nieuwe toegang tot het park. Op deze plek heeft ooit bebouwing gestaan, maar sinds 1865 is het een leegstaand perceel. Momenteel wordt het gebruikt als opslagplek en wordt het niet onderhouden. Het is niet duidelijk in hoeverre het landschappelijk park tijdens zijn ontstaan verbonden was met het begijnhof, de connectie tussen het begijnhof en het park blijft dan ook bescheiden.

Zie ook hoofdstuk 05.06.08 Doelstelling: Herbestemming lege plek Infirmeriestraat.

Het perceel wordt zodanig ingevuld dat de overgang van begijnhof naar park minder groot is. Eerst moet de plek ontruimd worden en ingevuld worden met een natuurlijke grondbedekking zoals gras. Enkele kleine tot middelgrote bomen en struiken kunnen de toegang van het park aankondigen.

Om deze aansluiting tot stand te laten komen zal er ook een toegang gemaakt worden vanuit het landschappelijk park. Momenteel staan er cipressen en taxussen op de scheidingslijn. Hierin zou een opening gemaakt kunnen worden. Bij aankomst in het landschapspark kijkt men uit op de monumentale beuken. Een aangelegd natuurlijk pad moet de bewoners en bezoekers leiden tot het bestaande organisch uitziend pad.

05.10.02 DOELSTELLING: RELIGIEUS KARAKTER TERUG VERSTERKEN

Het landschappelijk park had in het verleden enkele religieuze kenmerken zoals de connectie met de pastorie en mogelijk een Lourdesgrot. Er is tevens een organisch pad wat doet denken aan een brevierpad. De rocailles zijn vervallen en de verbinding met de pastorie is verdwenen. Sommige van deze elementen moeten terug hersteld worden, maar het religieuze karakter hoeft zeker niet de overhand te krijgen.

De inplanting van het park werd grotendeels afgestemd op de positie van de Lourdesgrot. De grot zorgde voor de belevingswaarde in het park en is nu bijna volledig verdwenen. Deze locatie moet terug de aandacht trekken, dit kan gebeuren door:

- De bomen rondom de grot te rooien waardoor de inplanting van de beuken meer benadrukt wordt. Al de bomen rondom de grot die niet in het oorspronkelijke inplantingsplan voorkomen moeten verdwijnen. De taxussen achter de grot mogen wel blijven staan en zelfs aangevuld worden om een gesloten wand te realiseren.
- Een pad aan te leggen tot de grot. Zo wordt de aandacht van bezoekers getrokken en worden ze tot daar geleid.
- De overblijvende bouwsporen van de mogelijke grot vrij te leggen, te reinigen en in stand te houden. Er wordt dus niet aan wederopbouw gedaan.
- Het park goed te onderhouden. Door een goed onderhoud zullen voorgaande ingrepen blijvend zijn en de zichtbaarheid van de grot niet terug verloren gaan.

Het pad liep als een kronkelige cirkel ononderbroken door het park. Op deze manier kon de pastoor of anderen in stilte bidden zonder op het pad te letten (geen struikelgevaar door trappen of onderbrekingen). Stukken van de route zijn nog zichtbaar onder de vorm van aangestampte aarde, andere delen zijn overgroeid met gras of aangelegd met dolomiet. Er wordt geadviseerd om ofwel het pad in zijn historisch onverharde vorm te behouden, of opnieuw aan te leggen in een verhard, aan de context aangepast materiaal, het verbeteren van het wandelcomfort en onderhoud. Indien er voor een heraanleg geopteerd wordt, is het belangrijk om het natuurlijk karakter van de originele aanleg te respecteren. Er kan ook gekeken worden naar een tussenoplossing, bijvoorbeeld het toepassen van porfiersplit.

Bij heraanleg mag de route niet onderbroken worden, ze dient rondom de vijver op een organische manier vorm te krijgen, niveauverschillen worden bij voorkeur vermeden.

05.10.03 DOELSTELLING: ONDERHOUD PARK, VIJVER EN HERSTELLEN VAN OBJECTEN

Het landschappelijk park moet onderhouden worden. Daarbij hoort het maaien van het gras, verwijderen van de cipressen en eventuele aanplant van nieuwe struiken en bomen onder voorbehoud dat deze in de context (landschappelijk park) thuishoren. Ook de vijver moet worden gereinigd en de oevers gewied.

De objecten in het landschappelijk park zoals het sluisje en de boot aan de vijver moeten hersteld worden. De brug over de vijver is toe aan een opknapbeurt.

Maatregel 5	Heraanleg van het landschappelijk park
-------------	--

05.11 BEHOUD VAN GROENAANLEG 'EXTRA-MUROS' ALS OVERBLIJVENDE BOUWSPOR VAN DE BEGIJNHOFBOERDERIJ

05.11.01 DOELSTELLING: BEHOUD VOLKSTUIN ALS REFERENTIE VERDWENEN BOERDERIJ

De volkstuinten verwijzen naar de aanwezigheid van de boerderij. Het kweken van groenten en fruit wordt gelinkt aan het boerderijleven, dit stuk grond hoort zijn huidige functie te houden. De boompjes in de volkstuintjes zijn gekapt, hiervoor had het OCMW een kapvergunning. De reden was 'de totale opwaardering van een bestaande volkstuin'.

In het vergunningsdossier is ook opgenomen welke bomen opnieuw aangeplant zullen worden:

- 1 Crataegus monogyna (meidoorn)
- 2 Prunus domestica (pruim)
- 4 Malus domestica (appel)
- 2 Pyrus communis (peer)

De volkstuin is deels ommuurd door een bakstenen muur die overgaat in een beukenhaag. De waardevolle muur moet blijven staan en moet dringend hersteld worden. Al het mos en de plantengroei dient als eerste verwijderd te worden om het voegwerk te kunnen herstellen. De bakstenen van de ezelsrug zijn er het slechtste aan toe en zijn op veel plekken afgebrokkeld. De stenen die nog bruikbaar zijn, worden gemengd met stenen van hetzelfde formaat en type en terug gemetst volgens het metselwerkverband van de ezelsrug. De beukenhaag kan blijven staan. Ze zorgt voor een natuurlijke omheining van de volkstuintjes en staat in het verlengde van de bestaande muur.

De opening tussen de haag en de muur is de enige fysieke verbondenheid tussen de tuinen en het water. Hoewel de Begijnenbeek voor 1962 ergens anders lag, voorzag ze de gronden van water. Bij een eventuele herinrichting van de volkstuinten kan deze verbinding benut of versterkt worden. Het kan wel nooit de bedoeling zijn om over het water meerdere toegangen te voorzien.

Deze begijnhofweide stond oorspronkelijk in verbinding met de boerderij, deze verbinding is niet meer voelbaar. Op de overgang tussen beide zones staan nu veel spontaan gegroeide esdoorns en diverse struiken. Daarbovenop versterkt de brug en de poortjes de scheiding. Een betere aaneenschakeling kan bereikt worden door een aantal bomen te rooien en deze poort te verwijderen.

Verspreide en ongeorganiseerde aanplant van de enkele fruitbomen is niet eigen aan een fruitboomweide. Normaliter staan de bomen op een rij en hebben ze dezelfde ouderdom, zoals de fruitgaard van het begijnhof van Hoogstraten (zie onderstaande foto). De bomen hebben elk hun eigen natuurkundige waarde en passen binnen de context.

In het reglement voor de volkstuintjes moet ook aandacht besteed worden aan de maatregelen voor het behoud en het waarborgen van het historisch erfgoed. Zo mogen er geen serres, kippenhokken, tuinbergingen of andere type gebouwtjes worden gebouwd.

Zie maatregel 7: Groenbeheer.

05.12

BEHOUD VAN GROENAANLEG 'INTRA-MUROS'

Alle tuilmuren van het begijnhof zijn geïnventariseerd en geanalyseerd. Ze zijn opgedeeld volgens hun historisch karakter:

- Waardevol
- Niet storend en correct type
- Niet storend, maar foutieve opbouw/storend maar correcte opbouw
- Storend en foutieve opbouw

De waardevolle tuilmuren moeten blijven staan en eventueel hersteld worden indien dit nodig is. Onder waardevolle tuilmuren vallen ook alle groene afscheidingen. Vermoedelijk werden de tuinen van de begijnen voor de 17de eeuw ook van elkaar gescheiden door natuurlijke scheidingselementen. Bovendien zijn ze tijdelijk, natuurlijk en is het een zachte ingreep die geen grote impact heeft. Zolang de tuilmuren geen storend effect hebben en bouwfysisch in orde zijn, mogen ze blijven staan. De overige muren moeten afgebroken worden zoals betonplaten, betonpalen met draad of een houten beplanking.

Nieuwe tuilmuren mogen groene afscheidingen zijn of bakstenen muren die voldoen aan volgende criteria:

- Gevoegd met kalkbastaard mortel
- Gemetseld in kruisverband
- De bakstenen zijn handgevormd
- Muur mag eventueel wit gekalkt zijn, anders moet de baksteen zichtbaar blijven.
- De tuilmuren worden afgewerkt met tegelpannen en ezelsruggen

Vermoedelijk hadden alle begijnhofwoningen hun eigen tuin, maar uit de studie is gebleken dat enkele woningen zijn opgesplitst in 2 of 3 woningen. Dit is het geval voor de Engelen Conventstraat 13, 15 en 17 op foto is duidelijk te zien dat dit ooit één woning was. De aanbouwen tegen de voorbouw nemen de volledige achtergevel in beslag, waardoor de oorspronkelijke gevel verdwenen is. Deze aanbouwen moeten op termijn afgebroken worden waardoor de woningen zeer klein zullen worden. De woningen zouden terug intern verbonden moeten worden, waardoor zowel de tuin als de woning terug één geheel worden. Ook in de Kerkstraat 11a en 11b en Heilige Geeststraat 16 en 18 werden de woningen opgesplitst. Op foto's is te zien dat de tuilmuren midden in de gevel zijn bijgezet. Het ideale is de vereniging van de twee woningen en tuinen.

Foto 230 Engelen Conventstraat 13, 15 en 17

Foto 231 v.l.n.r. Kerkstraat 11 a en b; Heilige Geeststraat 16 en 18

Wat de achtertuinen betreft kunnen er enkele regels opgelegd worden:

- De mazouttanks zijn niet toegestaan.
- Een nieuw aangelegd terras mag maximum 30% van de volledige tuin in beslag nemen.
- Het terras moet bestaan uit een materiaal dat waterdoorlatend is.
- Het aanplanten van grote bomen is niet toegestaan.
- Idealiter is de tuin sober ingericht met kruiden en andere nuttige beplanting. De ondergrond bestaat uit gras, zonder verhardingen.
- De gebetonneerde vuilnisbak in de achtertuin van de Heilige Geeststraat 15 moet weg.
- De WC in de Engelen Conventstraat 22 moet verdwijnen

Zie maatregel 8: Afbraak aanbouwen

Zie maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

05.13 VISIE: HET POORTGEBOUW

Het poortgebouw is één van de belangrijkste erfgoedelementen van dit begijnhof en moet op een correcte manier onderhouden en gerestaureerd worden. Het poortgebouw is in handen van het OCMW.

05.14**VISIE: DE SINT-CATHARINA KERK**

Als beschermd monument wordt de begijnhofkerk niet opgenomen in het beheerplan. Onderhoud en restauratie van de kerk valt buiten het 'landschappelijke' beheer van de site, maar de kerk wordt opgenomen in het beheerplan in het kader van de verlening van toekomstige subsidies. Restauratie van de kerk is in uitvoering tijdens de opmaak van dit beheerplan.

Subsidiërende overheden: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Provincie Vlaams-Brabant

Kostprijs van de werken: € 2.229.500 incl. 21% BTW

Bouwheer: Stadsbestuur Diest

Ontwerp: Architectenbureau R. Verspreuwen bvba
ARCADIS Belgium nv

Aannemer: Renotec nv

05.15

VISIE: DE INFIRMERIE

05.15.01

BOUWKUNDIGE ELEMENTEN

Het complex is dus zeker tweemaal grondig gerestaureerd en er werden verschillende toevoegingen gedaan.

Het huidige glasraam is een storend element op de site omdat deze zich duidelijk onderscheidt van het historisch schrijnwerk én zeer zichtbaar is voor het hele begijnhof. Op onderstaande foto is een ouder glasraam zichtbaar. (mogelijks van een eerdere restauratie)

Zie maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

De dakbedekking in gebakken-aarde tegelpannen dateert met zekerheid uit 1915. Dakwerker Dillen bevestigde namelijk in dat jaar dat het oude dak in natuurleien door oorlogsomstandigheden in 1914 werd beschadigd en vervangen door tegelpannen.

Bij een volgende dakvernieuwing kan wellicht opnieuw gedacht worden aan natuurleien.

De uitbating van het restaurant vormt geen probleem en is zelfs een goede herbestemming voor de kapel. De 'inrichting' aan de voorgevel is wel voor verbetering vatbaar. Willekeurige reclame en menuborden zouden vermeden worden. Stoelen en tafels moeten opgeborgen kunnen worden in het gebouw. Synthetische grasmatten moeten verwijderd worden. De uitbating van het terras moet ook voldoen aan het terrasreglement van de stad Diest.

Zie maatregel 4: Permanente uniforme informatieborden voorzien en eenduidig beleid reclameborden

Zie maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

05.16 VISIE: HET GROOTHUIS

Het groothuis is een belangrijk gebouw binnen de begijnhofsite. Geen storende ingrepen voor het totaalconcept van het begijnhof.

05.17 VISIE: DE CONVENTEN

05.17.01 HET APOSTELEN CONVENT

Het Convent werd verschillende malen verbouwd en de achterste vleugels zijn afgebroken. Waarschijnlijk is het omwille van deze reden ook het meest 'open' convent. Er zijn namelijk vele en grotere raamopeningen.

05.17.02 HET HEILIGE GEESTCONVENT

De 'tuin' van het Heilige Geestconvent was rechtstreeks bereikbaar vanop de Kerkstraat via een steeg. Deze doorgang is nu mee ingericht als onderdeel van het restaurant. De steeg zou terug een steeg moeten worden, eveneens een voordeel om de achterliggende tuin en terras bereikbaar te maken vanop de straat zonder doorheen het restaurant te moeten gaan.

Deze maatregels worden opgenomen onder maatregel 5: Heraanleg wegenissen en pleinen

Eenmaal door de steeg zou men moeten uitkomen op de tuin van het convent. Uit de analyse besluiten we dat deze tuin met de hervormingen van Esschius een groter religieus karakter had: De bidnissen in de achtergevel, de waterpartij, De tuin was ook afgesloten van zowel het begijnhof als de omliggende gebieden. Ons inziens zou dit karakter terug voelbaar moeten zijn en is het dus nodig om het terras opnieuw in te richten en rekening te houden met volgende richtlijnen:

1. Afbraak van de aanbouwen, houten structuren, ...

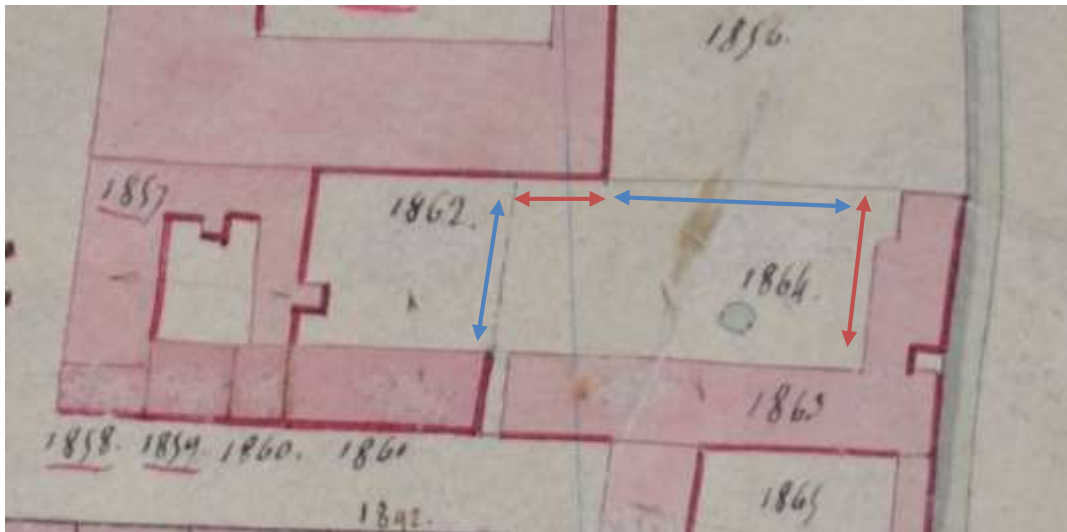
Zie maatregel 6: Afbraak aanbouwen

2. De gebruikte materialen voor het terras versoberen. Mits verder onderzoek naar 'de waterpartij' kan de keuze gemaakt worden om dit te integreren in een nieuw ontwerp.

Zie maatregel 5: Heraanleg wegenissen en pleinen

3. De beslotenheid terug versterken

In het rood zijn twee bebouwde wanden aangeduid die er nu niet meer zijn. Vooral de aanbouw rechts sloot het convent af van de buitenwereld. In het blauw zijn de vermoedelijke tuilmuren of natuurlijke afscheiding aangeduid (hagen etc.)

Opties:

- Afbraak chalet/buitenbar/koterij etc. Deze kunnen dan eventueel ondergebracht worden in een toevoeging achteraan. Op dezelfde plek waar oorspronkelijk ook bebouwing stond.
- Tuinmuur hoger optrekken.
- Groene hagen aanplanten om de tuinzone af te screenen.
- ...

05.17.03 HET ENGELEN CONVENT

Bij de herinrichting van dit convent moet steeds rekening gehouden worden met de karakteristieke gesloten voorgevel.

05.18

VISIE: DE BOERDERIJ

05.18.01

BOUWKUNDIGE ELEMENTEN

De 'stal' is op vele plaatsen aangepast, zo werd een sobere doorrit vervangen door een rondboogpoort en enkele natuurstenen lateien en dorpels vervangen door beton.

Hoewel deze ingrepen niet stroken met de huidige restauratievisie hebben ze geen storende impact op het geheel. De golfplaten hebben daarentegen wel een zeer storend impact op het historische karakter en moeten op korte termijn vervangen worden door Vlaamse pannen.

Opgenomen onder maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

Het binnenplein van de voormalige boerderij is op heden niet visueel herkenbaar gezien verschillende vleugels afgebroken werden doorheen de jaren. De oorspronkelijke footprint van het binnenplein met verdwenen stallen wordt terug leesbaar gemaakt met behulp van lage muurtjes. Op het binnenplein zelf komt een waterdoorlaatbare verharding (bijvoorbeeld rivierkeien) te liggen.

Hierdoor zullen er enkele dingen wijzigen (zie bijlage: overzicht beplanting zone 3A). Het grasveld achter de infirmerie blijft behouden samen met de appelbomen en berken die erop staan. De trompetboom op het boerderijplein is een waardevolle boom en zal zeker blijven staan. De overige bomen zullen met de heraanleg van het nieuwe plein gerooid worden. Het grasveld zal zoals eerder vermeld deels verhard worden.

Opgenomen onder maatregel 7: groenbeheer

05.19**VISIE: DE BEGIJNHOFSCHOOL**

De begijnhofschool werd in 1863 ondergebracht in het huidige pand en daartoe werden drie percelen samengevoegd. De school is nu ingericht als 'centrum voor kunst en restauratie'. Er zijn geen ingrepen uitgevoerd die een storende impact hebben op het geheel van het begijnhof.

05.20**VISIE: HET PESTHUIS, DE QUARANTAINES HUIZEN EN DE GODSHUIZEN**

De poort die de zijgevel van het godshuis afsloot, is in 1972 enkele meters opgeschoven. De poort wordt terug verplaatst naar zijn originele locatie.

Opgenomen onder maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

05.21

VISIE: DE MATERIALITEIT VAN DE WEGENISSEN, STRATEN EN PLEINEN

De huidige straten verkeren in erbarmelijke staat. De meest effectieve manier om deze situatie voor een lange tijd op te lossen, is het volledig opbreken en heraanleggen van het stratenpatroon.

05.21.01

DOELSTELLING: VERBETEREN VAN HET HUIDIGE PROFIEL

Het huidige straatprofiel leunt nog steeds sterk aan bij het originele, het is alleen sterk uitgevlakt. Origineel lag het vlak tussen de gevels en de greppel schuiner en was er bijgevolg een groter niveauverschil. Het middelste gedeelte van het wegdek was opgehoogd, zodat er een boogvorm ontstond, die de afwatering vergemakkelijkte. Dit profiel moet terug bekomen worden.

Opbouw van het nieuwe legbed en voegvulling:

- Legbed van gewassen gebroken porfiersteenslag 2/4: zeer stabiel en zeer drainerend.
- Hierin worden de stenen geplaatst. De stenen moeten zo zicht mogelijk tegen mekaar gelegd worden.
- Eerst 'laag' voegvulling in gewassen porfiersteenslag 2/4.
- Aantrillen.
- Opvullen van de voegen met een voegvulling van gebroken porfiersteenslag 0/2. In geval van droog weer kan een betere vulling bekomen worden door inspoelen met water.¹⁷⁹

05.21.02

DOELSTELLING: MATERIAALGEBRUIK AFSTEMMEN OP HISTORISCH KARAKTER

De zone in verharde wegen, moet integraal behouden blijven. Het gebruik van kasseien als wegdek materiaal kan als dé standaard voor de meeste begijnhoven worden beschouwd. Een groot gedeelte van de aanwezige keien is nog authentiek en dat is op zich al een reden om deze Tiense kwartsiet of Gobertange zeker niet af te voeren. En evenmin om ze nog meer dan voorheen te vervangen door de meer recente porfier (type 3). (zie ook invulling lege plekken). Het behoud van de historisch waardevolle kasseien wordt dan ook vooropgesteld.

De heraangelegde wegen zullen bestaan uit een mix van de 'kinderkopjes' en platines in Tiense kwartsiet (type 1) en de later ingemengde Gobertange. De keien worden gesorteerd naar soort, formaat en vlakheidsgraad waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen de 'te hergebruiken' en 'niet meer te gebruiken' stenen. Er zullen nieuwe keien aangevoerd worden die de 'niet meer te gebruiken stenen' moeten vervangen. Deze nieuwe stenen moeten hetzelfde uitzicht, dezelfde oorsprong, structuur en afmetingen hebben als de bestaande. De 'te hergebruiken' en de nieuwe keien worden onderling gemengd zodat een eenvormig resultaat bekomen wordt.¹⁸⁰

De kasseien zullen volgens het oorspronkelijke legpatroon heraangelegd worden. Ondanks dat het experiment met betrekking tot het legpatroon uitgevoerd door Onroerend Erfgoed positief geëvalueerd werd, wordt er door ons toch geadviseerd om de heraanleg volgens het huidige legpatroon uit te voeren, waarbij de keien in één legrichting liggen. Het straatprofiel gaat wel gewijzigd worden.

Het aanpassen van het legpatroon heeft een grote visuele inpak op het uitzicht van het begijnhof. Bovendien gaat dit in tegen de fundamentele principes bij het plaatsen van kasseien: ze moeten dwars op de rijrichting staan, zoals ze oorspronkelijk zijn aangelegd, om de druk van het verkeer optimaal te kunnen opvangen. Bij de oorspronkelijke aanleg heeft men duidelijk betracht tot een gelijkwaardige verdeling van de belasting te komen, ondanks de heterogeniteit in vorm en afmetingen van de beschikbare kasseien, door opeenvolgende rijen aan te leggen van enerzijds ongelijke stenen en anderzijds tussenrijen van grotere en regelmatigere stenen.

De kasseien zullen terug tot tegen de kerk lopen. De beschadigde watervangstenen blijven behouden en moeten hersteld worden. Vervanging is enkel toegestaan als de steen te beschadigd is om te functioneren. Bij de heraanleg moeten de watervangstenen zorgvuldig teruggeplaatst worden.

De goten moeten terug het verloop van de gevels volgen en niet langer de rechte lijn van de riolering.

¹⁷⁹ Projectbureau Signa Engineering, Restauratiedossier M&L. Stad Diest: begijnhofsite heraanleg wegenis en riolering, 2006, p. 12.

¹⁸⁰ Projectbureau Signa Engineering, Restauratiedossier M&L. Stad Diest: begijnhofsite heraanleg wegenis en riolering, 2006, pp. 11-12.

Probleem

Het behoud van het bestaand stratenpatroon en het authentiek materiaal is een primaire vereiste voor Erfgoed omwille van de grote erfgoedwaarde en de zeldzaamheid van het materiaal. Het gaat niet enkel om een basisvoorwaarde om in aanmerking te kunnen komen voor betoelaging maar ook om een machtiging te verkrijgen voor de geplande heraanleg.

De “napoleon-koppen” hebben een uitgesproken ronde en bolvormige bovenzijde. Zelfs indien dit materiaal ook (in mindere mate) verwerkt werd in afgeplatte vorm (“platines”), blijft het de bedoeling om de koppen maximaal te hergebruiken. De nadelen van dit hobbelig wegdek zijn al herhaalde malen duidelijk gemaakt door de bewoners maar evenzeer door het Toegankelijkheidsbureau.

Uit onderzoek in de inventarisatie is gebleken dat het huidige straatbeeld minder historisch authentiek is dan op eerste zicht laat vermoeden. De wegstroken waren dus zeker smaller en de plankieren breder. Dit is niet onbelangrijk voor de zonering én bepaling van de hoeveelheid Napoleonkoppen die met ‘zekerheid’ als authentiek kan beschouwd worden.

Oplossing

Harsgebonden voegmortel

Op het Groot Begijnhof van Leuven werden de kasseien opgevoegd met een harsgebonden voegmortel bestaande uit speciaal gewassen en gevuurdroogd kwartszand (0.2 – 2.2 mm) gebonden met epoxyhars. Dit is een stabiel product waardoor men de grote en onregelmatige voegen goed kan fixeren.

Het is ons niet duidelijk of er op die plaats ook autoverkeer wordt toegelaten (in principe is het autovrij / er is wel werkverkeer van de Universiteit : met lichte camionettes). In elk geval is de hechting t.o.v. de kasseien degelijk en blijkt dit een duurzame oplossing te zijn.

Het is duidelijk dat dergelijke voegen niet filtreerbaar zijn : men zal er dus rekening moeten met houden dat het oppervlaktewater de straatgeulen meer zal belasten. De mortels zijn in verschillende kleuren verkrijgbaar.

De stenen blijven goed zichtbaar maar het is duidelijk dat het om een selectie gaat van vlakkere exemplaren.

We zijn niet op de hoogte van de evaluatie door de gebruikers maar men kan niet ontkennen dat het resultaat een concrete verbetering zal inhouden die qua “vlakheid” vergelijkbaar is met afgeplatte kasseien.

Als men deze techniek wil toepassen in Diest blijft de vraag of er voldoende Napoleonkoppen zullen zijn met een eerder afgeplat oppervlak om dit effect te kunnen garanderen. De maat-en vormeisen in het uitvoeringsbestek zijn op dat vlak vrij streng i.f.v. een comfortabele beloopbaarheid maar men riskeert wél dat er veel meer exemplaren zullen moeten worden afgekeurd omdat de aannemer moeilijk zal kunnen voldoen aan die vlakheidscriteria én aan de eis om de Napoleonkoppen maximaal te hergebruiken.

De kans is niet ondenkbaar dat men bij toepassing van die harsmortels op de bolle koppen erg brede voegen gaat krijgen (die zullen zeker breder worden dan de vooropgestelde "1,5 cm").

Op een aantal plaatsen op het Begijnhof heeft men dit bv. met gewone mortel al gedaan en kan men het te verwachten effect al inschatten : men kan met zekerheid een drastische verkleuring verwachten en een "uitvlakking" die veel weg heeft van een "terrazzo"-effect.

Uiteraard kan op die manier het oorspronkelijk materiaal wél behouden blijven .

De vraag die men zich echter moet stellen is wat de impact zal zijn van dergelijke invoeging op het uitzicht en of dit de authenticiteit van het wegdek ook niet kan aantasten.

Situering comfortstroken

Na het simuleren van verschillende scenario's is gebleken dat het gebruik van de plankieren als comfortstroken de beste oplossing zou bieden. Het voordeel van deze denkpiste is dat men veel minder Napoleonkoppen nodig heeft én dat men het karakteristieke "koppen"-effect niet hoeft af te vlakken omwille van het loopcomfort. Momenteel werden die plankieren gedegradeerd tot afschotstroken naar de geul en als parkeerplaats voor fietsen, vuilcontainers en bloempotten. Oorspronkelijk waren de bredere plankieren waarschijnlijk juist wél de voetpaden omdat door het gebruik van kleinere, smallere Balegemese steen het wegvlak daar minder hobbelig was én bruikbaar ondanks de aanwezigheid van uitspringende traptreden, waterpompen.

Indien men de plankieren zou verbreden tot 150 cm kan men deze wel degelijk terug opnieuw gebruiken en wel om de volgende redenen :

- het stoort minder om daar kleine en of vlakke stenen te gebruiken. Men kan de typische Napoleonkoppen reserveren voor het wegdek zonder het uitzicht te moeten aanpassen omwille van de uitvlakking met harsmortel. (Dit sluit het gebruik van deze mortel niet uit maar het zou minder drastisch moeten gebeuren om een beter loopcomfort te kunnen garanderen.
- het gebruik van diverse materialen op die plaats is minder opvallend en waarschijnlijk zelfs niet tegenstrijdig met de historische authenticiteit : men gebruikte voor die plankieren nu eenmaal meer rest-materiaal.
- het is veel makkelijker om met Balegemse steen of zelfs met de gedeclasserde Napoleonkoppen een vlak oppervlak te garanderen . Zeker indien men dit combineert met de harsmortels. Men kan immers beter op die strook een ondoordringbare strook creëren die gegarandeerd afwatert naar de geul i.p.v. het ganse wegdek ondoordringbaar te maken.
- het is makkelijker om Balegemse keien aan te leveren indien men toch zou opteren voor een zuivere reconstructieve aanpak (ook al is dat o.i. nergens bewezen....)

Opgenomen onder maatregel 5: Heraanleg wegenissen en pleinen.

05.22 VISIE: HET BOMENBESTAND EN OVERIGE GROEN

05.22.01 DOELSTELLING: OPTIMALISEREN AANLEG LANDSCHAPSPARK

Het landschapspark is momenteel niet goed onderhouden en in verval. Het is belangrijk dat de eigenschappen van een landschappelijk park terug sterk naar voorkomen.

Zie ook 05.10 Behoud van het landschapspark met restanten rocailles

In het dichtbeboste deel van het park moet de klimop op de kruidlaag weggehaald worden. De grondbedekking moet natuurlijk en gemakkelijk in onderhoud zijn, zoals laaggroeiende grassen. Het reeds aanwezige gras moet regelmatig onderhouden worden door het te maaien.

De struiklaag bestaat in het park uit taxussen en cipressen. Deze laag zorgt samen met de bomenlaag voor de afbakening, de grenzen van het stuk grond zijn niet duidelijk waardoor het groter lijkt. Deze illusie moet bewaard blijven en kan zelfs versterkt worden door het aanplanten van nieuwe struiken die thuishoren in een landschapspark van het eind van de 19de eeuw zoals de bestaande taxussen. Deze struiken moeten regelmatig gesnoeid worden zodat ze hun dichtheid behouden. De cipressen behoren niet tot deze authentieke beplanting en verstoren het beeld, ze moeten gerooid worden.

Het bomenbestand wordt boom per boom besproken.

Zie maatregel 7: Groenbeheer

Samen met een landschapsarchitect¹⁸¹ werd elke boom besproken, visueel geanalyseerd op gebreken en een schatting gemaakt van de leeftijd.

De oudste bomen vinden we terug in het landschapspark. Deze zijn meer dan 100 jaar oud. Deze oudjes hebben nood aan een regelmatige check up: controleren op ziektes, verwijderen van klimop en het snoeien van de kruin. De controle zal gebeuren aan de hand van VTA (Visual Tree Assessment). Hierbij kunnen (interne) gebreken ontdekt worden aan de hand van visuele controle van de bomen.

Zieke bomen moeten behandeld en nagekeken worden, zodat het gevaar tot omvallen beperkt blijft en de levensverwachting verlengd wordt. De kronen van de beukenbomen nabij de Lourdesgrot zijn beschadigd en één van de bomen heeft een uitscheurende harttak. De grote beuken die in v-vorm geplant zijn vertonen drukschade. De kastanjes in het park zijn besmet met kastanjemineermot, ze moeten zeker behandeld worden en regelmatig gecontroleerd.

Het aanplanten van nieuwe bomen kan, zolang ze in de context van een landschappelijk park thuishoren, aansluiten bij het originele bomenbestand en geen schade berokkenen aan de bestaande bomen.

De vijver met eiland in het midden heeft op heden een triest voorkomen. De vijver moet gereinigd worden, het zwerfvuil, takken en bladeren moeten uit het water gehaald worden. Het onkruid op de oevers moet gewied worden zodat de typische grote stenen terug beter zichtbaar worden. Wat de begroeiing op het eiland betreft, staan er veel uitzaaiingen. Deze moeten gerooid worden. De taxussen moeten behouden blijven en kunnen indien gewenst aangevuld worden.

Aan de vijver zit ook een sluisje en in het park ligt een boot: beide zijn relictten van de oude landschapstuin en zouden hersteld moeten worden.

Ook het bruggetje verdient een opknapbeurt. De houten planken moeten vervangen worden, het staal moet ontroest en geschilderd worden.

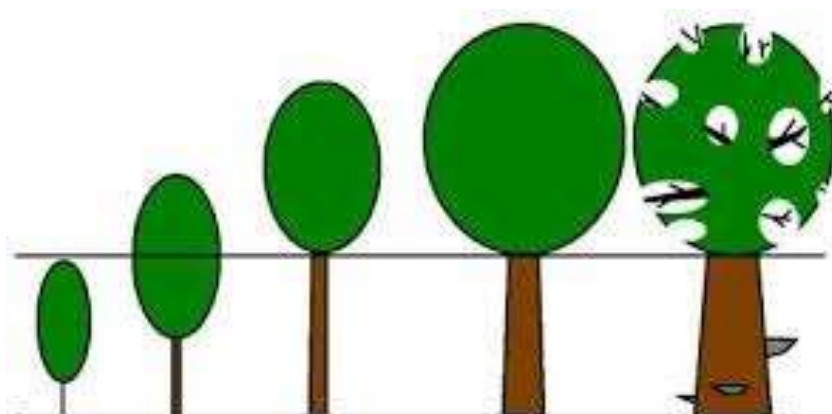
Zie maatregel 6: heraanleg van het landschappelijk park

¹⁸¹ Landschapsarchitect en deskundige bosbeheer: Henri Vanvoorden, 14 januari 2015.

In eerste instantie is er nood aan een correct onderhoud.

Een stedelijke context is niet per definitie de ideale biotoop voor elke boomsoort. Zo is de levensduur en de gezondheid van bomen zwaar geconditioneerd door de natuur van de omgeving. Logischerwijs is de verstedelijkte context van het begijnhof niet de meest optimale voor vele boomsoorten.

Uit de beheerdoelstellingen zal blijken dat enkele bomen waardevol zijn en dus beschermd worden. Er moet echter goed beseft worden dat een boom leeft: met een begin, een midden én een einde. Het gaat hier niet over gebouwen die voor 'eeuwig' geconserveerd kunnen worden én het gaat hier evenmin over duizendjarige reuzensequoia's. Elke boomsoort heeft zijn houdbaarheidsdatum.

Het snoeien van bomen is in deze context uiteraard zeer belangrijk. Eens men dergelijke cultuur heeft aangezet, moet die ook consequent en vakkundig worden aangehouden. Indien dit in bepaalde voorbije periodes verwaarloosd werd, moet dit, net als een gebouw, gerestaureerd/gecorrigeerd worden. Tenminste als dit nog mogelijk is en de leeftijd van de boom dit toelaat.

Het groen heeft, net als een monument, nood aan een regelmatige controle op 'technische' defecten. Al bestaat er geen Monumentenwacht voor bomen, toch zou het bomenbestand op regelmatige basis gecontroleerd moeten worden door een gediplomeerd boomdeskundige.

Herstel van verkeerd gesnoeide exemplaren door vakbekwame boomverzorgers (*Certified European Treeworker*). Zowel voor de bomen met erfgoedwaarde als voor deze waarvoor een uitdoofbeleid is vooropgesteld. De frequentie van het onderzoek is afhankelijk van de ouderdom en de erfgoedwaarde van de bomen. Alle ingrepen die nodig blijken uit de opgevraagde onderzoeken zijn gekoppeld aan deze maatregel.

Aanstellen van specialisten in verband met het groenbeheer zijn opgenomen onder maatregel 7: Groenbeheer.

- Herstellen van verkeerd gesnoeide exemplaren door vakbekwame boomverzorgers (*Certified European Treeworker*)
- Regelmatige visuele controle van de hoogstammige bomen op het begijnhof, vergelijkbaar met de controle door monumentenwacht voor bouwwerken. (VTA onderzoek ¹⁸²)
- De frequentie van het onderzoek is afhankelijk van de ouderdom en de erfgoedwaarde van de bomen.
- Alle ingrepen die nodig blijken uit de opgevraagde onderzoeken zijn gekoppeld aan deze maatregel.

¹⁸² Visual Tree Assessment, boomveiligheidscontrole.

05.23

VISIE: ALLE BEGIJNHOFWONINGEN IN BRABANTSE BAK- EN ZANDSTEENSTIJL

05.23.01

DOELSTELLING: UNIFORM BEHEER

Om de globale toestand van de woningen, en dan vooral van de zichtbare delen, op peil te houden binnen het beschermd landschap, kan het aangewezen zijn om op regelmatige basis een globaal visueel onderzoek te laten uitvoeren door monumentenwacht. Naar aanleiding van de inspectie kunnen nodige herstellingen uitgevoerd worden.

Hier onder vallen voornamelijk schilderwerken zoals plint, schrijnwerk en goot.

Opgenomen onder maatregel 2 Het gemeenschappelijk onderhoud van het zichtbare.

05.23.02

DAKEN

Dakgoten en regenwaterpijpen

De dakgoten in de voorgevels op het begijnhof bestaan allemaal uit zink. Op het eerste zicht verkeren ze in goede staat, indien er zich gebreken voordoen moeten deze hersteld worden. De dakgoothaken zijn vaak verroest en verweerd, ze moeten ontroest of vervangen worden. Als de dakgoten in de toekomst vervangen worden, moet dit door een exemplaar in zink gebeuren. Dakgoten en regenwaterafvoerpijpen in pvc komen niet voor in de voorgevels, wel in de achterbouwen. Al de exemplaren moeten binnenkort vervangen worden door zinken.

Regenwaterpijpen aan de voorgevels van de begijnhofhuizen moeten van het type zijn die uitgeven op de straat, ze mogen niet verdwijnen in de grond. Aan de achtergevel en tuinschuren kan men kiezen.

Alle houten onderdelen zoals de bebording, boordplank en gootklossen moeten wit geschilderd worden. Uitzondering van het poortgebouw, hier mag de huidige situatie behouden blijven. (Zie Engelen Conventstraat 21)

Dakpannen

Pannen

- Vele Vlaamse pannen werden terloops vervangen door mechanische pannen. Aangezien deze pannen het totaalbeeld niet verstoren, is het niet nodig om ze onmiddellijk en systematisch te vervangen. Gelakte pannen moeten in de toekomst zeker vermeden worden, gelukkige is dit zeldzaam. Wanneer er echter nieuwe pannen nodig zijn zou men terug moeten teruggrijpen naar een authentieke Vlaamse pan.

Leien

- Natuurleien komen van oudsher voor op de meest prominente gebouwen zoals het groothuis en het poortgebouw, maar in het begijnhof van Diest komt natuurleien ook voor op de gewone begijnhofwoning.
- Kunstleien verstoren het historisch beeld. Ze komen gelukkig niet voor op het begijnhof en in de toekomst moet dit ook vermeden worden.

Tegelpannen

- Op het begijnhof komt de tegelpan ook voor, zowel de originele als de nieuwe tegelpan.
- De nieuwe tegelpannen moeten op termijn vervangen worden door tegelpannen met een authentiek uiterlijk.
- Het dakvlak van de infirmerie bestaat vandaag uit tegelpannen, maar origineel uit natuurleien. In de toekomst moet het dak terug bedekt zijn met natuurleien.

Over het algemeen komen er op het begijnhof dus drie types van dakbedekking voor. De dakbedekking mag blijven zolang deze bouwfysisch in orde is. Om zoveel mogelijk authentieke materialen te behouden is het belangrijk om de daken zo snel mogelijk te herstellen. Indien het dak vervangen wordt, moet er nagegaan worden wat het originele type dakbedekking was. Als er bebording aanwezig is, moet er gecontroleerd worden of er sporen terug te vinden zijn van natuurleien. Als het dak vervangen wordt, worden eerst de pannen afgenomen en geselecteerd welke nog bruikbaar zijn. Er wordt aangeraden een onderdak te plaatsen, dit gaat vocht, vorst, brand en veroudering tegen. Nadien moeten de gerecupereerde pannen herplaatst worden, aangevuld met pannen die hetzelfde uiterlijk hebben.

Andere dakbedekking zoals de golfplaten bij de infirmerie zijn storend en moeten vervangen worden door de originele dakbedekking. Het dakvlak moet uit één type bestaan. Indien dit niet het geval is, moet de minst originele bedekking vervangen worden zodat er terug één geheel tot stand komt.

De nokpannen moeten aangesmeerd worden met een kalkspecie. Cement en flexibele kant en klare dakmortels zijn niet toegestaan. De hechting van cement aan de pannen is te sterk, hierdoor kunnen de aangesmeerde pannen niet meer afgenomen en hergebruikt gebruikt.

Isoleren dak

Het isoleren van daken is toegestaan, meestal wordt er geopteerd voor isoleren aan de binnenzijde van het dak. De isolatie wordt tussen de kepers geplaatst. Er is wel een risico op koudebruggen, een kierdichte uitvoering is noodzakelijk. Hierbij moeten de kapstructuren zichtbaar blijven. Blijkt de bebording zeer waardevol te zijn, moet er voor een sarkingdak gekozen worden. Zo blijft de bebording zichtbaar. Dit is technisch de beste oplossing, wel ingrijpend en je loopt het risico op een visueel storende dakverhoging. De daklijn bij een monument mag niet hoger zijn dan de gevellijn van de voor- of achtergevel.¹⁸³

Ladderhaken en duivenwering

De reeds aanwezige ladderhaken moeten ontroest worden en in de toekomst moeten op alle daken ladderhaken worden geplaatst. Duivenweringen mogen alleen geplaatst worden als men kan aantonen dat de dieren voor overlast zorgen of de gebouwen beschadigen. Het type en de bevestiging van de duivenwering moet duurzaam zijn.

Opgaande muren

De dakaansluiting met de opgaande muur wordt op onderstaande manier toegestaan:

- Lood invlechten
- Werken met loketten in lood
- Aansmeren met mortel

Lood invlechten is het meest duurzaam.

De opgaande muren worden voorzien van een witte afwerkingslaag. Dit kan door te kaleien of het afstrijken met een mortel waaraan wit pigment is toegevoegd. De dekstenen en consoles in natuursteen worden niet mee gekaleid.

De hoekaansluiting met het dak en de opgaande muur wordt ofwel aangesmeerd met mortel of afgedekt met een boordplank (kleurstaal ter goedkeuring voor te leggen).

Schouwen

Als het baksteenmetselwerk in slechte staat is (uitgesleten voegen, losliggende bakstenen) moet de schouw hermetisch worden. Dit moet gebeuren met een kalkmortel en in hetzelfde metselverband. Op het merendeel van de schouwen ligt een terracotta afdekpan, dit geeft een typisch beeld dat zoveel mogelijk bewaard moet blijven. Afdekplaten zijn wel nog toegelaten zodat de storende schouwkoppen vermeden worden. De schouwkoppen moeten verwijderd worden. De rookuitlaat-pijp moet doorgetrokken worden tot onder de afdekplaat in de buitenlucht. De dubbelwandige buis werd voortijdig ingekort zodat de 'verbrandingslucht' in de nok van de zolder werd aangetrokken. De afdekplaat moet in het zwart of terracottakleur worden uitgevoerd.

De aansluiting van de schouw met het dak kan gebeuren met aangesmeerde mortel of loden slabben. Lood is duurzamer, maar mortel kan ook. De keuze ligt bij de bewoner.

¹⁸³ Vernimme, N. (2013) Energiezuinig leven in woningen met erfgoedwaarde [PowerPiont-presentatie]. Geraadpleegd via <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/handleidingen-onroerend-erfgoed>

Topelementen

Het dak van het poortgebouw is bekroond met een klein torentje. Dit element moet zeker bewaard blijven, de dakbedekking van leien wordt behouden. Momenteel is het houtwerk wit geschilderd, deze kleur blijft behouden tenzij historisch onderzoek kan aantonen dat er origineel een andere kleur aanwezig was.

Opgenomen onder maatregel 2 Het gemeenschappelijk onderhoud van het zichtbare.

05.23.03 DAKKAPELLEN

Bestaande situatie

Verspreid over het begijnhof zijn er verschillende dakkapellen terug te vinden. Het toevoegen van de dakkapellen is een ingreep die eerder in een latere fase, vermoedelijk eind 19de begin 20^e eeuw is te situeren, in het kader van het in gebruik nemen van de zolderdiepingen als woonruimte.

We vinden zowel dakkapellen terug aan de voorzijde van gebouwen (straatzijde), als aan de zijde van ring, zoals onderstaande foto's aantonen. De maquette duidt tevens aan dat er geregeld een dakkapel bijkomt/verwijderd wordt wanneer we ze vergelijken met de huidige situatie. In het kader hiervan werd een eenduidige richtlijn opgemaakt, om zowel een duidelijk beleid uit te werken naar aantal, als naar vormgeving en plaatsing in het dakvlak.

Onderstaande voorbeelden tonen aan wat we in het toekomstig beleid willen vermijden:

Richtlijn dakvlakvensters – dakvlakramen

Aan de hand van verschillende woningen werd het draagvlak per woning -aan de hand van gevelbreedte en bouwvolume- onderzocht voor het toevoegen/verwijderen van dakkapellen. Onderstaande richtlijnen zijn aan de hand van dit onderzoek tot stand gekomen, en worden hierna verder geïllustreerd aan de hand van voorbeelden.

Uitgangspunt:

De nieuwe dakkapellen moeten in evenwicht zijn met de draagkracht van het dak-en bouwvolume. Ze moeten opgaan in het geheel en mogen het aanwezig historisch dak en dakenlandschap niet verstoren.

Richtlijn

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de verschillende types gebouw: hoofdgebouw – aanbouw – tuinbergingen

A. HOOFDGEBOUW

Uitgangspunt: één dakkapel vanaf 2 traveeën wordt toegelaten.

- Indien diepte woning < 7,5 meter: één dakkapel vanaf 2 traveeën voor totaal woning (te plaatsen aan voor- of achterzijde dak): indien er nog geen dakkapellen aanwezig zijn en geen sporen van oude dakkapellen worden aangetroffen, worden deze bij voorkeur aan de niet-beeldbepalende¹⁸⁴ zijde van het dak geplaatst
- Indien diepte woning > 7,5 meter: één dakkapel vanaf 2 traveeën voor dakvlak voorzijde en één dakkapel per 2 traveeën voor dakvlak achterzijde

Er wordt nooit gewerkt met halve dakkapellen. Dit betekent dat er voor een woning van 3 traveeën 1 dakkapel wordt toegelaten, vanaf 4 traveeën worden er 2 dakkapellen toegelaten.

Enkel voor niet beeldbepalende gevels kunnen er dakvlakramen worden toegepast: één dakvlakvenster vanaf 2 traveeën.

Er worden geen combinaties gemaakt van dakkapellen – dakvlakramen in hetzelfde dakvlak

Voor de gebouwen gesitueerd aan infirmeriestraat wordt omwille van hun vormgeving en schakeling een uitzondering gemaakt op bovenstaande richtlijn: voor deze gebouwen geldt dat er enkel dakvlakramen mogen worden toegepast, één per twee traveeën, zo gepositioneerd dat ze niet zichtbaar zijn vanaf het plein. Er worden geen dakvlakvensters toegelaten aan de zichtzijde van het plein.

¹⁸⁴ Beeldbepalend dakvlak = dakvlak dat zichtbaar is vanaf de openbare weg (m.a.w. zichtbaar vanaf de straten van het begijnhof, of vanaf de ring).

B. TUINBERGING EN DWARSE AANBOUWEN

Aanbouwen: 1 dakvlakvenster toegelaten per volume aan het niet-beeldbepalende dakvlak van het volume.

Tuinberging: geen dakvlakvensters toegelaten.

C. PLAATSING

Er wordt maximaal rekening gehouden met de bestaande gevel-ordonnantie: nieuwe dakvlakvensters/ dakvlakramen worden geplaatst in lijn met bestaande raam-of gevelopeningen. De kroonlijst moet steeds doorlopen over het gehele dakvlak en wordt niet onderbroken.

D. TYPOLOGIE

Qua typologie wordt er voorgesteld te werken met een hedendaagse variant op de historisch aanwezige dakkapellen, tenzij het een reconstructie – die aantoonbaar is op basis van fotomaterialen, bouwsporen, ... - betreft.

1. Voorbeeld geïntegreerde hedendaagse dakkapel – 2. Voorbeeld van goed geïntegreerde aanwezige historische dakkapellen.

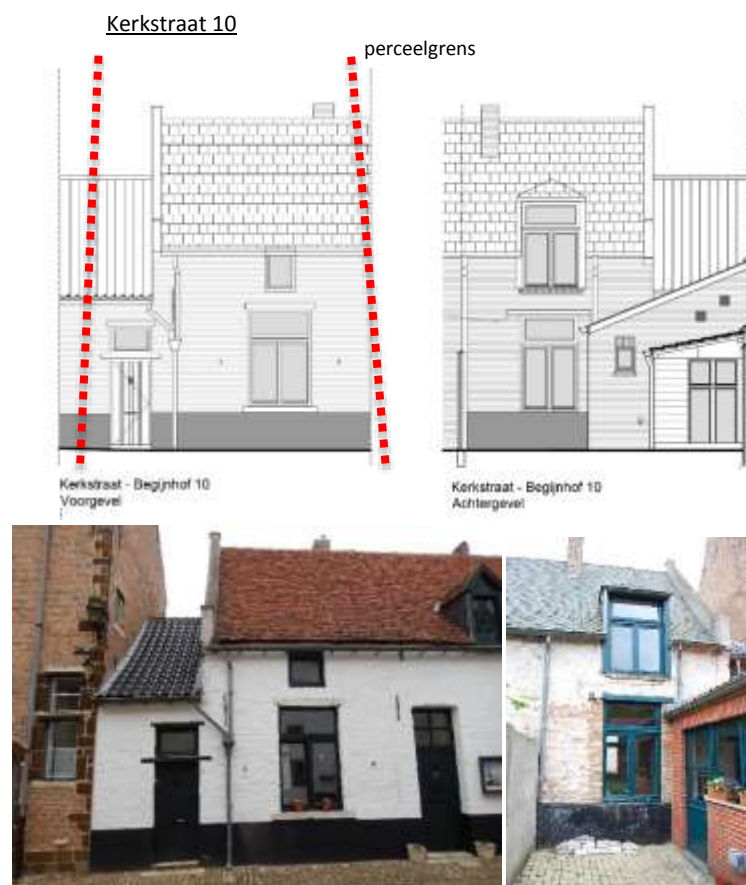
- verhoudingen en grootte: de grootte van de bestaande dakkapellen wordt benaderd
- Vormgeving: bij toepassing van een hedendaags model kan het volume van het historisch model geherinterpreteerd worden, of er kan een dakkapel in een sobere, rechthoekige vorm worden uitgevoerd. Een slanke vormgeving wordt vooropgesteld.
- Kleur: het uitgangspunt is dat de kleur van de dakkapellen integreert in het geheel van het dakenlandschap. Het is een mogelijkheid om de kleur van de dakkapel te laten aansluiten bij het dakvlak, of te voorzien van dezelfde kleur als het aanwezig historisch schrijnwerk (donkergroene kleur). Ook een donkere tint kan overwogen worden en is per geval en gevelvlak af te wegen. Algemene voorwaarde die gesteld wordt aan de kleurkeuze is dat er geen grote contrasten gecreëerd worden met de omliggende context.
- Materialiteit: er worden verschillende materialen toegelaten, zolang er een uitgesproken hedendaags karakter dat niet contrasteert met de context en slanke vormgeving naar voor komt.

De nieuw toegevoegde dakvlakvensters die toegelaten worden, zijn volgens onderstaande typologie, met afmetingen 40 x 60 cm..

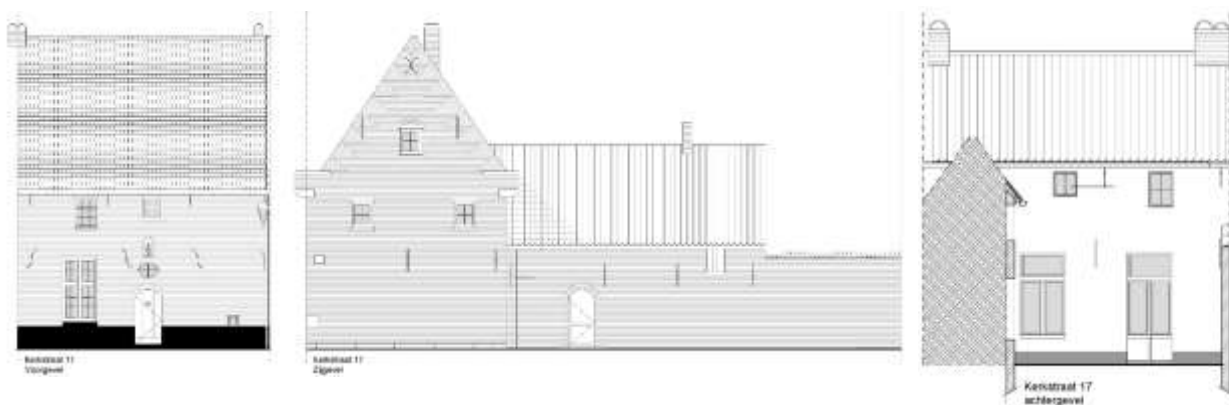
Grote vierkante hedendaagse kandel-dakramen, loggia's, dakterrassen, pvc dakvlakramen, ... zijn niet toegelaten.

Voorbeelden

Hoofdvolume slechts 1 travee: geen dakkapel toegelaten. Op termijn moet de bestaande dakkapel verdwijnen. Er zou wel de mogelijkheid zijn om boven het aanwezige venster op het gelijkvloers een klein venster te plaatsen (gepositioneerd net boven de zoldervloer, zoals we aan voorzijde waarnemen).

Kerkstraat 17

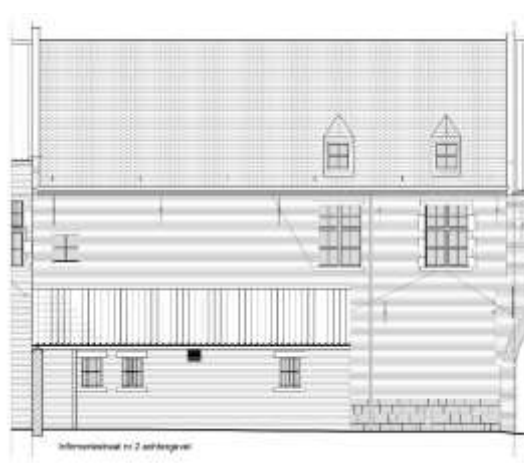
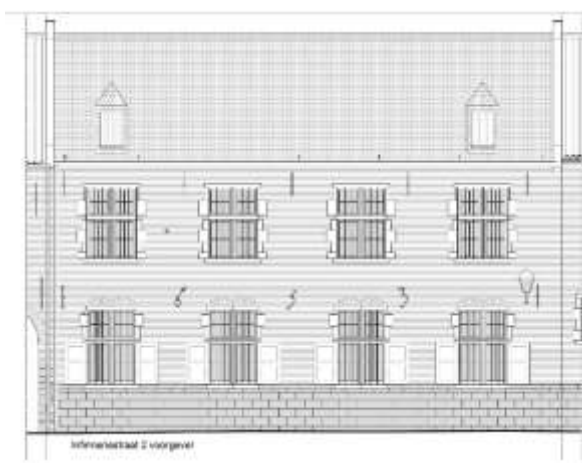

3 traveeën + diepte gevel < 7.5 meter: 1 dakkapel is toegelaten, bij voorkeur te plaatsen op de niet beeldbepalende gevel: voor deze woning betreft dit de achtergevel.

Infirmieriestraat 2

4 traveeën + diepte gevel > 7.5 meter: 2 dakkapellen aan voorzijde en 2 dakkapellen aan achterzijde zijn toegelaten: de woning is 'voldaan': er mogen geen bijkomende dakkapellen toegevoegd worden.

Infirmieriestraat 8 – 9 – 10

6 traveeën + diepte gevel < 7.5 meter: 3 dakkapellen zijn toegelaten: de woning is 'voldaan': er mogen geen bijkomende dakkapellen toegevoegd worden.

Heilige geeststraat nr. 24

4 traveeën + diepte gevel < 7.5 meter: 2 dakkapellen zijn toegelaten: de dakkapellen mogen behouden blijven, maar de verschillende dakvlakvensters dienen op termijn te verdwijnen –bij aanvang nieuw project-. De combinatie dakvlakvensters – dakkapellen is sowieso niet toegelaten.

05.23.04 GEVELS

Algemeen gaan de onderhouds-of restauratiewerken aan de gevels uit van een maximaal behoud en consoliderend herstel van de gevels. Latere toevoegingen die geen historische of architecturale waarden bevatten, mogen in dit kader, na zorgvuldig onderzoek en uitvoerige documentatie, verwijderd worden. De storende elementen aan de voorgevels werden opgenomen en besproken in aparte fiches.

De uitvoering van werkzaamheden aan de gevels vergen een consequente en consoliderende aanpak van de historisch gegroeide parementen. Er wordt zorg aan de dag gelegd voor de restauratie en presentatie van allerlei bouwsporen, verbandwisselingen, naden, metseltekens, verwerkingssymptomen en patines van historische bouwmaterialen.

Algemene reiniging:

De gevels kunnen gereinigd worden met een zachte reiniging op basis van nat verzadigde stoom.

Vorbereiding:

- Alle te reinigingen oppervlakken zijn bereikbaar voor de gevelreiniging.
- Ongewenste afschermeeffecten van straatmeubilair, kabels op gevels, verkeersborden worden vermeden.
- Er worden voldoende voorzorgsmaatregelen genomen zodat het vuil of water niet kan binnendringen in het gebouw.
- Voor het afdichten ter bescherming van gevelopeningen, wordt gekozen voor een materiaal dat gemakkelijk kan verwijderd worden, zonder dat er lijmresten of andere vlekken achterblijven.

Uitvoering zachte stoomreiniging:

- Eerst wordt het vuil geweekt door het gecondenseerde water dat van de gevel vloeit. De mechanische werking van het stoom lost vuil op. De hoge temperatuur werkt bevorderend. Het vuil wordt afgevoerd door afstromend water, dat ontstaat als het stoom afkoelt.

Afwerking van de gevels:

Oude foto's en kaleiresten op het gevelparament tonen aan dat de voorgevels van de begijnhofwoningen deels of volledig werden gekaleid. Eind 19de en begin 20^e eeuw werden veel woningen zeer grondig gereinigd tot op het zichtbare metselwerk, onder invloed van de toenmalige trend waarin bouwmaterialen onbedekt moesten blijven, om hun uitdrukingskracht, structuur en kleureigenschappen in de aandacht te brengen.

Het kaleien van de gevels draagt bij tot het herstel van de uniformiteit van het begijnhof die in de loop der jaren is verdwenen. Het kaleien van de gevels versterkt bovendien de identiteit en de woonkwaliteit van deze nog steeds besloten gemeenschap.

Samenstelling en kleur van de kalei:

Er wordt een kaleimortel op basis van natuurlijke hydraulische kalk en minerale toeslagstoffen toegepast. De kaleimortel wordt aangebracht met een blokkwast in een laagdikte van 2 à 3 mm. De kleur van de kalei zal dezelfde zijn als die van de begijnhofkerk, die recent in een witte tint werd gekaleid.

Toepassing:

- De voorgevels en zichtbare zijgevels worden alleszins gekaleid. Negblokken in blauwe of witte natuursteen worden mee gekaleid. Uitstekende geveldelen zoals dorpels en nissen, worden niet mee gekaleid.
- De plinten worden niet gekaleid maar afgewerkt met een zwarte verf die verwijst naar de teerverf die oorspronkelijk werd toegepast. De hoogte van de plint wordt per case geëvalueerd.
- Uitzondering op deze regels is het poortgebouw

Baksteenmetselwerk:

Er bevinden zich diverse schadebeelden van het baksteenmetselwerk over de gehele site. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen sterk verweerd baksteenmetselwerk en baksteenmetselwerk dat zich in een redelijke toestand bevindt en waar slechts lokaal verweerde stenen terug te vinden zijn.

- Bij baksteenparement met goede mechanische eigenschappen dat zich in een algemeen redelijke toestand bevindt, worden enkel lokale vervanging van baksteenparement d.m.v. handgevormde bakstenen met dezelfde afmetingen, hardheid en kleur als het originele toegestaan. Het is zeker niet de bedoeling om licht verweerde stenen te vervangen. De vervangingen worden tot een minimum herleid om zoveel mogelijk historisch parement te behouden.
- Indien er diverse schadepatronen aanwezig zijn, zoals sterke verpoedering en afschilfering van de bakstenen, die aantonen dat het baksteenmetselwerk sterk verweerd is, kan een steenverharder aangewend worden. Het toepassen van de steenverharder garandeert de instandhouding van de muurdelen voor de toekomst.
- Bij scheurvorming in zones waarbij de sterkte/ stevigheid van het metselwerk in vraag gesteld wordt, is een zorgvuldige gedeeltelijke demontage en reconstructie van het metselwerk toegestaan. Bij het hermetiseren van deze zones worden inoxen verankeringsstaven in de voegen van het metselwerk ingewerkt, tussen de behouden en de vervangen/te reconstrueren metselwerkmassieven.
- Indien er sporen terug te vinden zijn van opstijgend vocht, is een behandeling van de muren tegen opstijgend vocht en zoutuitbloeiing aangewezen. De gaten die voor de behandeling tegen opstijgend vocht worden gemaakt in de muur, worden zorgvuldig weggewerkt na uitvoering van de werkzaamheden.

Bijkomende specificaties per gevelonderdeel:

Treden:

Treden in baksteenmetselwerk worden afgestroken met kalkmortel om een lange instandhouding en beloopbaarheid van de treden te garanderen.

Ijzerzandsteen

Bruine ijzerzandsteen is gevoelig aan verwerking, en wordt gekenmerkt door een diversiteit aan samenstelling en kwaliteit. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen vier categorieën en schadegevallen van ijzerzandsteen, met bijhorende restauratie-opties. Voor de restauratie van ijzerzandsteen wordt een nauwkeurige inventarisatie en documentatie van de toestand opgesteld. Hierbij wordt elke steen nabij visueel geïnspecteerd, beklopt met een licht hamertje, gefotografeerd en geklasseerd. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen onderstaande categorieën:

- Goede toestand: Het gaat om een degelijke ijzerzandsteen
- Matige toestand: Het oppervlak is ongelijkmatig en plaatselijk ontbreken er onderdelen tot op een diepte van circa 3 cm.
- Slechte toestand: De steen is volledig in de diepte geërodeerd, uitgehold, of ontbrekend.

Aan iedere categorie waarin de ijzerzandsteen geklasseerd werd, wordt een restauratie-optie gekoppeld die voor een aangepast herstel zorgt in verhouding tot de schadegraad:

- Goede toestand: Enkel zachte stoomreiniging
 - Nazicht voegwerk
 - Plaatselijk behandelen anti-mos indien noodzakelijk
- Matige toestand: Herstellen van het oppervlak met minerale mortel, indien de aftakeling problematisch is: dit wil zeggen wanneer de waterinfiltratie in de onderliggende lagen heid door wordt beïnvloed.
- Slechte toestand: Vervangsteen is aangewezen.

Indien de ijzerzandsteen zich in dermate toestand bevindt dat een vervangsteen aangewezen is, dan gaat de voorkeur uit naar Diestiaanse ijzerzandsteen. Hoewel er geen actieve groeves meer aanwezig zijn, is er nog steeds een geologische stock aanwezig (die eerder toevallig zijn aangeboord bij grote graafwerken of wegeniswerken).

Enkel indien er voldaan wordt aan de drie onderstaande criteria, kan er een variëteit in Brusselse ijzerzandsteen of Carrstone¹⁸⁵, een roestbruine tot groenbruine ijzerzandsteen uit Norfolk, overwogen worden¹⁸⁶:

- er kan aangetoond worden dat er geen voldoende Diestiaan ter beschikking is. Onroerend erfgoed behoudt zich het recht om dit te controleren bij mogelijke andere leveranciers dan deze opgegeven door de architect of aannemer.
- de aannemer zal een proefverslag voorleggen met de karakteristieken van de geleverde steen welke overeenstemmen met de testresultaten van het K.I.K. , nl een schijnbare volumemassa van 2796,kg/m³ en een porositeit van 24,8 %
- de geleverde kleur sluit zo nauw mogelijk aan bij de bestaande ijzerzandsteen: de aannemer garandeert dat de steen in gepatineerde versie bruin blijft i.p.v. grijsbruin.
- Onroerend erfgoed behoudt zich het recht om de steen enkel toe te laten op locaties waar een afwijkende kleur niet of minder opvalt.
- Indien de steen zich bevindt in een zone die gekaleid wordt (toepassing als negblokken), is een variant in Brusselse ijzerzandsteen toegelaten.

Gezien de zachte en poreuze aard van de aanwezige ijzerzandsteen is een versterking van de huid door een verhardende oppervlaktebehandeling aan te raden. De verharding zorgt ervoor dat de steen voldoende hardheid bereikt om de instandhouding van het monument te verzekeren, maar dat de huid niet té hard wordt ten opzichte van de achterliggende kern.

Natuursteen

Algemeen verkeert de aanwezige natuursteen in een redelijke tot goede toestand. Er wordt uitgegaan van een maximaal behoud van het historisch materiaal en een goed onderhoud. In dit opzicht wordt een natuursteenrestauratie verkozen boven het vervangen van oude verweerde natuursteen door nieuwe stenen.

In functie van technische overwegingen zoals een vlotte waterafvoer, of om sculpturen opnieuw leesbaar te maken, kan een duurzame en compatibele restauratiemortel worden toegepast die qua kleur, textuur en eigenschappen aanleunt bij de te herstellen natuursteen.

Het vervangen van blauwe hardsteen wordt tot een uiterst minimum beperkt.

Bij scheurvorming, wordt de steen hersteld door verlijmingen. Er wordt een twee componenten injectiehars toegepast en bijkomende fixatie via een rvs staaf. De zone wordt afgewerkt met een minerale restauratiemortel.

De afwerking van de natuursteen wordt uitgevoerd conform afwerking op de omliggende natuurstenen onderdelen: gefrijnd/geschuurd.

¹⁸⁵ De toepassing van Carrstone in restauratieprojecten wordt momenteel verder onderzocht. Indien er nieuwe onderzoeksresultaten worden gepubliceerd over de toepassing van Carrstone als vervangsteen in restauratieprojecten, worden deze in overweging genomen voor selecteren van het meest geschikte type vervangsteen.

¹⁸⁶ Toegepast in de restauratie van de begijnhofkerk te Diest; bijkomende informatie zie: H. DE CLERCQ, E. JANSSENS, S. SMETS, G. VERHAERT, *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014.

Specificaties per gevelonderdeel:

Tredes:

Indien het een hardstenen trede betreft wordt er geopteerd om een frijnslag aan te brengen aan de zijkanten. De bovenzijde wordt hier vlak gehouden, naar analogie van een afgelopen trede.

Lateien:

Indien er scheurvorming aanwezig is in natuurstenen lateien, worden deze plaatselijk hersteld via het verlijmen en bijkomende fixatie. Indien aangewezen, kan er geopteerd worden voor het plaatsen van een gevelopvangprofiel ter ondersteuning van de latei. Het betreft een profiel vervaardigd uit continu dompelverzinkt plaatstaal dat aan achterzijde gelijk aan de natuurstenen latei wordt geplaatst, aan voorzijde 1 cm achteruit ten opzichte van de voorzijde van de arduinen steen. De kleur van het profiel benadert de kleurstelling van de natuursteen na reiniging zo dicht mogelijk, en wordt eerst ter goedkeuring voorgelegd aan onroerend erfgoed.

Dorpels-en raamomlijstingen:

Uit de studie blijkt dat de originele materialen voor dorpels en raamomlijstingen uit witte natuursteen, ijzerzandsteen en metselwerk bestonden. Tegenwoordig zijn sommige vervangen door blauwe hardsteen of hout, onder meer in de 19de eeuw. Hout en blauwe hardsteen zijn niet storend en worden dus aanvaard. In de Engelen Conventstraat 20 is een dorpel opgetrokken in tegels. Dit is wel storend en moet dus vervangen worden door een dorpel in witte natuursteen, ijzerzandsteen of metselwerk.

Voegwerk

Het voegwerk wordt nagekeken en indien nodig bijgevoegd met kalkmortel. Aangezien de gevels opnieuw gekaleid worden is een systematisch verwijderen en vervangen van de voegen zeker niet aangewezen. Het zal hier eerder gaan om zachte en plaatselijke herstellingen. De herstellingen van het voegwerk situeren zich voornamelijk op plaatsen waar het voegwerk uitgelopen is door vochtschade, verdwenen is, of onzorgvuldig is aangebracht.

Plaatselijk bevindt zich voegwerk samengesteld uit zand en cement, wat leidt tot een slechte vochthuishouding. Hier wordt het voegwerk uitgestoten door regeninfiltraties doorheen microscheurtjes tussen voegwerk en baksteen, of wordt de poreuze originele baksteen aangetast. In dit geval wordt de voegmortel verwijderd, en vervangen door een restauratiemortel met dezelfde kleur en textuur als de originele:

De toe te passen metsel- en opvulmortel is op basis van natuurlijke hydraulische kalk zonder enige toevoeging van cement, tras, klinker of enig ander synthetisch materiaal. Bij dat bindmiddel wordt scherpkantig en zuiver rijnzand 0/3 toegevoegd met een verhouding van 1 volume deel bindmiddel en 2 à 3 volume delen rijnzand.

Slecht of geërodeerd voegwerk wordt manueel uitgekapt. De voegen worden na reiniging opgevuld met een kalkvoeg en platvol opgevoegd. Tijdens de uitvoering wordt de ondergrond regelmatig beneveld met zuiver water.

Plint

De plinten zijn uitgevoerd in ijzerzandsteen of zijn zwart gecementeerd. Toepassing van een ander type materiaal voor afwerking van de plintzone is niet toegestaan. In **05.24 Visie ijzerzandsteen en witte steen** wordt besproken hoe deze steen hersteld kan worden. Via de plinten worden gevels vaak geïnjecteerd tegen opstijgend vocht. Dit laat sporen na, de zichtbare gaten moeten weggewerkt worden. **Zie fiches op fiches vermelding storende elementen.**

Indien de gecementeerde plintzone beschadigd is, aangetast of lokaal zones afgevalen zijn en ontbreken, wordt deze uitgevlakt en geëgaliseerd met een kalktrasmortel. Het voegwerk wordt indien nodig uitgevuld, met behoud van

onregelmatigheden: het is zeker niet de bedoeling om een strak gecementeerde plint te bekomen. De zone wordt genivelleerd en afgewerkt met een zwarte verf.

De plintzone in ijzerzandsteen wordt voorzien van een steenverharder, gezien de stenen die zich in deze zone situeren onderhevig zijn aan invloeden van opstijgend vocht en opspattend water.

Indien er vochtschade aanwezig is, afkomstig door opstijgend vocht. Is het aangewezen de plinten te injecteren, hierbij moeten de injectiegaten na uitvoering van de werkzaamheden uitgevlakt en geëgaliseerd worden.

Houten lateien

Houten lateien die aangetast zijn door houtrot, sterk doorbuigen of ernstige scheurvorming vertonen, worden vervangen door lateien met dezelfde afmetingen en vorm, houtsoort: Europees eiken.

Smeedwerk

De smeedijzeren gevelelementen worden gecontroleerd op beschadigingen. Indien de toestand van de geveldelen het toelaat, worden ze ter plaatse ontroest door zandstralen (mits voldoende beschermen van de omliggende geveldelen), vastgezet en geschilderd met een verf op basis van alkydharsen.

Specificaties per gevelonderdeel:

Ankers

De aanwezige trekankers worden grondig nagekeken, onder spanning geplaatst en, indien nodig, herbevestigd. Indien uit het nazicht blijkt dat ankers niet meer voldoende vastzitten aan de achterliggende houtstructuur, worden ze herbevestigd. Ontbreken de nagels in voorziene nagelgaten worden aangebracht, model naar bestaand smeedijzeren model.

Ontbrekende gevelankers worden gemaakt naar historisch model en geplaatst op de gevel en herbevestigd aan het houten element (gording of moerbalk).

Er mogen geen sierankers toegevoegd worden aan de gevels, enkel trekankers die bijdragen aan de stabiliteit en origineel aanwezig waren, mogen worden bijgeplaatst indien het een reconstructie van de ankers naar historisch model betreft.

Bijzondere gevelelementen: trompe l'oeil

Het gebouw gelegen in de Heilige Geeststraat 21 heeft twee voormalige schijnvensters. Momenteel zijn deze vlakken egaal bepleisterd. Het is de bedoeling dat ze op termijn terug ingevuld worden met de originele tekening van het schrijnwerk, hiervoor kan men zich baseren op oude foto's.

Isoleren van de gevels?

Het isoleren van de gevels aan buitenzijde is niet toegelaten, gezien dit een enorme impact zou hebben op het historisch karakter, uitzicht en de architecturale waarden van de aanwezige gebouwen.

Ook binnengevelisolatie is niet toegestaan gezien de originele binnenafwerking vaak nog aanwezig is. Bovendien heeft het aanbrengen van binnenisolatie ook een negatieve impact op de buitengevel: Zo is de kans groter dat er inwendige condensatie optreedt of dat buitenmuren langer vochtig blijven met kans op vorstschade. Koudebruggen kunnen ontstaan en reeds aanwezige problemen met koudebruggen kunnen verergeren. De thermische belasting door temperatuurschommelingen op de buitenschil wordt groter, waarbij er meer kans is op scheurvorming. Enige vorm van isolatie van de gevels is dus ten stelligste af te raden.

Steigergaten

De aanwezige steigergaten mogen gedicht worden of ingevuld met glaspanelen indien het gewenst is meer daglicht in de zolderruimte te laten toetreden. Belangrijk hierbij is dat er steeds een schaduwvoeg gerealiseerd wordt: het paneel of de glasinulling wordt terugliggend geplaatst. Indien er wordt gekozen voor een glazen invulling, wordt er een minimaal kader voorzien. Het is ook toegelaten de steigergaten met een houten blok toe te zetten, op voorwaarde dat deze terugliggend wordt geplaatst.

Opgenomen onder maatregel 2 Het gemeenschappelijk onderhoud van het zichtbare.

05.23.05 SCHRIJNWERK

Uit de analyse van het bestaand schrijnwerk komen globaal gezien 4 verschillende types naar voor. We maken een onderscheid tussen de volgende types:

- waardevolle en zeldzame originele kruisvensters daterend uit de tweede helft 17de eeuw en eind 17de begin 18de eeuw.
- 19de -eeuwse vensters
- T-vensters daterend na 1850
- Recente vensters uit de 21^e eeuw

De verschillende types schrijnwerk worden in onderstaande beschreven en geïllustreerd:

Type 1: Vensters daterend uit de tweede helft 17de eeuw en eind 17de begin 18de eeuw:

waardevolle en zeldzame originele kruisvensters worden gekenmerkt door de natuurstenen middenstijl en regel of kalf (horizontaal). De aanwezige luikduimen wijzen erop dat er in de onderste zone luiken aanwezig waren. Het vensterglas werd geplaatst in kleine houten roeden die samen in een houten omlijsting gezet werden. In de tweede helft van de 17de eeuw bedroeg de maat van de ruitjes ongeveer 20 x 25 cm.

Diest, Engelen Conventstraat 26, kruisvenster tweede helft zeventiende eeuw. (© Vlaams Overheid, Onroerend Erfgoed)

Diest, Engelen Conventstraat 5, eenvoudige houten wervels en knieren, eind zeventiende eeuw of achttiende eeuw. (© Vlaams Overheid, Onroerend Erfgoed; © ARAT Architecten)

Type 2: Vensters daterend uit de 19de eeuw

Naast het oudst aanwezige type, vinden we ook verschillende originele types 19de -eeuwse vensters terug. Onder invloed van de technische ontwikkeling van glasfabricage, werden er grotere glaspanelen geproduceerd. Het type wordt gekenmerkt door een dikkere houtsectie van het vast kader, door toevoeging van een opdekkend gedeelte aan buitenzijde. De extra sponning betekende een verbetering van de winddichtheid. De naald met zogenaamde neus werd verlengd tot onder de onderdorpels van de vleugels, die van een waterhol voorzien werden. De raamvleugels werden vaak opgehangen in scharnieren die verwerkt werden in een belegstuk met kraalprofiel. Vaak werden metalen profielen gebruikt als onderverdeling, waardoor een elegantere raamindeling werd bekomen.

Diest, begijnhof, negentiende-eeuws raam, Kraaienneststraat 15. (© Vlaamse Overheid, Onroerend Erfgoed)

Type 3: T-Vensters geconstrueerd na 1850

Na 1850 kwam industrieel gemaakt glas op de markt, dat het mogelijk maakte om maar twee ruiten in de breedte te plaatsen. De vleugels en het bovenlicht werden gedicht met één glasvlak, zodat de ramen gekenmerkt werden door een T-indeling.

Heilige Geeststraat 21, venster uit de tweede helft negentiende eeuw (© ARAT)

Type 4: Recente vensters: geconstrueerd in de 21e eeuw

Verder vinden we ook verschillende recentere ramen terug, die als invulling geplaatst werden in bijvoorbeeld de aanwezige kruisvensters. Ze worden gekenmerkt door dubbel glas en grotere glasvlakken. De vensters tasten de intrinsieke erfgoedwaarden van de kruisvensters aan en vormen een verstoring van het gevelbeeld.

21e -eeuwse vensters in historische kruisvensters geplaatst.

Algemene restauratieopties

Algemeen wordt er uitgegaan van het behoud van de heterogeniteit van het schrijnwerk van het begijnhof, waarbij de verschillende aanpassingen aan de gebouwen en invloeden onder de toenmalige trends van beglazing en houten kaderwerk behouden blijven. Het is hier dus niet de bedoeling om één typeraam voor alle woningen voor te stellen dat toegepast kan worden. Het is juist interessant dat binnen de algemene uniformiteit die globaal wordt nagestreefd, de detaillering iedere woning uniek maakt en de verbouwgesciedenis geïllustreerd wordt. Wel wordt vooropgesteld om de recente vensters die het gevelbeeld verstoren en de beeldwaarde van de historische architectuur sterk aantasten –met andere woorden, de 21 - eeuwse invullingen met grote glasvlakken, op termijn te vervangen door een reconstructie naar historisch model. Er dient dan per gevel en per woning gekeken worden welk schrijnwerkgeheel historisch het meest correct is en welk qua detaillering toegepast kan worden bij het vervangen van de aanwezige vensters.

Vensteropening toegevoegd in 20^e eeuw met dorpel in blauwe hardsteen en profilering eigen aan de tijd vormt een mooi voorbeeld van de illustratie die schrijnwerk kan vormen binnen de aanpassingswerken van een woning en dient zeker behouden te blijven.

Algemene richtlijn

In onderstaande richtlijn wordt de visie op het herstel of het vervangen van het schrijnwerk geformuleerd. In onderstaande teksten wordt er verder uitgewerkt op welke manier het herstel / vervangen dient plaatse te vinden, en welke voorwaarden hieraan verbonden zijn.

- Kruisvensters daterend uit de tweede helft 17de eeuw en eind 17de begin 18de eeuw – Type 1:
 - o Restauratie van de vensters
 - o Achterzetbeglazing langs binnenzijde plaatsen is mogelijk om gebruikerscomfort te verhogen
- 19de -eeuwse vensters – Type 2:
 - o Restauratie van de vensters
 - o Indien er nog originele getrokken beglazing aanwezig is: mogelijkheid om achterzetbeglazing te plaatsen
 - o Indien er geen getrokken beglazing aanwezig is, is de plaatsing van dun dubbel glas met de look van antiek glas toegelaten (enkel indien de glassponning voldoende breed is voor de plaatsing van dit glas)
- T-vensters daterend na 1850 – Type 3:

- Restauratie van de vensters
- Indien er geen originele beglazing aanwezig is de plaatsing van dun dubbel glas met de look van antiek glas toegelaten, indien de glassponning voldoende breed is voor de plaatsing van dit glas
- Recente vensters uit de 21^e eeuw – Type 4
 - Vensters met grote glasbladen die het historisch gevelbeeld verstoren worden op termijn vervangen door nieuw houten schrijnwerk naar historisch model
 - Historiserende vensters met aangepaste profilering die vroeger niet werd toegepast of historische niet als correct beschouwd wordt, worden vervangen door nieuw houten schrijnwerk naar historisch model
 - Er worden drie modellen toegelaten voor de vervanging van het schrijnwerk:
 - In openingen waar 17de -eeuwse karakteristieken terug te vinden zijn, zoals de kruisvensters, kloostervensters, tweelichtingen en drielichten die gekenmerkt worden door de originele tussenregel in witsteen, indien de openingen niet verbouwd werden in de 19de – 20^e eeuw, wordt er geopteerd voor een reconstructie naar het typevoorbeeld uit de 17de eeuw dat vandaag de dag nog aanwezig is op het begijnhof – zie type 1-. Er wordt niet teruggegaan naar vroegere historische modellen, aangezien deze niet meer aanwezig zijn op het begijnhof.
 - In openingen die verbouwd werden gedurende de 19de eeuw, waar bijvoorbeeld de tussenregel niet meer aanwezig is, een vergroting van de aanwezige ramen plaatsvond, of een nieuw raam werd geplaatst in deze periode, wordt er teruggegaan naar het 19de -eeuwse venstertype – type 2.
 - In openingen die duidelijk dateren van een latere datum, of waar uit het bouwhistorisch onderzoek naar voor kwam dat ze geconstrueerd werden na 1850, wordt het een reconstructie gemaakt naar het originele T-venster dat aanwezig is op de Heilige Geeststraat 21

Schrijnwerk ouder dan de tweede helft van de 18de eeuw – type 1

Houten schrijnwerk ouder dan de tweede helft van de achttiende eeuw is zeldzaam. Het behoud van deze nog bestaande uitzonderingen wordt dan ook als evident aangenomen en het regelmatig onderhoud, dat bij het behoud van dit fragiel type schrijnwerk cruciaal is om een toekomst te kunnen garanderen, moet verder aangemoedigd worden. Het verhogen van de isolatiekwaliteiten van de vensters is voor de gebruiker cruciaal bij het behoud van historische ramen. Slechte kier-en naadafdichtingen veroorzaken het grootste warmteverlies. Het correct herstellen of verbeteren van de winddichtheid van de vensters maakt inherent deel uit van de restauratie van het schrijnwerk.

Om de isolatiewaarden te verbeteren, wordt er een achterzetbeglazing langs binnenzijde geplaatst. Verder beperkt achterzetbeglazing geluidshinder en vergroot het de veiligheid. Belangrijk voordeel is dat het venster gehandhaafd kan blijven en de achterzetbeglazing weer verwijderd kan worden. Om het historisch beeld van het venster zo weinig mogelijk te verstoren, dient de structuur en de detaillering te worden afgestemd op het historische raam. Tussen het oude venster en de nieuwe beglazing moet bovendien ventilatie mogelijk zijn, met buitenlucht, om condens te beperken. Dit kan bijvoorbeeld door in de onderdorpel van het raam één of twee gaatjes te boren. Voorzetbeglazing – aan de buitenzijde – is niet toegestaan, omdat daarmee de historische architectuur sterk wordt aangetast.

Door deze maatregel op te nemen in de subsidieerbare werken worden de eigenaars gemotiveerd om de uiterst waardevolle en zeldzame vensters te behouden. Gezien schade aan buitenschrijnwerk vermeden kan worden door een regelmatig en goed onderhoud, het vervangen van de onderregel indien nodig, moet het behoud van dit schrijnwerk verder aangemoedigd worden.

19de -eeuwse vensters en T-vensters daterend na 1850 – type 2 en type 3

Ook het behoud van de aanwezige 19de -eeuwse vensters, en vensters van de eind 19de eeuw met erfgoedkwaliteiten zoals hierboven omschreven, is aangewezen gezien ze beeldbepalende elementen zijn en mee het gevelbeeld bepalen. Indien de vensters nog origineel, getrokken glas bevatten, moet dit geconserveerd worden. Voor historische vensters met originele beglazing, kan er voor het verhogen van het thermisch comfort enkel geopteerd worden voor het plaatsen van achterzetbeglazing – langs binnenzijde.

Indien de 19de -eeuwse vensters geen originele beglazing meer bevatten, kan er geopteerd worden voor de plaatsing van dun dubbel glas. Deze venster hebben bredere profielen dan hun 18de -eeuwse voorgangers, en kunnen in aanmerking komen voor het plaatsen van dun dubbel glas. Het kunstmatig vervormde glas lijkt op getrokken glas. Voorwaarde voor toepassing van dit glas is dat het te vervangen glas niet van monumentale waarde is en het nieuwe glas in de sponningen past. Zolang de bestaande profilering van het raam gehandhaafd blijft, kan de sponning worden vergroot zodat het glas geplaatst kan worden. Een rubberen dichting wordt geplaatst die niet zichtbaar is langs buitenzijde. De afstandhouders worden in dezelfde kleur geverfd als het raamhout zodat deze van dichtbij niet zichtbaar zijn.

Recente vensters

De recentere vensters die het historisch gevelbeeld verstoren, worden zoals hierboven vermeld op termijn vervangen door nieuw houten schrijnwerk naar historisch model. Ook historiserende vensters met aangepaste profilering die vroeger niet werden toegepast, worden vervangen. Het is belangrijk dat zowel de grootte van de glasvlakken als de verhouding en onderverdeling binnen het raam correspondeert met de originele types. Onderstaande types vormen voorbeelden van de vensters die op termijn vervangen dienen te worden. Op basis van het historisch onderzoek van de woning, of naar analogie van nog aanwezige omliggende origineel schrijnwerk kan een reconstructie worden gemaakt.

Indien het te vervangen schrijnwerk zich bevindt in een woning of raamopening met voornamelijk 17de -eeuwse karakteristieken, wordt het typevoorbeeld van de 17de eeuw met vensterglas geplaatst in kleine houten roeden gevolgd. Indien de opening sporen van 19de -eeuwse verbouwingen vertoont of de constructie zelf dateert uit de 19de eeuw, dan is het logisch om hiervoor een voorstel uit te werken met 19de -eeuwse datering. In onderstaande geven we enkele voorbeelden van te wijzigen of te behouden beglazing.

Voorbeelden

Kerkstraat 8: verticale roeden ontbreken

Foto a

Foto b

Foto c

Foto d

Foto a: historiserende invulling van het kloostervensters die verwijst naar een venstertype voor constructiedatum;

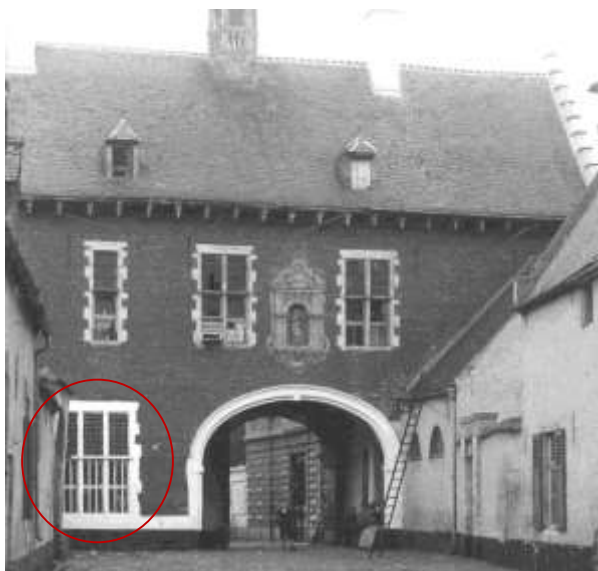
Foto b: De horizontale regel in witsteen werd verwijderd. Het huidige venster verwijst niet meer naar de verhoudingen van het originele venster. Tijdens de restauratie is het niet verplicht de ontbrekende witstenen regel terug te plaatsen, maar in de vormgeving van het schrijnwerkgeheel zou er een verwijzing naar de ontbrekende regel uitgewerkt moeten worden, bijvoorbeeld in de vorm van een houten profilering.

Foto c heeft een invulling met moderne beglazing die de historische waarde van het raamgeheel aantast.

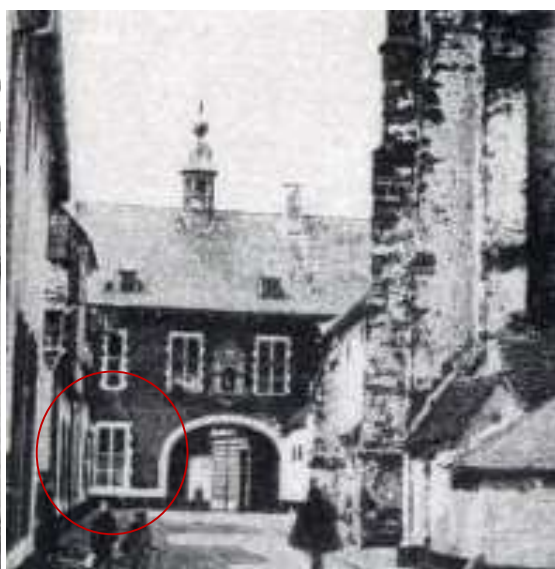
Foto d vormt de historisch correcte invulling van het venster met kloostertypologie. Optie d wordt voorgesteld als restauratieoptie voor het invullen van vensteropeningen waar nog een witstenen tussenregel aanwezig is en geen historisch waardevol schrijnwerk meer aanwezig is.

Poortgebouw daterend van de 16de eeuw.

19de eeuw A101928 © KIKIRPA

voor 1916 © Werkgroep CC Begijnhof Diest

De typeramen van het poortgebouw zijn te begrijpen in de toegepaste restauratiemethodiek waarbij er teruggerepen werd naar historiserende typologieën. Het raam vormt een belangrijke getuige van de toenmalige restauratiefilosofie en getuigt van vakmanschap. Daarom wordt er voor deze typeramen een behoud van de vensters aangeraden.

Verspreid over het begijnhof zijn verschillende typologieën terug te vinden die historisch niet correct zijn en qua verhoudingen, onderverdeling van glasvlakken en type beglazing niet corresponderen met de historische typologie en een foutieve aflezing van de gevels kunnen veroorzaken. In het kader hiervan, is het belangrijk dat deze vensters op termijn vervangen worden door nieuw schrijnwerk naar de historische typevoorbeelden.

Oeils-de-boeuf

De aanwezige originele Oeils-de-boeuf blijven behouden. Indien er historisch fotomateriaal bestaat met de originele detaillering, dan wordt dit als restauratie-optie gevolgd. Historisch fotomateriaal duidt aan dat de oeils-de boeuf werden ingevuld met een kleine cirkelvorm waarvan de buitenzijde in vier gelijke delen werd verdeeld door middel van een kruisvorm. De binnenkant van de cirkelvorm wordt niet onderverdeeld (zie foto 1 en 3). Een vierkante invulling of het niet volgen van de originele contouren is niet toegelaten, dit raamtype moet zeker vervangen worden naar historisch model (zie foto 4). Het raamtype 2 is historisch niet correct en dient op termijn vervangen te worden door het raamtype 1 en 3.

Raamtype 1

Raamtype 2

Raamtype 3

Raamtype 4

Herstel historische schrijnwerk

Het originele schrijnwerk wordt onderzocht naar schade en pathologieën zodat in overleg beslist kan worden of welke houten onderdelen vernieuwd dienen te worden voor een duurzaam herstel. Vensters met bijvoorbeeld een onderdorpel die houtrot vertoont en een slechte sluiting van raamvleugel heeft, kunnen zeker hersteld worden tot een opnieuw bruikbaar geheel. Hiervoor verwijzen we tevens naar de folders van Monumentenwacht en de Rijksdienst Monumentenzorg Nederland.¹⁸⁷

Onderhoud historische schrijnwerk en stimuleren behoud

De eenvoudige manier om het behoud van het houten schrijnwerk te garanderen is regelmatig onderhoud, zodat de fysische toestand van het raam gezond blijft en vervanging niet aan de orde is. Ramen zijn het kwetsbaarst aan onder- en tussendorpels en roeden. Deze elementen zijn het gevoeligst voor vocht. Vocht met als gevolg schimmel (houtrot) en aantasting door insecten, is de hoofdoorzaak voor de aftakeling van hout. Het vervangen van de onderdorpel is een ingreep die ook ter plaatse kan gebeuren, zodat de afwerkingslagen in het interieur niet beschadigd worden, in tegenstelling tot het plaatsen van nieuw schrijnwerk. Al het schrijnwerk moet geschilderd worden met een verf op basis van acrylaatdispersieverf, in eenzelfde kleur (donker groen; NCS-code S7010-B90G).

Restauratieoptie hang-en sluitwerk

Het originele hang-en sluitwerk blijft bewaard. Indien er geen origineel hang-en sluitwerk meer aanwezig is, zal een model ter goedkeuring worden voorgelegd. Het hang- en sluitwerk moet ontroest, hersteld en herschilderd worden.

Restauratie buitenschrijnwerk deuren

Er zijn in het algemeen nog veel historische deuren aanwezig, inclusief hun origineel hang- en sluitwerk. Het hang- en sluitwerk wordt gerestaureerd en indien nodig aangevuld naar historisch model. De bovenlichten boven de voordeuren zijn vaak toegevoegd eind 19de - begin 20ste eeuw maar blijven behouden aangezien ze licht brengen in de centrale gang.

Deur te infirmeriestraat 1

De deur te infirmeriestraat 1 vormt een typevoorbeeld van een authentieke deur. De planken zijn voorzien van een eenvoudige randprofilering. De voegen van de beplanking zijn met tand en groef afgewerkt en langs de zichtkant V-vormig (45°) geaccentueerd. De deuren worden ook afgewerkt met een verf op basis van acrylaatdispersieverf, in dezelfde donkergroene kleur als de vensters (donker groen; NCS-code S7010-B90G).

De recente voordeuren die geen historische waarde bevatten, worden vervangen. Er worden nieuwe houten deuren naar historisch model geplaatst met als typevoorbeeld de deur te infirmeriestraat 1. Nieuwe deuren worden geplaatst in een

¹⁸⁷ Onderhoud van houten buitenschrijnwerk, Monumentenwacht Vlaanderen, 2004. Zie: <http://www.monumentenwacht.be/sites/www.monumentenwacht.be/files/b128.pdf>

J. BERTRAND, Houten schrijnwerk. Erfgoed en comfort verenigen, Brussel 2005 – heruitgave 2008. Info 14. Het conserveren en repareren van historische houten vensters en deurpartijen, Rijksdienst Monumentenzorg Nederland, mei 1999.

deurkader, dat langs binnen zichtbaar is; langs buitenzijde wordt de zichtbaarheid tot een minimum beperkt. De deurstyl is even breed als de deurvleugel en wordt maximaal achter de aanslag geplaatst.

De historisch waardevolle deuren worden gerestaureerd. De standaardbehandeling voor restauratie van schrijnwerk wordt toegepast:

- nazicht van houten componenten en decaperen van verflagen,
- vervangen van aangetaste houten onderdelen (voornamelijk onderaan de deuren),
- oppervlaktebescherming van houten componenten,
- restauratie van het bovenlicht: vervangen van mastieken, herstellen houtwerk, behoud/vervangen van enkelvoudig glas
- curatief-preventief beschermen van het hout,
- leveren en plaatsen van een veiligheidsslot,
- Behoud van waardevolle brievenbussen

Poorten

Als er nieuwe poorten worden geplaatst moeten deze uitgevoerd worden in hout. Ze kunnen zicht onderscheiden van traditionele poorten door een modern uiterlijk hebben. Er kan gewerkt worden met houten latjes die voor doorzichten zorgt. Volle houten planken kunnen ook altijd gebruikt worden.

De poort van het poortgebouw is de belangrijkste poort op het begijnhof. Deze moet zeker behouden blijven en wordt in de huidige staat geconserveerd en dus niet donkergroen geschilderd.

Er zijn enkele poorten die behouden blijven; die van de kruidtuin, Kraaieneststraat, Infirmeriestraat (toegang tot boerderijerf) en die van het poortgebouw. De overige poorten zijn niet storend dus mogen blijven zitten, maar bij afbraak van de muur waarin ze geplaatst zijn moeten ze niet bijgehouden worden.

Brievenbussen

Indien de deuren waardevolle brievenbussen bevatten die niet voldoen aan de afmetingen cf. voorschriften de post, wordt er geopteerd voor het behoud en de restauratie van deze elementen in de deur, en het toevoegen van een verticale sleuf die wordt afgelakt in identiek dezelfde kleur als de deur zelf, om zodoende een onopvallende bijkomende brievenbus te voorzien die voldoet aan de actuele voorschriften.

Huisnummers en deurbellen

De witte vierkanten plakkaatjes met zwart getal worden vervangen door geschilderde huisnummers zoals ze origineel aanwezig waren: in de deuromlijsting aangebracht en geschilderd, een wit getal met een zwarte vierkante achtergrond. De deurbel is een discreet model dat uit het zicht, aan de zijkant van de deuropening wordt aangebracht. Grote varianten worden op termijn vervangen.

Buitenluiken

Aanwezige historische buitenluiken worden geconserveerd en gerestaureerd. Op plaatsen waar de originele luiken niet meer aanwezig zijn, maar er wel sporen van luikduimen kunnen teruggevonden worden, of fotomateriaal dat aanduidt dat er origineel luiken aanwezig waren, kan er een reconstructie gemaakt worden op basis van historisch model. Bij de kruisvensters werd vooral op de gelijkvloerse verdieping, het onderste gedeelte van het kruisvenster met luiken afgesloten. Bij de infirmerie werden deze luiken terug aangebracht. Dit is een voorbeeld dat gevolgd kan worden. De luiken werden vaak in dezelfde kleur als het historisch schrijnwerk afgelakt; er wordt een donkergroene tint (NCS-code S7010-B90G) voorgesteld. Felle kleuren worden vermeden.

De waardevolle negentiende-eeuwse luiken worden geconserveerd en blijven behouden. Vaak kan het herstel zich beperken tot het vervangen van de onderste regel.

Bij een reconstructie wordt er voldoende aandacht besteed aan het respecteren van de originele verhoudingen en de kleurstelling.

Opgenomen onder maatregel 2 Het gemeenschappelijk onderhoud van het zichtbare.

05.23.06 DOELSTELLING: ERFGOEDBEELD VAN DE AUTHENTIEKE BEGIJNHOFWONING BEWAREN

In het begijnhof zijn nog vele authentieke aanbouwen in baksteenmetselwerk en voorzien van een dak in Vlaamse pannen bewaard gebleven. In de loop van de jaren zijn er echter ook aanbouwen aangepast of verbouwd of zijn er nieuwe historisch niet correcte aanbouwen opgericht. De tuinbergingen en aanbouwen die te dominant zijn ten opzichte van de authentieke begijnhofwoning alsook degene met storende vormgeving en opbouw zouden afgebroken moeten worden gezien ze het erfgoedbeeld verstoren.

Maatregel 7	Afbraak aanbouwen
-------------	-------------------

Al de storende elementen aan de voorgevels werden opgenomen en besproken in aparte fiches.

Regelmatig loopt het elektriciteitsnet over de gevels, dit vormt een storend element. Als het tot een van de mogelijkheden behoort, moeten deze kabels verdwijnen. Ook de zekeringskasten moeten zoveel mogelijk verborgen zijn, zodat het straatbeeld niet verstoord wordt. Aan de voorgevel verankerde alarmtoestellen, bijvoorbeeld in de Infirmieriestraat 2, verstoren het straatbeeld. Nieuw geplaatste toestellen moeten aan de achtergevel uit het zicht worden geïnstalleerd.

Op de daken in de voorgevels zijn geen storende elementen aangetroffen. Enkel het smeedijzer van een uithangbord in de Heilige Geeststraat 10, dit moet onmiddellijk verwijderd worden.

In de Heilige Geeststraat werd een dakkapel aan de achtergevel omgebouwd tot duiventil. Dit moet onmiddellijk weggehaald worden.

Maatregel 8	Herstellen van storende bouwkundige ingrepen.
-------------	---

05.24 VISIE: IJZERZANDSTEEN EN WITTE STEEN

IJzerzandsteen

IJzerzandsteen werd veelvuldig gebruikt op het begijnhof. De steen is jammer genoeg in de meeste gevallen in slechte staat. Vervanging van de beschadigde stenen met originele exemplaren, afkomstig vanuit Diest genieten de voorkeur. De restauratie van Diestiaan ijzerzandsteen is niet zo vanzelfsprekend, aangezien er momenteel geen steengroeves actief zijn, en de reserves van de steen erg beperkt zijn. Een herstelling van de natuursteen is evenmin evident omwille van de donkere kleur van de steen. Daarbij komt eveneens dat een herstelling niet duurzaam wordt geacht. De conservering van het authentieke materiaal is daarom het meest aangewezen in het geval van Diestiaan ijzerzandsteen.¹⁸⁸

Aangezien het niet eenvoudig is om de authentieke Diestiaanse ijzerzandsteen te restaureren of te vervangen, moet er nagedacht worden over alternatieven. Voor het gebruik van vervangstenen bij de restauratie kan verwezen worden naar de publicatie van de studiedag *Omgaan met Diestiaan ijzerzandsteengebruik*.¹⁸⁹ In deze publicatie werd een lijst gemaakt van varianten van de Diestiaan ijzerzandsteen die mogelijk als vervangsteen kunnen worden aangewend bij de restauratie.

Vervangingen van te sterk beschadigde Diestiaan ijzerzandsteen kunnen worden uitgevoerd met varianten van de steen, zoals de Brusseliaan ijzerzandsteen. Aangezien Brusseliaan ijzerzandsteen over het algemeen duurzamer is dan Diestiaan, wordt de Brusseliaan vaak toegepast als vervanging bij restauraties. Het kleurverschil, de paarsachtige kleur die wordt toegeschreven aan een licht gehalte mangaan, en de homogenere textuur met scherpe grove glinsterende zandkorrels van de Brusseliaan steen maken dat deze steen goed te onderscheiden valt van de Diestiaan steen. Zowel Diestiaan als Brusseliaan ijzerzandsteen zijn gevoelig voor vorst en atmosferische vervuiling. Toch is Brusseliaan in zekere zin duurzamer, omdat het oppervlak van de steen compacter is, terwijl de kern van de steen eveneens zacht en poreus is. Dat er van Brusseliaan nog een steengroeve actief is, maakt dat de steen in aanmerking komt voor restauratiewerken.¹⁹⁰

Een andere variant die eventueel toepasbaar is voor de vervanging van Diestiaan ijzerzandsteen is Carrstone, een roestbruine tot groenbruine ijzerzandsteen uit Norfolk. Deze Carrstone werd bij wijze van proef voor het eerst toegepast in de restauratie van de Begijnhofkerk van Diest.¹⁹¹ De toepassing van Carrstone in restauratieprojecten wordt momenteel verder onderzocht.

¹⁸⁸ H. DE CLERCQ, E. JANSSENS, S. SMETS, G. VERHAERT, *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014, passim.

¹⁸⁹ DE CLERCQ H., JANSSENS E., SMETS S., VERHAERT G., *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014.

¹⁹⁰ M. DUSAR, R. DREESEN, A. DE NAEYER, *Renovatie en restauratie. Natuursteen in Vlaanderen, versteend verleden*, Mechelen, 2009, fiche Brusseliaan.

¹⁹¹ H. DE CLERCQ, E. JANSSENS, S. SMETS, G. VERHAERT, *Diestiaan ijzerzandsteengebruik. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek. Samenvattingsbundel studiedag*, Brussel, 19 september 2014.

Indien er nieuwe onderzoeksresultaten worden gepubliceerd over de toepassing van ijzerzandsteen, worden deze in overweging genomen voor selecteren van het meest geschikte type vervangsteen.

Witte steen

De witte natuursteen is op veel plekken vervuild en beschadigd. De stenen moeten gereinigd en gecontroleerd worden. Behoud heeft de voorkeur, indien dit niet meer relevant is, kan de witte steen vervangen worden. De witte natuursteen moet het uiterlijk van de huidige stenen zo dicht mogelijk benaderen en moet duurzaam zijn. Bij het plaatsen van de nieuwe witte natuurstenen moet er rekening gehouden met de mortelsamenstelling.

Maatregel 9	Visuele controle van de natuursteen, reiniging, herstel en vervanging
-------------	---

Ieder beeld is opgenomen in 03.08.02 Beeldnissen en bij de desbetreffende woningfiches.

Typend voor het begijnhof in Diest zijn de baroknissen boven de rond-en korboogdeuren. In een toekomstig beleid inzake de heiligenbeelden en beeldnissen moet nagestreefd worden om de bewaard gebleven heiligenbeelden hun oorspronkelijke plaats terug te geven, hetzij bepaald op basis van een exacte inscriptie in de beeldnis, hetzij bepaald op basis van de archiefdocumenten. Bij twijfel of onzekerheid is aangewezen het patroon inzake toekenning te volgen waarbij mannelijke heiligen in de Engelen Conventstraat en vrouwelijke heiligen in de Heilige Geeststraat voorkomen.

Globaal gezien zijn er drie verschillende situaties aanwezig betreffende de baroknissen:

- Originele heiligenbeelden die in de oorspronkelijke beeldnis bewaard zijn
- Afgietsels van originele heiligenbeelden die momenteel geconserveerd worden in het stadsmuseum De Hofstadt
- Ontbrekende heiligenbeelden

Gezien de hoge erfgoedwaarden van de beeldnissen met heiligen, en hun betekenis voor dit begijnhof, wordt het restaureren, aanvullen en vervolledigen van de heiligenbeelden vooropgezet. Hierbij wordt zowel de restauratie van de originele heiligenbeelden, als de restauratie van de afgietsels van de originele beelden aangemoedigd. Ook het maken van een replica van het originele model dat aanwezig is in het museum, en de plaatsing hiervan in de originele nis, wordt aangespoord.

Indien er geen beeldmateriaal of origineel model van de heilige meer aanwezig is die in een bepaalde nis geplaatst zou zijn, dan wordt op deze plaats een beeld geplaatst van de heilige die hier zou gestaan hebben. De vormgeving van het beeld wordt bepaald aan de hand van de attributen die kenmerkend waren voor deze heilige, en wordt gebaseerd op een beeld van de heilige dat zich in de omgeving van Diest, bijvoorbeeld in een kerk, of een kapel bevindt.

Het aanvullen en restaureren van de beelden wordt voorafgegaan door een gedetailleerde studie. Voor de restauratie van de beeldnissen, wordt een gedetailleerde analyse opgemaakt van het materiaal, kleur, en onderzoek naar eventuele afwerkingslagen. Hierbij is het aan te raden de beeldnissen van de begijnhofwoningen als een geheel te bestuderen om de uniformiteit te garanderen.

De beelden moeten regelmatig nagekeken worden op schade. Dergelijke devotie-sculpturen in de openbare ruimte vragen veel onderhoud. Ook al lijken het solide beelden, toch zijn ze erg onderhevig aan de weersomstandigheden. Regen, wind, vogels of vandalen vormen een constante bedreiging. Jaarlijks een degelijke poetsbeurt en herstel indien nodig is dus geen overbodige luxe. Elke beeld moet op een zachte wijze gereinigd worden bijvoorbeeld met stoom of sponzen. Nooit borstels gebruiken aangezien die schade toebrengen aan de beelden.

Het onderhoud van beelden ingewerkt in de gevels behoort in eerste instantie tot de opdracht van de eigenaar.

Maatregel 10	Jaarlijkse visuele controle van alle beelden, reiniging en herstel
--------------	--

05.26 VISIE: GRAFZERKEN

De grafzerken zijn de enige verwijzingen naar het kerkhof. De stenen moeten gereinigd worden en een maximale conservatie is vereist. Hun huidige ligging is historisch niet juist, ze worden bij voorkeur terug tegen de begijnhofkerk geplaatst.

Maatregel 11	Reinigen en verplaatsen van grafzerken
--------------	--

05.27 VISIE: WATERPOMPEN

Ook de waterpompen zijn bouwkundige elementen die moeten onderhouden en opgeknapt worden. Idealiter zouden deze erfgoedelementen ook effectief werken.

Omwonenden zouden hier water kunnen nemen voor hun bloemen te begieten, net als de groenwerkers van het binnenplein.

Gebruiksvoorwerpen die functioneel zijn, hebben ook het voordeel dat ze beter onderhouden worden en dus een langere levensduur hebben.

Maatregel 12	Restaureren en in gebruikstelling van de waterpompen
--------------	--

05.28 VISIE: DE SMEEDIJZEREN LANTAARNS BEVESTIGD AAN DE GEVELS

Op het begijnhof komen straat- en gevellantaarns voor. Zowel de oudste als de meest recente zijn een waardevolle toevoeging en moeten onderhouden worden.

Indien er nieuwe armaturen geplaatst worden, moeten ze allemaal hetzelfde uitzicht hebben. De stijl moet zo goed mogelijk aansluiten op de bestaande armatuur. De huidige lantaarns zijn niet eenvormig, bij de vormgeving dient men hiermee rekening te houden. De nieuwste modellen die geplaatst zijn in de Kraaieneststraat en de Engelen Conventstraat zijn hier een waardig voorbeeld van. Dit model moet in de toekomst verder toegepast worden ter vervanging.

Maatregel 13	Ontroesten en schilderen van alle lantaarns
--------------	---

05.29 VISIE: RESTAURATIE WAARDEVOLLE INTERIEURELEMENTEN

Voorafgaand aan elk interieurrestauratiedossier zal een specifiek bouwhistorisch en materiaal-technisch onderzoek van de betreffende woning moeten uitgevoerd worden om de concrete restauratieopties te evalueren.

Voor het interieur wordt een zachte restauratie vooropgesteld met een optimaal behoud van de authentieke materialen, het originele karakter en de oorspronkelijke ruimtelijkheid. De analyse van de erfgoedelementen en de waardenstelling ervan vormt de basis van de interieurrestauratie en toont aan welke elementen zeer waardevol zijn en gerestaureerd of bewaard moeten blijven, en welke elementen storend zijn en bij voorkeur verwijderd worden. Hierbij worden de historisch waardevolle materialen en patina zoveel mogelijk geconserveerd. Nieuwe elementen en technieken worden uitgevoerd in een sobere, kwaliteitsvolle en eigentijdse vormtaal zonder afbreuk te doen aan de erfgoedwaarden van het interieur.

Maatregel 15	Restauratie waardevolle interieurelementen
--------------	--

05.30

DOELSTELLING: TOESTAAN TIJDELIJKE EVENEMENTEN

Een directe link met de bewoners (bijvoorbeeld buurtfeest...) of het begijnhof als beschermd erfgoed is te beschouwen als 'evident'. Zoals bijvoorbeeld kaarslichtavond op de eerste zondag van september. Het gebruik stamt uit de tijd dat de Pest uitbrak en vele begijnen instonden voor de zorg. 'Met vuur viel veel te bestrijden'.

Niet elk begijnhof laat het toe buiten dergelijke gelegenheden om evenementen te organiseren. In het beheerplan van Turnhout werd dit dan ook sterk afgeraden. Door het uitzonderlijke karakter van Diest: sterk aanwezige 'publieke' diensten rondom de semipublieke zone en de vrije ruimte van zowel straten als pleinen laat het ons inziens wel toe en is het zelfs een uitstekende locatie om evenementen te organiseren.

Het begijnhof van Diest is ook nu verder cultureel ontwikkeld rondom de publiekszone: cultureel centrum, centrum voor restauratie en kunst,... Elk evenement moet natuurlijk op voorhand worden afgetoetst bij het OCMW en de stad Diest (eveneens eigenaar van de publieke ruimte) dat zal beoordelen of het binnen het kader past en geen blijvende schade berokkent aan de omgeving.

Het authentieke decor is dus een gedroomde locatie voor sfeervolle evenementen.

Enkele reeds bestaande activiteiten:

- De begijnhoffeesten (jaarlijks): culinaire markt met plaatselijke specialiteiten waarrond de Diestse Cruydkoeck
- Middeleeuwse feesten (jaarlijks): op de begijnenboerderij
- Boekenmarkt (maandelijks): oude en historische documenten, ter gelegenheid wordt ook de begijnenkoek gemaakt

05.31 DOELSTELLING: WEREN GROOTSCHALIGE HANDEL, VERSTERKEN CULTUUR EN HISTORIE

Het is verboden om een of andere vorm van grootschalige handel toe te laten. Kleine ondergeschikte nevenfuncties zoals koffiehuisje of een B&B, welke in combinatie met de hoofdfunctie wonen gerealiseerd zijn, kunnen worden toegestaan. Te alle tijden moet in het begijnhof 'wonen' de hoofdbestemming blijven. Dit mag echter niet verward worden met culturele invullingen zoals een museum, kleine ambachten of het gebruik van de kerk of kapel voor lezingen en kleine concerten.

Er kan bijvoorbeeld geen sprake zijn van enige vorm van visuele of auditieve commerciële publiciteit voor bijvoorbeeld supermarkten of kantoren.

Begijnhofwoning met een publiek of semipublieke functie mogen wel een herkenningspunt aanbrengen op de gevel. De meeste maken gebruik van eenzelfde typologie: zwarte metalen opgehangen uithangborden in metaal.

Correct type

Criteria:

- Zwart
- Metaal
- Witte opschrift
- Ophangend
- Vormgeving mag divers zijn zonder buitensporig te willen doen.

Bestaande borden worden aanvaard maar zullen in de toekomst niet meer toegelaten worden.

Naar de toekomst toe wordt in overleg met Onroerend Erfgoed en de stad Diest een nieuwe huisstijl uitgewerkt inzake uithangborden. Een nieuw type gevelbanner zal worden geïntroduceerd. Daarbij wordt een sobere, moderne en uniforme stijl nagestreefd. Criteria voor de gevelbanner zijn:

- Maximale grootte: 110 x 40 cm.
- Geen prominente, maar sobere verankeringspunten.
- Plaatsing niet hinderend voor de bestaande muuropeningen.

Storend; maar aanvaard

Losse krijtborden worden aanvaard indien dit op een sobere en correcte manier gebeurt en buiten openingen wordt opgeborgen.

Storend; te verwijderen

Informereren is altijd een belangrijke doelstelling bij beschermd erfgoed. Permanente informatieborden kunnen hier zeker een oplossing bieden maar moeten wel op een correcte manier voorzien worden. Overal gebruik maken van dezelfde vormgeving zal een minder opvallende positie innemen en tegelijk gemakkelijker leesbaar zijn voor de occasionele bezoeker.

Het bord van UNESCO, aanduiding van de luisterroute en de typische plaatsjes zijn ons inziens op een correcte wijze toegevoegd en kunnen behouden blijven.

De kunststof 'paal' met plattegrond en schets is beschadigd en achterhaald. Bovendien is deze iets te prominent geplaatst bij het binnenkomen van het begijnhof en moet deze dus verwijderd worden. Gelijktijdig met de uitwerking van een modern type uithangbord wordt een concept ontwikkeld voor nieuwe gevelpanelen. Criteria voor de gevelpanelen zijn:

- Maximale grootte: 50 x 50 cm.
- Geen prominente, maar sobere verankeringspunten.
- Plaatsing niet hinderend voor de bestaande gevelafwerking.

Maatregel 14	Permanente uniforme informatieborden voorzien en eenduidig beleid reclameborden
--------------	---

06.01 OPLIJSTING VAN DE OVERKOEPELENDE MAATREGELEN WELKE IN AANMERKING KOMEN VOOR HET BEKOMEN VAN EEN PREMIE

Maatregel 1	Opstellen historisch en bouwtechnisch onderzoek per woning	262
Maatregel 2	Het gemeenschappelijk onderhoud van het zichtbare	263
Maatregel 3	Begijnhof autovrij maken	266
Maatregel 4	Heraanleg wegenissen en pleinen	268
Maatregel 5	Heraanleg van het landschappelijk park	288
Maatregel 6	Groenbeheer	309
Maatregel 7	Afbraak aanbouwen	335
Maatregel 8	Herstellen van storende bouwkundige ingrepen.	337
Maatregel 9	Visuele controle van de natuursteen, reiniging, herstel en vervanging	338
Maatregel 10	Jaarlijkse visuele controle van alle beelden, reiniging en herstel	339
Maatregel 11	Reinigen en verplaatsen van grafzerken	340
Maatregel 12	Restaureren en in gebruikstelling van de waterpompen	340
Maatregel 13	Ontroesten en schilderen van alle lantaarns	340
Maatregel 14	Permanente uniforme informatieborden voorzien en eenduidig beleid reclameborden	346
Maatregel 15	Restauratie waardevolle interieurelementen	346

06.02 KORTE BESCHRIJVING PER MAATREGEL

Maatregel 1: Opstellen historisch en bouwtechnisch per woning

De opmaak van een historisch en historisch-archivalisch, bouwtechnisch, materiaal-technisch, of stabiliteits-technisch voorafgaand onderzoek, of archeologisch vooronderzoek per woning bij restauratie, leegstand of bij wissel van eigenaar of huurder.

De opmaak van een historisch en bouwtechnisch onderzoek wordt aangemoedigd met het oog op het bewaren van het historisch erfgoed.

- 1.1 Historisch onderzoek
- 1.2 Bouwtechnisch onderzoek

Maatregel 2: Het gemeenschappelijk onderhoud van het zichtbare

Op regelmatige basis uitvoering van een globaal visueel onderzoek door Monumentenwacht. Naar aanleiding van de inspectie kunnen nodige herstellingen uitgevoerd worden en kan besloten worden welke gemeenschappelijke delen hersteld moeten worden.

2.1 Dak

- 2.1.1 Dakgoten en regenwaterpijpen
 - 2.1.1.1 Dakgoten herstellen of vervangen (zink)
 - 2.1.1.2 Dakgoothaken ontroesten of vervangen
 - 2.1.1.3 Pvc dakgoten en regenwaterpijpen vervangen door zinken
 - 2.1.1.4 Wit schilderen van bebording, gootklossen en boordplank
 - 2.1.1.5 Onderhoud dakgoten en dakgoothaken

- 2.1.2 Dakpannen
 - 2.1.2.1 Mechanische pannen en nieuwe tegelpannen in de toekomst vervangen door Vlaamse pan en tegelpan met authentiek uiterlijk.
 - 2.1.2.2 Verwijderen van foute dakbedekking (golfplaten en eternit leien)
 - 2.1.2.3 Dakvlak moet uit eenzelfde materiaal bestaan
 - 2.1.2.4 Eroderende nokken aansmeren met kalkspecie
 - 2.1.2.5 Ontbrekende en losliggende dakpannen herplaatsen (HG 20 en EC 10)
 - 2.1.2.6 Onderhoud daken
- 2.1.3 Isoleren dak
 - 2.1.3.1 Mogelijkheid tot isoleren van het dak
- 2.1.4 Ladderhaken en duivenwering
 - 2.1.4.1 Ladderhaken ontroesten
 - 2.1.4.2 Op termijn op alle daken ladderhaken plaatsen
 - 2.1.4.3 Duivenwering plaatsen bij overlast
- 2.1.5 Opgaande muren
 - 2.1.5.1 Dak en muuraansluiting: lood invlechten, werken met loketten in lood of aansmeren met mortel
 - 2.1.5.2 Opgaande muren bedekken met witte mortel of kaleien (natuursteen blijft zichtbaar)
- 2.1.6 Dakvlakramen en dakkapellen
 - 2.1.6.1 Hoofdvolume: nieuwe dakkapellen volgens richtlijn 05.23.03
 - 2.1.6.2 Hoofdvolume: nieuwe dakvlakvensters aan niet-beeldbepalend dakvlak volgens richtlijn 05.23.03
 - 2.1.6.3 Dwarse aanbouwen: nieuw dakvlakvenster volgens richtlijn 05.23.03
 - 2.1.6.4 Glas-in-lood in dakkapellen vervangen door beplanking of vlak glas (zonder onderverdeling).
 - 2.1.6.5 Daken dakkapellen in tegelpannen of natuurleien
 - 2.1.6.6 Verwijderen dakkapellen (Kerkstraat 10 en 12)
 - 2.1.6.7 Restauratie dakkapellen
 - 2.1.6.8 Reconstructie historische dakkapellen – op basis van onderzoek / historische studie
- 2.1.7 Schouwen
 - 2.1.7.1 Bij verval schouwen hermetsen met kalkmortel in zelfde metselverband
 - 2.1.7.2 Verwijderen schouwkoppen
 - 2.1.7.3 Hermetsen schouw EC 10
- 2.2 Gevel
 - 2.2.1 Algemene reiniging: zachte reiniging op basis van stoom
 - 2.2.1.1 Reiniging gehele gevel
 - 2.2.2 toepassen kaleimortel
 - 2.2.3 Baksteenmetselwerk
 - 2.2.3.1 Lokale vervangingen van het baksteenparement d.m.v. handgevormde bakstenen
 - 2.2.3.2 Toepassen steenverharder
 - 2.2.3.3 Zorgvuldige plaatselijke demontage met heropbouw (herstel scheuren – instabiele zones)
 - 2.2.3.4 Behandeling tegen opstijgend vocht
 - 2.2.3.5 Afstrijken tredes in baksteenmetselwerk met kalkmortel
 - 2.2.4 Ijzerzandsteen
 - 2.2.4.1 Steenverharding
 - 2.2.4.2 Plaatselijk behandelen anti-mos

- 2.2.4.3 Herstel van het oppervlak met minerale mortel
- 2.2.4.4 vervanging ijzerzandsteen in slechte bouwfysische toestand
- 2.2.5 Natuursteen
 - 2.2.5.1 Herstel van het oppervlak met minerale mortel
 - 2.2.5.2 Herstel scheuren door verlijmen
 - 2.2.5.3 Lokale vervanging
 - 2.2.5.4 Afwerking natuursteen conform omliggende stenen: gefrijnd/geschuurd
 - 2.2.5.5 Tredes: aanbrengen frijnslag aan zijanten
 - 2.2.5.6 Lateien: aanbrengen van een gevelopvangprofiel
- 2.2.6 Voegwerk
 - 2.2.6.1 Zacht en plaatselijk herstel
- 2.2.7 Plinten
 - 2.2.7.1 Verwijderen van zeer strak aangebrachte gecementeerde plinten
 - 2.2.7.2 Uitvlakken en egaliseren plint met kalktrasmortel
 - 2.2.7.3 Schilderen met een zwarte verf
 - 2.2.7.4 Plinten in ijzerzandsteen: toepassing steenverharder
- 2.2.8 Houtwerk
 - 2.2.8.1 Vervangen van lateien door latei met dezelfde afmetingen en vorm in Europees eiken
- 2.2.9 Smeedwerk
 - 2.2.9.1 Zandstralen
 - 2.2.9.2 Vastzetten
 - 2.2.9.3 Schilderen met een verf op basis van alkydharsen
 - 2.2.9.4 Trekankers: onder spanning zetten en indien nodig herbevestigen
 - 2.2.9.5 Ontbrekende trekankers: nieuw naar historisch model

2.3 Schrijnwerk

- 2.3.1 Algemene restauratieopties schrijnwerk
 - 2.3.1.1 Onderzoek schade en pathologieën
 - 2.3.1.2 Nazicht van houten componenten en decaperen van verflagen
 - 2.3.1.3 Herstellen en vervangen van beschadigde houten onderdelen
 - 2.3.1.4 Curatief- preventief beschermen van het hout
 - 2.3.1.5 Schilderen met een verf op basis van acrylaatdispersieverf voor buiten (donker groen; NCS code S7010-B90G)
 - 2.3.1.6 Vervangen van schrijnwerk naar bestaand model
- 2.3.2 Schrijnwerk venster ouder dan de 2de helft van de 18de eeuw.
 - 2.3.2.1 Isolatiewaarde verbeteren door achterzetbeglazing langs binnenzijde
 - 2.3.2.2 Vervangen van floatglas of gebroken antiek glas door getrokken glas
- 2.3.3 19de -eeuws venster
 - 2.3.3.1 Achterzetbeglazing langs binnenzijde. (bij origineel glas)
 - 2.3.3.2 Dun dubbel glas (geen originele beglazing)
- 2.3.4 Recente vensters
 - 2.3.4.1 Storende recente en historiserende vensters op termijn vervangen door nieuw houten schrijnwerk naar historisch model
 - 2.3.4.2 Model afstemmen op karakteristieken woning
- 2.3.5 Oeil-de-boeuf

- 2.3.5.1 Restauratie van originele oeils-de-boeuf
- 2.3.5.2 Vervangen van niet-historische oeils-de-boeuf door nieuw schrijnwerk naar origineel model
- 2.3.6 Hang en sluitwerk
 - 2.3.6.1 Ontroesten, herstellen en herschilderen van historisch hang- en sluitwerk
- 2.3.7 Restaureren van deuren
 - 2.3.7.1 Recente voordeuren vervangen door een historisch model
 - 2.3.7.2 Herstel bestaande historische deuren
 - 2.3.7.3 restauratie van het bovenlicht: vervangen van mastieken, herstellen houtwerk, behoud/vervangen van enkelvoudige beglazing
 - 2.3.7.4 leveren en plaatsen van een veiligheidsslot
- 2.3.8 Poorten
 - 2.3.8.1 Poort tussen volkstuinen en boerderij-erf verwijderen
- 2.3.9 Brievenbussen
 - 2.3.9.1 behouden van waardevolle brievenbussen
 - 2.3.9.2 Verticale sleuf bijplaatsen ter aanvulling van huidige brievenbussen
- 2.3.10 Huisnummers en deurbellen
 - 2.3.10.1 Huisnummers vervangen door wit getal op zwarte vierkante achtergrond
 - 2.3.10.2 Te opzichtige deurbellen vervangen
- 2.3.11 Buitenluiken
 - 2.3.11.1 Reconstructie luiken als sporen luikduimen of fotomateriaal teruggevonden werd
 - 2.3.11.2 Herstel en restauratie van bestaande waardevolle buitenluiken
 - 2.3.11.3 Alle luiken moeten in de voorgestelde donkergroene tint geschilderd worden

Maatregel 3: Begijnhof autovrij maken

In functie van de handhaving van het begijnhof als stiltegebied en het behoud van de intrinsieke kwaliteit van het begijnhof, worden infrastructurele werken voorzien om het begijnhof autovrij te maken.

3.1 Parkeerproblemen

Eerst moet een oplossing gezocht worden voor het parkeerprobleem zodat de auto's buiten de site kunnen parkeren.

- 3.1.1 Het omvormen van de magazijnen tot fietsenstalling (betreft de huidige opslagplaats en werkmagazijn gelegen te Engelen Conventenstraat 12 en 14)
- 3.1.2 Plaatsen van verdwijnpalen of een poort met toegangscontrole
- 3.1.3 Verwijderen van losse fietsenrekken

Maatregel 4: Permanente uniforme informatieborden voorzien en eenduidig beleid reclameborden

In functie van de ontsluiting van het erfgoed zullen ook permanente uniforme informatieborden betoelaagd worden. Weliswaar zal hiervoor een visie en ontwerp van moeten voorgelegd worden aan Onroerend Erfgoed, het OCMW en de stad Diest volgens de vooropgestelde criteria. Uniformiteit en soberheid zijn belangrijke factoren om rekening mee te houden.

- 4.1 uniforme informatieborden
 - 4.1.1 Ontwerpen
 - 4.1.2 Onderhouden door te reinigen

De huidige storende, verouderde of overbodige reclame- en/of infoborden worden verwijderd.

4.2 Gasthof 1618

- 4.2.1 Reclamebanners verwijderen
- 4.2.2 Los fietsenrek verwijderen
- 4.2.3 Menubord voorgevel verwijderen

4.3 Café 'de kapel'

- 4.3.1 Krijtbord op kapel te verwijderen
- 4.3.2 Willekeurige reclame aan de inkomdeur verwijderen
- 4.3.3 Menubord voorgevel verwijderen

4.4 Verwijderen borden

- 4.4.1 Plastic reclamebord aan de infirmerie
- 4.4.2 Kunststof infobord aan de inkompoort
- 4.4.3 Losse krijtborden opbergen buiten de openingsuren

Maatregel 5: Heraanleg wegenissen en pleinen

5.1 Herstel circulatiepatroon en interne verbindingen

- 5.1.1 Herstel en heraanleg van de verbinding tussen de Kraaieneststraat en de volkstuinten om de link tussen het begijnhof en de landbouwgronden te versterken.
- 5.1.2 Verbinding tussen de boerderij en de volkstuinten.
- 5.1.3 Aanpassen van 'woning' Kerkstraat 14 tot steeg.
- 5.1.4 De rechte lijn van de Kerkstraat terug versterken door middel van een nieuwe muur ter hoogte van Kerkstraat 3 en het realiseren van een scheiding tussen de Kerkstraat 2 en de begijnhofkerk. De muur is tussen de 2.5 à 3 m hoog. Er mag eventueel een enkele deur in de muur geplaatst worden.

5.2 Herstel van het karakter van de verschillende pleinen binnen het begijnhof.

- 5.2.1 Aanleg van het plein tussen de kerk en infirmerie
- 5.2.2 Heraanleg van het kerkhof naar oorspronkelijke voetafdruk onder meer met behulp van lage zitbanken.
- 5.2.3 Binnenplein van de voormalige boerderij terug visualiseren en heraanleggen.

5.3 straatprofiel heraanleggen

- 5.3.1 heraanleggen van straatprofielen met behoud van driedelige opdeling
- 5.3.2 materiaalgebruik afstemmen op historisch karakter
- 5.3.3 plankieren als comfortstroken inrichten door kasseien te heropvoegen met harsgebonden voegmortel

Maatregel 6: Heraanleg van het landschappelijk park

Heraanleg van het landschappelijke park waarbij het herstel van het geheel voorop staat en enkele elementen van het religieuze karakter terug versterkt kunnen worden.

6.1 Religieus karakter terug versterken

- 6.1.1 Pad heraanleggen
- 6.1.2 Bomen rondom de rocailleresten rooien
- 6.1.3 De bouwsporen rondom de ruïneuze resten vrij leggen, reinigen en in stand houden.
- 6.1.4 VTA-onderzoek en mogelijk een bijkomend boom-technisch onderzoek naar de rode beuken.

6.2 Onderhoud park

- 6.2.1 Verwijderen klimop (kruidlaag)
- 6.2.2 Onderhouden van het gras
- 6.2.3 Rooien van de cipressen
- 6.2.4 Eventueel nieuwe struiken aanplanten ter vervanging van de cipressen

6.2.5 Nieuwe bomen aanplanten kan, maar ze moeten in de context thuishoren

6.3 Vijver

- 6.3.1 Reinigen van de vijver
- 6.3.2 Wieden van het onkruid
- 6.3.3 Rooien van de uitzaaiingen op het eiland
- 6.3.4 Controle watertoevoer / afvoer
- 6.3.5 Onderhouds- en herstellingswerken hydraulische infrastructuur

6.4 Objecten

- 6.4.1 Herstel sluisje/ hydraulische infrastructuur
- 6.4.2 Behoud van bootje als artefact/ landschappelijk element
- 6.4.3 Brugje opknappen

6.5 Toegang landschapspark

- 6.5.1 Opruimen van de onbebouwde plek naast Infirmieriestraat 7
- 6.5.2 Doorgang maken tot het park door bomen en struiken te verwijderen
- 6.5.3 Lege plek heraanleggen

Het aanplanten van nieuwe bomen en verder beheer en onderhoud is opgenomen onder maatregel 7: Groenbeheer.

Maatregel 7: Groenbeheer

De maatregel omvat het correct onderhoud van het historisch groen.

7.1 verwijderen bomen, struiken en beplanting

- 7.1.1 Opkuis bomen, struiken en beplanting (zone 1)
- 7.1.2 Opkuis binnenkoer boerderijerf (zone 3A)
- 7.1.3 Cipressen (zone 4)
- 7.1.4 Klimop (zone 4)
- 7.1.5 Wildgroei op eiland (4C)

7.2 Aanleg

- 7.2.1 Aanplanten 9 nieuwe fruitbomen (volkstuinten)
- 7.2.2 Nieuwe grasvelden (volgens plan)
- 7.2.3 Aanplanten nieuwe struiken en bomen (zone 4)

7.3 snoeien en onderhouden

- 7.3.1 Bomen: VTA
- 7.3.2 Bomen: onderhoudssnoei
- 7.3.3 Maaien van de grasvlakken
- 7.3.4 Onderhoudssnoei – oude hagen (zone 3C)
- 7.3.5 Snoeien knotesdoorns (proberen te herstellen) (zone 1)
- 7.3.6 Snoeien knotlindes (zone 1)
- 7.3.7 Onderzoek kastanjes op kastanjemineermot

Maatregel 8: Afbraak aanbouwen

De tuinbergingen en aanbouwen die te dominant zijn ten opzichte van de authentieke begijnhofwoning alsook degene met storende vormgeving en opbouw zouden afgebroken moeten worden gezien ze het erfgoedbeeld verstoren.

Deze post omvat:

8.1 De afbraak van de tuinbergingen van:

- 8.1.1 Kerkstraat nummers: 1, 3, 7, 9, 10, 11a, 12, 14, 15, 16-18, 19, 23, 25.

- 8.1.2 Engelen Conventstraat nummers: 3, 4, 5, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 19, 20, 23, 25, 26, 27 en 28.
- 8.1.3 Heilige Geeststraat nummers: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 13 (kruidtuin), 15, 16 en 24.
- 8.1.4 Kraaieneststraat nummers: 5, 9, en 11.
- 8.1.5 Infirmieriestraat nummers: 8-9-10.

Maatregel 9: Herstellen van storende bouwkundige ingrepen

Storende elementen die het straatbeeld verstoren en historisch niet correct zijn worden verwijderd. Hieronder wordt de afbraak van incorrecte tuilmuren gecatalogeerd, het verwijderen van mazouttanks, het aanpakken van storende elementen aan de voorgevel, maar ook het herstellen van waardevolle tuilmuren. De concrete maatregelen werden ook opgenomen en besproken in de aparte fiches.

9.1 afbraak tuilmuren

- 9.1.1 Kerkstraat nummers: 3, tussen 5-7, tussen 10-12, 11a, tussen 21-23, tussen 23-25.
- 9.1.2 Engelen Conventstraat nummers: tussen 3-5, tussen 4-6, tussen 5-7, tussen 12-14, tussen 13-15, tussen 15-17, tussen 19-21, tussen 20-22, tussen 21-23, tussen 23-25, tussen 25-27, tussen 26-28, 27, tussen 27-29.
- 9.1.3 Heilige Geeststraat nummers: tussen 3-5, tussen 4-6, rondom parking, tussen 10-12, tussen 16-18, tussen 17-21, tussen 18-20, tussen 20-22, tussen 22-24, tussen 24-26.
- 9.1.4 Kraaieneststraat nummers: tussen 5-7, tussen 9-11, leegstaand perceel Kraaieneststraat en scheidingswand 15 op de correcte plaats oprichten.
- 9.1.5 Infirmieriestraat nummers: tussen 6-7, tussen 7 en poortgebouw.
- 9.1.6 Pesthuizenstraat: tuinmuur herop te bouwen in traditionele steen met behoud van ijzerzandstenen boogje en gevelsteen.

9.2 Panden

- 9.2.1 Injectiegaten wegwerken.
- 9.2.2 Engelen Conventstraat 20: Dorpel in tegels verwijderen.
- 9.2.3 Infirmieriestraat 2: Alarmtoestellen verplaatsen.
- 9.2.4 Infirmieriestraat 4:
 - 9.2.4.1 Glasraam van de kapel aan de infirmerie vervangen.
 - 9.2.4.2 Golfplaten op het dak van de boerderij vervangen door Vlaamse pannen.
 - 9.2.4.3 Grasmatten, verlichtingsarmaturen verwijderen
- 9.2.5 Infirmieriestraat 5: Verplaatsen poort naar oorspronkelijke locatie
- 9.2.6 Kerkstraat 3: Afbraak recente betonnen garages.
- 9.2.7 Heilige Geeststraat 10: verwijderen restanten smeedijzeren uithangbord
- 9.2.8 Heilige Geeststraat 24: duiventil dakkapel verwijderen
- 9.2.9 Verwijderen airco op achtergevel

9.3 Tuinen

- 9.3.1 Verwijderen van de mazouttank in Engelen Conventstraat 10 en Kraaieneststraat 9.
- 9.3.2 Wc verwijderen EC 20
- 9.3.3 Storende, opvallende regenwatervaten moeten verwijderd worden
- 9.3.4 Heilige Geeststraat 15: Betonnen element met vuilnisbak in verwijderen

Maatregel 10: Visuele controle van de natuursteen, reiniging, herstel en vervanging

Controle, reiniging en herstelling van de natuursteen. Stenen die er slecht aan toe zijn, moeten vervangen worden. Te sterk beschadigde en Diestse ijzerzandsteen kan uitgevoerd worden met varianten zoals Brusseliaan ijzerzandsteen en Carrstone¹⁹². De stenen moeten nadien goed onderhouden worden.

10.1 Inspecties en opstellen onderhoudsdossier

10.2 Onderhoud

Maatregel 11: Jaarlijkse visuele controle van alle beelden, reiniging en herstel

11.1 Eerste inspectie + opstellen onderhoudsdossier

11.2 Restauratie van de beeldnis en origineel heiligenbeeld

11.3 Restauratie van de beeldnis en replica heiligenbeeld

11.4 Fabricage en plaatsing van traditioneel heiligbeeld – nieuw beeld indien er geen beeld-fotomateriaal origineel model is

11.5 onderhoud

Maatregel 12: Reinigen en verplaatsen van grafzerken

12.1 Verplaatsen en reinigen grafzerken

12.2 onderhoud

Maatregel 13: Restaureren en in gebruikstelling van de waterpompen

De waterpompen moeten onderhouden en gerestaureerd worden. Idealiter worden ze opnieuw in gebruik genomen.

13.1 De bloemen uit het waterreservoir van pomp 01 en 02 verwijderen.

13.2 Restaureren van werken ten behoeve van het in gebruik stellen van de pompen.

13.3 Herschilderen van pompen 01, 02 en 04.

13.4 Onderhoud

Maatregel 14: Ontroesten en schilderen van alle lantaarns

De straat- en gevellantaarns moeten onderhouden worden. Indien nieuwe armaturen geplaatst worden, moeten deze in stijl zo goed mogelijk aansluiten op de bestaande armatuur.

14.1 Ontroesten en schilderen van alle lantaarns.

14.2 Controleren welke lantaarns er aan vervanging toe zijn.

14.3 De lantaarns Sv15 en Sv32 zijn aan een opknapbeurt toe.

14.4 Het glas-in-lood van Sv32 is aan vervanging toe.

14.5 onderhoud

Maatregel 15: Restauratie van waardevolle interieur-elementen

15.1 Restauratie van historische vloeren

15.1.1 Historische stenen vloeren

15.1.2 Historische houten vloeren met brede planken

15.2 Restauratie van historische wanden

15.2.1 Historische wanden in vakwerk

15.2.2 Historische wanden in baksteen

15.3 Herstel van wanden en plafonds

¹⁹² De toepassing van Carrstone in restauratieprojecten wordt momenteel onderzocht. Indien er nieuwe onderzoeksresultaten worden gepubliceerd over de toepassing van Carrstone in restauratieprojecten, worden deze in overweging genomen voor selecteren van het meest geschikt type vervangsteen.

- 15.3.1 in kalkpleister
- 15.3.2 in stucwerk
- 15.4 Nieuw pleisterwerk op basis van kalk
- 15.5 Nieuw stucwerk op basis van de samenstelling aangegeven in het materiaal-technisch onderzoek
- 15.6 Restauratie van historische lambriseringen
- 15.7 Restauratie historische stenen gewelven
 - 15.7.1 in baksteen
 - 15.7.2 in natuursteen
- 15.8 Restauratie van historische troggewelven
- 15.9 Restauratie van historische houten zolderingen
- 15.10 Herstel van historische decoratieve beschilderingen
- 15.11 Nieuw schilderwerk op basis van historisch kleuronderzoek
- 15.12 Restauratie van historische schouwmantels
 - 15.12.1 in hout
 - 15.12.2 in natuursteen
 - 15.12.3 in marmer
 - 15.12.4 in kalkpleister
- 15.13 Restauratie van historische deuren
 - 15.13.1 in hout
 - 15.13.2 in metaal
- 15.14 Restauratie van historische trappen
 - 15.14.1 in hout
 - 15.14.2 in steen
- 15.15 Restauratie van historische muurnissen
- 15.16 Restauratie van historische kapconstructies

HOOFDSTUK 07 MANIER EN TIJDSTIP VAN OPVOLGING

In onderhavig hoofdstuk wordt een voorstel en tijdsframe geformuleerd waarop de doelstelling opgevolgd en geëvalueerd zullen worden: het tijdstip van de geplande werken en de staat van de verschillende erfgoedelementen zijn hierbij bepalend.

Er wordt een commissie opgericht die fungeert als overlegplatform voor de opvolging en evaluatie van de uitvoering van het beheersplan, bestaande uit de volgende partijen:

- Vertegenwoordiger stad en OCMW (4 personen)
- Vertegenwoordiger van de bewoners (zowel eigenaars als huurders, 3 personen)
- Vertegenwoordiger van onroerend erfgoed (1x erfgoedconsulent landschappen + 1x erfgoedconsulent bouwkundig erfgoed).

De frequentie van bijeenkomsten bestaat uit een minimum van 2 x per jaar, en een maximum van 4 x per jaar, vast te leggen door het OCMW. Na uitvoering van de werkzaamheden, zal er slechts 1 x per jaar een bijeenkomst georganiseerd worden voor een overleg en stand van zaken.

De agendapunten worden in onderling overleg bepaald door de verschillende partijen. Hierbij is het belangrijk om aandacht te hebben voor onderstaande actiepunten:

- Rapporten monumentenwacht
 - o Actualiseren van de lijst (zal opgevolgd en uitgevoerd worden door het OCMW)
 - o Coördineren van opvolging van de rapporten van monumentenwacht
 - Regelmatig doorlichtingen organiseren door monumentenwacht
 - Actief onderhoudsregister hanteren voor monumentenwacht
- Coördinerende rol bij verkoop van woningen
 - Bij verkoop wordt een rapport monumentenwacht opgesteld
 - Verplichting om na restauratie van woning een doorlichting door monumentenwacht te organiseren
- Stand van zaken voor lopende of geplande dossiers
- Lijst der maatregelen te overlopen en actualiseren naar hoogdringendheid

De bijlagen maken integraal deel uit van het beheersplan van het begijnhof te Diest. Ze worden aangeleverd in aparte pdf-bestanden.

08.01	LIJST VAN PREMIEGERECHTIGDE WERKEN
08.02	LIJST VAN WERKEN AAN BOMEN EN STRUIKEN WAARVOOR TOELATING NODIG IS
08.03	OVERZICHT BEPLANTING
08.04	FOTOSURVEY
08.05	REGISTRATIEFICHES BESCHRIJVING BEBOUWING – HISTORISCHE ACHTERGROND
08.06	REGISTRATIEFICHE BEBOUWING MATERIALEN – SCHADEBEELD
08.07	INVENTARISATIE OBJECTEN
08.08	KAARTMATERIAAL BESTAANDE TOESTAND
08.09	KAARTMATERIAAL BEHEERSDOELSTELLINGEN
08.10	LITERATUURLIJST
08.11	ILLUSTRATIELIJST HISTORISCHE NOTA
08.12	KAARTENLIJST HISTORISCHE NOTA
08.13	THE VALETTA PRINCIPLES FOR THE SAFEGUARDING AND MANAGEMENT OF HISTORIC CITIES, TOWNS AND URBAN AREAS
08.14	GUIDANCE ON HERITAGE IMPACT ASSESSMENT FOR CULTURAL WORLD HERITAGE PROPERTIES

8. BIJLAGEN

Beheersplan Begijnhof Diest

Bijlagen	Niet van toepassing (en dus niet bijgevoegd)	Bijgevoegd (nummering!)
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)	0	
Lijst van premiegerechtigde werken	X	08.01
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	0	
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	0	
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	0	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed die in aanmerking komen voor een premie met aanduiding op kaart	0	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	X	08.02
Lijst van cultuurgooederen die in aanmerking komen voor een premie	X	
Lijst van premiegerechtigde werken aan een orgel dat dateert van na WOI	0	
Lijst van handelingen waarvoor CBS niet kan oordelen dat ze van die aard zijn om wezenlijke eigenschappen van een DG/SG te verstoren	0	
Overzicht beplanting	X	08.03
Fotosurvey	X	08.04
Registratiefiches beschrijving bebouwing – historische achtergrond	X	08.05
Registratiefiches bebouwing materialen – schadebeeld	X	08.06
Inventarisatie objecten	X	08.07
Kaartmateriaal bestaande toestand	X	08.08
Kaartmateriaal beheersdoelstellingen	X	08.09
Literatuurlijst	X	08.10
Illustratielijst historische nota	X	08.11
Kaartenlijst historische nota	X	08.12
The valetta principles	X	08.13
Guidance on heritage impact assessment	X	08.14